

STENOGRAFSKE BELEŠKE
NARODNE SKUPŠTINE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 1

BEOGRAD 1932 GODINE

KNJIGA 4

XXIV REDOVNI SASTANAK
NARODNE SKUPŠTINE
KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 9 MARTA 1932 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI

PRETSEDNIK

D-r KOSTA KUMANUDI

POTPRETSEDNICI

D-r AVDO HASANBEGOVIĆ i D-r KOSTA POPOVIĆ

SEKRETAR

Dr. DRAGOLJUB JEVREMOVIĆ

Prisutni su svi G.G. Ministri, sem G. Ministra spoljnih poslova Dr. Vojislava Marinkovića

Početak u 9 časova pre podne

S A D R Ž A J:

Pre dnevnog reda: 1. — Čitanje zapisnika prethodnog sastanka;

2. — Primetba Riste Đokića na zapisnik;

3. — Telegram Pretsednika Francuske Narodne skupštine;

4. — Saopštenje predloga Zakona o likvidaciji žitnog režima. — Obrazloženje Ministra trgovine i industrije g. Dr. Alberta Kramera.

5. — Otsustva narodnih poslanika.

Dnevni red: 1. — Pretres u pojedinostima i usvajanje predloga budžeta Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja.

Govornici: Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Ivan Pucelj, Alojzij Pavlič, Anton Klejčič, Dr. Milan Stijić, Milan Petković, Dr. Đuro Ostojić, Dr. Velizar Janković (radi ličnog objašnjenja), Dr. Julije Rorbaher, Tripko Ninković, Jovan Dovezenski, Milan Popović, Ivan Prekoršek, Dr. Stane Rape, Andrija Jovan, Dr. Gavro Santo, Dr. Dragutin Kostić, Ferdo Šega, Nedeljko Praljak, Dr. Milosav Stojadinović, Dr. Franjo Gruber, Pero Grajić, Dušan Živojinović.

2. — Pretres u pojedinostima i usvajanje predloga budžeta Ministarstva za fizičko vaspitanje naroda.

Govornici: Ekspoze Ministra za fizičko vaspitanje naroda Dr. Dragana Kraljevića (dva puta), Anton Cerer, Dr. Ignjat Tolić, Jovan Dovezenski, Dr. Stjepan Bačić.

3. — Pretres u pojedinostima predloga budžeta Ministarstva finansija.

Govornici: Ekspoze Ministra finansija Dr. Milorada Đorđevića (dva puta), Ilija Savković, Dr. Franjo Gospodnetić,

Milutin Pešić, Živojin Stefanović, Milan Petković, Jakob Zemlić, Anton Kline, Stjepan Siftar, Jovan Dovezenski, Milan Dobrović, Dušan Ivančević, Miloje Sokić, Anton Hajdinjak, Alija Selmanović, Todor Dimitrijević i Milovan Lazarević (dva puta).

Pretsednik D-r Kosta Kumanudi: Otvaram, gospodo, XXIV redovni sastanak Narodne skupštine. Izvolite čuti zapisnik prošle sednice.

Sekretar D-r Drag. Jevremović: pročita zapisnik prethodnog sastanka.

Pretsednik D-r Kosta Kumanudi: Ima li kakvih primedaba na zapisnik?

Rista Đokić: Ja imam da učinim jednu primetbu.

Pretsednik D-r Kosta Kumanudi: Onda izvolite, gospodine Đokiću.

Rista Đokić: Gospodo narodni poslanici, pri sinočnjem rešavanju o budžetu Ministarstva šuma i rudnika ja sam primetio, u smislu člana 91 Zakona o poslovnom redu Narodne skupštine, da nema potrebnog kvoruma za rešavanje. Pretsedavajući, g. d-r Kosta Popović, nije hteo na to da se obazre, nego je sa 40 i nekoliko poslanika svega izglasano poverenje g. Ministru šuma i rudnika. Ja sam zadovoljan, gospodo, što mogu da konstatujem da je nedolaskom narodnih poslanika i odlaskom prije glasanja posredno izglasano nepoverenje G. Ministru. A ovde hoću samo

da konstatujem to, da je g. predsedavajući, time što nije hteo da uzme u obzir moju primetbu, povredio Poslovnik skupštinski, članove 90 i 91. Kako o tome nema ništa u pročitanim zapisniku, ja tražim da se to u zapisnik uvede.

Prešednik D-r Kosta Kumanudi: Ima reč sekretar g. d-r Dragoljub Jevremović.

Sekretar D-r Drag. Jevremović: Ne mogu da primim ovaj zahtev g. Đokića, jer to nije bio formulisan predlog, već jedno dobacivanje sa mesta g. Riste Đokića.

Prešednik D-r Kosta Kumanudi: Prima li Narodna skupština pročitani zapisnik? (Prima). Objavljujem da je pročitani zapisnik primljen bez primedbe. Izvolite čuti saopštenja.

Od predsednika francuske Narodne skupštine dobio sam ovaj telegram:

Prešedniku Narodne skupštine

Gospodinu Kumanudiju, Prešedniku Jugoslovenskog Parlamenta

Beograd

U ime francuske Narodne skupštine, imam čast da izjavim Vašoj Ekselenciji njenu duboku zahvalnost ba telegramu, kojim ona izražava svoje osećaje, koji su bili smrću Aristida Brijana ispirisani Parlamentu i plemenitoj jugoslovenskoj naciji. Francuska Narodna skupština je duboko uzbuđena ovim dragocenim svedočanstvom simpatija, kojim se još jednom osvedočava prijateljstvo, koje vezuje naše dve zemlje.

Fernand Buisson
prešednik.

Izvolite čuti jedan zakonski predlog g. Ministra trgovine i industrije. Ima reč g. Ministar trgovine i industrije, d-r Kramer.

Ministar trgovine i industrije D-r Albert Kramer: Gospodo, narodni poslanici: Kraljevska vlada požurila se je da udovolji jednodušno izraženoj želji i vas i čitave javnosti i u njezino ime predložio sam, po najvišem ovlašćenju, Narodnom predstavništvu Zakon o likvidaciji žitnog režima. Hitnost ovog Zakona mislim da ne treba mnogo da pravdam. U čitavom našem žitnom režimu nastao je jedan zastoje, koji je štetan i po naše producente, a i za čitavu našu privredu u opšte. Vi znate koliko nepredviđenih činjenica i događaja u razvitku opšte privredne krize je delovalo, da se nisu mogli u punosti izvršiti zadaci, koji su bili stavljeni Privilegovanom društvu. Vi znate, da je na jednoj strani jedan veliki deo države, koji je morao da podnosi troškove te velike akcije, teško podnosio cene brašna i hleba, koje su bile posledice monopolskih cena, dok na drugoj strani žitorodni krajevi, zbog organizatorskih i tehničkih mana u sprovođenju žitnog monopola a ne najzad zbog teškoća u isplaćivanju nije mogao biti potpuno uzadovoljen. Zbog toga je došlo da se danas slažu i krajevi, kojima je imao biti žitni monopol u korist, i krajine kojima je bio na teret u jednodušnom zahtevu, da se potraži jedan zdrav izlaz iz današnje nemoguće situacije. Zakonski predlog koji podnosim u ime Kraljevske vlade predstavlja jedan pravedan kompromis među interesima jednih i drugih. Usvajajući opet načelo slobodne trgovine sa žitom, on ipak dopušta, da se na jedan pravedan način ispune obaveze prema žitorodnim krajevima, i to su obaveze prema čitavoj

našoj poljoprivredi, i da se osigura povoljni plasman još približno visokog ostatka našeg žitnog izvoznog viška. Ovaj Zakon treba da nam posluži do kraja ovogodišnje kampanje koji kraj treba da znači i definitivni kraj režima uvedenog u prošloj godini. Nema sumnje, da je problem likvidacije današnjeg žitnog režima vrlo komplikovan pa ću rado primiti svaku trezvenu i korisnu sugestiju i predlog, koji se bude u toku rasprave u odboru pojavio. U ovom momentu hteo bih da vas zamolim samo to, da zajedničkim nastojanjem i razumevanjem ukrštavajućih se interesa izradimo soluciju, koja će biti dostojna plemenitog pothvata, koji je oličen u zakonima od 27 juna i 4 septembra 1931.

Za vreme budžetske debate, Skupština jednodušno je odobravalala svakom govorniku koji je tražio mere da se cene poljoprivrednih artikala poboljšaju, i time našem seljaku vrati rentabilitet njegovog rada. Zakon o žitnim režimu imao je taj veliki cilj. Prilike su se u mnogo čemu izmenile i ekonomska pravda zahteva da se našem radnom narodu obezbedi što jeftiniji hleb. Ja mislim da ovaj projekt može da dovede u sklad i jedno i drugo načelo. Tražeći da se predlog ogłosi kao hitan, ja vas, gospodo narodni poslanici, molim, da se moj projekt uputi naročitom odboru. (Aplauz).

Prešednik D-r Kosta Kumanudi: Ovaj zakonski predlog uputićemo naročitom odboru. Pošto je G. Ministar tražio hitnost, to će se taj odbor izabrati na kraju sednice danas pre godne. Izvolite čuti odsustvo narodnog poslanika.

Sekretar D-r Drag. Jevremović saopštava da narodni poslanik g. Milan Živanović moli za 5 dana odsustva radi hitnih privatnih poslova.

Prešednik D-r Kosta Kumanudi: Odobrava li Narodna skupština traženo odsustvo? (Odobrava). Odsustvo je odobreno. Prelazimo na dnevni red: Pretres budžeta Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja. Ima reč g. Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja. (Aplauz).

Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Ivan Pucelj: Gospodo narodni poslanici, u generalnoj debati pala je, bar za moje uši, jedna vrlo nezgodna reč. Jedan od gospode narodnih poslanika pokašao je da podeli ministarske resore u dve grupe: u Ministarstva primarne važnosti i u Ministarstva sekundarne važnosti. Kako se ranije i još sada mnogo puta gleda na Ministarstvo socijalne politike kao na neko nepotrebno zlo, kao na neki resor, koji je samo na teretu i države i naše javnosti, razume se, da me je onda ta reč o podeli Ministarstava u primarne i sekundarne važnosti mnogo zbolela, naročito kad se tim rečima ciljalo na malu važnost resora kome mi je čast upravljati.

Da, gospodo, sadašnje žalosno vreme u kome se sve više i više širi beda i siromaštvo, pokazuje iz dana u dan veliku važnost i neizostavnu potrebu resora Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja. (Aplauz). Ja znam, kao i svi vi, vrlo dobro, da nikakav teret ne može da oduševi čoveka, ali moramo znati i to da svaka država, da svaki narod i organizovano društvo ima samo toliko vrednosti i toliku cenu u društvenome životu i kulturnom svetu, koliko čine dobra za socijalno slabijeg i nezaštićenog. Tim očima, molim vas, da gledate na moj resor, i da u tom štimungu prosudujete i moj ekspoze. Sam ekspoze je

suv i nije nikako lep, jer i suština moga resora nije lepa, nego je samo beda i siromaštvo.

Budžet Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja za godinu 1932-33 iznosi po smanjenju izvršenom u Ministarstvu finansija i Finansijskom odboru Narodne skupštine zajedno sa državnim dotacijama, državnim ustanovama 160,354.410 dinara. Za godinu 1931-32 iznosio je isti budžet 229,310.880. dinara. Ovaj isti budžet iznosi je godine 1924-25 647,285.935 dinara. Budžet prihoda državnih ustanova Ministarstva iznosi, 59.666.749 dinara prema 78,515.006 dinara u prošloj godini. Budžet je prema tome smanjen za 87,804.719 dinara ili preko 32%. To znači, da je Ministarstvo došlo na granicu dalje mogućnosti rada. Već u prošloj godini bili su nedovoljni krediti i radi toga su postojale opravdane žalbe na rad Ministarstva, koje svojim kreditima nije moglo da udovolji ni najprečim potrebama zaštite radnika, bolesnika, iseljenika, dece i invalida, i moralo sve svoje terete da svaljuje na same interesente, radnike, poslodavce, iseljenike itd. Tih žalbi moraće biti u novoj budžetskoj godini više. Ali viša sila privredne krize morala je mom resoru da ostavi svoje tragove i da reducira budžetska sredstva na minimum.

Dozvolite mi da vam nešto saopštim prvo o osiguranju. Iz tog razloga nije se mogao preneti ni jedan deo socijalnih dažbina, koje danas terete radnike i poslodavce na državu, i time raspodeliti na sve krugove državljana, i radi toga ti tereti neće se moći u dogledno vreme znatno smanjiti. Ma da su ovi tereti osetljivi, ipak se ne mogu opravdati oni glasovi, koji tvrde, kako će zbog bolnica, higijenskih zavoda, i naročito zbog osiguranja propasti država. Gospoda su zaboravila, da je Bizmark, genijalni tvorac socijalnog osiguranja, stvorio socijalno osiguranje da suzbije stvaranje državi opasnih struja međuradništvom, i da je Nemačka samo zbog toga mogla sretno da prebrodi ratne i posleratne krize. Tu se je u praksi pokazalo, da socijalno osiguranje ne znači samo zaštitu radnika, već pre svega zaštitu postojećeg poretka i da je prinos poslodavca u stvari prinos za njegovu socijalnu bezbednost.

Ja sam mogao sam u praksi da prigovaram deljanostima administracije osiguranja radnika. Samom sistemu ne može se prigovarati, pošto je on bez sumnje najjeftiniji u Evropi. Ima nedostataka, koji međutim nisu uvek nedostaci administracije već i nedostaci okoline. U Berlinu plaća 98% poslodavac svoje socijalne dažbine bez poziva, u Jugoslaviji jedva da ima krajeva, gde 30-40% poslodavaca plaća svoje prinose bez prethodne višekratne opomene. To povećava poslove administracije i stvara potrebe za veći broj činovnika. Ali moram naglasiti, da su ovi troškovi manji nego li u i jednom kraju i inostranstvu. Ne sme se zaboraviti, da ima preko 600.000 osiguranih radnika, da se dnevni broj bolesnika kreće do 20.000, da se bolesnim radnicima izdaje 400.000 dinara pomoći u gotovom novcu, a pomoć u naturi, u lekarskoj njezi, lekovima, bolnicama itd. još jedanput toliko. To su činjenice, koje govore da nije sve zlo u osiguranju radnika i da bi se, da tog osiguranja u zemlji nema, značenje tog osiguranja u današnjoj teškoj krizi pravilnije ocenjivalo.

Prigovori u predlogu investicija proizlaze iz mišljenja, da bi se bez tih investicija prinosi smanjili. Osiguranje za slučaj nesreće mora kao svako drugo osiguranje u svetu da uloži jedan deo svojih fondova

u građevine, da se na taj način za svaki slučaj obezbede rente unesrećenim članovima. Pored toga ove investicije amortiziraju se sa sumama, koje bi se inače morale izdavati za kirije, što se je pokazalo racionalnim i u državnoj upravi. Tako sam ja preduzeo sve mere, da se pristupi odmah gradnji nove zgrade Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja, pošto će sadašnja kirija od 744.000 dinara biti dovoljna za amortizaciju kud i kamo veće i bolje zgrade. Nova, moderna, zgrada Okružnog ureda za osiguranje radnika u Beogradu, amortiziraće se kirijom, koja se danas plaća za prostorije, koje su posve nepodesne za rad ureda.

Sasvim je jasno da vodim računa, da administracija osiguranja radnika bude što jeftinija i u tom pogledu mogu da pokažem i izvesne rezultate. Tako je već sada upravni aparat Središnjeg ureda za osiguranje radnika smanjen za 12,5%, a, isto tako, postići će se ušteta arendiranjem Okružnih ureda. Moram da naglasim, da je velika šteta, da nije blagovremeno izvedeno osiguranje za slučaj iznemoglosti, starosti i smrti. Time se ne bi povećao sadašnji upravni aparat, a, s druge strane, glavnica kapitalnog pokriva bila bi pomogla u vidu kredita industriji u sadašnjem momentu. Na taj način spala bi upravni troškovi za još nekoliko procenata, a grana za bolest bila bi rasterećena. Ne sme se naime zaboraviti, da naše osiguranje terete znatnim delom i nezaposleni radnici i iznemogli i stari, koji bi inače uživali svoje rente i svoje pomoći, a koji se danas mesto toga obraćaju osiguranju tražeći pomoć za bolest. Radi toga rad osiguranja znatno je komplikovan i radi toga se pri davanju pomoći ne mogu realizovati znatnije uštede.

POSREDOVANJE RADA

Gospodo, mi nemamo osiguranje za slučaj nezaposlenosti i to otežava našu sadašnju privrednu situaciju, kad se je i u našoj zemlji pojavila nezaposlenost kao posledica privredne krize. Prema podacima osiguranja radnika pa i samih berza rada, koje vode urednu statistiku nezaposlenosti, broj nezaposlenih radnika u poslednjem mesecu prošle godine kretao se između 70 i 80 hiljada. Tačna statistika nemoguća je bez sprovođenja osiguranja za slučaj nezaposlenosti. Ova cifra vrlo je ozbiljna za jednu zemlju bez velike industrije i radi toga morale su se preduzeti hitne mere, da se nezaposlenim radnicima obezbedi barem sadašnja pomoć. Prema minimalniom računom trebaće za Javne berze rada najmanje 40,000.000 dinara za pomaganje u sadašnjoj meri (porodica sa tri člana 1192 dinara za 30,000 nezaposlenih radnika) zato je predložen amandman, s kojim se povišuju prinosi za nezaposlene radnike nedeljno na $3\frac{6}{10}\%$ dnevne obezbeđene nadnice, što u praksi čini godišnje prosečno od 10 dinara za radnika i za poslodavca. Usled velike štednje, s kojim se u ranijim godinama postupalo sa davanjem pomoći, neangažovani rezervni fondovi Javnih berza rada raspoložu sa 20,000.000 dinara, koji će se sada moći da utroše u teškim danima krize nezaposlenosti. U zemlji ima 24 Berze rada sa ukupno 70 činovnika, čije se mesečne prinadležnosti kreću između 750 i 3300 dinara mesečno. I pored skromnosti sredstava, s kojima su raspolagale, Javne berze rada omogućile su, da se podignu konačišta za nezaposlene radnike u Beogradu, Sarajevu, Ljubljani i na Sušaka. U koliko će sretno dopustiti, produziće se ovom korisnom akcijom, da se najsiromaš-

nijim radnicima, naročito onim iz pasivnih krajeva, obezbedi hrana i pristojan krevet u momentima nezaposlenosti. Biće naročita moja briga, da se omogući pružanje pomoći i onim radnicima, koji nisu na radu u mestima, u kojima postoje Berze rada i da se najpotrebnije Berze rada otvore u onim privrednim centrima, naročito Zetske i Vardarske banovine, gde danas te Berze rada ne postoje. Rad Berza rada otežan je time, što su one jedine ustanove, koje mogu bez velikih administrativnih korporacija da pruže hitnu pomoć siromašnom svetu, te su one u pojedinim mestima postale i jedine institucije za davanje javne pomoći naročito pauperima iz pasivnih krajeva.

Pitanje nezaposlenosti u uskoj je vezi sa pitanjem iseljavanja i doseljavanja. Od ujedinjenja do danas iselilo se je u prekookeanske zemlje 172,388 lica. Od ovog broja vratilo se je u domovinu 91,945 lica. Prema tome iznosi stvarni broj iseljenika u prekookeanske zemlje od ujedinjenja do danas 80,443 lica. U kontinentalne zemlje Europe iselilo se je iz naše zemlje u godini 1929 19,425, u godini 1930 25,409 i u godini 1931 9,648 lica. Od ujedinjenja do danas ušlo je od iseljenika godišnje prosečno 800,000,000 dinara ili okruglo deset milijardi dinara. Na samim iseljeničkim taksama ušlo je 60,000,000 dinara. Sve to pokazuje važnost iseljeničkog problema za našu narodnu privredu i dužnost države, da se o iseljenicima stara, naročito danas, kad ih privredna kriza tera, da se vrate u zavičaj. Dok je posle rata iznosio čisti odliv iseljenika u strane zemlje 15,000 lica godišnje, dotle se vraća sada 10,000 lica više nego što se iseljava. Problem repatrijacije postaje akutan i budžetom predviđena sretstva za repatriiranje u iznosu od 400,000 dinara neće udovoljiti ni desetom delu potrebe. Fond raspoložive danas sa 10,000,000 dinara likvidnih novaca, a ako se računa, da je prošle godine utrošeno na repatrijaciji 3,000,000 dinara, razumljivo je, da će ova sretstva biti dovoljna tek za najnužnije potrebe. Zato sam preduzeo sve mere, da se sa imovinom fonda postupa što štedljivije, da se naročito budžet za materijalne i lične izdatke svede na minimum, da se ograniči broj naših izaslanika na strani, kako bi oslobodio sretstva potrebna za neposrednu pomoć iseljenika i povratnika. Ovaj pokret iseljenika znači za našu privredu osetan gubitak i znatno opterećenje budžeta određenog za pomaganje nezaposlenih radnika. I u tom pravcu biće potrebna sistematska akcija oko zbrinjavanja doseljenika, njihovog smeštaja i kolonizacije, ali glavni rad mora da se izvrši u samim pasivnim krajevima, iz kojih potiču u glavnom iseljenici, racionalizacijom i intenzifikacijom njihove privrede, unapređenjem i razvijanjem seoskog zanatstva potpunom pomaganjem industrije u tim krajevima itd. I ako područno mi Ministarstvo neće moći da samo reši sve navedene probleme, koji spadaju u razne resore, moći će proučavanjem pitanja sa socijalnog stanovišta da pruži važne podatke i daje potrebne inicijative. Mišljenja sam, da s obzirom na nedostatak kredita i veće potrebe samih iseljenika, sretstva iseljeničkog fonda imaju da služe prvenstveno samim iseljenicima, za njihovo kulturno i ekonomsko jačanje u zemlji i u inostranstvu i da održavanje činovničkog aparata treba da pređe na samu državu.

I u pogledu naše zdravstvene službe pali su mnogi, često neopravdani prigovori. Naše ustanove učinile su vrlo mnogo za podizanje narodnog zdravlja, a što je važnije, za kulturno podizanje sela. Pegavao, velike boginje, povratna groznica su ugušene stalnim i smiš-

ljenim radom. Ostale bolesti su u jakom opadanju, blagodareći stalnom sprovođenju specifičkih profilaktičkih mera i radu na opštem podizanju higijenskog nivoa u narodu. Od ostalih akutnih zaraznih bolesti radom na asanacijama, naročito podizanjem postrojenja vode za piće, za tim podizanjem nužnika i đubrišta na najboljem smo putu da suzbijemo i iskorenimo srdobolju i crevni tifus. U svrhu suzbijanja zaraznih bolesti izvršeno je preko 20,000 dezinfekcija; a cepljeno protiv velikih boginja preko 400,000 lica. Naročito je važno, da se je naša država u pogledu produkcije cepiva i seruma potpunoma emancipovala od inostranstva i da ih proizvode domaći stručnjaci u domaćim zavodima. Borba protiv tuberkuloze zauzima važno mesto u zdravstvenom radu. Kroz 6 ležilišta je u prošloj godini prošlo oko 2500 bolesnika a kroz 20 oporavilišta oko 10,000 školske dece, kroz 42 dispanzera 82,433 lica.

Ova su lica konsultovala lekare u dispanzerima 161,800 puta a učinili 21,814 poseta po kućama obolelih. Isto tako je mnogo učinjeno na suzbijanju veneralnih bolesti (450,861 konsultacija i 64,684 pregleda krvi). Isto tako sprovode se u našoj zemlji vrlo intenzivne socijalno-medicinske mere i mnogobrojni asanacioni radovi u cilju suzbijanja malarije. Za dvanaest godina intenzivnog rada smanjen je broj malaričnih na polovinu. Isto tako radi se vrlo uspešno i 40 ustanova za odojčad i malu decu, koje su izvršile 214,171 konsultacija i 13,849 poseta po kućama i 80 školskih poliklinika, koje su tokom iste godine pregledale 283,304 učenika. U kupatilima poliklinika bilo je 506,632 kupanja. Veliki broj školskih poliklinika ima i dačke trpeze, u kojima dobija hranu preko 20,000 siromašnih učenika. I seoske zdravstvene stanice kao dopunske ustanove higijenskih zavoda izvršile su ogroman rad na selima. U opšte je rad zdravstvenih ustanova, u prvom redu higijenskih zavoda, bio plodan i pružao narodu to, što narodu najviše treba: vodovode, bunare, česme, vrela, kupatila, lekove, predavanje, kurseve za domaćinstvo, nužnike i t. d. Pored higijenskih ustanova posvetila se je naročita pažnja i bolnicama. Ali u pogledu bolnica kao i higijenskih zavoda nije se zbog skučenih sretstava moglo postići one rezultate, koji bi bili poželjni u tom osnovnom radu za fizičko jačanje našega naroda. Ipak može se mirno utvrditi da se ničim drugim nije učinilo više za jačanje nacionalne svesti i dizanjem kulture kao baš ovim radom države na higijenskom polju. A naročitih uspeha nadam se od zdravstvenih zadruga, za koje sam isto tako predvideo za sada mali ali priličan iznos u budžetu.

ZAŠTITA DECE I MLADEŽI

Ma da je na zdravstvenom polju učinjeno vrlo mnogo za čuvanje dečijeg zdravlja, sretstva, s kojima je raspolagalo naše Ministarstvo nikad nisu bila dovoljna da se za mladež i za majke na polju socijalne zaštite učini ono što je neophodno potrebno. Sretstva su bila i suviše skućena, da bi se moglo preduzeti jedna planska akcija u tom pravcu. I sadašnji teški finansijski momenat ne pruža bolje izgleda. U tom pogledu moraće privatna karitativna inicijativa da pregnu na posao i da pomogne tamo, gde država ne može da pomaže u očekivanju boljih vremena. Jednako nije država mogla da da invalidima sve ono što su oni velikom žrtvom doprineli za otadžbinu zaslužili.

PASIVNI KRAJEVI

Isto tako se ne može kazati, da je posvećena u prošlosti pasivnim krajevima ona pažnja, koju su bez

sumnje zaslužili, ma da je država utrošila znatne sume za njihovo podizanje. Posledica je toga, da se pasivni krajevi pojavljuju periodički u nerodnim godinama kao momentani, često vrlo teški problemi i da je država u teškim časovima morala da doprinese znatne materijalne žrtve za zbrinjavanje oskudnog seoskog stanovništva. Momentano bila je potrebna hitna i što racionalnija pomoć. Ma da se nije moglo pomoći svugde u željenoj meri, mora se ipak priznati da je država mnogo pomogla i da je time uklonjena opasnost teškog stradavanja stanovništva.

U cilju što bržeg i pravilnijeg izvršenja poslova povereno je poslovanje banskim upravama a na osnovu Pravilnika, koji je iznova izrađen i kojim se je išlo za tim, da se cela akcija oko ishrane pojednostavi, da se srezovima i opštinama u vršenju javnih radova ostave što slobodnije ruke i da se posao izvrši bez velikih komplikacija. Rezultati tog postupka su u glavnom zadovoljivi, a što je najvažnije, obezbedili su brzu podelu hrane potrebnom stanovništvu. Gospodu narodne poslanike interesovaće bez sumnje u tom pogledu neke cifre. Tako je izdata pomoć u hrani: Drinskoj banovini 70,5 vagona; Zetskoj 560; Primorskoj 453,5; Savskoj 226,35; Moravskoj 46; Dunavskoj 9; Vardarskoj 15; Vrbaskoj 508,8; Dravskoj 20, — ukupno 1.879,15 ljudske i stočne hrane. Od toga dala je država 1.505 vagona ljudske hrane a Crveni krst 334,15 vagona ljudske i 30 vagona stočne. Pored toga obezbeđeno je za Vrbasku banovinu još 60 vagona stočne hrane i 50.000 kgr. sena od vojske. Manje oskudnim krajevima data je pomoć u besplatnim i pogodovnim uputnicama. Tako su primile: Dravska banovina 299 besplatnih i 200 poluvozних uputnica; Savska 988 besplatnih i 85 poluvozних; Vrbaska 250 besplatnih i 45 poluvozних; Primorska 855 besplatnih i 75 poluvozних; Zetska 562 besplatnih i 30 poluvozних; Drinska 500 besplatnih i 521 poluvozних; Dunavska 288 besplatnih i 35 poluvozних; Moravska 221 besplatnih i 20 poluvozних i Vardarska banovina 180 besplatnih i 10 poluvozних uputnica, — ukupno 4.143 besplatnih i 1.021 poluvozних uputnica.

U novcu iznosi ova pomoć 20.000.000 dinara za hranu i 30.000.000 dinara za prevozne troškove. Od strane Kraljevske vlade učinjeno je u današnjim teškim vremenima mnogo, da se pomogne pasivnim krajevima te će smatrati svojom dužnošću, da o potrebama tih krajeva i dalje povedem računa, i da im se obezbedi pomoć u granicama mogućnosti. Potrebno je samo jedno, da svi mi vodimo računa o ozbiljnosti momenta i da ceo posao izvršimo najsvesnije i najstrože kako to interesi državnih finansija iziskuju.

Program budućeg rada područnog mi Ministarstva vrlo je obiman i raznovrstan, kao što su socijalne potrebe zemlje brojne i teške. Finansijske prilike ne dozvoljavaju dalje opterećenje privrede te će biti moja težnja, da se ceo rad dovede u saglasnost sa privrednim stanjem zemlje. U prvom redu nastojaću da izvedem reviziju zakonodavstva osiguranja radenika u pravcu rastećenja administracije i redukcije upravnih troškova, kako bi se prinosi sveli na najmanju meru. Ipak smatram, da će biti u interesu zemlje da se sprovede osiguranje za slučaj iznemoglosti u starosti i smrti, koje daje jemstvo za stabilizaciju radničke klase i kroz koje bi se moglo rešiti pitanje jeftinih industrijskih kredita, tako da bi prinosi osiguranja služili opet u toj formi samoj privredi. To je naročito važno u zemlji bez velike koncentracije kapitala i sa nedovoljno jakim

finansijskim kapitalom. Biće moja naročita briga da se poslovanje Berze rada oko pomaganja nezaposlenih radenika pojednostavi i da se novom uredbom predvide mogućnosti stalnog proučavanja pasivnih krajeva i uzroka pasivnosti, kao i to, da se što veći deo sretstava Berze rada upotrebi u formi produktivnog suzbijanja nezaposlenosti u vidu kreditiranja javnih radova preko opština itd. U toj formi vратиće se jedan znatan deo sretstava, uzetih od privrede, natrag privredi. Jednako smatram, da je potrebno noveliziranje iseljeničkog zakona kao i to da se na celishodan način pristupi rešavanju stanbenog pitanja, koje naročito tišti manje imućne slojeve naroda i naročito tereti činovnički stalež, vodeći računa o tome pri opravdanim interesima i samih vlasnika zgrada. I u tom pogledu rukovodiću se načelima socijalne pravde, koja mora da vodi računa o interesima svih društvenih slojeva u zemlji. Biće takođe moja briga, da se Ministarstvo socijalne politike i narodnog zdravlja rastereti od svih onih poslova koji nisu od opšteg i načelnog značaja i da se kompetencija Kraljevskih banskih uprava što više proširi u interesu bržeg i lakšeg poslovanja i pravilnog samog Ministarstva, koje treba da se posveti jedino svom prirodnom zadatku, da upravlja socijalnom politikom, da daje direktive i da kontroliše rad.

I ovde biće potrebna novelizacija Zakona o ustrojstvu Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja. Konačno mislim, da se donošenjem novog zakona mora pristupiti regulisanju pitanja zaštite dece i matere, koje smatram vitalnim socijalnim problemom naše države, jednako kao i zdravstvo, i o kojemu se do sada, po mom dubokom uverenju, nije vodilo u dovoljnoj meri računa. U tom radu mislim da mogu računati sa saradnjom svih zainteresovanih krugova, čijim će se savetom i iskustvom koristiti i donositi zakonodavne odredbe po mogućstvu u saglasnosti sa njihovim opravdanim potrebama.

S obzirom na to što mnoge zemlje ne vode dovoljno računa o našim emigrantima, i što im sve više ograničavaju slobodu uposlenja i mogućnost zarade, biće i područno mi Ministarstvo prinuđeno da zavede restriktivne mere oko uposlavanja stranaca u zemlji. Naročito treba predvideti pravo za domaćeg radnika za prvenstveno uposlenje u zemlji. Mišljenja sam, da Ministarstvo socijalne politike nije samo radničko Ministarstvo, već Ministarstvo za zaštitu svih socijalno slabijih slojeva, i da je potrebno obratiti pažnju i na socijalnu zaštitu malog zanatlije i malog trgovca, koji se danas nalazi često u teškoj situaciji od samog radnika. U tom pitanju tražiću što užu saradnju sa Ministarstvom trgovine i industrije, da se opravdane želje zanatstva za socijalnu zaštitu što brže sprovedu u život. Jednako moraće se zakonski urediti pitanje poljoprivrednih radnika i seoskih paupera, koji se sve više pojavljuju u varošima i ugrožavaju ravnotežu na radnoj pijaci. Prirodno je, da će se energički zauzeti, da se celo poslovanje ne samo u Ministarstvu, već i u njegovim ustanovama i u ustanovama koje stoje pod njegovim nadzorom, vrši sa što većom štednjom, da se administracija smanji i obezbedi najveći deo sretstava celishodnom pomaganju samog radnog sveta.

To bi bili, po mom mišljenju, najaktuelniji zadaci, kojima treba da se posveti socijalna politika, i da se samim tim može uvideti važnost moga resora. U ostalom, smatram, da je sadašnji momenat koji proživljava cela svetska privreda, najbolje opravdanje po-

stojanja ovog Ministarstva, i da, radi toga, njegov budžet ne treba braniti.

Ovaj budžet, gospodo narodni poslanici, ima, po mom dubokom uverenju, jednu manu: on je premalen, i nikako se ne bi mogao više smanjiti. Zato vas molim, gospodo narodni poslanici, da ga izvolite primiti onako kako vam je predložen. (Aplauz i živo odobravanje.)

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima reč g. Alojzija Pavlič.

Alojzija Pavlič: Gospodo narodni poslanici, u Engleskoj postoji jedna institucija, koja se naziva Konšns monej — pekunija konsencije — novac savesti. Bogati i siromašni građani, osobito bogati koji su svi svesni da nisu ispunili obaveza prema državi, mislim što se tiče poreza, šalju krajem budžetske godine Ministru finansija izvesne sume novaca. Zato ima u državnom budžetu specijalna pozicija nepredviđenih državnih prihoda, i ta pozicija nije mala.

Ja se ne sećam nijednog ovakvog slučaja u našoj državi. Uveren sam, da bi naš Ministar finansija srdačno pozdravio ovakav plemeniti gest pravog patriotizma. A ja vam kažem: da ima među nama puno ljudi, koji ni iz daleka nisu ispunili svojih dužnosti, koje imaju prema državi. Nekoji od mojih kolega, poslanika, kazali su: da nema u Jugoslaviji besposlice, ili da postoji u malom broju, u tako malom broju, da nema smisla govoriti o radničkom pitanju, i da je bez svake potrebe bacati pare za zaštitu radništva u državi, u kojoj, kako oni kažu, ima 80% seljaka.

Ja tvrdim baš kontrerno tome, da mi danas stojimo u našoj državi pred radničkim problemom u jednoj fatalnoj dimenziji i da gajimo na svojim prsima opasnu zmiju besposlice, od koje će u velikoj meri zavisiti budućnost naših prilika, a takode prilika u celom svetu. Kad budemo rešili problem nezaposlenosti, tada će biti budućnost Evrope kao i čitavog sveta osigurana.

Gospodo, prema statistici koja je utvrđena i koju ne može niko demantovati, mi imamo 120.000 sezonskih radnika, koji su bez posla i bez prebijene pare, zatim imamo 80.000 industrijskih radnika koji su takode bez posla, a svaki dan ih ima i više. Samo u mom izbornom srezu Laško-Trbovlje prema statistici sreskog načelstva u Laškom ima 1200 besposlenih radnika. Beograd ih ima nad 5000, Zagreb 4000, a da ne nabrajam ostale naše velike gradove. Ako pretpostavimo da svaki od ovih 200.000 besposlenih mora da hrani pored sebe ženu i decu, dakle najmanje 3 člana porodice, što je takode utvrđeno, dobijamo strašnu cifru od pola miliona ljudi bez stana i bez zarade. To je gospodo armada gladnih, dok na drugoj strani imamo armadu sitih, i ta armada gladnih kako vidite procentualno nije manja nego u ostalim državama.

Gospoda predgovornici koji su bili kadri izreći tvrdnju da kod nas nema besposlice, neka odu do Berze rada u Štrosmajerovu ulicu, nije daleko od Senata i željezničke stanice, pa neka pogledaju tamo one naše besposlene jadnike, kolika je ta armada besposlenih ovde u prestonici, koja luta svaki dan od Berze rada do Berze rada i traži zaposlenja. Ona gospoda koja tvrde da kod nas nema radničkog pitanja, neka mi izvole definirati, ko je radnik, a ko je seljak. Da li suseljaci samo oni, koji žive na selu? Seljak nije neki geografski pojam, nego je on socijalni stalež, i kad zemlja ne može više da ishrani seljaka, i on mora da ide u svet zbog zarade, on nije više seljak, nego on postaje član velike armade radništva i proletera. Za ishranu jedne seljačke porodice treba danas najmanje 6—10 jutara

plodne zemlje, naravno u Banatu, gde je plodna zemlja, manje, a u Dravskoj ili Zetskoj banovini više, već prema plodnosti zemlje. Po ovom ključu danas ima u našoj državi 3 i po miliona stanovnika, koji zavise isključivo od dnevne zarade, koja je zbog savremenih privrednih nepogoda pala daleko ispod egzistencijalnog minimuma. Dakle $\frac{1}{3}$ svega stanovništva Jugoslavije i to bez državnih i privatnih nameštenika spada u kategoriju radništva i malog čoveka, koji živi od nadnica, koje mestimice nisu veće od jedne banke.

Ja moram, gospodo, na ovom mestu naročito da naglasim na ovaj fakat: naši imućni ljudi nemaju pojma o socijalnoj pravdi i nemaju smisla za socijalno osećanje. Pogledajte, gospodo, u nekim Banovinama u našoj državi postoje industrijska preduzeća, čiji direktori i upravni saveznici primaju 7 miliona dinara godišnje plate i nagrade, a radnici primaju samo 8 miliona dinara, ali čujte, drugim rečima, 35 lica primaju 8 miliona dinara, a 3.819 radnika 8 miliona dinara. Kakva je to socijalna pravda? (Pljeskanje.)

Gospodo, to su ruske prilike, gde je 219 vlastelina posedovalo više zemlje nego 35 miliona ruskih seljaka.

U Beogradu postoji jedna banka, koja ima u čitavoj zemlji svoje podružnice i čiji direktor prima veću platu nego svi nameštenici. Samo jedan direktor prima više ali to nije samo taj slučaj, ima toga dosta. A ovi direktori su najviše stranci i najviše anacionalni elementi.

U Zagrebu je prošle godine održana jedna skupština bankarskih direktora i tamo se razgovaralo da snize plate služiteljima i nižim bankarskim činovnicima ali među njima je bio jedan direktor, koji je bio pravedan, koji je socijalno osećao i on je kazao: Ja neću među kapitalistima da nađem ni samo loših ljudi jedan primer, jer ni jedan od njih nije kazao, niti pokazao primer, da snizi svoje plate.

U Zagrebu se održala glavna skupština direktora banaka, gde su razgovarali o sniženju plata posluge i nižih bankarskih činovnika. Jedan od njih koji je barem malo socijalno osećao, predlagao je da i direktori pokažu lepe primere, i da snize platu, ali mu je predsednik odgovorio, da to nije na dnevnom redu, i da će se o tome raspravljati u idućoj godini.

Gospodo moja, to je jedna strašna socijalna nepravda. Poznato je, da je naš plemeniti Kralj, po svojoj inicijativi, reducirao četiri miliona od svoje civilne liste. Svi smo Jugosloveni o tome čuli. Mi smo čekali i gledali, da li će ovaj plemeniti gest naći i odziva kod bogataša, kod kapitalista, slične primere. Je li ih pronašao? Gde su, gospodo, sada naši Vajferti, Matejići, Dundérski, Teslići, Arko, Vesteni, da ne nabrajam banke, i karte, sa ogromnim civilnim listama. Gde je njihov patriotizam? Gde je ljubav za maloga čoveka? Oni kažu neka samo država učini, a država kad učini po svojoj inicijativi, onda će i oni sa svoje strane učiniti. Medutim oni do danas ništa nisu uradili. Da je, gospodo, i kod nas javno mnjenje ovako kao u Engleskoj, gde vlada danas takode nezaposlenost, kao i kod nas, onda bi to naše javno mnjenje radilo ono isto, što radi englesko javno mnjenje, koje ne dozvoljava engleskim građanima, da idu u Nieu, ili Egipat, na letovanje, nego svaki mora da ostane u svojoj rođenoj zemlji, a naši građani idu u Nieu, Monako, i druga strana letovališta, i troše novac koji su ovde zaradili.

A ko je, gospodo, do sada najviše pomagao nezaposlenim radnicima? Radnici sami i njihove radničke sindikalne organizacije, koje time kanaliziraju nezadovoljstvo besposlenih, da ne dobiju opasne i anti dr-

žavne forme. Zato treba da i Kraljevska vlada podupire sve slobodne radničke organizacije, koje su bile uvek još prije rata jugoslovenske, jer time se suzbija najefikasnije tajni i subverzivni rad komunista i anacionalnih elemenata među radnicima.

Glasajući radosnim srcem za budžet Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja, želim da u idućoj godini neće Finansijski odbor ništa smanjivati u budžetu Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja. Ja blagodirim gospodinu Ministru za uspešan rad u ishrani pasivnih krajeva, i slobodan sam da predložim nove amandmane za Finansijski zakon.

Pretnednik Dr. Kosta Kumanudi: To ćete gospodine poslaniče učiniti kad bude na dnevnom redu rešavanje o Finansijskom zakonu.

Alojzij Pavlič: Primam k znanju. (Burno pljeskanje.)

Pretnednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima reč gospodin Anton Krejči.

Anton Krejči: Pre nego što počnem sa svojim izlaganjem o socijalnom zakonodavstvu smatram za svoju dužnost da kao industrijalac i kao zastupnik poslodavaca izričito napomenem to, da ne bi bilo nikakvog dvoumljenja: da stojim na stanovištu da je osiguranje radnika za slučaj bolesti ili nezgode neophodna potreba. Idem još dalje i kažem da je isto tako potrebno osiguranje radnika za slučaj nezaposlenosti ili nemogućnosti rada usled bolesti, invalidnosti i starosti.

Usled male zarade radniku nije moguće da sebi prištedi za slučaj nesreće ili za doba starosti da bi mogao živeti. Toga radi pada on u takvim slučajevima kao siromah na teret javnosti i opštine. Sramota je da jedan radnik koji je dao svu svoju snagu za industriju, u slučaju bolesti i nemogućnosti rada padne na milost i nemilost drugih ljudi. Ako taj radnik dobije jednu skromnu potporu koja mu po pravu i zakonu pripada, to je nešto sasvim drugo i predstavlja časno priznanje za njegov rad. Regulisanje osiguranja u svim tim pravcima moramo imati u vidu, ali isto tako moramo konstatovati da su današnji nameti za osiguranje radnika tako visoki da njihovo povišenje ne može podneti ni radnik ni poslodavac. Ipak bi bilo moguće uvesti sve ove vrste osiguranja ako ne bi današnji aparat za osiguranje bio tako neokretan, tako skup i tako nepodnošljiv. Prema bilansu Središnjeg ureda za osiguranje radnika za godinu 1930 iznosili su prinosi:

Po grani osiguranja za slučaj bolesti Din 305,462.261

Po grani osiguranja za slučaj nesreće „ 71,421.728

Ukupno Din 376,883.989

Potpore su iznosile: za slučaj bolesti Din 251,910.939

za slučaj nesreće „ 80,232.668

Ukupno Din 332,143.607

Upravni troškovi iznosili su:

U grani osiguranja u slučaju bolesti Din 53,402.832

U grani osiguranja u slučaju nesreće „ 10,213.912

Ukupno Din 63,616.745

To znači da su upravni troškovi prema prinosu iznosili 18% a prema isplaćenim potporama 20%.

Iz svih ovih razloga primoran sam protestovati protivu amandmana Finansijskog zakona uz §. 43 b nov, koji amandman još jednom u ovoj teškoj krizi opterećuje radnika i poslodavca.

Najodlučnije moram tražiti da se u najkraćem vremenu, kao što je Finansijski odbor tražio od Ministra finansija da izvesti Kraljevska vladu da predloži Na-

rodnoj skupštini, najkasnije u vremenu od 2 meseca novi Zakon o osiguranju radnika koji bi imao za cilj reorganizaciju celog osiguranja na osnovi decentralizacije ureda, a s time će pojeftiniti i troškovi uprave i da se nadzorni aparat koji je najskuplji u celoj ovoj stvari prenese na Ministarstvo za socijalnu politiku koje bi vršilo nadzor o državnom trošku.

Na ovaj način izvršilo bi se najefikasnije dopunjavanje osiguranja na slučaj starosti i nezaposlenosti, bez uvađanja novih tereta za radnika i poslodavca.

Glasaću za budžet Ministarstva socijalne politike, ali ne mogu glasati za amandman Finansijskog zakona § 43 b nov, jer sam mišljenja da ovu sumu koja je potrebna za pomoć nezaposlenima može lako da uštedi sam ured za osiguranje radnika.

Potpretnednik Dr. Avdo Hasanbegović: Reč ima narodni poslanik g. Dr. Milan Stijić.

Dr. Milan Stijić: Gospodo poslanici, narodna poslovice kaže, da je zdravlje najveće bogatstvo. Ja iskorišćujem ovaj momenat da naročito podvučem da je posle resora vojnog, resor socijalne politike, i to onaj deo koji radi o zdravlju, valjda, jedini gde mi možemo pozitivno da govorimo i da ukažemo na osobiti napredak. Mi znamo koliko se posle rata mnogo polagalo na zdravlje našega naroda i, zahvaljujući jedino ozbiljnoj i smišljenoj akciji koja je išla u tome pravcu, danas i oni naši pre 10 godina najzapušteniji krajevi, u tom pogledu, stoje na jednoj lepoj visini s obzirom na zdravlje našega naroda. Što su prilike ovakve i što se mi možemo danas time pohvaliti, velika je zasluga „Domova za narodno zdravlje“. Gospodo, ko je prošao kroz takvu jednu instituciju i video uređenje i rad takvog jednog doma narodnoga zdravlja, taj se mora ponositi i, gospodo, nije preuveličano ono što stranci, kada dođu i pregledaju naše higijenske institucije u celoj državi, pevaju slavopojke i upoređuju nas sa najkulturnijim i najuređenijim državama. Gospodo, ja mislim da mi tim domovima, a naročito školama za narodno zdravlje treba da ukažemo naročitu pažnju. Koliko ja znam, danas postoji u celoj državi jedna takva škola za narodno zdravlje. To je ona u Zagrebu. U toj školi održavaju se godišnje tečajevi za seljakinje i seljake po par meseci uz minimalnu oštetu. Tu se oni upućuju ne samo u higijenskom vođenju svoga kućanstva, nego dobijaju najnužnije upute za higijenski rad na selu naročito tamo gde nema ni lečnika, gde nema možda ni diplomiranih babica itd. Osim toga ova škola proizvodi, gospodo, serume raznih vrsta koji su procentualno vanredno jeftini tako, da pojedini serum, koji kod nas stoje 15 dinara, kad ne bismo to mi proizvodili, mi bismo iz inostranstva morali kupovati za 10%, a možda i 20% skuplje.

Hteo bih ovde da se osvrnem i na radničko pitanje, koje je danas, gospodo, osim seljačkoga pitanja, vanredno delikatno i vrlo teško. Moji predgovornici su iscrpno o tome govorili i ja bih hteo da se osvrnem specijalno na odnos između poslodavca i radnika. Poslodavci, industrijalci većim delom, kao što je pre naglašeno, to su stranci, njima je glavna briga da uhvate šap, da izvuku korist i ta korist ima da se izvuče na račun toga siromašnog radništva. U tim teškim prilikama radnik je prisiljen, da koliko toliko očuva netaknutu svoju porodicu, da radi ispod najniže cene i da ne dobije onaj minimum koji je potreban za njegovu egzistenciju. Pa često poslodavci nisu ni time zadovoljni, da im se radi uz minimalnu naplatu, nego ih otpustaju po svojoj volji. Ja znam slučaj gde postoji kolektivna

ugovor između radnika i poslodavca, ali se poslodavac često ne osvrće na ugovor nego radi po svome raspoloženju i otkazuje posao kada je njemu volja. Ja mislim, da bi naročito trebalo insistirati na tome, da državna vlast dobije što više ingerenciju i uvid u odnos između poslodavca i radnika, da se radništvo što više zaštiti. U nekoliko mahova ovde u Skupštini isticalo se kako imamo hiperprodukciju inteligencije, a gospoda lekari, naročito ističu da imamo hiperprodukciju lekara. Pa ako je to tako, da imamo tu hiperprodukciju lekara, onda, gospodo, moramo nastojati koliko je god moguće, a naročito gde ima ingerenciju vlast, da se ne dopusti da se nekome presipa i kapom i šakom, a neko da nema zaposlenje, pa da lekari moraju da se laćaju poslova koji možda nisu dostojni njihovog poziva i njihove škole. (*Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Ivan Pucelj: Vrlo dobro.*) Ja znam jedan slučaj, znam da se jedan mlad lekar sa Sušaka hvalio da je nećak jednog bivšeg ministra, znam da je on, tako mlad, zaposlen na „Poliklinici“, u „Merkuru“, u „Okrušnom uredu i Zanatsko-obrtno-potpornoj zadruzi. (Glasovi: Ko je taj?) Dok imate lekara koji nisu apsolutno zaposleni. (Glasovi: Gde je taj zaposlen?) Na Sušaku. Napokon, na intervenciju i građanstva i tih lekarskih, higijenskih ustanova, predloženo je Gospodinu Ministru za socijalnu politiku, da se bar toga gospodina reše. Ja mislim da će Gospodin Ministar tome predlogu, toj molbi, po svome nahodanju, i udovoljiti.

Gospodo, i ako su danas vanredno teške ekonomske prilike, ja molim Kraljevsku vladu i resornog ministra da nastave u onom pravcu kako je posle rata počela naša higijenska i zdravstvena politika, da ide, da ovde, kao i kod vojske, ne smemo da otkidamo, da moramo da doprinesemo i poslednji zaloga da se očuva zdravlje našeg naroda i da ove institucije, higijenske i socijalne koje pokazuju toliko mnogo napretka mogu da nam svojom službom služe pred stranim svetom kao jedan primer kulturnog i naprednog naroda. (Odobranje i pljeskanje.)

Potpretsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Reč ima narodni poslanik g. Milan Petković.

Milan Petković: Ja sam, gospodo narodni poslanici, u svom govoru u načelnoj diskusiji datakao se vrlo važnog i danas najaktuelnijeg pitanja ishrane. Dotakao sam se samo s nekoliko riječi, zadržavajući sebi pravo, da u specijalnoj debati o budžetu Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja progovorim detaljnije o ovom neodložnom i momentalno najvažnijem pitanju, jer glad je najstrašnija patnja.

Pristupajući rešavanju ovog pitanja mi vršimo dva važna, pa ako hoćete dva najvažnija dela našeg teškog vremena. Prvo učinimo djelo čovječnosti, što ćemo gladne nevoljnike spasti daljeg strašnog osjećaja gladi, Drugo, spašćemo mnogo domova da ne ostanu bez svoga pokretnog imanja, naročito zemljoradnike, da ne ostanu i bez jednog grla stoke, naročito radne stoke. Spašćemo ih, ako mi omogućimo da dobiju potreban kukuruz za ishranu uz povoljne uslove na poček. Jer, potrebno je sačuvati i one koji nešto imaju, da i oni ubrzo ne dođu u položaj onih, koji ništa nemaju, da ne bi smo u kratkom vremenu imali dvostruk i trostruk broj onih koji nigde nemaju osim gole zemlje. Čuvajući njih, čuvamo osnov naše narodne privrede u budućnosti, otklanjamo povećavanje broja privredno nesposobnih jedinica naše narodne cjeline.

Srez vlasenički Drinske banovine, koji imam čast predstavljati u ovoj Narodnoj skupštini, nalazi se, go-

spodo, u teškom, da ne rekнем u očajnom položaju u pogledu ishrane ljudske i stočne.

Pitanje ishrane naroda i stoke ovoga sreza traži hitno da se za njega zainteresuje i angažuje država, jer bez intervencije sa strane države neminovno će dovesti do umiranja ljudi i skapavanja stoke. Osim toga bez intervencije države privredna snaga naroda ovoga sreza spašće na najniži stupanj privredne snage i aktivnosti u budućnosti.

Srez vlasenički brdovit je, prosječno manje žitodan, a više stočarski kraj. Ni u najrodnijim godinama on ne može sebe ishraniti, a u godinama, kao što je prošla, i da ne govorimo. U ostalom ovo će najbolje dokazati brojevi uzeti iz državne statistike brojanja iz prošle godine i zvanični podaci o prihodu žitarica i usjeva iz 1930 i 1931 godine.

1930 je prosečno bila po rodu jedna od boljih godina, a 1931 godina jedna od najlošijih godina.

Glavni poljski proizvodi ovoga sreza su kukuruz, pasulj i krompir, koji služe za ishranu stanovništva ovoga sreza.

U 1930 godini bilo je kukuruza po zvaničnoj statistici 119.392 metarskih centi. U 1931 godini bilo je kukuruza u srezu po zvaničnoj statistici 34.972 metarskih centi.

Rod kukuruza u 1931 godini prema 1930 godini podbacio je, dakle, za punih 75%. U 1930 godini bilo je pasulja u srezu po zvaničnoj statistici 910 metarskih centi. U 1931 godini bilo je pasulja u tome srezu 581 metarski cent.

Rod pasulja u 1931 godini prema rodu u 1930 godini podbacio je, dakle, za punih 35%. U 1930 godini bilo je krompira 71825 metarskih centi a u 1931 godini bilo je 12.637 metarskih centi.

Rod krompira u 1931 godini prema rodu 1930 godini podbacio je, dakle, za punih 80%.

Kad se uzme da u srezu prema prošlogodišnjem brojanju ima 38 hiljada stanovnika, onda na jedno čeljade prosečno proizvelo se je u 1931 godini: kukuruza 92 kg prema 300-kg u 1930 godini, pasulja 25 kg prema 70 kg u 1930 godini; krompira 33 kg prema 180 kg u 1930 godini. Ovi brojevi, gospodo, najjasnije dokazuju i jače od svih mojih riječi slikaju stanje u kome se stanovništvo ovoga sreza nalazi u pogledu ljudske ishrane.

Slika stanja ishrane stanovništva ovoga sreza biće vam jasnija, kad vam kažem, da na jedno čeljade u čitavom srezu dolazi dnevno četvrtina kilograma kukuruza, a jasno je svakome da svakom fizičkom radniku, koji radi težak posao, kao što je zemljoradnički, treba dnevno jedan kilogram hleba. Ovo tim više, kad ogromna većina siromašnog stanovništva nema ništa drugo osim samo hleba, a pravoslavni uz to i posta.

Ja tvrdim da danas nema više od 30% stanovništva ovog sreza hrane, a 70% nema je nikako. U aprilu neće je imati 80%, a u maju 90%.

S pohvalom ističem ovde akciju sreskog načelnika i Crvenog krsta za srez vlasenički, koji su učinili sve sa svoje strane, da skupljanjem u srezu priloga olakšaju bjeđu gladnih nevoljnika, ali je i to slaba pomoć, jer nema ko da daje, i ako su oni koji imaju davali obilato, što takode ističemo pohvalnim priznanjem.

Država je do sada dala 2 vagona kukuruza i dva vagona pšenice, ali je to sve i suviše malo prema broju oskudnih i gladnih. Poljoprivredni kredit banske uprave obećao je tri vagona kukuruza, ali od obećanja nije

bilo ništa, jer dok su se provodile formalnosti licitacije, oko nabavke ova tri vagona, iscrple su se rezerve poljoprivrednog kredita i obećanje je povučeno.

Tako, gospodo, stoji stanje sa ishranom ljudstva u ovome srezu, a sad ću da kažem nekoliko reči o ishrani stoke i, gospodo, brojevi će najbolje pokazati svu tu bedu nego moje reči. Prema zvaničnoj statistici brojnja u 1931 godini bilo je u mome srezu: konja 5.487, goveda 19.871, ovaca 53.426 i koza 10.911.

Prema službenim podacima proizvedeno je stočne hrane u 1931 godini na teritoriji čitavog sreza: sena 188.047 mtc prema 239.362 mtc u 1930 godini, kukuruzne šaša 61.900 mtc prema 211.233 mtc u 1930 godini, slame 50.725 mtc prema 60.385 mtc u 1930 godini.

Prema broju konja i goveda u sumi 25.000 grla, a prema proizvedenoj stočnoj hrani otpada na jedno grlo: 7,5 mtc, kukuruzovine 2,5 mtc, i slame 2 mtc.

To znači na jedno grlo otpada svega 12 mtc stočne hrane, a na 50.000 ovaca i 10.000 koza ne ostaje ni jedan kilogram stočne hrane.

Ako bi se izuzelo na 50.000 grla ovaca najmanje 50.000 mtc sjena, onda na svako goveče i konja ostaje samo po 5 mtc sjena, 2,5 mtc kukuruzovina i 2 mtc slame, a to znači pri najboljoj štednji i ekonomiji stočne ishrane biće najviše za tri meseca, a dva meseca ostaće bez ishrane, i naša stoka ima da skapava. Eto, tako je stanje, gospodo, narodni poslanici, i onda se nemojte čuditi, kad vam kažem da su mi dokazali pojedinci prije mesec dana i kroz plać mi se žalili, da po dva dana nemaju hleba u kući, i da kolju konje i goveda, a na mjesta lipsavaju i sami.

Ja imam pismo, u kome me izveštava jedan ugledan zemljoradnik, da je jedan siromah uz vrisak svoje djece zaklao konja, jer ga nije imao čim hraniti, a drugi da je poklonio svom susjedu konja i opremu, jer ovaj nije htio primiti samog konja.

Ja apelujem na Narodnu skupštinu i Kraljevsku vladu, da se ovom srezu dade najhitnije 2 miliona dinara za ishranu stanovništva i stoke, a u svakom slučaju da se u ovaj srez najhitnije uveze najmanje po 100 vagona sijena i slame za ishranu stoke, a kukuruz za ishranu stanovništva može se kupiti na obližnjoj zborničkoj pijaci. Ako se ova pomoć ne ukaže najhitnije, glad, očaj i umiranje neminovno će da kose svojom nemilosrdnom kosom ljude i stoku.

Gospodo narodni poslanici, ja ću da progovorim još nekoliko reči o invalidima i invalidskim potporama.

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Molim vas da završite, vaše je vreme isteklo.

Milan Petković (nastavlja) Sad ću da završim. Invalidske potpore prema invalidskom zakonu određuju se prema procentu nesposobnosti i visini osnovne poreze. Procent nesposobnosti utvrđivan je po vojnim lekar-skim komisijama i ja do sada nijesam čuo žalbi u tom pogledu. Zakonski je tako utvrđeno i svako se s tim miri. Ali u pogledu poreze, kao osnove za utvrđivanje prava i visine invalidnine, čuju se mnoge i opravdane žalbe naročito na području bivše Bosne i Hercegovine. Povod i razlog tim žalbama leži u tome, što su mnoge zadrugne na teritoriji bivše Bosne i Hercegovine izdijeljene prije 10, 20 pa i 30 godina, a poreza im ipak nije raspisana. Poreske uprave izdaju uverenja o visini poreze, koju plaća porodica dotičnog invalida, na osnovu stanja prije 10, 20 i 30 godina. I na osnovu tih i takvih uverenja poreskih uprava mnoga lica odbijena su sasvim protivno zakonu od invalidske potpore.

Ja molim Gospodina Ministra socijalne politike i

narodnog zdravlja da učini što je potrebno, da se ove nepravilnosti isprave i da se provede revizija svih slučajeva, gde su potraživači invalidnine odbijeni samo usled neraspisane poreze. Ovo traži i zakonska pravda i čovječnost, jer nije pravo, da ratnici i njihove porodice, koji su dali svoje živote, zdravlje i dijelove svoga tijela, stradavaju usled ovog nesređenog stanja u raspisu poreze.

Još samo nekoliko reči o bolničkim troškovima. Jedna od velikih teškoća našega vremena i opšte teškog ekonomskog stanja jesu i bolnički troškovi. Ono što sam rekao o neraspisu poreze za invalidske potpore važi i za bolničke troškove. I bez toga sume bolničkih troškova penju se do takve visine, da je mnogome i pored najbolje volje apsolutno nemoguće u vremenu današnje teške finansijske krize odgovarati bolničkim potraživanjima u ovom pogledu.

I ovde je bezuslovno potrebno podvrći reviziji sva potraživanja bolničkih troškova, jer su mnoga visoka potraživanja nastala samo usled neraspisanih poreza davno i davno podijeljenih porodičnih zadruga.

Pored toga, stopa dnevnih bolničkih troškova nije danas apsolutno nikako u srazmeri sa privrednom snagom narodnom. I u ovom pogledu neophodna je potreba učiniti izmjene u pravcu snižavanja dnevnih bolničkih troškova u odnosu prema visini osnovne poreze dotičnih bolničkih operezovnika.

Jer ako se ovako nastavi, naročito seoski svijet radije će prepuštati svoje bolesnike sreći i slučaju, nego ih voditi u bolnicu. U tom slučaju bolnice će biti pristupačne samo imućnijem svijetu, a siromašan svijet neće se moći koristiti ovom kulturnom blagodaću. Naročito s obzirom na pojave zaraznih bolesti u našim selima, gde još vladaju u stanovima vrlo loše higijenske prilike, interes je ne samo obolelih nego isto toliko i zdravih, da se sačuvaju od zaraze i da se zbog toga bolesnici uklanjaju iz njihove sredine.

Ovom zahtevu kulture i moderne medicine sve će se manje udovoljavati, ako se i dalje zadrži ovakva praksa naplaćivanja bolničkih troškova.

Gospodo narodni poslanici, da vam navedem konkretan primjer za ilustraciju i opravdanje ove moje tvrdnje.

Opština kozlučka sreza zborničkog ima da plati preko 600.000 dinara bolničkih troškova, Sprečanska preko 800.000 dinara a Zbornička preko jedan i po milion dinara; opština Kravička sreza srebrničkog preko 100.000 dinara. (*Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Ivan Pucelj:* Pa kako ćete, g. poslanice, drukčije održavati bolnice? Takve Vlade nema u svijetu, koja to može tako raditi.)

Milan Petković: Ovo su sve dubiozna i neostvarljiva potraživanja u vremenu današnje krize.

Ja sam mišljenja, da je mnogo bolje i celishodnije izračunati finansijski efekat bolničkih troškova po banovinama i tu sumu svake godine razrezati procentualno na osnovnu porezu uz banovinski porez. Lakše je svima platiti po nešto, nego da se pojedinci upropašćavaju na ovakav način. A ovako će i bolnice prije doći do svojih potraživanja nego naplaćivati posebno i pojedinačno.

Ja molim G. Ministra da ovaj moj predlog uzme u rasmatranje i po njemu donese celishodno rešenje. Ujedno molim, da se izvrši revizija već određenih bolničkih troškova i isti snize, a, u svakom slučaju, da se odgodi naplata ovih troškova u ovom vremenu, jer se neće moći svakako naplatiti. U protivnom mnoge

bi se porodice potpuno materijalno upropastile, jer kod mnogih visina bolničkih troškova penje se od 2 do 10.000 dinara. To je velika svota u današnje vreme i o tome ne treba govoriti.

Ja potpuno verujem i nadam se, da će G. Ministar povesti računa o ovim mojim napomenama i primetbama i da će ih uvažiti i po njima učiniti, u koliko bude mogućnosti, i uveren u to, glasaću za budžet ovoga Ministarstva.

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Ima reć narodni poslanik Dr. Djuro Ostojić.

Dr. Đuro Ostojić: Gospodo narodni poslanici, G. Ministar u svome ekspozeu, počeo je sa osiguranjem radnika, pa ću se i ja držati toga reda. U ovome domu od jednog našeg druga pala je jedna, u najmanju ruku, vrlo neopravdana primetba odnosno tvrdnja, koju je učinio G. Ministar Velizar Janković, nazvavši jednim dosta pogrdnim imenom ovu vrlo važnu granu našeg društvenog i socijalnog života. G. Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja u svome ekspozeu, dokumentovanom sa ciframa i dokazima, mislim da je prilično razbio sumnje i ubedio sve nas o neophodnoj potrebi ove vrlo važne institucije u našoj državi.

Gospodo, ja sa zadovoljstvom mogu da konstatujem, ma da sam u Finansijskom odboru slušao vrlo oštre zamerke i kritike radničkog osiguranja, da, u principu, niko nije bio protiv radničkog osiguranja. To je najvažnija stvar, jer danas, gospodo moja, nema ni jedne moderne države, nijedne napredne države, koja nema instituciju socijalnog osiguranja a pored toga, i međunarodnim ugovorom vezane su sve države, takođe, da održavaju takvu organizaciju u svojoj državnoj i društvenoj organizaciji.

I našoj državi može služiti na čast da je 1922 godine donela jedan Zakon o osiguranju radnika, dosta napredan. Gospodo moja, ja vas upozoravam na ovaj fakat, kad je u Ustavotvornu skupštinu 1920 godine došlo 59 komunističkih poslanika, da se zamislite malo o rezultatima, koje je pokazalo radničko osiguranje od 1922 godine pa na ovamo, jer i ono nosi takođe jedan veliki deo zasluga da je ova vrsta nezadovoljstva otklonjena od radnika i da je na taj način presušeno ono vrelo komunističkim agitatorima, gde će tražiti svoje pristalice. S toga, gospodo, u interesu i državnom i narodnom, a i da odgovaramo svojim međunarodnim obavezama, mi ne smemo biti zavedeni pa da i pomislimo da ovu instituciju krnjimo ili čak šta više da je ukidamo.

Gospodo, u našem zakonu o osiguranju radnika predviđene su četiri vrste osiguranja i to: osiguranje u bolesti, u nesretnim slučajevima, u besposlici i u starosti i iznemoglosti. Prve dve grupe radničkog osiguranja u nas su sprovedene, a druge dve su jednim članom Finansijskog zakona obustavljene. Radi ovoga nedostatka, gospodo, što ove dve grane nisu odavno sprovedene, nastaju uglavnom zamerke radničkom osiguranju, odnosno iz ovoga fakta proističu uglavnom nezadovoljstva samih radnika sa osiguranjem. Jer, gospodo moja, na šta se tuže radnici? Oni se tuže na radničko osiguranje, jer navodno nisu dobri lekovi, jer nisu dobri lekari. Ali, gospodo, treba uvažiti činjenicu da jedan veliki broj radnika ne dolazi lekaru ni po lekove ni na lečenje. Taj radnički svet dolazi lekaru po novac, po potporu, po pomoć, a, gospodo moja, lekar je tu da ga leči i on mu daje lek pošto nađe neku bolest kod njega. Radnik, međutim, nezadovoljan je, jer nije dobio novac, baca lek i kriti-

kuje sve i lekove i lekare i radničko osiguranje. Sve to dolazi otuda što nije sprovedeno osiguranje u besposlici, da bi radnici, bez posla, išli tamo gde im spada da idu, a ne kod lekara radničkog osiguranja.

Ja, gospodo, neću da tvrdim da je lekarska služba kod radničkog osiguranja, kod nas, savršena. I ona je u razvoju, i ona se razvija, ali na svaki način možemo da konstatujemo stalni napredak u tome pogledu. Ambulante okružnog ureda za osiguranje radnika bivaju sve snabdevenije sa laboratorijama i svima potrebnim aparatima za lečenje. Lekovi se mogu propisati svi, ali samo lekari odgovaraju za svaki lek koji propisuje, da se ne bi uzalud naš novac trošio na strane specijalitete, koji se mogu zameniti sa jeftinijim i isto tako efikasnim lekovima i specijalitetima domaćim. Koliko je u tome pogledu učinilo osiguranje najbolji je dokaz, što je ono zaposlilo 1384 lekara i angažovalo 120 specijalista za lečenje svojih članova. Osim ovoga, gospodo, imade takode 1229 kreveta u svima sanatorijumima, oporavilištima, banjama itd. za članove. Ja bih mogao samo da poželim da ova briga u zdravstvenom pogledu bude zbrinjena tako i za ostale staleže, kao što je za radnički stalež. Na primer, gospodo moja, za jednoga činovnika nema drugog lečenja nego u bolnici i to u III klasi, a jedan radnik može da se leči i u lečilištu i po banjama. Mi možemo samo da idemo za ovim primerom, da svima slojevima našega naroda pružimo tako isto dobro lečenje.

Gospodo, kad se govori o osiguranju mora se biti svestan onog priliva, one velike mase, koja ide u te urede. U radničkom osiguranju bilo je 1930 godini oko 631.000 radnika osiguranih, a 1931 godine taj je broj malo opao radi krize, na 609.000 radnika.

Sa članovima familija, tih osiguranih radnika, iznosi broj lica koja su osigurana 1.200.000, a to iznosi, gospodo, skoro deseti deo celokupnog stanovništva u našoj državi. O tome govore najbolje cifre, koje ću da vam pročitam. Tako kod ureda za osiguranje radnika obolelo je u toku prošle godine preko 800 hiljada lica, ili kao što Gospodin Ministar iznosi bilo je 420 hiljada lica na pregledu, a 400 hiljada lica na lečenju u bolnicama, sanatorijumu itd. Sad da pogledamo, gospodo, koliko se izda novaca?

Svaki dan dobijaju radnici pomoć u gotovom novcu u iznosu 400.000 dinara, a na one koji se leče u bolnicama i sanatorijumima plaća se dnevno opet 400.000 dinara. Ukupno se daje godišnje na ime pomoći u bolesti: 305,462.000 dinara, ili 5% nadnice po danu, 40,40% na mesec, 1,60 po radnom danu, od toga plaća poslodavac 80 para, a radnik 80.

Na ime pomoći u gotovom novcu daje se godišnje: 122,600.000 dinara ili 39,8%. Na bolnice i sanatorije, i u opšte na lečenje bolesnih radnika daje se: 137,300.000 din. što iznosi svega 260,000.000 dinara, koja se suma daje na radnike ili 84,4%.

Sad dolazi, gospodo, ono na šta se najviše ukazuje prstom, a to su upravni troškovi koji iznose godišnje 16,10%. Sve su naše administracije glomazne i skupe o tome se može razgovarati, a to je zahtev i većine poslanika, i Gospodin Ministar nam je stavio u izgled, da će doći revizija tih osiguranja, što će se regulisati naročitim zakonom, i tom prilikom ćemo govoriti opširnije o uprošćenju administracije i njezinom pojeftinjenju. Jer, gospodo, postoji prvo, osiguranje radnika kod ureda, ima zasebno osiguranje rudarskih radnika kod bratinske kase, ima osiguranje zasebno

željezničara itd. Ja mislim da je to i suviše, da ima tri razne vrste osiguranja, za jednu istu stvar. Stoga ćemo o tome zasebno razgovarati kad to dođe na dnevni red.

Zatim, gospodo, ima prigovora da je administracija u uredu za osiguranje radnika skupa i da treba da učinimo izvesne izmene u ovome zakonu o uredu radnika te da se ta administracija pojeftini, a da se u isto vreme pruži što veća pomoć radenicima u ovim teškim privrednim prilikama. Ali, gospodo moja, ako uzmemo cifre i vidimo koliko se troši na administraciju u uredu, videćemo da ti upravni troškovi iznose 16%. Setite se, gospodo, koliko iznose troškovi na administraciju u našim gradskim opštinama, tu ćete videti, da se u pojedinim opštinama troši i 42%, a ne znam koliko iznose ti izdatci kod beogradsko opštine, ali mislim da će i kod nje sigurno preterati tu cifru od 16%.

Gospodo, svuda treba štediti, pa i ovde, ali ono što je nemoguće da se štedi, tu ne treba ni tražiti štednju. U ostalom mi ćemo imati uskoro predlog za reviziju toga zakona, pa ćemo onda gledati šta se može učiniti, jer tim osiguranjem, mi treba da pomognemo onima najpotrebnijima i najbednijima. Tim osiguravanjem najbednijih, mi osiguravamo, gospodo, i u državnom i nacionalnom i političkom pogledu, celokupno naše društvo od raznih perturbacija, koje bi mogle da nađu vrlo povoljnog terena, među tim gladnim i bolesnim ljudima, kad ne bi bili osigurani.

Sad ću da pređem na druge grane resora Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja.

Sva gospoda narodni poslanici, za vreme ove debate, zabavljali su se najviše pitanjem ishrane. To je u ostalom i najakutniji problem naše današnjice. Ja o tome reću da govorim, jer su ostala gospoda narodni poslanici to pitanje, sa sviju strana osvetlili. Ja samo hoću da kažem, da u tome pitanju treba država i dalje da pritiče u pomoć gladnim i pasivnim krajevima naše države, jer ne smemo dozvoliti, da u našoj zemlji umre od gladi i jedan čovek, kad imamo dovoljno žita. (Živo odobravanje).

Već je bilo govora o pasivnim krajevima. Moja, Drinska banovina nije proglašena pasivnom, a i ona je dobrom polovinom pasivna, pa treba da se i njoj pruža ova pomoć u hrani. Ali ta pomoć, gospodo, kako se sad vrši, smatra se kao milostinja, kad se daje u hrani. A naš narod koji treba hranu, ne želi da je prima kao milostinju, nego želi da tu hranu odradi javnim radovima. (Živo odobravanje i pljeskanje)

Gospodo, današnjem režimu može da služi na čast da je preduzeo ishranu naroda u ovoj teškoj godini, teškoj ne samo radi privredne depresije nego i zbog nerodice i suše i može da mu služi na čast, što je preduzeo jednu ovako široku akciju zbrinjavanja i ishrane stanovništva.

Gospodin Ministar kaže da je utrošeno na to oko 50 miliona dinara, a ja mislim da smemo da okurazimo G. Ministra i da mu kažemo, da se ne plaši te cifre, neka traži i više i neka se utroši koliko god je potrebno, da ni jedan čovek ne umre od gladi u tim našim krajevima, jer je tamo i naš najbolji nacionalni element. Kad su se mogle spasavati banke od krahoa sa stotinama milijona državnog novca, mislim da ne smemo stati na 50 milijona dinara, kada se radi o životima naših najboljih građana.

O organizaciji javnih radova ovde je malo govoreno. Ja, koji sam vapió za pomoć, tražim od Kra-

ljevske vlade da preduzme mere da narod može da odradi onu hranu koja mu se daje u ovim teškim vremenima. Gospodo, čim pređemo na organizaciju velikog posla tu je i naša najbolnija tačka i zato skrećem pažnju G. Ministru socijalne politike i narodnog zdravlja da pokrene i sve ostale ministre, pa da se provede kod nas mobilizacija cele tehničke struke. U ovome poslu neka učestvuje i Ministarstvo vojske, koje po potrebi može da pozove na dvomesečnu vežbu sve tehničke stručnjake, pa da oni rukovode ovim radovima.

Krajnje je vreme da se u tome pogledu izrade planovi i projekti, po kojima će se predvideti dovoz kamena, kopanje peska, trasiranje puteva, prevoz kolima i tako dalje. Sav taj posao treba u Ministarstvima da bude svršen do vremena, kada se narod pozove na rad, pa da od toga imamo prave koristi.

Jer, gospodo, mi trebamo mnogo puteva i javnih radova, a i kad ih ne bi trebali, trebalo bi stvoriti rada našem narodu, jer čovek koji traži rada ima pravo i da zaradi.

U Pragu, u srednjem veku, u gladnim godinama nije se imalo šta da radi, jer je varoš bila izgrađena, ali su se onda podizali takozvani „zidovi gladnih“, koji su pravljani bez ikakvog cilja i svrhe, samo da se da narodu zarade. Kod nas, međutim, mi imamo potrebe za ovakvim radovima.

Sada da pređem na lekare. Mi, gospodo, imamo u svemu 4.644 lekara, od toga imamo u gradovima 3850 a u srezovima i selima samo 794. U samom Beogradu ima 812 lekara, dakle više nego na svima selima prostrane Jugoslavije.

Ovo je, gospodo, jedna žalosna i porazna činjenica. U tome pogledu merodavni treba dobro da povedu računa. Sem toga vi dobro znate da i od ovih 794 lekara, koji su raspoređeni po selima, većina njih nalazi se i živi u varošima i na sela dolaze samo retko i samo onda ako u selu ima ambulanta i to u 14 dana jedanput. Ovo znači da je naš seljak ostao potpuno bez lekarske pomoći. Sada bi tu bio prigovor, zašto lekari ne idu na sela? I to je jedna važna stvar.

Naše selo je bedno, zaostalo i nekulturno, ali je naša dužnost da u tome selu stvorimo uslove, da u njemu može da živi jedan kulturni čovek. Ako ništa drugo, mi sada moramo bar da stvaramo planove, da se postepeno ostvare ti uslovi, a to se može i brzo i jeftino da postigne. Ovim javnim radovima mi možemo da vežemo naša siromašna i zaostala sela sa banovinskim i državnim drumovima, a to je jedna vrlo važna stvar.

Drugo, na selu moramo bar da stvorimo jedan društveni dom, jednu zgradu svega organizovanog života: i nacionalnog i kulturnog i privrednog. Moramo da stvorimo to makar i najpriimitivnije, makar i od drveta to bilo. Treba svuda zavesti vodovod. U takvoj jednoj zgradi može da bude leka:ev stan, može da bude i jedna mala bolnica sa 4—5 kreveta, zatim jedna stalna mala higijenska izložba i jedna mala stalna poljoprivredna izložba. U toj zgradi treba da bude sedište zemljoradničke zadruge, eventualno i opštinske sudnice, a u svakom slučaju i sedište seoske sokolske čete. S tim se jedanput mora da počne, a kad bi se radilo sa planom i voljom, verujte da bi se postiglo mnogo.

U nas, na žalost, u ovome resoru Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja promenjeno je do sada 31 Ministar socijalne politike i 25 Ministra narodnog zdravlja, i prirodno je da tu onda ne može

biti ni govora o jednom planskom i sistematskom radu odmerenom na više godina, a ovi i ovakvi poslovi ne mogu se bez toga svršiti.

Mi imamo i zdravstvene zadruga. To je jedan kolosalan, idealan i jedinstven pokret u Evropi, koji nas u tom pogledu stavlja među prve narode u svetu. Na žalost, i taj je pokret lokalizovan, i to baš u Srbiji, koja je bila napredna baš u svemu onome što je naš narod isticalo na strani, pa bi želeo da se ta institucija proširi na celu državu.

Potpredsednik D-r Avdo Hasanbegović: Gospodine poslanice, vaše je vreme isteklo, pa bi vas molio da završite.

D-r Đuro Ostojić: Gospodine Pretsedniče, ja sam u načelnoj debati odustao od reči i molio Gospodina pretsednika, da mi zbog toga dozvoli da u specijalnoj diskusiji malo duže govorim.

Takvu jednu organizaciju, gospodo, mogu kod nas da provedu Zdravstvene opštine, kojih treba da bude u državi 1000. Gospodo, nešto mora da postoji što će sve ovo da drži na okupu i da podiže, i zato treba Zdravstvene opštine što pre forsirati, organizovati i uvoditi u život.

Sada da se dotaknem bolničkog pitanja. Govoreći o radu na selu, ja sam spomenuo i bolnice i higijenu. Tu treba da se koncentrišu i preventivna i kurativna medicina i da se uporedo razvijaju na korist seljaka i opšteg javnog zdravstva. Naše su bolnice jako nedovoljne i mi imamo svega dva kreveta na hiljadu stanovnika, dok u Nemačkoj na isti broj dolazi 7 kreveta, a u Austriji 5 kreveta.

Treba poraditi na tome da bolnice ne budu samo u sedištima velikih gradova, nego one, u formi malih bolnica, treba da budu na selima, pristupačne seljaku.

Bolnicama se mnogo prigovara, i to je opravdano. One su slabo snabdevene, ali su tome u glavnom uzrok slabe budžetske mogućnosti. Zbog toga se ja nadam da će G. Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja nastati da se u bolnicama poboljša ishrana i da se snabdevanje bolnica vrši ekonomnije i racionalnije.

U stručnom personalu bolnice imaju takođe veliko pomanjkanje, a bolnice su baš najpodesnije da zaposle našu ženu. Neka devojka uči bolničarski kurs i neka time rukovodi Crveni krst, pa ćemo onda moći dobiti prvoklasni stručan personal potreban bolnicama. U nedostatku naših, i ja sam kao lekar bio prisiljen da tražim laboranticu čak iz Beča, a ovo su, gospodo, takva mesta, da sa četiri razreda srednje škole jedna žena može da dobije platu, koju u početku nema ni lekar.

S toga treba tome posvetiti pažnju, da se ovaj suvišan ženski svet, koji se gura u kancelarije, uputi na jedan važan posao, koji je i za njega i za društvo i za celinu koristan. O bolnicama, govorio je već moj prijatelj g. Petković. Što se tiče bolničkih troškova ja sam i u Finansijskom odboru skrenuo pažnju Gospodinu Ministru zašto su ovi za seljaka nepodnošljivi. Bolničke troškove određuje Poreska uprava prema porezima zadruga, i ako je jedan član zadruga bolestan on plaća bolničke troškove kao da on sam plaća porez za celu zadrugu. Potrebno je da se tu učini jedna remedura, da se taj porez zadruga podeli na pojedince, a ne da svaki pojedinac plaća bolničke troškove prema porezi zadruga.

Pošto me Gospodin Pretsednik upozorava da završim govor, ja ću da skratim, ali moram da pomenem još jedno pitanje lekarsko, a to je pitanje lekara-

stažista. Ovim našim mladim intelektualeima čini se jedna nepravda. Kad bi pravnici-stažisti, inžinjeri ili profesori-stažisti bili u istom položaju i lišeni svih prava od države, ja ne bi ni uzeo reč da branim lekara-stažiste. Ali kada su svi ti stažisti i inžinjeri i profesori i pravnici plaćeni od države, od kuda se došlo na to da lekari jedino nemaju nikakva prihoda. Šta više taj stažista-lekar nema ni stana ni hrane u bolnici, ma da su pre rata medicinari, kada su dolazili da se vežbaju imali i stan i hranu. Ja molim, Gospodina Ministra, da ovo ispravi. Glasaću za ovaj budžet.

Potpredsednik D-r Kosta Popović: Ima reč radi ličnog objašnjenja g. D-r Velizar Janković.

D-r Velizar Janković: Gospodin poslanik Ostojić, koga inače cenim, u svome govoru povodom moje kritike Ureda za osiguranje izneo je neke stvari koje ne odgovaraju tačnosti i koje nisu iznete kako su stvarno bile. Po Poslovniku, hoću da ga koregiram. Ja nikada nisam bio protiv socijalne politike naše zemlje i protivu radničkog osiguranja u našoj zemlji. To nisam mogao biti najmanje po svome školskom vaspitanju, jer sam čovek, koji je ceo svoj život posvetio privrednoj i socijalnoj politici i našoj narodnoj ekonomiji. Sa druge strane nisam to mogao hiti ni zato, što sam u svojoj političkoj prošlosti pripadao onoj grupi političara, koja je 1921 godine saradivala na donošenju Ustava, u kome su prvi put proklamovane odredbe socijalne i ekonomske koje su imale da važe za našu zemlju. U svome govoru prilikom načelne budžetske debate, ja sam bio samo protivan načinu sprovođenja socijalne politike kod nas, naročito što se tiče radničkog osiguranja. Ja sam odlučno za radničko osiguranje, ali ne, za ovakvo radničko osiguranje kako je danas kod Ureda. Ja sam tražio da se dovede u sklad skupo radničko osiguranje sa interesima drugih mnogobrojnih staleža u našoj državi, da se ono reformiše i dovede u sklad sa interesima seljačkih masa. Da se danas, kad se u selu ne može naći ni 100 dinara gotovog novca, kad su svi krediti kod banaka zamrznuti i kad naša trgovina i industrija ne može da dobije gotovo nikakva kredita, da se danas ne isisava iz narodne privrede preko Ureda oko 800,000.000 skoro milijardu dinara, koji nagomilani novac leži kao mrtav fond. Prema tome ostajem pri tome što sam onda rekao: Ja sam za socijalno osiguranje, samo tražim da se ono dovede u sklad sa poljoprivrednim karakterom naše zemlje i današnjim prilikama. Tražim reformu celokupnog tog zavoda, da uplate budu manje i za radnike i za poslodavce, da se režija smanji u toj instituciji, koja je veoma skupa i birokratska, da radnici imaju od Ureda veće koristi no do sad i da se ne zarobljavaju milijarde kapitala oduzetog iz narodne privrede. To je Narodna skupština pozdravila burnim pljeskanjem, kad sam o tome govorio i time utvrdila da su moji prigovori opravdani. (Pljeskanje).

Potpredsednik D-r Kosta Popović: Ima reč g. D-r Julijan Rorbaher.

D-r Julijan Rorbaher: Gospodo narodni poslanici! U debati o budžetu istakla su se dva gledišta. Jedno je, da su prihodi u budžetu previsoko odmjereni, i, da se nije opazala ona štendja koju traži teško poljoprivredno stanje naše zemlje. Ovo gledište je izrađeno naročitim obzirom na ekonomsku krizu.

U specijalnoj debati prevladalo je drugo mišljenje, da je budžet rashoda premalen i da ne odgovara potrebama državnog i narodnog života. I dok su govori-

nici prvog gledišta isticali teško poljoprivredno stanje, govornici drugog stanovišta dokazivali su, da teško stanje vlada ne samo na poljoprivrednom nego i na svim ostalim područjima narodnog života. To teško stanje drugih oblasti traži nove mjere, nova materijalna sretstva.

U istini, gospodo, ne postoji samo ekonomska kriza. Kriza je opća, ona se očituje na svim područjima materijalnog i duhovnog života nacija. Ta opća kriza ali ne znači: borbu na život i smrt naroda. Ona je u svojoj biti samo jedan prelazni stadij iz jednog ustaljenog reda u drugi novih mogućnosti i novog razvoja. Ovo prelazno doba počinje sa svjetskim ratom. Najprije su bile devalvirane sve kulturne vrednosti. Kriza je bila najprije duhovna, kulturna, moralna. Danas je ona privredna, financijska. Ali i danas je još najznačajnija komponenta krize psiho-loške prirode. Ona se očituje u krizi poverenja. Mi ćemo ipovaj privredni stadij svjetske krize svladati. Očaj nije na mjestu. Mi se moramo samo brinuti da tu krizu jednako osjećaju svi građani, da se žrtve i tereti, koje ona traži, jednako i pravedno razdjele na sve. Sama činjenica tako zvane hiperprodukcije, tako na primjer inteligencije ili poljoprivredne produkcije dokazuje da djeluju i rade nove žive snage. Te stvaralačke snage stvoriti će si same nove oblike i mogućnosti. One znače razvitak i pomeranje sila u pozitivnom smjeru, koje obećaju veće blagostanje.

Iza ovog prelaznog stanja dolazi jedno novo doba u kojem će doći do izražaja sve ove stvaralačke snage, doba jednog jačeg reda i rada, doba novih kulturnih vrednota. I zato, jer mi imamo sigurnih znakova novih snaga, imamo pravo zaključivati, da će ovom stanju sledeti jedno veće narodno blagostanje.

Sve oblasti narodnog života stoje u međusobnim izmjeničkim odnošajima. One se međusobno slabe i jačaju. I dok mi imamo u jednim oblastima hiperprodukciju, a to znači višak snaga, mi ne smijemo zdvojiti radi ekonomske krize, koja je momentano od velikog značaja, ali i ona ima samo prelazni karakter. I ona će proći, i ona će biti svladana i zato mi ne smijemo smjesta žrtvovati sve ostale grane narodnog života, sve kulturne tekovine, zdravstvene ustanove, socijalne institucije, tekovine koje su stvorile oslobođene snage naše nacije. Sve ove tekovine mi moramo čuvati i uzdržati u ovom prelaznom dobu da budu osnova i konstruktivan faktor u stvaranju naše budućnosti. Naš narod je sposoban da udovolji svojim državnim, kulturnim, zdravstvenim i socijalnim potrebama. I on će udovoljiti, usprkos momentane ekonomske krize, svima ovim zadaćama koje na njega postavlja naše doba i položaj naše države u svijetu.

Zdravstvena politika je najvažniji i najbitniji dio sve narodne politike, ona je važnija i od ekonomske, jer je zdravljem i životnom snagom naroda uvjetovan i njegov ekonomski napredak i blagostanje. Mi ne možemo nikada postići ekonomski razvitak i više blagostanje, ako ne budemo čuvali i jačali zdravlje našeg naroda.

S obzirom na zdravstveno stanje našega naroda, naši su svi zdravstveni budžeti bili premaleni i u onim godinama visoke konjunktura u ekonomskom životu. Nijedan od naših dosadanih budžeta nije zadovoljio ni temeljne zdravstvene potrebe našeg naroda, to su budžeti, kad nije bilo ekonomske krize.

Danas u doba ekonomske krize, zdravstveni

budžet mora biti u središtu naše brige. Ekonomska kriza postavlja nove probleme i zadaće zdravstvenoj politici. Osiromašenje jednog dijela našeg naroda, njegovih širokih slojeva; glad u pasivnim krajevima slabe zdravlje naroda i mi ćemo usljed toga imati velike gubitke na radnoj sposobnosti, zdravlju i životu što će nepovoljno natrag utjecati na gospodarske prilike. I što više mi budemo štedili u zdravstvenom budžetu tim ćemo slabiji biti ekonomski. Slabo zdravlje prouzrokuje i ekonomsku slabost.

Usled ekonomske krize opada vitalitet našeg naroda. On je i ranije bio u stalnom nazadovanju u nekim našim krajevima, što dokazuju podaci rekrutnih komisija. Gospodo, ta sama činjenica nam dovoljno dokazuje, da o zdravstvenom stanju naroda, o njegovoj životnoj sposobnosti ovisi snaga i budućnost države. I zato, baš zato, jer je ekonomska kriza, mi moramo razviti jači i snažniji rad na podizanju narodnog zdravlja.

Usljed današnjeg gospodarskog stanja raširiti će se jače naša narodna bolest: tuberkuloza.

U našoj državi umiralo je i prije od tuberkuloze oko 40.000 godišnje, a bilo je blizu pola milijuna tuberkuloznih, ti brojevi govore sami za neophodnu potrebu silnoga rada i velikih sretstava. Radi toga je potrebno da se osnuju novi antituberkulozni dispanzeri.

Malarija koja veoma slabi zdravlje i otpornu snagu još je uvijek jako raširena i traži, da se nastavi dosadanja energična antimalarična akcija.

Mortalitet je posljednjih godina bio u opadanju i ako nije postigao stepen ostalih naroda sa višom higijenskom kulturom. Naša briga mora biti da se mortalitet ne poveća u današnjim prilikama. To naročito vrijedi za mortalitet dojenčadi i male djece, koji je osobito visok. Preko jedne trećine svih smrtnih slučajeva otpada u našoj državi na djecu ispod 15 godina.

Radi toga mora se forsirati akcija na zaštitu dojenčadi i male djece. Potrebna je jedna široka organizacija toga rada. Isto tako treba dalje unapređivati rad školskih poliklinika, proširiti njihovo djelovanje iz gradova i na sela i nove osnivati.

Ove činjenice opravdavaju energičnu zdravstvenu politiku u cilju zdravstvene zaštite naroda, opravdavaju državnu pomoć i ovaj zdravstveni budžet.

Stanje iziskuje mnogo veća sretstva, ali jer ih ekonomske prilike ne dopuštaju, potrebno je naći nove puteve, da se zdravstvenim zahtjevima današnjice udovolji.

Sretstava još ima. Jedan narod koji godišnje troši za alkohol milijarde, može i mora naći sretstva da zaštiti svoje zdravlje i u ovim teškim ekonomskim prilikama.

Interes države i naroda traži pozitivnu i snažnu zdravstvenu politiku u ovim vremenima.

I jer državna sretstva za njezine ciljeve ne dostaju potrebna je brza uska i aktivna saradnja sa privatnom inicijativom sa općinskim samoupravama, banovinama i svim javnim ustanovama.

Naš narod je biološki dovoljno sposoban i snažan za razvitak i mi se moramo brinuti, da današnja ekonomska bijeda ne slabi dalje njegovo zdravlje.

U interesu države dužnost je svakoga pojedinca, da čuva svoje zdravlje, da se čuva od bolesti i da bude zdrav. S tom dužnosti mi mu moramo priznati i pravo na zdravstvenu zaštitu. Ekonomsko stanje ne dopušta danas velikom dijelu našega naroda, da se

svojim sretstvima liječi i zaštiti od bolesti. Tu je potreban zahvat društvene zajednice, države. Naš narod trpi najviše od bolesti, koje su uvjetovane društvom, imadu društveni karakter; pojedinac, kojeg te bolesti zahvate ugrožava natrag društvo. Zato je opravdano traženje jedne opće zdravstvene akcije sa socijalno patološkog stanovišta.

Ciljevi naše zdravstvene politike su veliki. Zdravstveno stanje naroda ih diktira. Mi moramo usprkos svih poteškoća ih slediti, jer su oni životni interes naroda.

U zdravlju, u biološkoj snazi naroda su izvori svega njegovog napretka i blagostanja.

Iz razloga jer je Kraljevska vlada ispravno ocijenila i ekonomsko stanje i zdravstvene potrebe našeg naroda, glasujem za budžet Ministarstva narodnog zdravlja i socijalne politike. (Burni aplauz).

Preседник D-r Kosta Kumanudi: Ima reč g. Tripko Ninković.

Tripko Ninković: Gospodo narodni poslanici, ja ću u svojem govoru biti vrlo kratak, a specijalno ću se zadržati na ishrani Zetske banovine.

Gospodo, i prije ujedinjenja naše države, dok je Crna Gora bila samostalna država sa nekih sedam srezova manje nego Zetska banovina, ona je uvažala u najboljim godinama pet do šest stotina vagona žita za ishranu i to, gospodo, napominjem, u onim godinama, koje su bile dosta rodne. Naravno, kad bi slučajno koja godina podbacila, a hvala Bogu, to su bili češći slučajevi, onda je uvoz prelazio i preko hiljadu vagona.

Gospodo narodni poslanici, tada, kada je Crna Gora uvozila oko pet do šest stotina vagona, onda, gospodo, to se nije poklanjalo, nego je to razdavato sirotinji na taj način, što bi se u boljoj idućoj godini uz porez naplaćivalo od onih, kojima je žito dato u gladnoj godini. Znači, da to nije bila milostinja ni tada niti se to poklanjalo.

Gospodo, i dan danas prema izjavi gospodina Ministra socijalne politike Zetskoj banovini je dato oko 500 vagona, 500 vagona u današnje doba, kada je najgora godina od pre sedamdeset i nekoliko godina. To je jedno samo malo — mogu reći — početno sretstvo. Jer vidite, gospodo, nije čak ni ravno onome što se uvozilo, dok je Crna Gora bila samostalna sa pet do šest srezova manje nego što je danas u Zetskoj banovini.

To žito, gospodo, koje se danas daje, daje se prema izjavi besplatno. Gospodo, ja mogu izjaviti u ime svih kolega poslanika Zetske banovine da mi ne primamo i ne tražimo milostinju od države, ne tražimo, da se pokloni, nego da država nađe puta i načina da u današnjim teškim danima pomogne naš narod, a tu pomoć, koju ona danas daje, neka taj narod u svoje vreme kad bude dobra godina ili vrati, a najbolje bi bilo da je odradi na javnim radovima.

Gospodo Zetska banovina, mogu otvoreno reći, od oslobođenja pa do danas, stoji kao i pre, niko se nije osvrnuo niti je ma kakve javne radove dao, da bi se onaj narod mogao zaposliti i tako prehraniti;

Poznato je, gospodo, svima, da je još od pre rata jedan uslov naročito u hercegovačkim krajevima bio onaj doprinos, što su naši radnici odlazili u Ameriku i slali svojim kućama lepe pare tako da je narod imao mogućnosti koliko koliko da olakša svoj život. Danas kada je taj prihod prestao, naravno da se to oseća više u Zetskoj banovini nego i u kojoj drugoj.

Gospodo, nije samo to što je Zetskoj banovini malo dato, nego ja mogu izjaviti, da to što je dato, nije dato onda kad je trebalo, a niti je podjeljeno onako kako je trebalo. Lijepo je rečeno, kaže: Brza pomoć dvostruka pomoć. Ali ja mogu javno izjaviti, da organizacije od sreskog načelnika do banovine u izvođenju ishrane nije bila na dovoljnoj visini, jer danas posle tri meseca razdeobe ne znamo, koliko je potrebno pojedinim srezovima Zetske banovine. To je iz razloga, što se nije dovoljno vodilo računa, što su i zahtevi pojedinih srezova te banovine bili preterani. Tako je ispalo, da su pojedini srezovi tražili dvesta do trista vagona, a kasnije su se zadovoljili sa petnaest do dvadeset vagona.

Gospodo, nalazim da baš zbog toga, što se nije vodilo računa na vreme, što se nije utvrdilo tačno, kolika je stvarna potreba za ishranu Zetske banovine, da bi nekoga trebalo uzeti na odgovornost bez obzira na to, ko je to.

Jer narod, gospodo, ne treba da gladije; ne treba da se daje onome koji ima već onome koji nema. Gospodo, zbog toga što je Zetska banovina uvek pasivan kraj, a uz to nisu vršeni ni javni radovi, nastupilo je teško stanje. Od oslobođenja do danas jedini je rad bio produženje pruge Trebinje—Bileće. Trebalo bi da se ta pruga produži i do Gacka i Ustiprača, te da bi se naš živalj tamo mogao zaposliti, na taj način pruga koja bi izlazila na Jadransko more bila bi za 200 kilometara kraća. Osim toga trebalo bi pruga da se produži i od Gacka za Nikšić i Podgoricu te da tako bude veza sa centrom Crne Gore sadašnje Zetske banovine. Na taj način pruga bi išla kroz najbogatiji deo u pogledu šuma, jer su šume ispod Durmitora najveće bogastvo u našoj zemlji. Ta bi pruga, tako, bila jedna od najracionalnijih, a i sa strategijske tačke gledišta pruga bi bila jedna od najkorisnijih. Jer, gospodo, pitanje izrade Jadranske pruge, ja mislim da neće uskoro doći na dnevni red. Mi bi svi pozdravili sa radošću što skoriju izgradnju jadranske pruge, ali su za to sad slabi izgledi. I, gospodo, ja bih molio G. Ministra socijalne politike da, pored ove količine žita koja je data Zetskoj banovini, izade ili on lično ili koji član Vlade na lice mesta, pa će se uveriti kolika je stvarna potreba za ishranu naroda u Zetskoj banovini i kolika je razlika između onoga što Ban traži i stvarne potrebe... (*Ministar socijalne politike Ivan Pucelj:* Gospodin Ban je to izvidio i mi se u tome pogledu moramo na njega osloniti)... Znam, Gospodine Ministre, ali ja ne mogu u potpunosti da se oslonim na ovakav rad gospodina Bana, jer mi i danas posle tri meseca nemamo tačne podatke kolika je stvarna potreba... (*Ministar socijalne politike Ivan Pucelj:* Ali, mi znamo koliko imamo para). — Gospodine Ministre, nije u pitanju još 15—20.000.000 dinara kad je već dato 50.000.000 dinara. Bila bi prava nacionalna sramota da neko u Zetskoj banovini umre od gladi.

Gospodo, isto tako ja ću se osvrnuti još na jedno pitanje, a to je da će iduća godina, u ovome pogledu, biti još katastrofalnija, ako se na vreme — a to je najdalje do konca ovoga meseca — ne bude našlo puta i načina da se narod u Zetskoj banovini snabde sa usevima, te da bi mogao posejati. Jer, gospodo, narod kod kuće nema više ništa od žita, pošto je sve pojeo. Sad mu treba dati mogućnosti da poseje zemlju i da koliko koliko izade na kraj iduće godine, — u protivnom iduća godina biće za njega još katastro-

falnija od ove prošle godine. Ja bih molio G. Ministra socijalne politike da da ovde u Narodnoj skupštini jednu izjavu u tome pravcu da on neće dozvoliti da u Zetskoj banovini dođe do katastrofalnih pojava. Ova je pomoć sad neophodno potrebna, a docnije možda ona neće biti toliko potrebna, pošto se prilike mogu izmeniti. U ovome smislu nas nekoliko poslanika iz Zetske banovine obratili smo se G. Ministru finansija i on nam je obećao da će se naći načina, ako se zatraže krediti za ishranu Zetske banovine — da se oni i odobre. Sa takvom izjavom ja ću glasati za budžet Ministarstva socijalne politike.

Pretsednik D-r Kosta Kumanudi: Ima reć g. Jovan Dovozenki.

Jovan Dovozenki: Gospodo narodni poslanici, o važnosti i značaju socijalnog problema G. Ministar socijalne politike i gospoda predgovornici, poslanici, već su govorili i izneli sav njegov značaj i njegovu važnost. Moglo bi se govoriti i pričati satima o tome koliko važnost ima socijalni problem društva u pogledu održavanja odnosa bednika, radnika i posredovalaca i industrijskih preduzeća. Pošto su, gospoda poslanici, prethodnici, izneli lepo i dokumentovano ono što se odnosi na to pitanje, a i sam G. Ministar je to izneo, ja ću da pređem na drugo jedno pitanje na pitanje o invalidima.

Gospodo poslanici, invalidsko pitanje kod nas bilo je najtugaljivije pitanje od dana stvaranja ove velike naše države pa do danas. Invalidsko pitanje u samom početku nije pravilno rešeno, iako su više puta doneseni zakoni o invalidima. U početku, pojedine stranke ili partije pravile su od toga pitanje tako, da je dvaput izlazio Invalidski zakon pred Skupštinu na rešavanje i dvaput je Skupština raspuštena i išla na izbore, kao da je u inat bila protiv invalida. Tako se desilo 1923 i 1925 godine.

U početku, invalidsko pitanje je rešavano uredbama, a 1921 godine, kada je prestala uredba, onda je svaka pokrajina primenila svoj Invalidski zakon kako ga je imala. U Srbiji, po starom zakonu koji je postojao, davano je redovu 1921 god., 30 din. mesečno, a to je taman toliko, koliko mu je obezbeđivalo 6 kilograma hleba, jer je u to doba kilogram hleba bio 3—4 dinara. U 1925 godini donet je drugi jedan zakon, koji je bio bolji i snošljiviji nego dotadnji zakon, a naročito je bio povoljan za lične invalide. 1929 godine donet je opet drugi zakon, koji je dve trećine invalida suzbio, naročito je ovaj Zakon od 1929 godine oduzeo pravo invalide mnogim ličnim invalidima, jer je on tražio da lični invalidi budu ranjeni, a nije priznavao, recimo, kad je neko od njih, usled prozoblosti, izgubio noge, ruke ili druge delove tela. Još je zakon od 1929 godine tražio i census poreze, koji je bio vrlo mali, tako, da su mnogi invalidi izgubili pravo na invalidu. Po ovome zakonu od 1929 godine, danas nema više od 15—16.000 ličnih invalida, iako ih je bilo oko 70.000 po zakonu od 1925 godine. Ja razumem da je mnogo njih i pomrlo, a razumem i to, da su mnogi prodali svoju invalidninu.

Tako stoji sa ličnim invalidima, a ne bolje stoji i sa invalidskim porodicama, jer im je smanjena invalidnina sa 85%.

Gospodo narodni poslanici, kaže se da treba štediti na invalidima! Ova štednja je nerazumna štednja na invalidima, jer su ovim zakonom mnogi invalidi oterani na prošnju, a kuda to vodi, ne treba dokazivati, kad imamo na umu, da se danas nad Evro-

pom i u celom, svetu vitlaju mutni oblaci i ne znamo, šta nas čeka: dan ili noć.

Današnji zakon predvida za invalide 400 miliona za ovu 1932/33 i 20 miliona za otkup invalidnine. Ta je suma malena. Još dalje rešavanje invalidskih predmeta također nije pravilno, jer ih rešavaju sudovi godinama i godinama, i skupo je, tako da jedan invalid dobavi svoja dokumenta, da dokaže pravo svoje invalidnine, treba da potroši. više, nego što je za godinu dve primio. (Jedan glas: Tako je!).

I još nešto: Ova rešenja u višem sudu rešavaju se tako da odnose jednu trećinu celokupnog budžeta, jer komisije koje rešavaju ove invalide, imaju nagradu od 100 dinara dnevno.

Zato treba izmeniti Zakon i pružiti invalidima veću pomoć, jer njihova prošnja i beda to je sramota svih nas. Oni su najbolje delove svoga tela kidali i davali na stvaranju ove države i sramota bi bila da gledamo svoju braću da prose po ulicama, a postali su invalidi na stvaranju države.

Gospodo poslanici, kad je režim od 6 januara došao, ja sam kao nacionalni borac još pre ratova za oslobođenje i ujedinjenje našeg troimenog naroda primio to jednodušno, i u to doba bio sam potpretsednik Udruženja ratnih invalida, Središnjeg odbora. Po dolasku novoga stanja G. Ministar socijalne politike u 1929 godini postavio je za komesara jednog generala, koji je bio kratko vreme, pa je otišao, i došao je drugi komesar general Mihajlo Jovanović, pa je onda otišao i taj drugi komesar, pošto je izneo stanje u Udruženju, pa je onda postavljen treći komesar Milan Radosavljević. Prvi komesar izneo je stanje i oštampan je izveštaj, isto tako i drugi komesar, a kad je došao treći komesar on je uzeo samo prvi izveštaj i po njemu je nas celu upravu optužio sudu, da je bio nepravilan rad Udruženja. Sud je po isledenju naših krivica po njegovom optužbi doneo rešenje da se oslobodavamo.

Vi ste, gospodo, pre neki dan imali takvo jedno oštampano rešenje, snabdeveno sa sudskim rešenjem, kojim se invalidsko udruženje, Središnji odbor ratnih invalida oslobađa odgovornosti. Kad smo potražili uzroke zašto smo mi smenjeni i zašto je postavljen komesar, našli smo u Ministarstvu socijalne politike jednu pretstavku sa 54 potpisa, na kojoj su bili 11 potpisa originalni, a 43 falsifikati da mi imamo zloupotrebe. Ova prestavka nije još ni danas zavedena u Ministarstvu, nego tako stoji. U Beogradu živi oko 10—20 ratnih invalida, koji su manje više bukai i koji bi hteli da žive na račun ostale mase invalida. I oni su napali na tu staru upravu invalida sa tom svojom paškvilom. Gospodo narodni poslanici, novopostavljeni komesar g. Milan Radosavljević odredio je sebi nagradu od 4.000 din. mesečno iz invalidske kasei postavio tamo neke referente u Udruženju odredivši im po 2.000 din. mesečno. On se vozi automobilom udruženja ratnih invalida ne samo po potrebi invalida u Beogradu, nego i po celoj zemlji, po raznim banjama, gde želi da se provodi. Taj g. Milan Radosavljević već duže vreme leži bolestan u bolnici, čini mi se 2—3 meseca, i tako ne vrši nikakvu invalidsku dužnost, ali zato prima svakog meseca 4.000 din.

Dalje, gospodo, za vreme uprave središnjeg odbora ratnih invalida, u kome sam i ja bio, palo je više legata udruženju ratnih invalida, među kojima je naročito lep legat Đoke Kanara, koji je poklonio udruženju ratnih invalida 9 hektara zemlje u Rako-

vici. Nama su nudili po 18 din. od metra da prodamo. Mi nismo to prodali zato, jer je to legat, a legat je poslednja volja jednog čoveka, koju treba da poštuje svaki živ čovek, pa čak je i divljaci poštuju. Ali kad je došao g. Milan Radosavljević za komesara on je uspeo da preko G. Ministra izdejstvuje da mu se odobri ta prodaja. I doista to imanje prodato je po 7 din. od metra jednoj banci, ali ta je prodaja fiktivna, jer je ta banka to isto imanje prodala po 19 din. od metra i to u toku od nekoliko meseci. (Glasovi: To je skandal). To je jedan veliki skandal.

Dalje, gospodo poslanici, pre nekog vremena, kad je taj g. Radosavljević izišao iz bolnice, uputio je državnim vlastima u Kruševcu i Skoplju depešu u kojoj kaže: „Po rešenju G. Ministra zatvorite organizacije i oduzmite imovinu“. U Kruševcu nisu vlasti verovalе tome i tražile su rešenje G. Ministra socijalne politike, a u Skoplju upravnik odnosno predsednik Udruženja bio je kao porotnik i tamo je policija zatvorila udruženje i stavila pečat. Kako u Kruševcu vlasti nisu imale takvog rešenja Ministra, one nisu ni izvršile naredbu g. komesara.

Gospodo narodni poslanici, smatrajući važnost socijalne politike kako na polju socijalne bede i nevolje, tako i na zdravstvenom polju, ja znam kako je predratna Srbija stajala na jugu, u Južnoj Srbiji i kako ona stoji danas. Mi imamo dole na jugu tako uređenih zavoda malaričnih i drugih higijenskih, koji služe na čast i ponos našoj državi i naciji. I svaki stranac, koji dođe dole, sa pohvalom govori o njima. Znajući da je zdravlje najskupocenija stvar na svetu i znajući, da će G. Ministar da se stara o tome i da još bolje uredi i sprovede kako socijalnu tako i zdravstvenu i drugu osiguravajuću politiku, ja ću glasati za budžet ovog ministarstva s molbom, da G. Ministar donese zakon o osiguranju radnika u starosti i iznemoglosti, zatim da se izmeni invalidski zakon, da se udalji komesar i da se vrati invalidskom udruženju njegova sopstvena imovina, iako znam da je mnogo i mnogo bednica i nevoljnica umrlo na putu od Krive Palanke, Kratova i Kumanova idući za Skoplje u bolnicu, jer u tim mestima nemamo svoje bolnice. Zato ponovo molim G. Ministra, ma da znam, da nema materijalnih sretstava da bi imao u vidu, da se u Kumanovu podigne jedna bolnica koja bi služila za ceo okrug, i to ako ne odmah sada, a ono bar ubuduće.

Toliko sam imao da kažem, pa molim G. Ministra da primi ovu moju napomenu i da po mogućstvu sa Kraljevskom vladom izmeni invalidski zakon, udalji komesara i donese zakon o osiguranju iznemoglih radnika — i u to ime glasam za budžet. (Odobravaње).

Predsednik D-r Kosta Kumanudi: Ima reč g. D-r Milan Popović.

Dr. Milan Popović: Gospodo narodni poslanici, predlog budžeta za Ministarstvo socijalne politike i narodnog zdravlja iznosi oko 160.000.000. Od te sume otpada na bolnice i njima slične ustanove po prilici 90.000.000 din. Kad se, međutim, uvaži da u te svote nisu uračunati izdaci koje izdaju pojedine banovine za svoje bolnice i slične ustanove, onda će ta svota izgledati kud i kamo još veća. To znači dakle, da mi imamo dosta i mnogo bolnica, a imamo ih mnogo zato jer ih trebamo, a trebamo ih zato što imamo bolesnika i ljudi kojima treba zdravlja. To sve dalje znači, da zdravstveno stanje našeg naroda nije baš najpovoljnije. D-r Stevan Ivanić na jednom od po-

slednjih kongresa Saveza zdravstvenih zadruga u Beogradu referisao je i o zdravstvenom stanju našeg naroda, pa je tom prilikom konstatovao, da se narod, što se tiče zdravlja, nalazi na poslednjem mestu u Evropi, što se pored ostalog opaža i kod regrutovanja. To nam daje povoda, da se o tome razmisli, pa da se preduzmu mere kako bi se socijalne i zdravstvene prilike našeg naroda popravile i onda će biti manje bolesnika i trebaće manje bolnica, pa prema tome i manje izdataka za njih.

Gospodo, tu sad dolazi u prvom redu u obzir socijalna medicina kao nauka o ekonomiji sa ljudima i sami lekari dolaze tu kao važan socijalno-ekonomski faktor, jer čuvaju i unapređuju najveće dobro, samog čoveka. Socijalni i kulturni napredak i pojedinih naroda i celog čovečanstva zahteva i od medicinske nauke i od lekara nove zadatke, koji su lekari izveli iz bolesničke sobe i stavili ga u društveni život da i na socijalnom polju radi u borbi protiv bolesti. Jer je sa opšteg gledišta i pametnije i korisnije sprečavati bolesti nego lečiti pojedince. Dakako da i samo društvo treba da u tom radu paralelno učestvuje. Mi imamo jedan takav pokret koji je upravo naš specijalitet, a to su zdravstvene zadruge, o kojima je govorio i g. Ostojić. Kada su zadruge postigle lepe uspehe na ekonomskom polju, nema razloga da to isto, a možda još i više, postignu i u zdravstvenom pogledu. Osnivač zdravstvenog zadrugarstva kod nas pokojni d-r Gavriilo Kojić u svom spisu o ideologiji zdravstvenih zadruga kaže u tom pogledu ovo: „Zadrugarstvo kao sinteza humanističke i liberalističke nauke sa svojim osnovnim dejstvom dizanja blagostanja najširih redova društvenih može se reći kao da je stvoreno za rešavanje socijalnih problema današnjeg vremena. Ni jedan drugi oblik socijalnog staranja ne može se u tom pogledu uporediti sa zadrugarstvom.“

Gospodo, za ovih 10 godina od kad postoji kod nas zdravstveno zadrugarstvo, pretežnim delom u samoj Srbiji, ono je dalo vrlo lene rezultate. Iz predloženog budžeta, međutim, vidimo, da je G. Ministar Savezu zdravstvenih zadruga votirao svega iznos od 450.000 dinara. Ja držim da je to veoma malo s obzirom na svrhu koju Savez vrši u našem narodu; zato bih jamolio G. Ministra da tu svotu poveća na 1.000.000 dinara iz rezervnih kredita.

Gospodo, iz izveštaja Glavnog odbora Saveza zdravstvenih zadruga o poslovanju zadruga vidi se, da je i Ministarstvo poljoprivrede dalo Savezu pomoć od 20.000 dinara naročito za asanaciju sela, a isto tako i Narodna banka je dala iznos od 10.000 dinara. Držim da bi bilo patriotski, da i naši novčani zavodi kao i druga preduzeća votiraju Savezu svake godine jednu izvesnu svotu za njegove ciljeve.

Uviđajući veliku i nacionalnu i socijalnu vrednost zdravstvenih zadruga, ja sam lane, o danu desetogodišnjice Vlade Njegovog Veličanstva Kralja, osnovao jednu takvu zadrugu u Slunju, koja zbog sadašnje privredne krize nije mogla proraditi, ali držim da će još u toku ove godine moći da proradi.

Ovom prilikom imao bih da upravim na G. Ministra jedan apel glede sreskih bolnica u Slunju, glede koje je već osigurano zemljište i sastavljen nacrt odobren od Banske uprave, ali koja zbog privredne krize i zbog štednje, nije mogla banovina da votira kredit, pa bih molio G. Ministra da iz svojih rezervnih kredita, a na račun banovine, izda stanovitu svotu, kako bi se u početku ovoga proleća moglo početi sa zida-

njem ove bolnice, čime bi se u veliko pomoglo i onome narodu u doba teške privredne krize.

Kao veoma važna mera za očuvanje narodnog zdravlja i zdravoga potomstva pokazalo se nastojanje da samo u svakom pogledu potpuno zdravi bračni parovi imaju potomstva; slabići, slabi i hereditarno opterećeni bilo u fizičkom, bilo u moralnom ili duševnom pogledu bračni parovi rađaju krležjavce, degenerike, koji padaju na teret i porodici i državi i društvu. Mi kada hoćemo da dobijemo dobre pasmine konja, goveda, živine itd. mi uzimamo prvoklasne rasplodne jedinke, a evo do danas mi to ne praktikuemo kod sebe, kod čoveka. Kao što priroda sama vrši izbor, selekciju, u životinjskom i biljnom carstvu, pa ostane u životu samo ono što je najbolje, najzdravije i najsposobnije, isti zakon važi i za čoveka i za ljude, pa čovek kao razumno biće treba sam da to prihvati i primenjuje isti zakon i kod sebe sama.

Gospodo narodni poslanici, eksperimentalna nauka o nasleđivanju dokazuje pouzdano, da se osobine roditelja prenose na decu, kao što je to i naš narod karakterisao u svojoj poslovi: Kakav otac, takav sin, kakva mati takva kći. Mi imamo već sada i posebnu nauku koja nas o tome poučava, a to je eugenika. To su dve grčke reči, koje znače: eu — dobra, genus — pouka. Dakle nauka koja ispituje načine i metode kako da se popravi ljudski rod. Ima dve vrste nastojanja da se to postigne: pozitivno i negativno. Negativne su mere te, da se onemogućuje bračnim parovima koji su hereditarno opterećeni bilo u duhovnom, fizičkom ili moralnom pogledu da imaju potomstvo, a pozitivne su mere koje idu za tim, da se dobri kvaliteti što više proširuju na buduća pokolenja, pa da se tim i takvim merama postigne što veći broj zdravih i sposobnih ljudi. Amerika, koja je u mnogom pogledu najnaprednija zemlja, najnaprednija je zemlja i u pogledu provodanja eugeničkih mera. Na primer sterilizacijom, naročitom operacijom, redovi koji su opterećeni ne mogu imati potomstvo. Ta sterilizacija provodi se zasada samo u Americi kod zločinaca, a uz njihov priistanak. U Evropi jedina je Danska koja je uvela tu sterilizaciju, dočim Švedska ima tek da donese jedan zakon o tome pogledu. U Nemačkoj je naročitom zakonom uveden posebni ured gde rade eugenički obrazovani lekari koji daju uputstva muškarcima i ženskinju pri stupanju u brak, i ovi u većini slučajeva slušaju te njihove savete.

Prehrana pasivnih krajeva stavila je i na državu i na društvo velike obaveze. Kako prehrana pasivnih krajeva kod nas nije samo periodična nego jedna stalna pojava, držim da bi bilo potrebno da se kod Ministarstva socijalne politike osnuje jedan stalni ured za prehranu, koji bi svake godine na vreme spremio sve što je potrebno da se pasivni krajevi na vreme i što brže i što jevtinije snabdu potrebnim količinama hrane. Sem toga držim da bi bilo potrebno da se privedu u život i opštinski koševi, kao što je to nekada bilo u Srbiji, pa da i sam narod koliko-toliko skupi hrane u rezervu za svaki slučaj.

Uveren da će G. Ministar o ovim napomenama koje sam ovde izneo voditi računa i po mogućstvu izići im u susret, izjavljujem da ću glasati za budžet. (Pljesak i uzvici: Živeo!)

Pretsednik D-r Kosta Kumanudi: Ima reč narodni poslanik g. Ivan Prekoršek.

Ivan Prekoršek: Gospodje narodni poslanici! Ako raspravljamo o proračunu ministarstva socijalne poli-

tike in narodnega zdravja, moram takoj uvodoma naglasiti, da je to oni resor, v kojem bolestno odjekne vsaka redukcija, zlasti še, ako se ista nanaša na materialne izdatke. Pri osebnih redukcijah pa bo treba takoj paralelno misliti tudi na radikalno črtanje vse odvišne administrativne navlake, ki je postala v resoru zdravstva prava rak-rana. Po vzoru bogatih in velikih zapadnih držav in s podporo ameriške fundacije je kmalu prva leta po osvobojenju nastopila pri nas z mogočnim razmahom higijenska panoga zdravstvene službe. Njen razvoj je bil tako silen, da je moral roditi kritiko in odpor pri zastopnikih druge panoge — pri kurativni medicini. Na eni strani nezadostno urejene bolnice brez sredstev za potrebno razširjenje in brez sredstev za modernim zahtevam medicinske vede odgovarjajočo opremo. Bilo je psihološko in časovno naravno, da sta v zdravstveni politiki nastala dva sovražna tabora, ki sta daleč prekoračila mejo idealnega tekmovanja in onega naravnega izpopolnjevanja, ki tvori zdravo srednjo pot in priznava, da je treba obe panogi gojiti v okviru danih potreb in finančne možnosti, ker tako zahteva najvišji interes: zdravje naroda!

Kot poslanec iz Dravske banovine moram z zalvalo in priznanjem ugotoviti, da se je v letih od osvobojenja na polju zdravstva pri nas mnogo storilo za napredek in za vsestransko izpopolnitev bolnic in higijenskih ustanov. Kdor danes v tem pogledu še kritizira in smeši naš razvoj, ali ne pozna stvari, ali pa je kritik iz profesije. Edino, kar bi moral tu omeniti, je dejstvo, da se za naša dva velika centra, za Ljubljano in Maribor, ni dovolj poskrbelo, in da je nujna dolžnost državne uprave, da izvrši celoten program izgradnje bolnice v Ljubljani in da k novim gradnjam bolnic po ostalih mestih Dravske banovine da tudi po zakonu o bolnicah pripadajoče gradbene prispevke. Predlog budžeta za Higijenski zavod v Ljubljani je tako reduciran, da ta zavod in njegove ustanove na področju Dravske banovine, ki so tekom let v narodu pokazale svojo upravičenost, sploh ne bodo mogle obratovati.

V proračunu ministarstva se nahaja sicer skromna, ali vendar za dovršitev del nujna postavka, ki bo omogočila otvoritev bolnice za duševne boleznin v Novem Celju.

Z otvoritvijo tega zavoda bo odpomagano nečloveškim razmeram v bolnici za duševne boleznin na Studencu, pomagano pa bo tudi potrebam severnega dela Dravske banovine. Naš narod je Kraljevski vladi hvaležen, da je rešila to staro pereče vprašanje, preko kojega nismo mogli 10-letja.

V dobi po šestem januarju dobili smo na polju ureditve zdravstva dva važna zakona: Zakon o bolnicah in Zakon o zdravstvenih občinah. V zmislu točke 4 § 7. in 8. Zakona o bolnicah postoja obveznost države za plačilo bolniških stroškov, za lečenje državnih uradnikov in penzionerjev ter njihovih rodbin, invalidov ter za gotove vrste boleznin. Za tekoče proračunsko leto država teh obveznosti še ni izpolnila, niti ni dala akontacij. Ta terjatev napram državi znaša samo v Dravski banovini že danes preko 1,200.000 dinarjev, kar ogroža budgete posameznih bolnic danes, v času splošne ljudske plačilne nezmožnosti, v opasni meri. Za bodoče proračunsko leto tudi ne vidim predvidenih kreditov v te svrhe. Zakon o bolnicah postoji, ni pa samo finančno za obrat v bolnicah nevzdržno, ako izpade ta edini prispevek države, nego sem mnenja,

da trpi tudi moralna stran državne avtoritete, ako je državna uprava prva, ki ta svoj zakon napram podrejenim instancam pogazi!

Zdravljenje infekcijskih bolezni je bilo v celi državi pred leti tako urejeno, da so vse bolnice brezplačno zdravile te bolezni. Sedanji zakon o bolnicah in zdravstvenih ustanovah tega ne predvideva in tu se, gospodje, v praktičnem življenju med narodom opaža, da naš revni kmet skriva svoje otroke, ki so okuženi, skriva pred zdravnikom, pred orožnikom in pred sosedi iz strahu pred velikimi stroški zdravljenja, ki traja do 6 tednov. Ako hoče resor ministrstva socialne politike in narodnega zdravja doseči radikalno zdravljenje infekcijskih bolezni in doseči, da se ho narod zavedal in spoznal veliko nevarnost istih in se ne bo zdravljenju odtegoval, potem je neobhodno potrebno, da se zdravljenje vrši brezplačno. Jaz prosim iz tega mesta gospoda ministra socialne politike in narodnega zdravja, da temu vprašanju posveti vso pažnjo in da zopet uradi tako, kot je bilo urejeno skozi 5 in 6 let na splošno zadovoljnost in napredek zdravja naroda. Še eno stvar imam na sreč, to je vprašanje, ki se tiče bolniških zdravnikov in uradnikov. Njim je bilo od ministrstva saobračaja odvzeto pravo do popusta na železnicah, do takozvane železniške legitimacije, ki daje državnim uradnikom pravico na 50% popusta. To so uradniki, ki pravtako vrše službo kot uradniki v onih zavodih, ki so pod državno upravo. To so uradniki in zdravniki, ki so iz državne uprave preko noči prešli v samoupravno službo banovine in ne vedo, zakaj jim je ta pravica odvzeta. Oni so pravtako prevedeni po zakonu o državnih uradnikih kot drugi njihovi kolegi v državni službi. Oni imajo prav iste mesečne prejemke in re vem, zakaj ne bi imeli te železniške olajšave.

Prosim gospoda ministra socialne politike in narodnega zdravja, da izvrši v tem pogledu izednačenje, ker občutek krivice boli in jemlje veselje do dela, ki je povsod potrebno. Vsi gospodje predgovorniki so se obširno bavili z raznimi vprašanji, zlasti z vprašanji, ki se tičejo prvenstveno socialne politike. Jaz bi se tu dotaknil samo enega vprašanja, ki ni bilo omenjeno, to je vprašanje penzije staroubojencev bratovskih skladnic. Gospodje poslanci, ako Vam povem, da imajo penzioneri bratovskih skladnic, ki so po 30, 40, 45 let delali v najtežji službi svoje naporno delo, da imajo ti danes mesečno penzijo šestih in sedmih dinarjev, to se sliši kot bajka, ki je nemogoča. Vem, da ni prvenstveno dolžnost državne uprave, da regulira te penzije, ker so to samoupravne organizacije, ali krivda teh revežev ni, da je njihov denar, ki so ga vlagali v skladnice, propadel. Dolžnost države pa je, tu priskočiti na pomoč, (Ploskanje) ker mesečna penzija 6 in 7 dinarjev bi se danes sploh omenjati ne smela. (Klici: Tako je). Na kraju svojega govora se obračam na gospoda ministra socialne politike in narodnega zdravja kot človek, ki sem dolgo dobo svojega življenja delal v zdravstveno-upravni službi, s prošnjo, da bi brisal vso odvišno administrativno navlako iz naše zdravstvene službe, da ne bo zdravnik v prvi vrsti statističar, ampak v prvi vrsti zdravnik in še le v drugi in tretji vrsti ono, kar zahtevajo centralni uradi za zbirke svojih arhivov, zbirke, ki niso za napredek zdravja naroda daleko tako hitene kot delo zdravnika v pravem njegovem poklicu. Izjavljam, da glasujem za proračun ministrstva socialne politike in narodnega zdravja v nadi, da bo

bodoči proračun tega važnega ministrstva večji. (Živahno odobravanje in ploskanje).

Predlog budžeta za Higijenski zavod v Ljubljani je tako reduciran, da se bojim, da ta zavod in njegove ustanove na področju Dravske banovine, ki so tekom let pokazale v narodu svojo upravičenost, sploh ne bodo mogle obratovati.

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Ima reč narodni poslanik g. D-r Stane Rape.

D-r Stane Rape: Gospodo Ministri i gospodo narodni poslanci, sa velikim zadovoljstvom moram da konstatujem da su se u toku debate o raznim proračunima svuda govornici starali da u prvom redu gledaju na ono, sa kakvim namerama je i sa kakvim uspehom donet predlog, a ne da misle šta bi oni morali i hteli da donesu svojim prijateljima i svojim užim biračima. S toga razloga ja mislim da moramo da posmatramo glasanje u Narodnoj skupštini, pa i ako nam nešto nije po volji, i ako smatramo da nešto nije onako kako bi trebalo da bude, da uvek gledamo šta je potrebno za celu našu državu, da nikad ne mislimo i ne smatramo da je samo naša osoba ili osoba onih koje zastupamo, merodavna za rad Gospode Ministara.

Ja bih sa ovoga mesta hteo samo sa nekoliko reči da dodirnem invalidsko pitanje. Kao ratni invalid mogu haš o ovome pitanju malo duže da govorim. Gospodo, odmah posle rata donesen je bio zakon o invalidima, koji je još nekako bio povoljan zbog toga, jer je u svima koji su donosili ovaj zakon još bio osećaj velikih gubitaka onih koji su morali da doprinesu mnogo na oltar domovine, onih koji su izgubili noge, vid itd. Gospodo, što dalje idemo od toga vremena tim više mi invalidi moramo da osećamo da se zaboravlja sve ono što smo mi dali narodu i državi, pa se sve zakonske odredbe polako demantiraju. Sve one stvari koje bi mogle da nas pomognu demontiraju se, jer se, izгледа, smatra da treba što pre invalidi da odu sa ovoga sveta. Gospodo, ja u ovim teškim danima ne tražim da bi se dalo invalidima ono što je nemoguće. Ja stojim sasvim na realnom tlu. Ja ne tražim sada ni promenu Invalidskog zakona. Kad bi se ovaj zakon, koji je donet 1929 godine, sproveo kako je napisan i kad bi se, u smislu želja zakonodavca i izveo, onda bi invalidi mogli bar donekle da budu zadovoljni. Ja želim da sa nekoliko konkretnih primera potvrdim ovo svoje mišljenje. Jedan majka imala je dva sina. Obojica su bili u ratu. Jedan je poginuo na frontu a drugi se vratio tuberkulozan. Ona je bila vezana samo za njegovu zaradu. 1930 godine i on je umro. Kada se ona obraća sudu sa molbom da joj se bar osigura ono što joj je neophodno za život ona dobija od Invalidskog suda Dravske banovine odgovor da joj se ne može izaći u susret, jer nema zakonske osnove da dobije bar milostinju za ono što je žrtvovala dva svoja sina, koji su joj bili sve i sva.

Drugi slučaj, jedan invalid sa 80% invalide, koji se bavi izradom odela, krojač dakle, bio je oprostien od strane poreskih vlasti svakog poreza i doneo je, kad je donet Invalidski zakon 1929 godine, i potvrditi vlasti da ne plaća nikakav porez, pa je molio da mu se prizna kao teškom invalidu invalidnina. Invalidski sud Dravske banovine, međutim, donosi odluku da ne može dobiti invalidninu zbog toga što bi, ako bi mu se propisao porez, morao da plati 210 dinara, a prema zakonu dozvoljeno je da najviše plati 120 dinara. Kad se

zakon ovako tumači i kad se sa strane suda ovako postupa, onda je to sigurno nepravda prema invalidima, a ja mislim da invalidi imaju pravo da se protiv toga žale i da se preko mene obrate G. Ministru socijalne politike, da u slučajevima, gde se ne traži izmena zakona, već samo pravilno tumačenje zakonskih odredaba, da im se u tom pogledu i izađe u susret.

Još jedna stvar. Na primer jedan invalid bio je kažnjen 1925 godine po zakonu od 1929 godine. I ako je taj čovek bio kažnjen svega sa 24 sata, on je izgubio pravo na invalidu, jer se kaže u zakonu od 1929 godine da onaj koji bude kažnjen zbog tih i tih čina, gubi pravo na invalidu.

Gospodo, on je bio kažnjen 1925 godine, a Zakon je donet 1929 godine. Međutim, mi svi vrlo dobro znamo da opšti državni zakon kaže u § 5 da zakoni nikada nikada nemaju retrogradne moći. I u prvom članu Krivičnog zakona stoji sasvim jasno da niko ne može biti kažnjen za čine za koje nije bila propisana kazna, kada su ti čini izvršeni. Ali, gospodo, kada se ovaj invalid žalio sudu, sud mu je kazao da prema tome i tome članu, to je § 90 Invalidskog zakona, ne može da dobije invalidu pošto je jedanput ranije, 1925 godine, bio kažnjen. Eto, gospodo, on ne može da dobije jednu pravednu stvar, pa je ne može da dobije ni onda kada donese od državnog tužioca uverenje da mu je kazna brisana sa svima zakonskim posledicama. I tada se odbacuje njegova molba, i kaže se: da ipak fakat da je bio kažnjen postoji i da mu se zbog toga ne može da izađe u susret. Ja mislim da je ovo jedna nepravda koja mora da se popravi, jer inače niko neće na veruje u pozitivne zakone koji su doneti u ovoj državi.

Još nešto imam da napomenem. Kada je bio donet 1929 godine Zakon o invalidima, propisan je rok u kome invalidi imaju da prijave svoja potraživanja. Gospodo, vi dobro znate da invalidi nemaju para i da nemaju čime ni da plaćaju i drže novine, pa ne mogu zbog toga biti tačno obavesteni o svemu što se u svetu događa. Zato se desilo da je veliki broj invalida, među njima i teških invalida, koji imaju pravo na zaštitu od strane države, propustio da u pravom roku prijavi svoja potraživanja. Usled toga oni su izgubili svoja prava po zakonu.

Ja mislim da bi ova Narodna skupština i G. Ministar socijalne politike učinili veliku uslugu toj sirotinji, ako bi na koji način, možda jednim amandmanom u Finansijskom zakonu (Jedan glas: Jednim zakonom!) — to će trajati opet 10 meseci — omogućili da se ponovo otvori rok za prijavljivanje, koji bi važio za sve one koji su iz bilo kojih razloga propustili rok prema zakonu od 1929 godine da se na vreme prijave.

Ja bih vas zamolio još nešto. Mi moramo ako želimo da invalidski sudovi rade onako kako je to potrebno i kod njih da postavimo najvišu instancu Državni savet, tako da i pored tih invalidskih sudova bude jedna instanca i da njene presude budu izvršne. Tim bi se izbegle mnogi stvari koje se danas dešavaju. Ja mislim da bi se to moglo učiniti u toliko pre što bi se izbegli veliki troškovi da se to sprovede.

Na kraju, ja bih još da dodirnem jedno pitanje, to je pitanje državnih proteznih radionica. Kod nas u Ljubljani, u Dravskoj banovini, imamo radionicu koja je prošle godine imala dotaciju milion dinara, a ove godine ta je dotacija smanjena za 500.000 dinara. Ja ću vam otvoreno reći. Kad sam otišao tamo i tražio proteze, mi smo morali da čekamo 2—3 meseca i nisino ih mogli dobiti, jer su nam kazali: nema radne snage.

A sad se otpušta i ona mala količina radnika koji su tamo bili zaposleni. Ova ušteda od 500.000 dinara neće Bog zna koliko poslužiti invalidima, niti će ta suma biti dovoljna za izdržavanje radne snage koja je u radionici uposlena. Ja bih hteo da skrenem pažnju na ovo: da u tim proteznim radionicama u Ljubljani ima 10—15 radnika, i to 5 predradnika i jedan predradnik, svi ti mogu da rade u ovoj radionici. I kad je potrebna štednja, a mislim da je potrebno da se oni maknu s mesta i da se radnicima da mogućnost da mogu da žive. Ja smatram kako sam u početku napomenuo, a to sam učinio iz dobre namere, da treba G. Ministra i slavnu Skupštinu da obavestim, jer ja znam da ni jedan ni drugi ne mogu izaći u svemu na susret, nego je potrebno da uredimo ona pitanja koja zaslužuju našu pažnju.

Ja izjavljujem da ću glasati za ovaj proračun.

Prešednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima reč narodni poslanik g. Andrija Jovan.

Andrija Jovan: Gospodo poslanici, bilo ja za žaljenje što je naš resorni Ministar morao da počne svoj govor time kako su pojedinci taj resor smatrali nevažnim. Međutim, broj govornika koji su se pojavili, a i kvalitet govora pokazuje da ova visoka kuća ima dovoljno smisla i pažnje za ovaj resor. Predmet je već toliko iscrpljen da i ne treba mnogo da se govori, pa ću slobodno da iznesem nekoliko svojih opaski. Slažem se sa svima predgovornicima da je najbolji bedem protiv boljševizma dobro socijalno zakonodavstvo.

Kod toga moramo nastajati da ne bude birokratizam i previše reprezentativno. Ne moraju da se grade palate sa afričkim mermerom, kad ga imamo u našoj zemlji, a najmanje takve zgrade treba da budu zgrade koje predstavljaju zgrade socijalnog osiguranja. Naravno da treba administracija socijalnog osiguranja da bude jednostavnija.

U pitanju besposlice moram da istaknem i da kažem da se govori mnogo o besposlici, a štitimo strance. A kako su oni obično na najvišim položajima, to ono što im mi damo oni skupe i odu sa našom dobrom valutom. Mi govorimo dosta o besposlici, a imamo dvostrukog zaposlavanja. Imamo u državnoj službi takvih slučajeva da su muž i žena u državnoj službi, a drugi koji je svršio školu zbog toga ne može da dobije mesto. Preti se sada da će se ustanoviti i numerus klausus, i ako nije pravo da jedan čovek koji svrši školu ne može da se zaposli. Treba nastojati da jedno lice može imati samo jednu službu i da drugo ne može dobiti tako da svaki može da dođe do službe i da stvori svoju obitelj. Mi govorimo o besposlici, a naš seljak je najviše besposlen, i njegova produkcija ne može da ga hrani, i on je prinuden da mora da traži rada. Od investicionog zajma nema ništa, i posledica je toga, da je građenje mnogih železničkih pruga napušteno. Ja mislim, da bi investicioni zajam nama velike koristi doneo, jer bi se iz njega moglo mnogo što šta uraditi, jer bi narod dolazio do zarade i prihoda. Mnogo se govorilo o socijalnom osiguranju radnika, međutim malo se govori o osiguranju seljaka, i ako je svaki naš seljak besposlen radnik, jer ima mnogo toga što bi kod seljaka trebalo da se osigura, kao njegova njiva, njegova kuća, i njegova stoka i drugo (Buran aplauz.)

Kod prehrane pasivnih krajeva, ja bih istakao samo to, da imamo krajeva koji su fakultativno pasivni, jer im se desi nerodica po 2 do 3 godine, i ja bih molio i da se takvi krajevi uzmu u obzir, kao što je to slučaj sa hrvatskim Zagorjem.

Kod invalidskog pitanja mene je malo dirnulo što se G. Ministar setio samo sa jednom kratkom rečenicom da ga dodirne, a mislim da je to učinio sigurno zbog toga, što je njemu neugodno, jer ne može više da pomogne. Kod invalidskog pitanja treba znati da je to specijalno stečeno pravo i da na to ne može da utiče ni poreza, niti kakav zahtev o kažnjivosti, i ja mislim, da je sve slabije i slabije raspoloženje za naše herojske generacije.

Kod zdravlja spomenuo bih to, da se kod nas počelo intenzivno raditi na polju higijene. Radilo se mnogo i uradilo se mnogo. Mnogi govornici su istakli da nam to služi na čast. U isto doba malo je popustila kurativna medicina i došlo je do antagonizma između preventivne i kurativne medicine. Isto tako opaža se da se u poslednje vreme bolnice malo otvaraju. Tu bi se nešto moglo učiniti podizanjem zadrugarstva koja bi imala male bolnice. Budući da sam kraj uvaženog druga g. Severa jedini pretstavnik apotekara, moraću da se dotaknem i jednog pitanja, a to je apotekarskog.

Nije tome dugo što smo dobili apotekarski zakon i taj je već morao biti popravljen. Zakon nije imao liniju, htelo se svakome izaći u susret, i zakon nema nikakvog sistema koji bi bio jednolik i konzekventan. Izgleda da će u skorom vremenu morati taj zakon biti nekako koregiran. Iako to sad nije aktuelno pitanje, možda će biti, pa ćemo onda opširnije o tome govoriti.

Ima jedno pitanje koje se mora taknuti a to su cene lekova! Lekovi su skupi, to ja kao apotekar moram da kažem, ali na žalost moram reći još nešto. Nije dovoljno što smo dobili apotekarske takse, i to je bilo oglašeno kako su lekovi pojeftinili, dođem kući, uzmem cenovnik u ruke i vidim da ne samo što nisu pojeftinili nego su još neki i poskupili, a par dana iza toga dođe da se na tu taksu daje 20% jer je roba pojeftinila. To je pravo i trebalo je tako da bude. Ali već nam je nagoveštena nova taksa, koja će koštati mnogo. Trebalo je da se obzirnije postupa kod tih stvari i trebalo je da se promena taksa ne vrši na jedan birokratski način, da se na vreme vrši kako bi lekovi na taj način postali jeftiniji. Mnogo utiče na cenu lekova silno razgranjavanje specijaliteta. Ti specijaliteti bez ikakve potrebe, a ne samo u potrebnim slučajevima prepisuje se. Danas, gde jedan čovek mora da proda svoga konja za 50 dinara, jer je dužan za porezu, ne može da plati 120 dinara jedan skup specijalitet. To ne može biti. Iako znamo da su ti specijaliteti uvek skoro stranog porekla sa čime se izvlači naš kapital. Osim toga nema najmanje ni najprimitivnije taktičnosti, jer dokle moramo da plaćamo aspirin po 20 dinara, u Bugarskoj se dobija po trećinu te cene. Ako Nemačka ima sentimentalnosti prema pobedenima, Boga mi naša valuta ne trpi sentimentalnost. Mi bi mogli da zaštitimo našu domaću industriju i novac bi ostao kod kuće i imali bi malo više zaposlenosti.

Gospodo, mnogo je toga govoreno i predmet je toliko iscrpljen da se dalje ne može govoriti. Hteo bih da svršim time što je istakao uvaženi drug Rorbaher da je zdravstvenost od velikog uticaja na otpornost naroda i da je kriza u vezi sa zdravstvenošću. Polazeći sa toga pravilnog stanovišta da samo zdrav narod može da bude onaj koji privređuje i da samo u dobroj i zdravoj politici imamo i zdravu podlogu za državnu politiku, ja ću glasati za ovaj budžet, izjavljujući svoje žaljenje što je skresan za 30%. (Pljeskanje.)

Potpretsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Reč ima narodni poslanik g. Dr. Gavro Santo.

Dr. Gavro Santo: Gospodo narodni poslanici, najvažnije socijalno pitanje mađarske manjine je pitanje poljoprivrednih radnika. Oni sačinjavaju skoro polovinu mađarskog življa u našoj državi, a posle sprovođenja agrarne reforme došli su u vrlo težak položaj. Ranije su nalazili rada i zarade na velikim posedima, i mađar njihov položaj nije bio ni malo zavidan, ipak su bili sigurni da će biti opskrbljeni bar sa onim što im je najnužnije za život. Posle podele velikih poseda, oni su velikim delom postali „pečalbari“ Južnosrbijanci, rasturali se po celoj našoj državi i tražili zaposlenja na građevinskim radovima, popravci puteva i izgradnji železničkih pruga. Ostali su nalazili posla kao risari, t. j. iznajmljivali se oko žetvenih radova i u naturi dobili toliko žita, koliko im je bilo najpotrebnije; da se održe i prehrane do nove žetve. Radi održavanja njihove egzistencije preduzimane su razne zaštitne mere: zabranjivana je upotreba mašina kosačica, uposlavanje radnika iz drugih mesta, određivani od strane vlasti uslovi rada i zarade.

Zahvaljujući ovim palijativnim merama, risari su još nekako sastavljali kraj s krajem, dok nije nastala privredna kriza i pad cena poljoprivrednih proizvoda. Tada je za njih nastalo očajno stanje. Usled sve manjeg zidanja i građenja i kubikaši su imali sve manje prilike za zaradu, i bivali prinuđeni da se vrate kućama i da silom prilika postanu konkurenti risarima. S druge strane i risari, usled pada cena agrarnim proizvodima, nisu mogli da zarade koliko im je potrebno da izdrže sebe i svoju porodicu do nove žetve. Usled krize i međusobne konkutencije, oni nisu mogli dobiti ni onaj deputat, koji su primali ranije, a ako su ga i dobili, za onu količinu žita, koja im je preostajala od njihove isirane, oni nisu mogli više dobiti istu količinu novca, radi podmirenja ostalih svojih potreba. Usled toga je među njima zavladao velika besposlica i beda, i nadležne vlasti su bile prinuđene da im pritiču u pomoć. I prošle i ove godine banska uprava i opština su im priticali u pomoć bilo neposrednim davanjem potpora, bilo davanjem pozajmica za kupovinu žita i hleba. Na taj način je i bogata Vojvodina ostala donekle pasivan kraj, kraj čiji se jedan deo stanovništva mora izdržavati iz javnih sretstava.

Iz ovog mog dosadanjeg izlaganja, gospodo poslanici, držim da ste se uverili kako je ovo pitanje jedan važan socijalni problem, koji zaslužuje najozbiljniju pažnju nadležnih faktora. Isto tako držim da i vi uvidate, da se on ne može rešiti palijativnim merama, nego da se mora potražiti drugo, radikalnije, rešenje. Ja držim da bi se on rešio, ako bi se i na ove zemljoradnike bez zemlje, proširile blagodeti agrarne reforme, ako bi se i njima dodelilo po nekoliko jutara zemlje. Opšte je poznato, da je mađarski seljak vredan kao krtica, trezven i štedljiv. Blagodareći tim svojim osobinama, on bi sa tih nekoliko jutara zemlje privređivao, koliko mu je potrebno za život, i ne bi padao na teret društvu i državi. A kako on do bezumljivo voli zemlju, koju obrađuje, on bi tu ljubav preneo i na državu, koja mu je tu zemlju dala, i postao bi njen najsigurniji oslonac. Prema tome ne samo socijalni i ekonomski, nego i viši državni razlozi govore u prilog ovakvom rešenju.

Isto tako smatram za dužnost, da u pogledu invalida u mom srezu molim izvesne ispravke. Naime, prilikom poslednje revizije invalida, ostavljen je bio vrlo kratak rok za podnošenje prijava i kako su invalidi većinom siroti i neuki ljudi, jedan veliki broj

njih propustio je ovaj rok, i tako ostao bez potpore. Među njima ima jadnika, koji su stoprocentni invalidi i bez ikakvih sretstava za život, te bi stoga strogost zakona trebalo ublažiti u interesu socijalne pravde, i naći način, da im se pripadajuća potpora dodeli, ma da su, usled propuštanja zakonskih formalnosti, na nju izgubili pravo. Stara je poslovica: Ko na vreme da, dvostruko daje. Molim G. Ministra da primi k znanju, sa dobrom voljom još jednu napomenu, koja je od kapitalne važnosti, kad je reč o invalidima i njihovim potrebama. Država je u većini slučajeva, učinila svoje i invalidima odredila invalidinu, ali dok invalid do nje dođu, procedura je i suviše komplikovana i otežava ovo dobročinstvo države i njegov efekat. Dok jedan invalid primi u ruke svoju invalidsku penziju, treba mu vremena, jer je administrativni birokratski postupak dug i zametan. Molim Gospodina Ministra za dejstvo, da se postupak oko prijema invalidine uprosti i olakša, jer samo blagovremeno pružanjem pomoći postiže se onaj efekat, koji je predviđen invalidskih potpora.

Najzad, u ovom domu su se čuli oštri prigovori i zamerke protiv radničkog osiguranja, na koje smatram za dužnost da se osvrnem, kao glavni lekar jednog od najvećih okružnih ureda u našoj zemlji.

Prilikom načelne debate o budžetu pale su čak i izjave da je radničko osiguranje jedna luksuzna ustanova i štetna po interese narodne privrede. Mi smo, gospodo, jednodušno prihvatili Prestonu Besedu u kojoj je bilo reči ne samo o nacionalnoj solidarnosti, nego i izrično pomenuta zaštita radne snage. O toj zaštiti govori i jedan član programa Jugoslovenske radikalne seljačke demokratije, na koji smo se svi saglasili. Pošto je zaštita radne snage nepojmljiva bez radničkog osiguranja, ja ne razumem onu gospodu poslanike, koji su u isto vreme i za zaštitu radne snage, i protiv ustanove radničkog osiguranja.

Što se tiče ostalih zamerki koje se odnose na samo poslovanje institucija radničkog osiguranja mislim da su pale iz nedovoljne obaveštenosti.

Tako je, na primer, zamereno okružnim uredima, da bolesnim članovima daju najjeftinije i najjednostavnije lekove. To nije tačno. Bolesnim članovima se uvek daju oni lekovi, koji imaju najefikasnije dejstvo. A ni jedan stručnjak ne misli da svaki skupi specijalist ima efikasnije dejstvo od kojeg isprobanog i jeftinog leka, koji se spravlja u apoteci. Kad bi se drukčije postupalo, to bi značilo rasipanje, a to se najmanje danas sme dopustiti. Pored toga u slučaju potrebe propisuju se i specijaliteti, pri čemu se, sa svim prirodno, daje prvenstvo domaćim istog kvaliteta, jer su oni ne samo jeftiniji, nego se time pomaže i domaća industrija. Po pravilima za propisivanje lekova u radničkom osiguranju od 13 decembra 1927 godine članu I: „Na teret ureda može se propisati svaki lek naše državne farmakopeje. Jednako je u interesu ureda kao i člana, da bolesnik što pre ozdravi. Uredski lekar treba dakle da propiše onaj lek, koji je najbolji za lečenje, bez obzira na njegovu cenu. Najbolji lek je uvek najjeftiniji, jer najbrže pomaže. Ali skupoća leka nije dokaz valjanosti istoga, a nije uvek ni najnoviji, ni sa najboljom reklamom raspisani lek najbolji. Nije istina, da se na teret ureda ne može propisati lek bez kojega se zaista ne može biti. Zato teško greši protiv istine svaki lekar, koji tvrdi protivno. Ali ako ima više lekova istoga dejstva,

treba propisati jeftiniji i strogo treba paziti, da se nikakav lek nikada ne propisuje bez potrebe.

Isto tako je netačno, da su kod okružnih ureda namešteni najslabiji lekari. To se vidi već i iz toga, što danas svi uredi imaju i lekare specijaliste. A čim je jednom lekaru od strane Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja data dozvola da nosi titulu specijaliste, onda je neosporno, da on ne spada u najslabije lekare. Pored toga u uredima na teritoriji, na kojoj je naročito osiguranje već odavno bilo sprovedeno, rade stariji i iskusniji lekari, koji sa višegodišnjom praksom jamče za svoj rad.

Međutim, postoji opasnost da uredi izgube ove starije i iskusnije lekare, upravo usled zakonskog propisa, da glavni lekari i lekari-činovnici, uopšte ne smeju vršiti privatnu praksu. Kad se zna, da se iz sadanjih lekarskih plata ne može živeti, kao i da se za dogledno vreme ove plate usled privredne krize ne mogu povećavati, onda je jasno, da će svi bolji lekari pretpostaviti privatnu praksu nameštenju kod okružnog ureda, i napustiti socijalno osiguranje. Ako se dakle želi, da se u uredima sačuvaju dobri lekari, i da se u i buduće omogući nameštenje prvoklasnih lekara, onda bi pre svega trebalo izmeniti ovu zakonsku odredbu.

Što se tiče prigovora o platama u kojima su smeštene ustanove radničkog osiguranja, on je isto tako neumesan. Zgrade u kojima su smešteni razni zdravstveni uređaji, i lekarska ambulanta, za celo da moraju odgovarati svima higijenskim uslovima.

Ne stoji ni prigovor o davanju nedovoljne bolesničke potpore. Usled velike besposlice, pošto ne postoji osiguranje za slučaj nezaposlenosti, besposleni radnici prinudeni su, da se obrate uredu tražeći potporu „sub titulo“ bolesti. Ali pošto zakonom propisano, da se hranarina ima davati samo u slučaju nesposobnosti za rad, uredi bi postupali protivno zakonu, kad bi svakom članu kome nešto fali odmah davali i novčanu potporu. Da se članovima daje novčana potpora u svima opravdanim slučajevima i da se pri tom postupa vrlo liberalno, dokaz je pre svega činjenica, što se samo na novčane potpore bolesnim članovima izdaje godišnje više od četvrtine sveukupnih prihoda.

Pored toga treba imati u vidu, da kod nas nije još sprovedeno invalidsko osiguranje, nego samo za bolest i nesreću, te stoga jedan deo prigovora protiv ureda dolazi i od onih iznemoglih radnika, koji nisu više u opšte sposobni za rad, a iscrpeli su sve beneficije.

Ali čak i kad bi pojedine zamerke bile opravdane, one se nipošto ne smeju iskorišćavati kao argument protiv radničkog osiguranja, koje je jedna od najvažnijih socijalnih ustanova. U koliko i padne po koja zamerka, ona se ne može, niti sme generalisati. Ja neću tvrditi da nema prigovora od strane radnika protiv Ureda, ali kad se uzme da ima oko 600.000 osiguranih članova, od kojih dnevno boluje od 15.000 do 20.000, onda nije nikakvo čudo da od tog broja bolesnih radnika ima po neki nezadovoljni.

Nema struke ni institucije u koje se po kad god što ne dešava slično, ali da li za to treba ceo jedan stalež i red pogadati? Ovo naročito za to što Uredi imaju posla sa radništvom i naročito sirotinjom, kojoj je teško i koja često izvesne uzuse i propise tumači kao samovolju ili zlu volju lekara i smatra da je to lični momenat ili volja lekara, ali ne onako kako jeste.

A, gospodo, ovo se mora razumeti i objasniti, ako se vodi računa da je danas radništvu i sirotinji najteže, a onaj koji pati, on dvostruko oseća teret života. Sve ove zamerke i prigovori ne mogu pobiti glavne činjenice, da su uredi veliko dobro u opšte za naš narod, a naročito za najsiromašnije slojeve, koji bi bez ovog osiguranja u slučaju bolesti bili prepušteni svojoj sudbini odnosno pali na teret države ili opštine, a to je skoro $\frac{1}{4}$ celokupnog stanovništva (članovi sa porodicama), koja uživa blagodati Zakona o osiguranju radnika. S toga je svima nama sveta dužnost, da svima silama nastojimo da se ovo osiguranje sačuva, usavrši i kompletira, jer je njegova uloga u sadanem teškom momentu najpotrebnija, kako u interesu siromašnih slojeva naroda; tako i za našu priredu i samu državu.

Potpredsednik D-r Avdo Hasanbegović: Ima reč g. D-r Dragutin Kostić.

D-r Dragutin Kostić: Gospodo, zdravstveno stanje Vardarske banovine koju imam čast predstavljati, dosta je nezgodno. Dosta je da vam kažem da Dravska banovina ima na 1,037.838 stanovnika 3064 bolesničkih kreveta, dok Vardarska banovina sa svojih 1,386.091 stanovnika ima svega 1601 bolesničkih postelja. Govori se da kod nas na Jugu postoje mnoge higijenske ustanove na koje su date velike sume novaca, postoji veliki broj malih ambulanti, ali mi bi ih vratili drage volje onima koji su nam ih dali, samo da dobijemo potreban broj bolesničkih postelja u bolnicama, porodišta i dobrih bolnica. Naš je kraj vrlo besputan, takav je da imamo i okružne varoši između kojih se ne može proći ni proputovati drukčije sem na mazgi. Uzmite za primer Tetovo i Prizren. Što se još nezgodnije, ni sva sreska lekarska mesta nisu popunjena. Mi imamo dva sreza, Nerodimski i Kačanički, koji imaju samo jednog lekara, koji sedi u Uroševcu. Njemu je nemoguće da obiđe samo Nerodimski, a kamo li Kačanički srez. A lekar koji treba da pripada Nerodimskom srezu, nalazi se na specijaliziranju, na učenju rentgenologije, a tamo u srezu narod propada. Ja ne znam dokle će on oстати tamo na specijalizaciji, ali da dva sreza imaju samo jednog lekara, to je apsolutno nezgodno.

Da se okrenem politici samog Ministarstva. Naše Ministarstvo je pretrpano komisijama. Juče, ko je bio u Finansijskom odboru, kad je došao na pretres Zakon o taksama, video je da smo mi u Ministarstvu izbrisali jednog višeg činovnika, koji je imao da ode u Ministarstvo soc. politike i da tamo seče kupone kao član komisije za tu tešku dužnost: sečenje kupona. Tu imate komisiju za otkup invalidnine, zatim komisiju za sečenje kupona ratne štete. To je znate vrlo težak posao. Zatim imate komisiju za izgradnju stanova državnih činovnika i neznam koju vrstu komisije, valjda postoji i komisija koja je delila narodne plugove.

Invalidima se daje u celoj zemlji godišnje ukupno oko 100.000.000 dinara, a samo invalidska sudska komisija košta državu 1,350.000 dinara. Pored toga invalidima se daje 1.000.000 dinara na ime otkupnine. Naravno i za rešavanje ovoga potrebna je takođe jedna komisija. Ako ovako ostane, invalidi će pomreti a komisije će trajati, nego bi najzgodnije bilo da se ovo reši paušalno od predmeta i to što pre, jer ako se iz divizijskog suda u Prištini hoće da dobije jedno rešenje do kakvog zabačenog sela dok se ono dobije invalid umre.

Da bi se postigla ušteda bilo bi potrebno da se jedna institucija koja nije velika, duševna bolnica u Beogradu, koja ima dotaciju od 3,500.000 dinara, a nalazi se pored same opšte državne bolnice, da se ona slije sa Državnom bolnicom i da bude jedno njeno odeljenje. Svaki onaj koji je bio u Beogradu zna da te dve bolnice deli samo jedna drvena taraba.

Mi imamo u budžetu Ministarstva socijalne politike predviđenu ne jednu školu za sestre pomoćnice. Za ljubljansku je školu predviđeno svega 244.600 dinara. Ovih škola treba što više otvarati i stvarati kadar sestara milosrđa po svima krajevima i po svima mestima, s tim da one ispunjavaju zadatak koji im je postavljen i da zamene sestre kaluderice, koje država po bolnicama takođe plaća. Ali, gospodo, mi znamo da ove sestre pripadaju jednoj verskoj oporganizaciji, i mi, ako hoćemo da stvaramo državu iznad plemena i vera moramo se postarati da sestre po bolnicama budu van verskih organizacija.

Gospodo da se sada dotaknem još jedne stvari, a to je iseljeničko pitanje. Iseljenička služba deli se na dva dela: na iseljenički otek i iseljenički komesarijat. Po budžetu 1931/32 ne mogu ništa da vam kažem, jer ga nemam. Imam budžet iseljeničke službe za 1930/31 g. našao sam da ovaj budžet ima 6,735.890 dinara, od koje sume više od dve trećine idu na lične rashode, tj. u sumi od 4,760.300 dinara. I ovde se ponavlja isto da su režijski troškovi mnogo veći nego što bi trebalo da budu. Ali, gospodo, kako se tvrdi, da se iseljenici jatovice vraćaju, onda sada nije potrebna ovolika suma, nego ako se vraćaju dve trećine ili polovina iseljenika, onda se da u toj istoj srazmeri imaju i skrešu rashodi ovoga budžeta.

Lični rashodi iseljeničkog komesarijata u Zagrebu predviđeni su na sumu od 1,648.700 dinara. Pored rashoda na različite činovnike, konceptualne, prepisivače, statističare, arhivare itd. dolazi i rashod kao dodatak državnim činovnicima, koji rade, valjda „prekovremeno“ u komesarijatu, i to u iznosu od 109.000 dinara. Među materijalnim rashodima ovoga komesarijata dolaze i putni troškovi činovništva te ustanove u sumi od 95.000 dinara. Troškovi iseljeničkog oteka u Zagrebu iznose za unutrašnjost 100.000 dinara, a za inostranstvo 150.000 dinara.

Kad uporedimo ovu partiju sa partijom 988, koja daje iseljeničkom fondu za troškove repatrijacije 400.000 dinara, onda je jasno, da putni troškovi činovnika Ministarstva socijalne politike u iznosu 200.000 din. za iseljeničku službu iseljeničkog komesarijata i oteka premašuju repatriacionu cifru, jer iznose 545.000 dinara.

Lični rashodi iseljeničkog oteka u Zagrebu iznose 2,862,030 din. plus nepredviđeni lični rashodi: 150.000 dinara. I ovde državni činovnici zaposleni pri otseku dobijaju 54.000 dinara godišnje. U ovoj ustanovi postoji još jedna vrlo interesantna stvar. Postoje specijalne nagrade u iznosu od 200.000 din. za nekakav „interministerijalni savet“ u Zagrebu. Koliko ja znam, u Zagrebu nema nikakvog Ministarstva, otkud onda „interministerijalnog saveta“ tamo?

Materijalni rashodi ovog odseka iznose oko 800.000 godišnje, a potpore iseljenicima daju se u sumi od 160.000 dinara godišnje. Drugih 160.000 dinara daje se na štampanje nekih časopisa i knjiga. Pitam vas: ko ove knjige i časopise čita?

Gospodo, pored toga daje se lepa svota 60.000 din. na telefonske razgovore i kada mi znamo, da praznujemo blagdane i pravoslavne i muslimanske i katoličke, i kad znamo koliko se dana radi u kancelarijama, onda se pita, koliko je tih razgovora bilo.

Gospodo, dobar broj naših iseljenika postoji u inostranstvu ne samo iz onih krajeva kojima je centar Zagreb, nego i iz onih krajeva kojima je centar Skoplje.

Moramo istaći da su iseljenici Južnosrbijanci veoma ugroženi udarcima bugarske propagandne, osobito u Sev. Americi. Gospodo, treba obratiti najveću pažnju ovom faktoru, treba poslati prvoklasne intelektualce među naše iseljenike, treba propagandu naše suselke sa istočne strane suzbiti, osobito ponavljam u Sev. Americi među našim emigrantima iz J. Srbije.

Ja ne znam, gospodo, koliko ima iseljeničkih komesara. Znam, da iseljenički komesar u Brislu dobija 111.500 franaka. Na iseljenike troši neznatnu svotu 15.000 franaka, a na činovništvo i kancelarije: 96.500 fr. franaka.

Pored toga ima čitav mali presbiro. Ona ima jednog honorarnog dopisnika u severnoj Americi, koji ima mesečno 75 dolara, u Južnoj Americi opet ima jednog honorarnog dopisnika, koji ima istu platu, a u Francuskoj dva dopisnika, svaki sa po 2000 dinara mesečnog honorara. Čitate njihove korespondencije, da li ćete kadgod i gde videti njihovu polemiku sa bugarskom štampom? gde su rezultati njihova „kulturna“ rada?

G. Ministar socijalne politike je u Finansijskom odboru pristao na to, da se izabere jedna komisija, od nar. poslanika, koja će izvršiti pregled iseljeničkog fonda. Molim da se ovome što pre pristupi.

Što se tiče čisto lekarskih stvari, neophodno je potrebno pridržavati se u uredima slobodne konkurencije, slobodnoga lečenja, jer će se samo tako dobiti prava medicinska pomoć. Dobiće se to, da bolesnik ide kod onoga lekara u kog ima poverenje, a ne kod onoga koji je za uredsku službu vezan stalnim honorarom.

Sama ustanova ureda za osiguranje radnika je jedna vrlo dobra ustanova, koju treba održati, a ne ukidati, ali se o njoj mora voditi računa, da bude što efikasnija, da bude socijalna, a ne da bude anti-socijalna. Jer ako u uredima činovnici imaju karakter birokratski i u velikom su broju, što će nam onda takav ured? Ako ured bude jedna suva i skupa birokratska ustanova, onda će ona svakomu odmoći, a nikom pomoći.

Gospodo, još jednu stvar da pomenem. Mi smo govorili vrlo mnogo o različitim higijenskim ustanovama. Govoreno je i o tome kakve su mase i gde se prave. To su tzv. „cepiva“, serumi, vakcine. Ali smo zaboravili da mi proizvodimo najbolji opijum na svetu. To je jedan odličan produkt od koga se prave lekovi. Ali, blagodareći nesrećnim ekonomskim prilikama, cena je našem afijonu pala na 180 dinara po kilogramu. Od toga našeg „afijona“, naše domaće ili poludomaće ili maskirano domaće fabrike prave morfijum. I znate li, gospodo, pošto nam ga prodaju? Daju nam ga jedan santigram tj. jedan stotinuti deo grama za 20 dinara. Vidite li kolika je zarada. Niko ne kaže da ovu industriju treba da ugušimo, ali ostaviti ovakvu situaciju u njoj, to je nemogućna stvar. S toga je neophodno potrebno, da se kod farmakološkog instituta naših univerziteta stvori takvo jedno odeljenje, koje će moći praviti lekove i prodavati iste narodu

po dostupnim cenama; da ne budemo i u tom pogledu kolonijalno roblje. A ako je to nemoguće onda da stupimo u vezu sa velikim nemačkim ili francuskim fabrikama lekova, pa da na primer „Bajer“, podigne jednu veliku fabriku lekova u Skoplju i ne samo da lekove prodaje našem narodu po dostupnim cenama, već i da suvišak lekova izvozimo na stranu i uzimamo za njih pare. A pored toga naši bi ljudi bili zaposleni u takvoj jednoj velikoj fabrici.

Što se tiče ishrane, izgleda da čovek treba da bude u Zetskoj banovini pa da dobije bleba. Srez Podrimski iz moje banovine pripao je Zetskoj banovini. On je kažu, dobio nekoliko vagona hrane, a oni srezovi, brdoviti i besputni koji su ostali u Vardarskoj banovini nisu dobili ništa. Ne zavidim Zetskoj banovini što je dobila, neka dobije i više; ali napominjem da je Vardarska banovina dobila svega 13 vagona, koji su raspoređeni istočno od Šarplanine i Kačanika. Međutim, beda nije ništa manja ni zapadno od Šarplanine i zato bi tu trebalo biti malo pravičniji. I raško-prizrenski pravoslavni episkop i stanovništvo obraćaju se molbama, navodeći da je sirotinja tamo u teškom položaju; da naši pečalbari ništa ne zarađuju i da porodice njihove ne mogu biti ishranjene, pa kukaju i mole da se što pre pošlje žito u te krajeve. I sa tako plodne provincije, kao što je Kosovo, dobili smo izveštaj da i tamo manjka žito. Mi smo se obratili preko Oblasnog odbora centralnoj upravi Crvenog krsta, moleći da se pošlje hrana. Crveni je krst uputio molbu G. Min. soc. politike. Ja sam se obraćao G. Ministru socijalne politike. On kaže da je naredeno da sami banovi odu u srezove i da vide kakvo je stanje pa da traže hrane. Kako će čovek da ode, recimo do Gorskog sreza sada, kada se tamo ne može da dođe ni na mazgi. Kako može da uđe u Sirinećsku župu, kako može da uđe u Šarplaninu, a tamo je najveća beda. Ne treba samo čekati izveštaje od banovina, nego treba poverovati i nama. Mi ne tražimo za svaku župu po 100 vagona, niti izigravamo teoriju koncentričnih krugova. Ja sam pre dva meseca podneo G. Ministru socijalne politike spisak gladnih u mom srezu. On je izašao na susret, ali banska uprava je to rasporedila ne sasvim pravično. Ona je dala na istok od Šarplanine, ali treba nešto dati i zapadno od Šarplanine, jer je i tamo glad i velika nevolja. Mi iz potpuno pasivnih ili polupasivnih krajeva treba o tome da malo više porazgovaramo u Klubu ili i inače, te da se efikasno i što pre pritekne tim ljudima u pomoć. To je što sam imao da kažem. Izjavljujem da ću glasati za budžet Ministarstva socijalne politike i narodnog šdravlja.

Potpredsednik D-r Avdo Hasanbegović: Gospodo, sa vašim odobrenjem ja ću ovu sednicu prekinuti s tim da je nastavimo danas u 3 i po časa po podne, sa istim dnevnim redom.

Sednica je prekinuta u 13 časova.

— *Nastavak sednice u 15,30 časova.* —

Predsednik D-r Kosta Kumanudi: Nastavljamo sednicu. Ima reč narodni poslanik g. Ferdo Šega.

Ferdo Šega: Gospodo narodni poslanici, u ovom visokom domu s pravom pojedini narodni poslanici iznose tegobe svojih krajeva, osobito oni, koji zastupaju najsiromašnije delove t. zv. pasivne krajeve. Sveta je dužnost nas sviju, da toj našoj braći pomognemo hitno, da ni na koji način ne stradaju, jer naša Jugoslavija mora svakom njenom sinu omogućiti

život. Meni kao poslaniku grada Zagreba, dužnost je svratiti vašu pozornost, gospodo narodni poslanici, na stanovništvo gradova, i to ono najsiromašnije, koji su uvek pasivni bili godina rodna ili nerodna, a to je u prvom redu naše marljivo, dobro i nepokvareno radništvo, privatni namještenici i zanatlije. Svi oni su pasivni, kada nema rada i zarade. Svi oni nose najveće tegobe, a ponajviše u korist svom poslodavcu i državi. Kad nema zarade, svaki se od ovih može naći slijedeći dan na ulici, skupa sa svojom obitelji bez krova i bez hrane. Kraljevskoj vladi bezuvjetno je dužnost, da na svaki način podupre ove naše sugrađane isto tako kao što podupire sa hranom pasivne krajeve.

Ovi naši sugrađani ne traže besplatnu hranu, nego traže ono što je najvažnije, traže zarade, a hranu i krov će si oni sami svojim silama priskrbiti. Zato ponovno apelujem na Kraljevsku vladu, da podupre u gradovima građansku delatnost te da izvađa koristonosne investicije gradnjom cesta, železnica, mostova i ostalih građevina, jer će se time naši sugrađani obezbjediti. Na opšte radničko pitanje ću se još opširnije ovde osvrnuti, čim mi se za to prilika pruži.

Osim toga čast mi je Kraljevskoj vladi svratiti pozornost na naša dobrotvorna društva, napose na ona, koja prehranjaju gladne i besposlene. Tako napose navađam zagrebačko društvo „Prehrana“, koju je zamislio i osnovao još godine 1914 poznati zagrebački čovjekoljub i dobrotvor sirotinje Šandor A. Aleksandar. Da bi se dobio približni pregled o ogromnom radu Prehrane navađam, da je društvo Prehrana ovih 17 godina svoga opstanka razdijelilo besplatno preko 15 miliona obroka hrane.

Ovo veliko dobrotvorno društvo uzdržava se od najamnina svojih zakladnih nekretnina. Nu najveća je anomalija, da to odlično dobrotvorno društvo mora plaćati silne poreze, prireze, kućarine, takse i tako dalje u visini od preko 400 hiljada dinara godišnje. Uzimajući da jedan obrok hrane stoji dinara 2,70 to država oduzima mogućnost prehrane gotovo 150 hiljada ljudima.

Predlažem s toga, da se temeljem tačke 13 čl. 32 Zakona o izravnim porezima i obzirom na opseg rada na polju skrbi i zadataka države, oslobodi od plaćanja kućarine od dohotka nekretnina. Time će ovo društvo biti u mogućnosti da prehrani daljih 150.000 bijednika.

Ovakovih i sličnih dobrotvornih društava kao što je Materinstvo, Zanatski dom, Pjestovališta, Dobrotvor, Hrvatski Radiša itd. imade sva sila, jer je zagrebačko srce veliko i ne dopušta da ni jedan naš sugrađanin, došao ma s kojega kraja naše prostrane Jugoslavije, ne bude nahanjen, odjeven i ogrijan.

Kraljevsku vladu molim da uvaži ove moje primjedbe, jer će samo time pokazati, da shvaća u to teško doba onaj najveći osjećaj i dužnost svakoga nas ljubav prema blišnjemu.

Izjavljujem gospodo moja, da ću glasovati za proračun Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja.

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Reč ima narodni poslanik g. Nedeljko Praljak.

Nedeljko Praljak: Gospodo narodni poslanici, ne mogu se ni ja nikako složiti sa mišljenjem nekih gg. narodnih poslanika, koji dijele Ministarstva na primarna i sekundarna, a pogotovu, da bi se Ministarstvo socijalne politike stavilo u red ovih drugih.

Iz ekspozea Gospodina Ministra socijalne politike

vidi se, da je Ministarstvo i uz skućena sretstva blagotvorno delovalo i u pravcu radničkom, a naročito zdravstvenom.

Narodno zdravlje je glavni oslonac za razvitak ekonomski.

Ministarstvo socijalne politike i narodnog zdravlja, kako gore navedoh, i uz skromna sretstva naročito sada — kada su prošlogodišnjom sušom dovedene mnoge banovine u brigu — pogotovo Primorska, Zetska i Vrbaska — za prehranu svoga stanovništva, priteklo je sa razumevanjem u pomoć u hrani i prevozu.

Ministarstvo socijalne politike imade pred sobom još krupan zadatak, jer mi sino tek u prvoj polovici meseca marta, kada su i uz pripomoć države sa hranom za javne radove i pomoć Crvenog Krsta, zalihe hrane pa i one za sjeme iscrpljene, a narod mora do nove žetve da živi.

Naš je narod ponosan — trpi, traži rada, hoće da radi, da bi se prehranio.

Narod je sa ovim umoren i premoren.

Zato molim Gospodina Ministra da sa razumevanjem, koje je i do sada pokazao, učini i daljne napore i da se narodu u pasivnim krajevima pritekne u pomoć sa hranom za javne radove, da sa besplatnim voznim vagonkim kartama omogući onima, koji bi mogli uz vlastiti novac nabaviti hranu, da do ove jeftinije dođu. Nebi bilo ni uputno ni opravdano, da se sada, kada treba obzirom na istrošene zalihe hrane još jače priteći u pomoć, naplaćuje za prevoz hrane, da se radi pretstojeće sjetve u sporazumu sa na ovu stvar spadajućim ministarstvima učine sve potrebne mere, da težak, koji je ostao i bez semena, pravovremeno dobije potrebno seme.

Po mojem skromnom shvatanju izloženo, za mene je momentalno u današnjim prilikama primarno pitanje.

Moram kao neophodnu potrebu izneti — potrebu snabdevanja vodom stanovništva i stoke u Kupreškoj opštini sreza Bogojskog, kojeg imadem čast ovdje zastupati.

Pomenuti kraj na visini od oko 1100 metara nad morem, stočarski kraj — u stalnoj je borbi radi vode za potrebe svoje i svoje stoke. O pitkoj vodi ne može biti ni govora. U glavnom snabdevanje može se vršiti kišnicom — pomoću čatrnja — bunareva.

Pitanje snabdevanja vodom za čitav ovaj kraj skroz stočarski isto je toliko važno kao i ono prehrane.

Molim zato Gospodina Ministra, da podizanjem čatrnja-bunareva, kojih nema uopšte, ili su velika iznimka, pomogne stanovništvu ovog kraja u interesu zdravlja, istodobno omogućilo bi se holje razvijanje stočarske privrede u ovom kraju.

Želim još da se osvrnem na neka važna pitanja, koja su do sada više puta u Narodnoj skupštini pretršana.

Gospodo narodni poslanici, o nezaposlenosti želim da dodam, da bi trebalo izvršiti reviziju posebnom komisijom, sa eventualnim ulaskom u istu — predstavnik naših stručnih organizacija i pooštrenim merama suzbijati ulazak pod vidom specijalnosti — stručnjaka, lica, kojih kod nas imade na pretek i da kompetencija u ovom pogledu bude u jednom Ministarstvu, zatim potrebno bi bilo, da se naredenje Finansijskog zakona u pogledu zaposlenja penzionera protegne pored državne službe i na službe u svim po državi zainteresovanim, privilegovanim i subvencioniranim preduzećima.

Kako je u izgledu u najskorije vreme ostvarenje Zakona o bankama imadem naročito skrenuti pažnju da bi i ovo trebalo utvrditi, da na vodećim mestima u bankama mogu biti samo kvalifikovani ljudi, sa školom i potrebnom praksom kako bi se izbeglo, da mnogi zavodi radi nestručnog vođenja stradavaju, ugrožavajući imetke i velikih i malih, naročito malih.

Sa ovim bi se uposililo dobar broj onih, koji su sposobni i spremni za ovakovo zvanje, a koji danas čekaju uposlenje. Jer, gospodo narodni poslanici, za vođenje i neznatnih obrta traži se stručna sprema, a u bankarstvu kojemu su povereni ogromni imetci, može danas biti na vodećem mestu liče, koje nema ni škole, ni prakse, a ni sprema za ovo zvanje.

Od velikog socijalnog značaja je pitanje penzionog osiguranja privatnih činovnika. Na teritorije bivše Slovenije i Dalmacije ovakova vrsta osiguranja postoji. Potrebno je s toga, da se Zakon o penzionom osiguranju privatnih činovnika protegne na celi teritorij naše države.

Sa izvođenjem gornjeg posla nema šta da tereti državni budžet, a privatni nameštenici bili bar donekle zbrinuti u izvanrednim prilikama.

Ovdje, jedan od gospode predgovornika istakao je, da je Ured za osiguranje radnika i suviše skupa institucija. Ja se u rasmatranje ovoga tvrđenja neću upuštati, ali mogu konstatovati, da ured, u pitanju zdravstvene pomoći svojim članovima, postupa veoma škrto i često tako, da bolesni članovi njegovi ne mogu imati od njih onu korist, srazmerno materijalnim sretstvima, kojima ured raspolaže. Celo lečenje po tim uredima, najčešće svedeno je na lečenje najobičnijim sretstvima, a da o specijalnom lečenju i ne govorim.

Toliko sam imao da kažem. Izjavljujem da ću glasati za budžet.

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima reč g. Dr. Stojadinović.

Dr. Miloslav Stojadinović: Gospodo narodni poslanici, o pitanjima ove vrste dalo bi se na dugačko i na široko govoriti. I trebalo bi da se dugo govori o tome, jer govoreći opširno o tim pitanjima, mi time i posredno naglašavamo vrednost socijalnih pitanja i socijalne politike u opšte. Ja na žalost ne mogu da budem sada opširan, ali neka mi Gospodin Pretsednik dopusti da iskoristim ipak ovu priliku i da se, s obzirom na činjenicu što su gospoda predgovornici bili veoma kratki, zadržim malo duže na nekim glavnim pitanjima, u toliko pre, jer o njima nije govoreno.

Šta je to socijalna politika uopšte? Engleski državnik Čemherlen spretno se izrazio da je to jedna prosta premija koju bogate klase daju da bi se zaštitile od društvenih zala i nedaća. U međusobnim odnosima društvenim, koji se do neverovatnosti izukrštavaju i zapliću, u doba jake diferencijacije društva i borbe koja iz tih prilika niče, treba da se pravilno reši odnos rada i kapitala, koji daje specifično obeležje našem periodu. U to doba socijalna politika je i dužnost i potreba. Mi smo inaugurali socijalnu politiku kao takvu, na bazi određenih programa, ona potiče iz naše sopstvene svesti o pravilno shvaćenim interesima celine i iz obaveza koje smo svojevremeno primili Versaljskim ugovorom o miru kao i iz čitavog niza drugih institucija koje su potekle iz našeg socijalno naprednog zakonodavstva. Ja sam kazao i podvlačim ponovo, da je dobro sve ono što smo uradili na polju socijalnih reformama i da moramo i dalje ići za potrebama života, samo je šteta što nismo uspeli da sličnim merama razradimo davši im dobar i siguran

pravac i probleme privredno-političke, jer socijalna politika u društvu zaostale, primitivne privrede znači stanje gde u neku ruku mrtvi jašu žive. Ne vrede mnogo socijalne reforme tamo gde nema napredne privrede i privredne politike. U opšte mi treba pre svega, da pravilno rešimo čitav niz socijalnih i ekonomskih problema. Tu je težište zadatka u sadašnjici. Ja verujem da će naša skupština, koja je već dobila u prvim danima karakter radnog tela očuvati to isto obeležje i biti sve drugo samo ne nazadna na socijalnom i privrednom polju. Naše stremljenje mora, dakle, da se kreće u pravcu što šireg privrednog i socijalnog napretka, nikako u pravcu sabotiranja onih velikih socijalnih tekovina i pokušajima vraćanja društva u nazad. Ja neću ovoga puta da govorim opširno o socijalnom zakonodavstvu niti o Zakonu o osiguranju radnika, jer mi je vreme ograničeno na nekoliko minuta. Ali bih rekao samo toliko da u pokušajima razumnog saobražavanja Zakona o osiguranju radnika koji je u svojoj osnovi dobar, vidim jednu razumljivu težnju, dobru i sa gledišta samih radnika u koliko se tiče uprošćavanja jedne teške i skupe administracije. Nikako pak nisam za to da se zbog nekih nepravilnosti definitivno kida sa ovim stanjem reformama najmanje u sadašnjici, gde socijalne borbe i beda nižih klasa uzimaju tako velike razmere. Ja verujem da će naša skupština, koja ima karakter radnog tela, dobiti karakter radnog tela i u koliko se tiče rešavanja svih socijalnih i privrednih pitanja.

Ja bih se ovom prilikom dotakao jednog važnog pitanja, koje nije uopšte dodirnuo u ovoj budžetskoj debati, a koje inače čini glavni deo socijalne politike uopšte.

To, gospodo, pitanje koje je kod nas potpuno zanemareno jeste pitanje stanova, stanbeno pitanje. Ja ću reći nekoliko reči o tome pitanju, i ako formalno pravo na govor o tome ne proističe iz odredaba i cifara u budžetu, jer u budžetu Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja nema ni jednog slova, ni jedne jedine cifre, koja bi se odnosila na pitanje ove vrste — kao i da ne postoji za tim ma kakva potreba u Kraljevini Jugoslaviji. Ja tvrdim, gospodo, i ja vas uveravam, da je u nizu mera, koje se primenjuju u socijalnoj politici uopšte, njena najglavnija baza i njen najbitniji deo, stanbena politika, pitanje stanova. Otkud dolazi to, da je pitanje stanova izrazito socijalno pitanje? To dolazi otuda, gospodo, što se nevolja za malim, udobnim i jeftinim stanovima manifestuje u masi, što ono interesuje najveći deo ekonomski slabih slojeva sa malim prihodima, a u tu kategoriju, prema statističkim podacima ubrajamo po pravilu oko 78—80% svih varošana. Mali je broj varošana koji su bogati. Bar u pogledu odnosa snaga izraženih u broju varoši pripada sirotinji. Ovo znači vrlo mnogo za ocenu pitanja koje postavljam. Na jednoj strani računamo sa pojavom ekonomski malih ljudi u masi, na drugoj sa potrebama plaćanja malih kirija kao snošljivim za najšire slojeve naroda, čime odmah naglašujemo i sav veliki značaj malog stana, malog u svom velikom socijalnom i privrednom značaju. Mali stan kao takav potreban je ekonomski slabom čoveku i označava jedan program za sebe. Misli se i pogrešno se postavlja ceo problem, kad se govori o pitanju stanova. Ako bismo ga podvrgli bližoj analizi, utvrdićemo odmah da je po sredi čitav splet manjih i većih pitanja koje sačinjavaju ovo glavno. Ono se u jednom slučaju manifestuje u nestašici stanova, u drugom slučaju u ne-

srazmerno skupim kirijama, čas u nehigijenskom izgrađivanju gradova i stanova, čas u mnogim drugim negativnim izražajima. Na posletku pitanje stanova je pitanje stvaranja dobrih naselja uopšte kako gradskih tako u krajnjoj liniji i seoskih. Naša stanbeno-politika posle rata svodila se na regulisanje međusobnih zaoštrenih odnosa, u kojima stoji zakupac prema sopstveniku. Pitanje je međutim i pored svih paragrafskih reglementisanja ostalo apsolutno nerešeno. Mi smo imali Zakon o stanovima koji bi se pre mogao nazvati Zakon za uređenje zakupnih odnosa a ne stanove uopšte. Zakon o stanovima morao bi da cilja na pozitivnu izmenu stanbenih prilika, njime bi trebalo da se omogući gradnja malih, udobnih i jeftinih stanova kao i izmena naselja uopšte. Stanbeno pitanje obuhvata, dakle, čitav splet problema pre svega specifično gradskih, ono zahteva preduzimanje stalnih mera i, u najmanju ruku, usredsređivanje državnog stvaranja na jednom mestu. Pitanje stanova je zatim pitanje pravilnog uređenja gradova kao što je i obrnuto slučaj. Mi smo uspeli prošle godine da donesemo novi građevinski zakon, koji znači jedan veliki korak napred u tom pogledu. Na bazi toga zakona može se računati sa izmenom stanja na bolje, ali ostaje neprijatna činjenica da mi nismo usredsredili svoja staranja na jednom mestu, a to je fatalno. Gospodo, novija stremjenja svih naprednih naroda ogledaju se u jednoj koliko razumnoj toliko i neodoljivoj težnji da se izvrši korenita transformacija ljudskih naselja u daleko bolja kako u socijalnom, tehničkom, tako isto i kulturnom, a iznad svega, privrednom pogledu. Pod ljudskim naseljem treba razumeti ne samo kuće nego i pravilnu obradu dvorišta sa što više svetlosti i udobnosti za srećan život porodica. Naša naselja kakva su danas ne valjaju, a ona mogu i moraju biti bolja. Ovde, gospodo, dodirujemo jedan problem, koji zadire u srce i život samoga naroda.

Politika svake moderne države sveta iscrpljuje se u pregnućima da ljudska naselja, naročito ona gradska, gusta na relativno malim prostorima, dobiju pored spoljne privlačnosti pre i iznad svega jednu višu unutarnju, socijalnu sadržinu. Naša naselja nisu dobra, najmanje gradska. Na toj strani potrebna je korenita izmena stvari, što pre u toliko bolje po sve nas. Mi znamo da prvi kapitalistički period prošlog stoleća u svome brzom naletu, u eri mašinstva, pare i elektriciteta nije mislio na to kakva će biti ljudska naselja. On ih je prosto stvarao da bi zadovoljio uže potrebe onih koji su bili nosioci kapitala i stvarne vlasti, a ne radi onih radi kojih su građene kuće u masi. Čovek je bio sasvim podređen slepim silama razvitka, na mesto da te sile i odnosi budu u službi čoveka. I kad su ponikla gradska naselja nakaradnog i antisocijalnog, oblika ona su u svima delovima sveta baš zbog štetnog dejstva na mase naroda morale da pretrpe u toku vremena osetne izmene. U jednom periodu istorijskog razvitka pojavljuje se kuća u kojoj stanuje samo sopstvenik sa svojim ukućanima, pretežno mali sopstvenik. Pitanje stana tu i ne postoji. Kod nas Miloševo zakonodavstvo zna samo za kuću a ne stan. Pitanje stanova postavlja se ne samo od momenta pojave malog čoveka nego se ono pojavljuje, ako ostanemo u okviru ovih posmatranja i terminologije, od onoga momenta kad se čovek, kad se individua ne javlja više u svojstvu sopstvenika nego u svojstvu kirajdzije, stanara. I ta transformacija koja se vrši u okviru društvenog razvitka mora biti pravilno uočena, jer je tu ključ za razumevanje celog problema. Stanovnik kuće raščlanjuje se na

zakupca i sopstvenika iz čega niče i potreba mera s obzirom na zaštitu zakupaca, u toliko pre jer ovih ima više u gradovima. Pitanje stana samim tim ulazi u oblast javnog staranja društva i države, naročito u naše doba gde dobija akutnu formu. Nas se ne tiče ako sopstvenik sam živi u skupoj ili vlažnoj i rabatnoj kući, bar ne s obzirom na odnos u kome se nalazi zakupac i potreba njegove zaštite. Bitno je da pitanje stanova socijalno postoji samo za stanare-beskućnike. Sopstvenik može sebe da stavi u rđav i skup stan, ali ne sme tu da trpa masu stanara, niti društvo može biti ravnodušno prema tome. Eto tu je momenat kad društvo mora da interveniše i da problem stanova reši na solidnoj i čovečanskoj bazi. Gospodo, naše velike varoši ponikle su uz slepo presađivanje urbanističkih principa koji vodi poreklo iz ere apsolutizma. U doba apsolutizma čovek je bio potčinjen poretku koji ga je zapostavljao, on nije bio cenjen kao jedinka bar ne široki slojevi naroda, i o njegovim potrebama nije se vodilo računa. Uređenje gradova toga perioda izraz je jednostranih potreba vlasničkih klasa a u vezi toga i pitanje stanova imalo je sasvim drugo rešenje i značaj.

Demokratija našega doba traži da se pitanje stanova u vezi uređenja gradova reši na način saobrazno privrednim i iznad svega socijalnim i kulturnim potrebama i da mu se da bolji karakter. Varoš nije više ono što je nekada bila. Samo jedan primer da bih pokazao tu razliku. Nekada su varoši imale karakter centripetalan t.j. sve je težilo ka centru, dokle danas imaju centrifugalni karakter, dalje od centra, u slobodan svet prirode. To je postignuto zahvaljujući u prvom redu modernim saobraćajnim sretstvima koja daju mogućnost za stvaranje velikih i prostranih naselja. Stara razlika između sela i grada postepeno se gasi a selo postaje bliže kulturnim centrima, manje izolovano i jače podložno uticajima progresa. Ono o čemu su Tolstoj i drugi pisci humanisti sanjali: da se čovek vrati na selo i ponovo približi prirodi ostvaruje se sve više blagodarajući procesu života i rada gde se guste aglomeracije vezuju u nekoliko minuti sa udaljenim predelima. Ta metamorfoza stvari koja je izvršena u prirodi je društvenih odnosa. U Engleskoj ona je odvela skoro do iščezavanja razlike između seljaka i varošana. U Engleskoj sva naselja imaju tip kuća koje zaslužuju da budu podražavane. Ja ću izneti nekoliko podataka koji će bez sumnje demonstrirati odnose koji postoje i u drugim državama sveta. U Mančestru imate na jednu kuću, i ako je to varoš velika, oko 4 i po stanovnika, u Bristolu 5,30, u Londonu svega 7,7. Ja mislim da je to idealan tip kuće i da je to idealan tip naselja gde ni jedna kuća u varoši ne broji više od 7 stanovnika. U celoj Engleskoj na jednu kuću dolazi 4,50, a u varošima nešto više od pet ljudi. I ne samo da je život varoški udešen do stepena pune snošljivosti, jer retko naselje znači vraćanje čoveka u lepi svet prirode gde mu se pruža u izobilju vazduha, svetlosti i sunca nego obezbeđuje i maksimum drugih uslova za život. U celoj Engleskoj imate, dakle, nešto više od pet ljudi koji dolaze na jednu kuću. Znači da je u Engleskoj razvoj događaja na ovoj strani išao tako da su se gradska naselja izjednačila sa seoskim naseljima u pogledu gustine naseljenosti koje dolazi na jednu kuću. Ja smatram da je ovo stanje idealno u svakom pogledu. U drugim državama, u Holandiji, u Belgiji i jednim delom u Švedskoj, a naročito u Americi, izuzimajući tamo gde su oblakoderi, imate po 7 stanovnika na jednu kuću. U Belgiji dolazi na jednu kuću

stanovnika: u Ganu 4,48, u Liježu 6,74, u Brislu 8,35 a u celoj Kraljevini Belgiji 4,83. U Holandiji: Utreht 5,56, Hag 6,52, Rotterdam 10 a u celoj Kraljevini na jednu kuću 5,58 stanovnika. Čehoslovačka daje gradove sa prenaseljenim kućama a to nije zdravo. Tako ima Brno 35 a Prag 41 stanovnika u jednoj kući. U Poljskoj Poznanj daje cifru od 54; u Austriji Graz 25 a Beč oko 52 što pokazuje takođe jedno bolesno stanje čijim se izmenama sada teži. Bečka socijalistička opština, priznajemo, uradila je vrlo mnogo na toj strani, njene primere podražava Sovjetska Rusija u pogledu izgrađivanja novih gradskih naselja. Sjed. Amerika daje takođe daleko bolji tip kuća u gradovima. Tamo dolazi na jednu kuću stanovnika: U Čikagu 8,8, Njujorku 16, Filadelfiji svega 5,4.

Nemačka, Francuska, Austrija dale su kuće kasarnskog tipa za koje ne možemo reći da su organski nikle iz same prirode kapitalističkog razvitka, jer, kao što pokazuju primeri, najnaprednije industrijske zemlje imaju najbolje oblike svojih naselja.

Da vidimo kakva je slika inače. U Šarlotenburgu, u Nemačkoj 67 ljudi dolaze na jednu kuću, u Drezdenu oko 40, u Breslavi 51 a u Berlinu preko 80. Pariz pokazuje blizu 60 stanovnika u jednoj kući, koje su gotovo sve odvratnog kasarnskog tipa. Gospodo, koga mi imitiramo u našoj lepoj državi Jugoslaviji i čime se mi služimo kao primerom? Mi uzimamo za formiranje naših naselja primere strane guste aglomeracije, ne primere Belgije, Engleske, Holandije i Amerike niti tip naših starih kuća i varoši nego one najgore primere, koje vidimo u Nemačkoj, u velikim varošima njenim čiju izmenu i oni sami teže da sprovedu sada po svaku cenu. Mi smo u Beogradu i Zagrebu uzeli za primer nemačke i francuske kuće kasarnskog tipa, a to je najgore što smo mogli u opšte učiniti. Time smo otežali i rešenje pitanje stanova. T. zv. „mitskaserna“, kiraj-džijska kasarna, je jedna ružna kopija patricijskih kuća u kojima je živeo jedan patricija sa svojim, dokle ona apsolutno ne odgovara prilikama u kojima se javlja čovek kao zakupac. Ta korenita izmena gde se čovek stanar, pojavljuje ne kao sopstvenik stana nego kao zakupac, promenila je prirodu stvari nametnuvši obavezu društva i države da pitanje stanova reše, stavljajući ga na daleko pravičniju i čovečniju osnovu.

Sve su ovo pitanja vrlo važna u oblasti socijalnog staranja, otuda njih socijalna politika ne sme da zanemaruje. Naše varoši, naročito pak velike kao Beograd, Zagreb, Skoplje i druge predstavljaju manje ili više naselja, koja više ne odgovaraju kulturnim potrebama čoveka. U Beogradu n.pr. imate sistem najgorih kiraj-džijskih kasarna, koje su gore od berlinskih i u pogledu kvaliteta pa i broja stanovnika. Vi se divite spoljašnosti ovih palata, ali vašem oku izmiče sav užas i mizerija stanovanja nesrećnih familija koje su na mračnim dvorištima u vidu dubokih bunara lišene svih uslova udobnog, zdravog i kulturnog stanovanja. Ova uzana i nečovečna dvorišta, blagodareći tome što ih susedi još nisu zatvorili, imaju još po malo svetlosti, vazduha i sunca, ali će kroz godinu dve kada budu potpuno zatvorena susednim zidom hiljade naše dece živeti u tim mračnim rupama na sramotu naše civilizacije i svesti. Takav sistem koji se na žalost podražava svuda, preti da na način katastrofalan ugrozi budućnost i život našeg naroda. Mi ovde primenjujemo principe koji su davno pregaženi i od kojih se ceo svet odriče, naročito Engleska i zemlje čovečnog stanovanja. Ja sam lično posmatrao gde Englezi u Mančestru i drugim va-

rošima daju milione da bi mogli da izmene svoja naselja u daleko bolja i da čoveka približe ponovo prirodi, i da mu dadu svetlosti, vazduha i sunca, — sve ono što je nužno za kulturni život jedne porodice. Nema višeg problema nad onim koji obezbeđuje opstanak porodice kroz udoban i čovečan način stanovanja. Pitanje stanova danas je najvažnije socijalno pitanje, a ono u svome šarenom spletu obuhvata naselja u opšte svih vrsta i razmera. Zato i mi hoćemo-nećemo moramo da ga rešimo, u najmanju ruku pak treba da ga jednom pravilno postavimo, što i jeste cilj moga učešća u ovoj debati.

Gospodo, pitanje stanova sastoji se, kao što smo utvrdili iz spleta mnogih i mnogih pitanja, čiju međusobnu zavisnost i povezanost ne treba naročito dokazivati. Ono je pitanje opstanka mase naroda, usled čega je i dobilo karakter socijalnog pitanja. Mi u našoj državi imamo mnoge izvore prihoda, mnoge mogućnosti za rešenje stanbenog problema. Krajnje je vreme da bar otpočnemo primenom organizacije službe i administrativnih mera koje ne iziskuju nikakve veće materijalne žrtve. Kako mi ističe vreme za govor ja ću vas sa nekoliko reči, otstranjajući sve ostalo, pozabaviti sa dve tri reči pitanjem gradske rente.

Mi oporezujemo imanja u gradovima onako isto kao što oporezujemo i seoska imanja. To je jedna anomalija. Imanja prazna u Beogradu, na Terazijama, i na Ilici u Zagrebu, oporezuju se kao imanja najviše kulture, prema čistom katastarskom prinosu, a to znači kao bašta. Novo izjednačenje zakonodavstva u pravcu favoriziranja gradske rente lišilo je pojedine pokrajine prava čak i na uzimanje jednog dela vrednosti imanja u varošima. Ovo je dobro u toliko ako se htelo da samim varošima preostavi uzimanje jednog dela uveličanih vrednosti imanja, čime se one još ne koriste. Nesumnjivo da će Zakon o gazdovanju samoupravnih tela uneti malo više svetlosti na toj strani. Ogronne uveličane vrednosti gradskih imanja izmiču u potpunosti opštini i državi sa favoriziranjem sopstvenika plaća kome društvo poklanja ogromno bogatstvo. Visoka cena zemljišta stvorena na ovaj način prenosi se kroz visoke kirije na zakupce stanova i lokala i to je taj tribut koji se plaća od strane naroda. Sve napredne države sveta uzimaju jedan deo od tih uveličanih vrednosti gradskih imanja samo smo mi ostali potpuno ravnodušni. Istina uspevamo da samo jedan delić uzmemo u vidu prenosnih taksa kod kupoprodaje imanja i to je gotovo sve. Prilikom prenosa tih imanja ranije se plaćalo 6% a sada 4%, od čega n. pr. beogradska opština uzima 1%, a to je 5%, za Beograd, dokle onaj mali seljak u Bregalničkom kraju, Leskovcu i Trsteniku plaća za prenos isto toliku taksu. U jednom mučnom periodu vremena, kad tražimo siguran izvor prihoda, uzimanje bar jednog dela od naglo uveličanih vrednosti gradskih imanja nameće se samo od sebe.

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Molim vas, g. poslaniče, da završite. Vreme je isteklo.

Dr. Miloslav Stojadinović: Sad ću završiti G. Predsedniče.

Na suprot ovome ja ističem dužnost i potrebu favoriziranja svih vrsta produktivnog rada, i pravilno opterećenje kapitala i bogatstava koja se stiču uz izvesne lične, fizičke, intelektualne i druge napore koji u procesu privrednog rada zaslužuju svako poštovanje. U istoj meri u kojoj poštujem produktivan rad i dobiti koji iz njega niču ja, to otvoreno priznajem, nemam ni poštovanja ni sažaljenja prema profitu i

bogatstvu koje se stiće bez ikakvog ličnog učešća čoveka kao što je to slučaj kod uveličanih vrednosti gradskih imanja u astronomskim razmerama. Ja sam protiv parazitizma opšte. Jedno imanje koje kupljeno po 5—10—100 dinara ili nekoliko groša, ako danas predstavlja vrednost više hiljada dinara po metru, mestimično i 20.000 dinara — pitanje se postavlja: ko je doprineo uveličavanju tih ogromnih vrednosti, društvo ili pojedinac? Ja tvrdim smelo i bez bojazni da ću biti demantovan da tu ni jedna kap znoja sa lica sopstvenika nije kanula; ni on, ni njegova deca nisu tu ništa žrtvovali, tu je društvo uvećalo vrednost imanja usled čega društvo ima i dužnost i pravo da uzme jedan deo tih vrednosti. (Pljeskanje.) To je jedan siguran izvor prihoda. Ako bismo imali vremena te da uđemo bliže u suštinu i drugih sličnih pitanja analizirajući socijalne uslove života grupa i pojedinaca, onda bismo videli, da ima još mnogo uslova, koji nas omogućavaju da dođemo do privredne sanacije i rešenja mnogih aktuelnih pitanja.

Gospodo, pitanje stanova kod nas, na žalost, još nije ni postavljeno i meni je žao da u Ministarstvu, pored svih pokušaja koji su činjeni u tome pravcu, ne postoji ni jedno telo, koje će da ispituje sve ove pojave, da traži njihove uzročne međusobne veze, koje će ceo materijal moći da publikuje i da uopšte daje direktive, da se to pitanje jedanput pravilno može rešiti. Ono je komplikovano u pogledu sastava gradskih aglomeracija i njihovog kretanja, ono je komplikovano u pogledu na čisto tehničke, ekonomske, kulturne i druge odnose, na posletku i s obzirom na sam odnos u kome stoje zakupci prema sopstvenicima.

Gospodo, ja sam napomenuo poslednji put, kad sam govorio u načelnoj debati o budžetu, da naše simpatije za selo ne mogu biti samo platonske. Ono što su uradili Rusi, Česi, Švajcarci, Nemci i drugi koji su stvorili naročite institute za ispitivanje seoskih gazdinstava i prilika na selu uopšte, mi to takođe moramo učiniti. To je prvi i najpotrebniji korak, koji treba da učinimo u svome smišljenom stremljenju da život naroda stvarno poboljšamo. Ja bih za sličnu stvar pledirao i kod ovih pitanja, jer kada se investiraju milijarde i milijarde za stvaranje kuća i naselja, kada se cela jedna evolucija života oertava u radu na podizanju varoši i sela, kuća i stanova onda je pravo i nužno da se ceo taj razvitak uputi na dobar pravac. Nama treba, pre svega, da se celokupno staranje ove vrste usredsredi na jednome mestu i da stanbeno pitanje dobije svoj pravi i socijalno viši smisao. Ja bih bio za to i time bih završio svoj govor. Gospodo, narodni poslanici, treba da uočimo jasno tendencije u razvitku modernog društva koje idu za tim da u osnovi izmene karakter gradskih naselja. To je karakteristika socijalne politike u sadašnjosti i u tome ona traži svoj pravi smisao. Nema ni jednog naroda u Evropi koji ne teži izmeni u načinu obrade gradova kao i načina ljudskog stanovanja u opšte koje se diametralno razlikuje od onoga u nesnošljivim kasarnama za stanara. Ja bih završio sa ovim upoređenjem. Nekada, kad je čovek živeo samo od lova, u svojstvu nomada, stalnih ljudskih naseobina nije bilo pa ni sela. Naselja toga primitivnog doba, više pokretna i po sve zaostala bila su u punom skladu sa ekonomskim funkcijama, koje je čovek u to vreme vršio. Nomadski narodi ne daju, dakle, uslove za obrazovanje sela. Tek kad je nomadski život prestao prešlo se na zemljoradnju ili obrnuto: zemljoradnja je prikovala čoveka za grudu zemlje

utirući time put za stalna naselja u formi sela. Varoš je proizvod jednog daleko jačeg diferenciranja društva, u kome su i drugi novi staleži zastupljeni, ona je bila i ostala jedna kulturnija forma ljudskog života sa spoljnim obeležjem grupisanja velikih masa na relativno malom prostoru. I ona će se sve više menjati sa promenama na ekonomskom i socijalnom polju. Pod pritiskom sila novog razvitka mi je vidimo kako selo približuje sebi i sebe selu. Stari antagonizam grada i sela iščezava potpuno. Stanovanje u kirajdžijskim kasarnama zamenjuje se stanovanjem u kućama opasane baštama, zelenilom, suncem i slobodom koju daje svet prirode u svojoj neiscrpoj draži. Čovek se vraća opet na selo, što ne znači da i njegov život ide u primitivizam zahvaljujući svima kulturnim i tehničkim tekovinama koja ga vode ka daljem savršenstvu. Čudna igra događaja pokazuje jake tendencije vraćanja na selo i u prirodu naročito u industrijskim naprednim zemljama, i to znači da se i u okviru postojećeg poretka mogu dati ona čovečna naselja za čije krajnje ostvarenje socijalizam pripisuje zaslugu samo sebi. Uporedo sa tim i sama agrikultura naprednije forme dolazi do svoga izražaja. Zemlja dobija ponovo važnost pošto se mislilo da je samo varoš sposobna za život novih ljudi.

Gospodo, ne zaboravite da ono što daje širu mogućnost za dobijanje i boljih ljudskih stanova i naselja kao celine to su, pored drugih podobnosti naročito moderna saobraćajna sretstva, koja su u toj meri revolucionisala odnose društva da su samim tim faktički ukinula i drastičnu razliku između grada i sela. Isto tako iščezla je i stara razlika između periferije i centra u pogledu njihove udaljenosti. U centru se formira „siti“ koji sve manje služi za stanovanje tako da se na tome delu jedino može dozvoliti jače iskorišćavanje ozidanih površina, manja dvorišta i manje svetlosti. Nova varoš deli se na zone, pri čemu krajevi za stanovanje traže naročito obradu u skladu sa stanom. Tako smo došli do varoši u vrtu, jedna tekovina naših dana.

Sve su ovo pitanja o kojima bi se moglo čitave sate i danima govoriti. Meni je žao, međutim, što moram da završim svoj govor. Kako ćemo mi da pristupimo rešavanju pitanja stanova u njegovom širem značaju ako sve to ne usredsredimo na jednome mestu, i ako iznad svega ne priznajemo čak ni egzistenciju toga pitanja? Ipak sila događaja nateraće nas da se time pozabavimo makar i delimično, danas u znaku težnje da suzbijemo stanbenu krizu, sutra u znaku uredjenja odnosa zakupa, preksutra u neizbežnim pokušajima transformiranja gradova u bolje, i tako dalje i sistematski do pojave potpuno novih gradskih naselja.

S tim u tesnoj vezi stoje i sama seoska naselja koja takođe moraju biti predmet javnog staranja. Jer ima mnogo što da se menja i na toj strani zbog velike zaostalosti našeg sela. Ja, gospodo, ostajem pri tome da naša socijalna politika koja je posle rata krenula dobrim putem, mora da se upotpuni i merama koje bi imale za cilj stvaranje daleko boljih stanbenih odnosa kao i izmenu naselja uopšte saobrazno potrebama kulturna čoveka. Ako bi Gospodin Ministar socijalne politike prihvatio moju tezu prema kojoj bi se priznala puna važnost stanbenog pitanja a njegovo bliže ispitivanje i rešavanje usredsredilo na jednom mestu u odseku ili odeljenju čije je osnivanje imperativ sadašnjice i ne može se izbeći, onda će on učiniti jednu veliku uslugu i socijalnoj politici i celoj našoj naciji. (Odobranje, pljeskanje i uzvici: Živeo!)

Polpretsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Ima reč narodni poslanik g. Franjo Gruber.

Dr. Franjo Gruber: Gospodo narodni poslanici, u raspravi o sadašnjem teškom položaju našega seljaka, svi su ukazivali i još ukazuju na jednu osobito značajnu činjenicu na disparitet između cena agrarnih i industrijskih proizvoda. Ukloniti ili barem suziti ovu provaliju jedan je od glavnih napora naše celokupne javnosti i svih odgovornih činilaca. Jer, zadatak je u ovome: s jedne strane podići cenu poljoprivrednih artikala do visine proizvodnih troškova i primerne zarade u cilju rentabilnosti, a sa druge strane sniziti i suviše visoku cenu industrijskih produkata i raspodeliti superprofit industrije na sve društvene redove.

Prvi zadatak, o tome smo svi složni u ovome domu, nismo, na žalost, postigli: niti je žitni režim, o kome ne mislim danas govoriti, ostvario svoju zamenu, niti smo uspeli pronaći nove pijace za plasman naših poljovrednih produkata, čak smo, što je za žaljenje i od velike ekonomske štete po našu privredu, i izgubili dosadašnje naše kupce.

Još pre dve godine, — da ubrzo navedem samo jedan primer za ovo poslednje tvrđenje — snabdevali smo mi isključivo ili u prevalentnom delu stokom, naročito svinjama bečko tržište St. Marx. Od prošle godine ne uvozi više onamo naša država, jer se na tržištu kao naš konkurent pojavila Nemačka, koju smo još pre tri godine ubrajali među glavne kupce naših svinja. Treba dakle da obratimo punu pažnju drugom delu našega zadatka, koji se karakteriše značajnom pojavom visokih i nesrazmernih cena inustrijskih produkata i potrebom da se te cene saobraze nivou cena glavne i najmnogobrojnije naše privredne graue.

Gospodo narodni poslanici, kapitalistički poredak sa svojom individualističkom bazom i mogućnošću akumulacije proizvodnih sretstava u rukama nekolicine značio bi propast za one, koji nisu obdareni kapitalom ili koji ne raspolažu sa dostatno proizvodnih sretstava, kada taj naš poredak ne bi u sebi nosio sopstvene odbranbene mere za otklanjanje ove opasnosti. Ta uloga regulatora kapitalističkoga poretka i privredne ravnoteže pripada u oblasti nacionalne ekonomije slobodnoj utakmici. Utakmicom se parališe oštrica kapitalističke jednostranosti i bezobzirne eksploatacije. Utakmicom se regulišu cene i određuje visina profita, koja nikada, dok god funkcioniše mehanizam slobodne utakmice, ne može da se popne iznad zbiru proizvodnih troškova sa primernom zaradom željeznoga zakona ponude i potražnje.

Ukloni li se slobodna utakmica, taj ventil privrednoga života, nastaje poremećaj u privredi, koji se reflektira u abnormalnoj visini cena izvesnih proizvoda i prekomernom profitu. To uklanjanje slobodne utakmice naše industrije preko kartela, koji joj osiguravaju monopolski položaj sa ogromnim profitima, jer se neposredno dejstvo kartela ogledava u otklanjanju međusobne konkurencije i održanju visokih cena u izvesnim vrstama industrijske proizvodnje.

Održavajući visoke cene, karteli sprečavaju da se cena njihovih artikala akomodira kupovnoj snazi prirodne celine, koja ne može da se koristi padom cena što je sobom donosi slobodna utakmica.

I u našoj Kraljevini obrazovala je naša inudstrija kartele čiji efekat svakodnevno osećamo po visini cena njenih produkata. Jedan primer može nas potpuno o tome uveriti. Znamo da je prodajna cena šećera danas cca 12,50 dinara po kg, od toga je trošarina koju dobija

država cca. 6,50 dinara, a cena šećera koju dobija tvornica jeste cca. 6.— dinara po kg. Potrošak šećera u Jugoslaviji u ekonomsko normalnoj dobroj godini kao što je bila 1929 godina bio je 100 miliona kg. Međutim potrošak šećera u 1931 godini opao je već za 25%, a tvrdim da je potrošnja šećera pala u prvome redu usled previsoke cijene koja potrošaču kraj današnjih njegovih dohodaka ne dozvoljava potrošak od onoliko šećera na koliko je kroz zadnje godine privikao, nego ga sili kroz krajnju štednju. Ova potrošnja pasti će u godini 1932 iz istih razloga, koji su se još poostрили, sigurno dalje.

Računski stvar izgleda ovako: potrošak u 1929 godini oko 100 miliona kg godišnje. A potrošnja u 1932 godini cca. 60 miliona kg godišnje, državni prihodi cca. 390 miliona dinara, a bruto prihodi svih šećerana cca. 360 miliona dinara, kraj ne promenjenih cijena šećera.

Želim da ukažem na jednu pretpostavku koja se u privredi hiljadu puta obistinila. Tvrdim, da bi kraj snižene prodajne cijene šećera od dinara 8 mjesto dinara 12,50 po kg, potrošnja šećera i u lošoj godini 1932 ostala na istoj visini kao što je bila godine 1929. Ako ova pretpostavka stoji, onda bi račun za državu i fabrike izgledao ovako: kraj cijene od 8 dinara po kg otpalo bi na državnu trošarinu cca. 4,20 dinara po kg a na šećerane cca. dinara 3.80 po kg.

Prema tome ako potrošnja ostane 1932 g. 100 miliona kilograma godišnje, državni prihod biti će cirka 420 miliona dinara, bruto prihod svih šećerana biti će cirka 380 miliona dinara.

Finansijski dakle efekat ne bi ni za jednog kontrahenta bio mnogo lošiji i ako je cena šećera niža. Važno je ovde i to, da bi se toliko i toliko jutara šećerne repe više moglo zasaditi, da bi se toliko i toliko hiljada radnika više moglo zaposliti, da bi železnica cirka 40 miliona kilograma šećera i cirka 400 miliona kilograma repe više razvažala itd. itd., jednom reči rezultat bio bi taj da u šećernjoj industriji ne bi bilo krize, nego stoprocentno zaposlenje.

Sve to što vredi za šećer vredi i za druge kartelisanane artikle, naročito vredi za šipkasto željezo, koje se usled kartela naših dviju valjaonica u Jasenicama i Zenici, drže u visini od 3,50 dinara po kg, dok je u isto vreme cena takvog željeza u Českoj, Austriji i Nemačkoj cirka 1,20 do 2 dinara po kilogramu.

S toga, Jasenica mora zatvoriti svoju fabriku radi nezaposlenosti i radi velikog uvoza željeza iz vana. Neka snizi cene željeza na 2 dinara po kilogramu, pa će se potrošnja željeza odmah podvostručiti i prestati će svaki uvoz iz vana, jer je carinska zaštita dovoljna.

Pored ovoga postoji i kartel kvasca. Ovaj kartel kvasca imade pored svega još i taj privilegij, da je izdavanje koncesija dato do 1935 godine, tako da se i o toj industriji može govoriti kao o potpunom monopolu privatnih preduzeća, koja će do kraja monopolisanog perioda ubrati super profit od nekoliko stotina miliona dinara.

Zbog kratkoće vremena spominjem još kartel biljnog ulja, špirta, benzina, petroleja, gorivog drveta, sirćeta, građevnog materijala naročito cementa, žigica i piva itd.

Cena artikala svih ovde pobrojanih kartela prelazi uvozni paritet i daleko je iznad međunarodnog pariteta cena.

Poznato je, da Italija nema nikakvih šuma i da mora uvoziti svekoliko drvo, pa tako i gorivo drvo. Pa ipak je cena gorivog drva kod nas, zbog kartelisanja, viša od cene gorivog drva u Italiji, što je privredni paradoks.

Cena cementu bila je niža pre katrelisanja.

Borba protiv kartela može da se uspešno vodi na više načina. Zakonodavni rad, po primeru drugih država, ima da obezbedi kontrolu kartela, koja se ispoljava u ovome.

1) Prinudno registrovanje svakog kartelnog ugovora kod državne vlasti; 2) obrazovanje komisija i stručnih predstavnika privrednih ministarstava sa ciljem, da podvrgne stalnoj kontroli organizaciju, unutrašnje i spoljšno poslovanje svakog pojedinog kartela, da kontroliše koliko je ušteda troškova, koja se postiže smanjenjem troškova proizvodnje, da kontroliše formiranje cena kartelisanih proizvoda, bruto i neto prihode kartelskih preduzeća, da kontroliše koliko se sume vraćaju iz bruto prihoda pojedinih kartela, cirkulaciju privrednoga života pod vidom javnih dažbina, nadnica, plata, nabavki, investicija, i naplate za poslugu državnim ustanovama putem železnice, rečne plovidbe, pomorstva, pošte, telegrafa, telefona, telegrafa itd. i da kontroliše kolika je dobit u postocima uloženog i obrtnog kapitala.

Kraj ovakove kontrole ne bi se visina cena kartelisanih artikala nikada mogla podići na veću visinu od normalne:

Kao treću meru, i to možda najvažniju, predložio bih, da se stručna komisija za kontrolu kartela ovlasti, da odmah automatski snizi zaštitnu carinu za kartelisanu proizvod, čim utvrdi da cena kartelisanog artikla nadmašuje izvesan postotak (5—10%) cenu međunarodnog pariteta za izvesnu robu.

Kombinovanjem ovih mera, naročito upotrebom uslovne uvozne carine pomoglo bi se učvršćavanju pravca privrednog razvitka, koji teže za harmonijom svih izvesnih kategorija, proizvođača i potrošača.

Dodati moram, da se štetni uticaj kartela u našoj privredi pojačava sa još dva naša specifična elementa. Izvesni karteli kao kartel kvasca, uživaju isključivu koncesiju za tu granu privrede kroz izvesan period, a kod drugih učestvuje država sa svojim preduzećima.

Sa ovakvim postupkom naravno da se oštrica kartela još više zaoštava.

Medutim jedno stoji: što je protiv interesa privredne celine, što stvara socijalne poremećaje i ruši ekonomsku egzistenciju, to je sa opšteg gledišta štetno i to država mora pobijati pa makar po cenu izvesnih žrtava.

Mi posedujemo, istina, Zakon, glede suzbijanja skupoće životnih namirnica, čija primena spada u kompetenciju Ministarstva socijalne politike. Ali taj Zakon je zahvatio samo malog čoveka; pekara, kada je za koji gram lakšu kiflu prodavao, ili mesara kada je za dinar kilo mesa skuplje prodavao.

Karteli i ako i njih ovaj Zakon zahvaća, u koliko se kartelisanu produkti odnose na životne namirnice, nisu do sada osetili primenu ovoga Zakona, koji je donešen da zaštiti socijalno slabije. Karteli su mogli kod produkata životnih namirnica zarađivati i veću zaradu od 25% i ne znam kako visoke super profite, a da za njih nije vredela zakonska ustanova o najvećem zakonskom dobitku od 25% čiste zarade.

Zameram za to našim vlastima što su do sada

pokazali toliko slabosti i nehata u ovom važnom socijalnom pitanju.

Pri koncu mislim da neće biti na odmet, ako objasnim zašto sam pitanje regulisanja slobode kartelskog ugovaranja u pravcu saobrazovanja opštoj privrednoj situaciji zemlje pokrenuo kod rasprave budžeta Ministarstva socijalne politike, jer ova materija može se isto tako da raspravlja kod Ministarstva trgovine i industrije, Ministarstva finansija ili Ministarstva poljoprivrede.

Karteli, kao što smo videli, obuhvatili su pod svoju železnu vlast cene glavnih artikala a najviše proizvode seljačkih potreba, pa radnika i drugih potrošačkih masa. Njihovim dejstvom prvenstveno je pogođen seljak, koji je i najmnogobrojniji i najteže stradao od današnje krize.

Vapaj za uklanjanjem dispariteta cena između agrarnih i industrijskih produkata u ovoj teškoj ekonomskoj situaciji u prvom redu potiče od seljaka kao ekonomski slabijega, koji je u taj teški položaj došao bez svoje krivice i pored svih svojih dobrih odlika marljiva i napredna gospodara. Po intenzivnosti ekonomske depresije, po ogromnom broju zainteresovanih lica u ovome pitanju i po dugom trajanju ovoga procesa — ovaj proces u našem ekonomskom životu predstavlja socijalni problem za čije je rešenje prvenstveno pozvano Ministarstva socijalne politike čiji budžet danas raspravljamo. Zato se regulisanje odnosa cena spram kartela nema smatrati samo ekonomsko privrednim pitanjem, nego i socijalnim problemom prvoga reda i to je bio razlog zašto smatram da mi je dužnost da ovaj predmet iznesem kod rasprava budžeta Ministarstva socijalne politike, da bih mogao baš tu socijalnu stranu ovoga pitanja podvući i naglasiti.

Kartel je svoju ulogu stabilizatora cena zamenio ulogom nabijača cena, jer je zloupotrebio ekonomsku slobodu. Protiv zloupotreba slobode štampe primenjuje država zakonske propise, sputavajući slobode štampane reči. Pravo je da ona primeni iste takve karteje protiv zloupotreba ekonomske slobode koje se javljaju u vidu kartela. Gospodo narodni poslanici, pouzdavajući se da će G. Ministar, koji inače pokazuje vrlo mnogo socijalnog razumevanja u rešavanju naših socijalnih pitanja, mislim da se mogu pouzdati, uzdajući se da će G. Ministar koliko toliko prihvatiti ove napomene, ja izjavljujem da ću glasati za ovaj budžet.

Potpretsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Reč ima narodni poslanik g. Pero Grajić.

Pero Grajić: Gospodo narodni poslanici, sa ovog mesta u ovom visokom narodnom domu izredao se je i uzeo učešća veliki broj gospode narodnih poslanika. Svi su poslanici govorili o potrebama i nezdodama naroda i svi su poželeli, govorili, te predlagali kako bi se najbrže i najbolje pomoglo u svima granama ljudskog života. Gospodo narodni poslanici, ja, pored ostalih poštovanih i uglednih govornika, koji su već istakli sve potrebe našeg naroda iz sviju krajeva naše Kraljevine, nemam šta novo o čemu sve nije bilo govoreno.

Dozvolite mi, gospodo narodni poslanici, da ja nekoliko reči progovorim o potrebama moga sreza, mrkonjičkog, Vrbaske banovine, koji ja ovde zastupam. Srez mrkonjički, kao brdski kraj, po svom terenskom položaju, po maloj površini i slaboj kvaliteti kulturnog tla, po primitivnom načinu obrade, kao i po klimatskim prilikama, spada među pasivne krajeve Banovine vrbaske i to među one najgore. Da je ovo tačno vidi se

iz sledećih zvaničnih podataka. Prema ovogodišnjem popisu naroda naš srez broji 27.141 stanovnika. Prema zvaničnom ekonomskom popisu naš srez ima površinu od 66.558 hektara. Od toga po kulturi: bašta 423 hektara ili 0,6%, oranica 13.465 hektara ili 20%, livada 11.400 ili 17%, pašnjaka 7.285 ili 11%, šuma 33.974 ili 49%, neobrađene zemlje 1.011 hektara ili 2,4%. Svega 66.558 hektara.

Kako se vidi iz ovoga rasporeda kulture tla, oranice koje gaje ljudsku hranu ima svega 13.465 hektara, od koje $\frac{3}{4}$ dela 10.098 hektara obrađuje svake godine, dok $\frac{1}{4}$ — 3.367 hektara obrađuje se samo preko godine, jer je posve slabog kvaliteta, pa ne može da svake godine daje plod. Mala površina oranice, njen slab bonitet (4 i 5 klasa) primitivan način obrade, prosečna nadmorska visina od 600 do 1000 metara, glavni su uzroci zbog kojih stanovništvo ovoga sreza uvek oskudeva u ljudskoj hrani. I u onim godinama kada letina dobro rodi, sa dobivenim prirodom stanovništvo ovoga sreza ne može da se prehrani, pa se i u takvim godinama uveze u srez od 40 do 50 vagona ljudske hrane. U nerodnim pak godinama mora da se uveze 120 do 150 vagona.

S tih razloga se naš Srez i broji među najpasivnije srezove Vrbaske banovine.

Gospodo, takve prilike prate narod ovoga sreza iz godine u godinu. Ova je godina crna i gladna, jer su letošnje suše i grad uništili oko $\frac{1}{4}$ ljudske hrane, a više od polovine stočne hrane. Računa se da je uništeno oko 100 vagona ljudske hrane u vrednosti od 4.500.000 dinara i 125.500 metričkih centi sena u vrednosti od 6.250.000 dinara, ako se računa samo po 50 dinara metarsku centu. Razume se samo po sebi da ove štete narodu ne može niko naknaditi, ali državna uprava i humane ustanove treba da mu zajedno s vojskom pomognu, kako bi ovu nesreću lakše podneo i kako bi se narod ovoga sreza i njegova stoka do nove žetve i paše ishranila, da to sve ne pokrepa od gladi.

Gospodo, iz prikupljenih podataka koje imam u rukama, a po oceni najmanje potrebe u pogledu ljudske i stočne hrane, trebalo bi za ishranu do nove žetve još ovoliko hrane: od 1 marta do 30 jula, dakle za 5. meseci trebalo bi uvesti svega oko 150 vagona žita, polovinu od ovoga nabaviće ljudi putem slobodne trgovine za gotov novac, a drugu polovinu neće moći nabaviti ni za gotov novac ni na kredit. Neće moći nabaviti za to, što je trgovina sa blagom potpuno zamrla, a naš je narod jedino iz blaga vadio novac i kupovao hranu. Na kredit pogotovo ne može se do nabaviti, jer je i onako dužan na sve strane. Osim toga u srezu ima jedan dobar deo siromašnog radničkog naroda, koji je zaradivao novce u raznim šumskim industrijama i javnim redovima, pa tako kupovao hranu za svoje porodice. Sada je to sve prestalo i ovi ljudi nisu u stanju da sebi nabave hrane jer nemaju zarade.

Za gore rečenih 5 meseci od 1 marta do 31 jula neće imati hrane u opštinama: Mrkonjić Grad 1500 duša, Baraći 1500 duša, Gerzovo 1000 duša, Gostovara 1000, Bjelajce 1000 duša i Podrašnica 1000 duša. Ako se računa na svaku glavu po 50 dg žita dnevno, koje je seljaku glavna hrana i što nije dosta, treba za ishranu stanovništva za 5 meseci opštinama: Mrkonjić Grad 10 vagona, Baraći 10 vagona, Gerzovo 7 i po vagona, Podrašnica 7 i po vagona, Gostovara 7 i po vagona, Bjelajce 7 i po vagona. Svega 50 vagona.

Polovinu ovog žita trebalo bi podeliti besplatno radničkim familijama i siromašnom stanovništvu koje nema blaga, zarade ni novca da sebi kupi žito. Drugu polovinu trebalo bi dati na kredit u pet godina bez kamata ljudima koji su slabijeg materijalnog stanja, koji do duše imaju nešto blaga ali ga ne mogu da prodaju zbog pada cena blagu. To su naše potrebe u pogledu ljudske hrane i ja molim Kraljevsku vladu da ih zadovolji koliko to dopušta finansijska mogućnost, da narod ne bi skapao od gladi.

Gospodo, u pogledu stočne hrane imam da iznesem ovo. Prema popisu stanovništva, koji je obavljen ove godine, u našem srezu ima: konja 4.195, govoda 18.287, ovaca 34.283, koza 9.646, svinja 4.391 i pernate živine 27.862 komada. Opšte je poznato da je narod pri popisu krio blago i da ga ima još bar za jednu trećinu više nego što je iskazivano, jer se narod bojao plaćanja kakvih državnih daća ili poreza. Za ishranu ovog po pisanog blaga za mart, april i polovinu meseca maja trebalo bi još 112.500 metarskih centi stočne hrane. Neka narod uštedi 60.000 metarskih centi, onda bi faktična potreba bila još 62.500 metarskih centi. To bi trebalo narodu što hrže namaknuti. Narod je već veći deo stoke poklao, da uzmogne onaj deo koji mu je ostao prehraniti do nove trave.

Gospodo, ako se narodu ne može u ovom minimalnom zahtevu pomoći, onda bih ja bio slobodan da stavim predlog, da se preporuči G. Ministru vojske i mornarice da potrebe vojske u pogledu mesa jedino i isključivo podmiruje u pasivnim stočnim srezovima Mrkonjić Grad, Ključ, Glamoč, Petrovac itd. Na taj bi se način iz odih srezova izvezla velika stoka, pa bi se mnogo lakše prehranilo ovo što bi osutalo.

Gospodo, završujući ovaj izveštaj o stanju moga sreza u pogledu prehrane naroda i stoke, ja se pouzdano nadam, da će G. resorni Ministar kao i Kraljevska vlada hitno da se pobrinu da narodu priteknu u pomoć. Imajući tvrdvu veru da će se tako i postupiti, izjavljujem puno poverenje G. resornom Ministru i Kraljevskoj vladi, te izjavljujem da ću glasati za predloženi budžet Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja.

Potpredsednik D-r Avdo Hasanbegović: Reč ima g. Dušan Živojinović.

Dušan Živojinović: Gospodo narodni poslanici, ja ću biti i suviše kratak jer neću dugo da vas zamaran, ali vas molim da me sa najvećom pažnjom do kraja saslušate bez upadica. Ja ću najpre da učinim jedan mali uvod pa ću posle toga da predem na budžet Ministarstva socijalne politike. Gospodo, u načelnoj debati mnogo se govorilo o državnom jedinstvu i pretresalo pitanje kako da se nađe puta i načina, da se naš seljak izvuče iz ove današnje nesnosne krize; Kako da se nađe načina, da se uzeto žito od seljaka isplati, jer seljak na tu isplatu čeka već skoro godinu dana i kako da se kurtališemo finansijskih službenika, koji su potajni ortaci naše države... (Pljesak)... pri pribiranju prihoda od trošarine na vino, rakiju i ostala alkoholna pića. Nije čudo ako se čuje, da su finansijski službenici u ortačeni sa državom, jer mnogi od njih u toku svoga službovanja za dve do tri godine kupuju i podižu skupocene zgrade usred varoši a za svoje kćeri daju uz udaju miraz po 200.000 dinara. (Pljesak). Ljudi koji na ovaj način postaju ortaci države, nije čudo što i narod u mome srezu naziva pitomcima hajduka Babejića. Gde zasednu u kafani i po kućama, pojedu i popiju a ne plaćaju ništa. Ako bi se koji seljak

usudio da što prigovori, teško njemu, jer on ima da bude referisan za tobož neplaćenu trošarinu i njemu se iz kuće iznosi stoka na doboš. (Protesti i graja. Pretsednik zvoni). Ja ne kažem za sve finansijske službenike da to vrše. Čast izuzetcima, ali je njih vrlo mali broj; od hiljadu jedan. (Pljesak). Toliko imam da utvrdim, da od hiljadu je jedan protiv koga nema prigovora. (Uzvici: Tako je). Pa i ova naša poreska odelenja ne stoje na zavidnom položaju, jer su sve građane podelili na dve kategorije tako da se porezi ne razrezuju pravedno već od oka i poreski obveznici dele se po političkim bojama. Imaću prilike da povodom ovoga pitanja u svoje vreme podnesem interpelaciju dok pokupim potrebne podatke i tada će se utvrditi živa istina, kako naš narod a naročito seljak pati u pogledu preopterećenja porezom i načina naplaćivanja istog.

Gospodo, malo se je pretresalo u ovom domu najvažnije pitanje o opštinskim izborima, gde u opštinskim upravama već 8 godina sede časnici bez narodnog poverenja. Sadašnje opštinske uprave postale su gore dahije nego što je bilo u vreme Turaka, koje narod nemilice kažnjavaju bez ikakvog razloga. Najviše se opštine okomile na one građane, koji nisu glasali za njihove kandidate na poslaničkim izborima. Usled toga je u narodu nesnosno stanje. Kod banske uprave i G. Ministra unutrašnjih poslova postoje silne tužbe, ali koja vajda, kad se ništa ne preduzima u pogledu smenjivanja takvih opštinskih uprava, pa neće biti čudo ako ih narod sam najuri motkom. A kakve su te opštinske uprave, naveću jedan slučaj u Opštini požarevačkoj. Njen predsednik zivkao je jednog građanina imputirajući mu, da je kao bajagi isti čuo kada sam ja izgovorio neke strašne reči na jednoj javnoj skupštini na kojoj je sedeo komesar Načelstva sreza požarevačkog.

Ali taj divan čovek, nosioc Kara-Đorđeve zvezde, zgadio se je na ovo i napustio-ga bezobzirce.

Eto, gospodo narodni poslanici, šta se danas radi u varoškim opštinama, a kako li je po seoskim opštinama. Povodom ovog pitanja podneću u svoje vreme interpelaciju na Gospodina Ministra unutrašnjih dela. Stanje je u ovome očajno. Utešno je što je Gospodin Ministar unutrašnjih dela javno u Skupštini izjavio: da će uskoro preduzeti smenjivanje nevaljelih opštinskih uprava i da će podneti ubrzo Narodnoj skupštini nov Zakon o opštinama. Ja bih molio Gospodina Ministra unutrašnjih dela, da ovo učini odmah, uveravajući sa ovoga mesta da će narod zaboraviti današnju krizu koju preživljuje, ako ovo nesnosno stanje skine sa dnevnog reda da barem sa te strane zadovolji sve.

Dakle o svačemu je govoreno i to je dalo materijala današnjoj Vladi da sve ove opaske uzme u obzir i na osnovi toga preduzme korake kako bi se svima prigovorima koji su učinjeni u najboljim namerama izašlo u susret i na taj način pomoglo našem narodu.

I ako znam da imamo u Ministarstvu socijalne politike i narodnog zdravlja jednog načelnika koji je celog veka vodio administrativne poslove i pisao referate velikom županu protivu jednog građanina iznoseći o njemu da je protestovao što je isti referisao za nečistoću samo bivše radikale a ne i bivše demokrate, ipak sam uputio jedno pitanje na Gospodina Ministra socijalne politike i narodnog zdravlja ovakve sadržine:

„U načelnoj debati budžeta najmanje je govoreno o otvaranju bolnice kao i o invalidima, koji su u vremenu rata, u oslobođenju naše Otadžbine, izrešetani kuršumima i postali nesposobni za svaki rad. Njihovo pitanje, koje se provlači niz godina nije ni do danas likvidirano, te mnogi preživljuju teške dane sa svojom porodicom bez hrane i odelja, a decu upućuju na ulicu da proše. Pitamo se, kad će doći ijednom kraju, da se njihove presude kod Višeg invalidskog suda okončaju i budu im jednom određene stalne invalidske potpore. Današnja debata donela je dosta dragoceni dodatak o našim invalidima i ja sam uveren da će naš G. Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja istu prihvatiti sa punim oduševljenjem, kao što se oduševljavao u vremenu rata na herojsko držanje naših junaka-invalida, boreći se za izgubljenu otadžbinu Srbiju i braću porobljenu za vreme Austro-Ugarske monarhije i pružiti im svaku pomoć, da na zaranku života osete priznanje naše, time, ako povedemo računa o njima i njihovoj deci.“

Pre nekoliko dana, moja malenkost imala je tu slobodu, da uputi jedno pismeno pitanje na Gospodina Ministra socijalne politike i narodnog zdravlja, povodom bolnice u Požarevcu — i ja ću biti slobodan da to pismo pročitam i da vam dam поближе informacije. To pismo glasi:

PITANJE

na Gospodina Ministra socijalne politike i narodnog zdravlja

(Preko Narodne skupštine)

1) Bolnica u Požarevcu ima 3 odeljenja i to: Hirurško, Unutarnje i Venerično. Hirurško i unutarnje odeljenje smešteni su u glavnoj bolničkoj zgradi od tvrdog materijala i podesnoj za ovu cilj. Na Hirurškom odeljenju ima ukupno 45 a na Unutrašnjem 60 postelja. Venerično odeljenje smešteno je u barakama.

2) Da bi ova bolnica odgovarala prilikama svoga kraja potrebno je da se podigne jedna zasebna zgrada gde bi se smestilo Venerično odeljenje sa 60 postelja, pošto na teritoriji stare požarevačke oblasti rasprostranjen sifilis i ostale kožne i venerične bolesti u vrlo velikoj meri te bolesnici dolaze iz 10 okolnih mesta kao i vojnici požarevačkog garnizona. Medutim Venerični osek ove bolnice raspolaže samo sa 15 postelja, od kojih je 6 muških i 9 ženskih i smešten je u dekerovim barakama čiji su zidovi od papir Marfea i boravljenje u istima je vrlo neugodno, jer je leti užasna vrućina, a zimi pak (i pored grejanja) veoma hladno, da je u njima prosto neizdržljivo i zbog toga mnogi bolesnici se ustručavaju da leže u ovakvim barakama, a i sam ovakav način smeštaja bolesnika otežava pravilan nadzor nad istima. Veliki broj bolesnika iz boljih kuća izbegava lečenje u ovakvim barakama gde mora biti smešten u odeljenje sa javnim ženskinjem i skutnicama koje obično prave razne ispade.

Pored ovoga bolničko dvorište zahteva prostor od 11.575 m. kv. i ima oblik jednog trapeza. Da bi se bolničko dvorište ispravilo i dobilo pravilan oblik trebalo bi po mogućnosti da se od suseda putem direktne pogodbe ili putem eksproprijacije otkupi jedna parcela zemljišta od 280 m². — Za podizanje jedne moderne zgrade sa nameštajem koja bi odgovarala potrebama za smeštaj Veneričnog odeljenja potrebno je izdejsstvovati kredit od milion dinara. — Opština požarevačka ustupila je ranijeg datuma veliki deo

zemljišta zvano „Dudara“ besplatno za podizanje jedne velike moderne bolnice. No kako država ne raspolaže finansijskim prilikama to molim da mi se odgovori po Poslovniku pismenim putem: Da li je voljno Ministarstvo socijalne politike i narodnog zdravlja da preduzme korake i iz svojih sretstava izda sumu od 1.000.000 dinara i time popuni važnu potrebu u zidanju još jednog paviljona uz postojeću dosadašnju bolničku zgradu“.

Gospodin Ministar bio je ljubazan da mi već ose tri četiri dana odgovori, što ja nisam mogao očekivati. Ja ću vam, gospodo, pročitati i taj odgovor Gospodina Ministra socijalne politike. On glasi:

„Gospodinu Dušanu Živojinoviću, narodnom poslaniku.

Na vaše pitanje da li je Ministarstvo socijalne politike i narodnog zdravlja voljno da iz svojih sretstava izda jedan milion dinara za zidanje jedne zgrade za Venerično odeljenje, uz sadanju zgradu Požarevačke bolnice, čast mi je, Gospodine poslaniče, odgovoriti da je bolnica u Požarevcu banovinska, te prema § 41 tač. 4 Zak. o Banskoj upravi staranje o bolnicama pripadlje Banu.

Prema § 29 i 30 Zakona o bolnicama iz državnih se sretstava može pomoći banovinama proširenje njihovih sadanih bolnica pod uslovom da banovine za tu svhu predvide u svojem budžetu najmanje polovinu potrebnih sretstava za to. Ti bezkamatni zajmovi mogu se odobravati iz kredita, koji se godišnje unose u tu svrhu kao dotacija Sanitetskom fondu, u budžet poverenog mi resora, kad su finansijske prilike povoljne, što sad nije slučaj.

Ministar socijalne politike
i narodnog zdravlja
Ivan Pucelj, s. r.“

Ja sam znao da je nadležnost u izgradnji paviljona u Požarevcu naše Banske uprave u Novom Sadu, ali upućivanjem ovog pitanja hteo sam da izazovem kod G. Ministra socijalne politike i narodnog zdravlja, da se i on po dužnosti zainteresuje za sudbinu naše bolnice u Požarevcu. Naročito zato, što su i mnogo manja mesta pomoću države podigla lepe i velike bolničke zgrade, a Požarevac, kao livši okružni i oblasni centar, potpuno je zapostavljen, iako je za vreme rata mnogo ljudskih žrtava i krvi podneo, a takode i vrlo jako materijalno oštećen, zbog ishrane vojske koja je logorovala u Požarevcu. Pored toga Požarevac je mnogo zemljišta ustupio za podizanje državnih zgrada, pa se zato pitamo: zašto se ovako maćejski postupa prema Požarevcu.

S ovoga mesta, moram da priznam, da sam se odmah pokajao što sam gornje pitanje uputio G. Ministru socijalne politike i narodnog zdravlja, povodom pomoći za zidanje jednog paviljona uz sadašnju zgradu bolnice, iz razloga toga, što sam izgubio iz vida da na čelu Sanitetskog odeljenja Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja stoji čovek, koji je celog veka radio administrativne poslove, bilo kao sreski ili okružni sanitetski referent, a pored ostalog njegov posao bio je da pribira prihode od naplaćivanja vizita prostitutkama i pišući referate protivu pojedinaca, da li se udvarao svojim starešinama, a naročito poslednjem velikom županu, te nije mogao ni da se posveti pitanju bolnica, a još manje je imao razumevanja za njihovu važnost po narodno zdravlje.

Teši me, da isti čovek koji je došao na ovako visoki položaj, kako neki kažu putem čudnovate protekcije, neće biti svakako drugog veka na sadašnjem položaju. A uveren sam, kad mesto načelnika saniteta bude zauzela ličnost za to sposobna, da će sinuti bolji dani za sanitet i bolnicu moga Požarevca, kao i za celokupan sanitet naše drage Otadžbine.

Teši me, pak, da G. Ministar vodi mnogo računa o narodnim potrebama, a pored toga uveren sam u rad današnje Kraljevske vlade, koja ima pred očima stalnu brigu za narod, a svestan svoje dužnosti narodnog poslanika u ovim danima teške privredne krize, izjavljujem da ću glasati za podneseni budžet G. Ministra socijalne politike i narodnog zdravlja.

Potpredsednik D-r Avdo Hasanbegović: Gospodo, završili smo pretres budžeta Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja. Sad ćemo pristupiti glasanju o tome budžetu. Glasace se po partijama, ustajanjem i sedenjem.

Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji, u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini, primila ceo budžet rashoda razdela XV Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja i to od partije 981 do zaljučno partije 1036, zajedno sa budžetima ustanova koje su neposredno podređene Ministarstvu.

Potpredsednik D-r Avdo Hasanbegović: Objavljujem da je budžet Ministarstva socijalne politike primljen. (Burno odobravanje).

Prelazimo na pretres budžeta Ministarstva za fizičko vaspitanje naroda. Izvolite čuti G. Ministra za fizičko vaspitanje. (Buran aplauz i uzvici: Živeo!)

Ministar za fizičko vaspitanje D-r Dragan Kraljević: Gospodo narodni poslanici, jasno govori činjenica, što je Ministarstvo fizičkog vaspitanja naroda osnovano u vreme, kada se imadu rešavati vrlo teški problemi ekonomskog i socijalnog karaktera, da je Kraljevska vlada ispravno shvatila veliku važnost sistematskog fizičkog vaspitanja naroda.

Kako nam povjesnica iz najdaljih vremena govori, stari kulturni narodi poznavali su fizičko vaspitanje, kod kojih je to vaspitanje bilo vezano na kult, bogovima, a kod nekih je osnivano na samo viteštvo. Prvo u Egiptu, drugo u Japanu. (Samuraj, = viteško društvo, koje je postojalo u Japanu pred 4 hiljade godina, a postoji i danas).

Fizičko vaspitanje bilo je provedeno naročito u Grčkoj, gde nas Sparta i Atina uče, kako su stari Heleni sistematski odgajali svoj narod. U tu svrhu bile su ustanovljene dve institucije i to jedna: „Gimnazion“ gde su se obavljale samo vežbe, a zatim „Stadion“, koji je došao do izražaja kada su se vršila javna natjecanja u onim disciplinama, koje su se u gimnazijama sistematski učile.

Svake četvrte godine sastajali su se na stadionu sa svih strana Heleni, gde su natjecanjem nastojali, da se najbolje u njihovim disciplinama odlikuju. To je bilo skopčano sa narodnim slavljem, što odgovara našim „Sletovima“.

Od starih Grka recipirali su sistem fizičkog vaspitanja, Rimljani, još za vreme imperatora, dok je kasnije to vaspitanje dobilo sasvim vojnički karakter.

Samo u zdravom i snažnom tijelu može da postoji zdrav, snažan i poletan duh, tako da su stari Rimljani tom kratkom rečenicom utvrdili jednu istinu, koja još do danas oborena nije.

Vaspitanjem telesnim ne vaspitava se samo telo, nego i jača volja i karakter a i duh viteštva, koji ide za tim, da odgoji tako snažne individue, koji će u danom momentu znati i moći zaštititi slabijeg od jačeg, a osim toga, stvaraće i stvara korisne građane svoje države. Srednji vek je gajio fizičko vaspitanje u jednoj kasti viteškoj, te su na turnirima ogledali snagu svojih mičica, kopljima, mačevima i lukovima, a i same krunjene glave uzimale su učešća na istima.

Ostali kulturni narodi sadašnjice već su mnogo ranije počeli vršiti državni nadzor nad fizičkim vaspitanjem i pomagati privatnu inicijativu u tom pravcu. Neću spominjati gigantske razmjere u tom smjeru i impozantne organizacije u Sjedinjenim Američkim Državama koje raspolažu sa ogromnim sumama, na koje mi ni pomisliti ne možemo; neću da se u detalje upuštam u veliku aktivnost Francuske, Nemačke, Engleske, Italije i Japana, koje su države utrošile takođe ogromne sume za fizičko vaspitanje svojih naroda. Ali neosporna je činjenica, da su nas i male države na tom polju pretekle, kao na primer: Rumunija, koja ima vanredan zakon o fizičkom vaspitanju, gde je dužno muško i žensko od 7 do 24 godine posvetiti obligatno i redovito izvesno vreme za fizičko vaspitanje, a uvedene su isto tako i visoke škole, koje daju vrsne nastavnike za sam fizički odgoj. Daleko je pred nama i Grčka, a i Bugarska je utrošila u tu svrhu mnogo više nego mi i posvetila mnogo više pažnje fizičkom odgoju, kako je to prošlogodišnja „Balkanijada“ u Sofiji jasno dokumentovala.

Kod nas je fizičko vaspitanje osobito u školama i u vojsci bilo manje-više prepušteno privatnoj inicijativi, koja nije nosila punu odgovornost koju bi morala nositi. U prvom redu Soko Kraljevine Jugoslavije pokazao je i volju i samopregor i požrtvovanost te je na tom polju dao vrlo lepe rezultate, ali nije još postigao, niti je mogao postići, da njegov rad dođe potpuno do izražaja i da bude i svhra nacije i države, koja jedina može da preuzme na sebe ovakvu punu odgovornost.

Naša zlatna mladež prepuštena je bila toliko puta samoj sebi i takovim organizacijama, koje nisu bile dužne polagati nikome računa, a koliko puta su najmanje učinile za naciju i državu.

Na mladima svet ostaje, kaže naš narod, pa tako i naša uzdanica, mlada generacija, mora biti duševno i telesno spremna da stane uz bok svim kulturnim narodima. Privatnom inicijativom se to nije moglo postići u onoj meri, kako to zahteva narod i država, i to radi toga ne, jer je u svom praktičnom radu bila rasparčana na tolike organizacije i udruženja, koja nisu međusobno povezana, a radilo se toliko puta nesistematski bez ikakvog edukativnog plana, jer nije bilo vrhovnog nadzora. Naročito u fizičkom, higijenskom i pedagoškom pogledu, rezultati su bili vrlo malo pozitivni, a koliko puta i negativni, a o nacionalnoj strani takog vaspitanja ne treba ni govoriti.

Pod takvim okolnostima bio je i rad kao i prosperitet ovih organizacija problematičan, jer nije bio u skladu sa jednom jedinom svrhom, kojoj su trebale da služe. Privatna inicijativa bila je limitovana na samo manji izabrani broj ljudi, dok je fizičko vaspitanje potreba širokih masa celoga naroda. Tom zadatku privatna inicijativa bez kontrole i pomoći Države nije dorasla.

Kraljevska vlada želi ovim resorom, kojemu imam biti čast na čelu, previšnjim povjerenjem Njegovu Veličanstva Kralja, ujediniti sve zdrave nacionalne snage rasparčane po pomenutim organizacijama i vršiti nadzor nad njihovim radom u edukativnom, fiziološkom, higijenskom a naročito u nacionalnom smjeru.

Državni budžet nije osnivanjem ovoga Ministarstva opterećen, jer je država i dosada preko pojedinih Ministarstava pomagala privatnu inicijativu: tako putem Ministarstva vojske i mornarice, prosvjete, narodnog zdravlja a da bi rezultati ovog nastojanja bili što povoljniji potrebno je, da se rad i nadzor sjedini u jednoj vrhovnoj instanci.

Zadaci, koji čekaju ovo Ministarstvo nesrazmjerno su veliki prema minimalnoj cifri budžeta, koji je Finansijski odbor Narodne skupštine izvolio predložiti. Celokupna cifra predloženog budžeta od 11 miliona 729 hiljada 377 din. ukazuje se zbilja malena, kada je u njoj sadržana i državna pomoć Sokolu Kraljevine Jugoslavije u visini od din. 8.000.000 koju je pomoć država i u prošlogodišnjem budžetu predvidela i odredila da bi Soko Kraljevine Jugoslavije svoj korisni nacionalni rad mogao što bolje primijeniti na opšte dobro, te korist naroda i otadžbine.

Uveren sam, gospodo narodni poslanici, da su ciljevi i rad Sokola Kraljevine Jugoslavije toliko poznati i cenjeni, te nije potrebno, da specijalno obrazlažem i pravdam iznos za ovu poziciju.

Navodeći ovo udaljio sam se od redosljeda pojedinih pozicija, kako bi vama, gospodo narodni poslanici, odmah u samom početku pokazao, da je budžet Ministarstva fizičkog vaspitanja naroda zaista sastavljen na principu najveće štednje. Tim pak neće trpiti interesi, te uspješnost predviđenog i utvrđenog rada ovog Ministarstva. Prelazeći sada na detaljnije obrazloženje čast mi je izneti, da cjelokupni lični rashodi Ministarstva fizičkog vaspitanja naroda za iduću godinu 1932-33 iznose: din. 769.137. Cjelokupni personal sastoji od ukupno 10 stalnih činovnika, 4 zvaničnika dnevničara, dva stručna honorarna referenta, 2 kotuelna stručna referenta, 3 služitelja dnevničara, svega dakle 21 lice.

Za specijalne nagrade i stipendije predviđena je suma od dinara 360.000 i to din. 100.000 kao nagrada za viteške utakmice koje će se dodjeljivati, da bi se duh viteštva u ova teška vremena podigao i više širio i da se samom razvoju dade što više potstreka.

Svota od din. 260.000 (od gornjih din. 360.000 određeni za stipendije i obrazovanje stručnog nastavnčkog kadra), koja je bezuvjetno nužno za sistematsko i metodičko vaspitanje naroda; — ukazuje se primjerom.

Materijalni rashodi svedeni su na minimum, na ime opšti kancelarijski troškovi, nabavke kancelarijskog materijala, poštanskih, telegrafskih i telefonskih taksa itd. za razne instalacije, nabavke predviđena je suma od ukupno din. 330.000.

Putni i selidbeni troškovi predviđeni su svega sa din. 80.000 i to sve u duhu štednje, koja odgovara današnjim teškim prilikama.

Troškovi oko organizacije i inspekcije činovnika kad putuju po nalogu Ministarstva iznose svega din. 100.000.

Za osnivanje i održavanje visokih škola za stručno obrazovanje nastavnika, kao i za održavanje povremenih tečajeva, predviđena je suma od din. 100.000.

Kako sam već spomenuo, gospodo, narodni poslanici, drugi narodi troše daleko veće sume za to, te su visoke škole i osnovane i rade dugi niz godina a mi ćemo se morati ispomoći za sada održavanjem povremenih tečajeva.

Za gradnju stadiona u Beogradu koji će se stadion ponositi sa imenom Nj. V. Kralja Aleksandra I. određena je suma samo od din. 250.000.

Ovaj stadion služioće za javno natjecanje a pošto je kod nas interes za sport, kao fizičko vaspitanje relativno dosta veliki, nema sumnje, da će se gradnja ovog stadiona uroditi lepim materijalnim i moralnim plodom.

Od vanrednih rashoda pomenuću u prvom redu pomoć za izgradnju sokolskih domova u iznosu od din. 200.000.

Kada se uzme u obzir, veličina rada i značaj sokolstva po naš narod i kad se pri tome pomisli na veliki broj sokolskih društava, a naročito Seoskih četa, koje moraju vežbati po kafanama i raznim drugim nehigijenskim lokalima, onda je iznos od din. 200.000 zaista premalen, ali će Savez sokola Kraljevine Jugoslavije iz svoje pomoći od din. 8.000.000 davati potpore sokolskim seoskim četama sporazumno sa ovim Ministarstvom.

Veslački savez organizuje ove godine u Beogradu međunarodne utakmice za prvenstvo Evrope. Ove utakmice priređuju se svake godine u drugoj državi a svagdje se vlasti natječu, da bi svoje saveze u priredbi istih što više pomogle, ako bi ove utakmice više internacionalnog karaktera ispale što bolje i da bi strani gosti, koji predstavljaju obično elitu, dobili što lijepši utisak o odnosnoj zemlji i narodu. Ove godine imade naš veslački savez čast, da bude domaćinom. Nesmijemo, gospodo, narodni poslanici smetnuti s uma veliku propagandističku važnost, koje će osim toga doneti i materijalnih pripomoći našem glavnom gradu, a također i turizam tim će biti sigurno podignut na viši nivo, nego je dosada bio. Ovakove utakmice dovesti će nekoliko hiljada najuglednijih stranaca, a nama će služiti na čast, da odnorni gosti dobiju što bolji utisak o nama i našoj zemlji. Pomoć od din. 400.000 zbilja je skromna suma u relaciji i obsegu same priredbe i njezinog značaja.

Vatrogasnim i streljačkim društvima određena je pomoć od din. 200.000, i ako se uzme u obzir plemenitost i altruizam kao i svrha istih onda je, držim gospodo, narodni poslanici, izlišno da ovu poziciju pravdam. Pomoć društvu za izgradnju sportskih terena, zgrada i drugih sportskih objekata iznosi samo din. 300.000. Gospodo, narodni poslanici, dokazano je statistikom u Americi, da je kriminalitet kao i širenje bolesti snažno počelo opadati u onim četvrtima milijonskih gradova kao i u pojedinim gradovima manjim, gde se je nalazilo igralište; te su oni postavili rečenicu: „Što više sportskih terena, igrališta, tim manje bolnica i tamnica. Kad pomislite, gospodo, narodni poslanici, da su i vaša djeca u školske zgrade i da im je onemogućeno toliko puta da se naužavaju svežega zraka, tim ćete pre uočiti ovu potrebu za razvijanje njihovo, te njihovog tela i duha i koliko je potreban športski teren. I koliko puta djeca mogu biti samo ili među zidovima i kući ili u školskoj zgradi, a u najboljem slučaju na ulici, koja je puna prašine a i sam sabračaj ne djeluje moralno na duh djeteta. Koliko puta mora kućni odgoj pojačati i intenzivnije zabaviti i same roditelje da poprave ono, što je ulica

pokvarila. Pa je prema tome materijalan i moralan uspeh kao i dobit ovakovih sportskih terena nerazmjeran sa malim izdacima.

Gospodo, narodni poslanici, u ljetu ove godine, u bratskoj Čehoslovačkoj priređuje se Svesokolski slet te će i naše Sokolstvo kao i svagda sudjelovati na toj impozantnoj priredbi i držim da je sasvim nepotrebno izlagati značaj sudelovanja na tom sletu. Svi mi znamo u kojem su broju braća Čehoslovaci sudjelovali na našem sletu 1930 god. pa je i potrebno da im se odužimo. A da bi uzmogli što dostojnije reprezentirati našu državu i naš narod preko naših Sokola Kraljevine Jugoslavije potrebno je, da se za to dobro spremimo u svakom pogledu.

Bez dovoljno materijalnih sretstava, to ne bi bilo moguće, i zato je predviđeno za pomoć društvima i župama pripomoć od din. 400.000.

Konačno, kao pomoć raznim sportskim savezima predviđena je suma od din. 150.000. Gospodo, narodni poslanici, moramo uočiti veliku propagandističku vrednost sporta u međunarodnim relacijama, a da ovu skromnu sumu i njezinu svrhu pravilno ocenimo. Treba se setiti, kako su naši sportisti pobeđivali u Nemačkoj, Francuskoj, Austriji i Grčkoj, tako, da su ovi rezultati mnogo koristili prestižu države, digli naš autoritet na strani, i mnogi su nas tek kroz sport upoznali. Ko je bio u velikim i međunarodnim stadionima u Parizu, Atini i Amsterdamu, kada su naši gimnastičari i sportiste izvojevali slavne pobjede, a kad je na vrh jarbola bila uzdignuta naša državna zastava na počast; ko je gledao 50.000 ljudi iz raznih strana svijeta, kako stojeći odaju počast istoj, slušajući našu narodnu himnu, taj će, gospodo, moći ocijeniti pravu vrednost našeg mladog i naprednog sporta i moćnog faktora propagande.

Sport je doprineo te su nas mnogi narodi još bolje upoznali, pa je prema tome votiranje ove skromne sume više nego opravdano i doneće stotruku vrijednost našoj državi i naciji.

Rezimirajući sve ovo gore razloženo, vidimo da je fizičko vaspitanje i te kako važan faktor općeg vaspitanja naroda, naročito naše omladine. Budemo li dakle i toj grani vaspitanja posvetili dostojnu pažnju, moći ćemo da dobijemo ljude, kojima ćemo mirne duše moći namrijeti ovu djedovsku tekovinu, i koji će u svakom pogledu služiti na ponos Nj. V. Kralja i uspešno raditi za dobro i korist naroda i države. Sad vas molim, gospodo, narodni poslanici, da ovaj skromni budžet, uvaživši sve razloge, te svrhu, koju ovo Ministarstvo ima da postigne, primiti izvolite. (Burno odobravanje i aplauz).

Potpretsednik D-r Avdo Hasanbegović: Ima reč narodni poslanik g. Anton Cerer.

Anton Cerer: Ministarstvo za fizičko vaspitanje naroda, katerega proračun je v razpravi, zasluži pač već pozornosti, kakor se to zanimanje kaže po številu priglašanih govornikov.

Prav in modro je, da je vlada postavila to ministarstvo. Saj je telesna vzgoja naroda pogoj njegove fizične sile, njegove odpornosti in živčnega obvladanja v teh težkih časih. Težki časi zahtevajo železne živce. Telovadba, šport, turistika, veslanje, skautizem itd. krepijo človeško telo, mišičevje in utrjujejo zdravje. Saj pravi že pregovor: V zdravem telesu je tudi zdrava duša. In morda nikdar tako kot danes potrebujemo zdravo dušo, dušo, ki je dovezeta za vse dobro, za vse pošteno in ki se ne pusti

vplivati demagogom, ki hočejo v tem težkem položaju, v katerem se narod nahaja, kovati svoj kapital, temveč dušo, ki obdrži še v tako težkem momentu svoje ravnoteže. V današnjem modernem času, ko pada morala, ko se supermoderni ljudje norčujejo iz moralnih predsodkov, je nad vse potrebna zdrava duša, ki v svojem presojanju najde prava pota etičnega čuta. Zato mislim, da je treba posvetiti enako pozornost vzgoji srčnega čuta, srčne kulture, kot se posveča fizični vzgoji naroda.

Jaz kot član Sokola Kraljevine Jugoslavije priznavam v polnem sokolstvu veliko zaslugo za telesno vzgojo naroda in vzgajanja patriotičnega čuta ter ljubezni za našo lepo domovino, veliko in mogočno Jugoslavijo. Ponosni sokolski domovi širom naše domovine izpričujejo veličino sokolske ideje in mogočne sokolske vrste so prvoboriteljice jugoslovenstva. V sokolstvu je koncentrirana velika jugoslovenska ideja in sokolstvo vrši važno nalogo duhovnega ujedinjenja vsega jugoslovenskega naroda. Zato mora stati sokolstvo nad vsemi stremljenji političnega značaja in izven političnih bojev. Veljati mora geslo: Svoboda duše, svoboda političnega udejstvovanja in naziranja. Radi vseh teh velikih nalog, ki jih vrši sokolstvo, zasluzi, da ga država po vsej možnosti podpira.

Poleg sokolstva imamo razna športska društva, ki gojijo vsakovrstni šport, ki krepki telo ter ga usposablja za trdo delo vseh mogočih poklicev.

Poleg sokolstva pa je najvažnejša in najmočnejša velika gasilska organizacija. Ne morem razumeti, da je gospod minister tega važnega resora v svojem ekspoziju popolnoma pozabil omeniti to velevažno organizacijo, ki spada v njegov resor. Prav tako ne morem pojmiti, da je vlada skoro prezrla to organizacijo, ki je razširjena širom cele Jugoslavije. Gasilstvo ne goji v svojem članstvu samo ljubezni do naše mile domovine, temveč goji najlepši etični čut, čut ljubezni do svojega bližnjega, do človeka. Ne prireja samo javne nastope in parade, ampak pokaže srčno kulturo tudi takrat, ko vidi svojega sočloveka v potrebi in nesreči, ko mu divji element ognja uničuje njegov dom, njegovo rodno hišo ali skromno stanovanje. Ne drži trditev, da se vsako lahko ogne nesreči, če se zavaruje. Nikdar še niso zavarovalnice poravnale vse škode. In potem tudi če bi jo, še vseeno se godi krivica. Vzemimo primer, da bi zgorel ves Beograd. Zavarovalnice bodo sicer izplačale zavarovalnino hišnim lastnikom, ali kam naj gredo spat stotisoči stanovalcev. Ljudstvo je zavarovano pred nesrečo, ker čuva nad njihovim krovom bratsko srce požrtvovalnih gasilcev ki so vsak trenutek pripravljeni žrtvovati svoje zdravje in tudi življenje, če treba, za dobrobit svojega bližnjega. Zato je pa tudi med narodom za to prepotrebno organizacijo toliko razumevanja. Posebno podočeljsko ljudstvo vidi v gasilstvu zaščitnika svojega imetja. Gasilstvo je stalo vedno nad strankami, se ni umešavalo v strankarske boje. Gasilska društva so bila ravno ona, ki so združevala v svojih vrstah vse, ki so bili politično razdvojeni. Vlada bi se morala zavedati, kako velike usluge je storilo gasilstvo, posebno v Dravski banovini, za časa zadnjih volitev. Tedaj je šlo gasilstvo kompaktno, skoro brez izjeme, v uniformi, z godbami na čelu, na volišče, je oddalo svoje glasove za državno jedinstvo in na ta način veličastno manifestiralo za Jugoslavijo. Z mirnim srcem trdim, da je ravno ga-

silstvo po deželi s svojim nastopom pripomoglo do tako veličastne zmage.

Gasilstvo je mogočna organizacija, ki šteje v državi nad 60.000 aktivnih članov in od tega števila jih je samo v Sloveniji nad 24.000. Kako je važna naloga gasilstva v vojni, ko bode moralo prevzeti varnost življenjain imetja državljanov v zaledju proti zračnim napadom in plinskim bombam. Vsa požarna policijsko-varnostna služba se bo morala izročiti gasilstvu, ki bo svojo disciplino in modernim orodjem, ki predstavlja milijonske vrednosti, tej svoji nalogi tudi kos. Zato je pač potrebno, da gospod minister za fizičko vaspitanje posveti gasilstvu vso pažnjo. Ustanovi naj v ministrstvu poseben referat za gasilstvo, kateremu na čelo naj postavi pravega strokovnjaka. Znesek, ki je namenjen za sokolstvo, bi se pač nekoliko delil v enakem razmerju z gasilstvom, ki ima pravico vsled svoje važnosti zahtevati iste pravice in ugodnosti.

Gospodje, dovolite mi, da Vam omenim eno važno činjenico postopanja napram gasilstvu. Vsem je znano, da se gasilne naprave prevažajo s pomočjo motornih vozil. Bencin za motorna vozila je sicer prost trošarine, toda ta bencin nesme biti v mašini, ampak v posebni posodi, ki je pod zaporo finančne kontrole. V slučaju ognja mora upravljajč vozila še le pričeti polniti reservoir z bencinom, s tem se zgubi najdragocenejše trenutke in včasih so ravno ti zamujeni trenutki vzrok katastrofe. (Medklic: Saj se ne gasi z bencinom). Gospodje, ne gasi se z bencinom, ampak bencin služi za pogon gasilskih strojev, ki dovajajo vodo v brizgalke. Dalje bi morala gasilska društva uživati na železnicah iste ugodnosti kot jih uživajo ostala društva, osobito sokolstvo. Potrebno bi bilo tudi, da se gasilska društva oprostijo taks pri prireditvah, ker je čisti dohodek teh prireditev namenjen vzdrževanju dragocenega orodja. Še en predlog bi stavil, gospodje. Zelo važno je naše zavarovanje proti ognju. Vse zavarovalnice so v rokah inozemskega kapitala. Naša ognjegasna društva štitiijo torej indirektno imetje tujega kapitala. Najbolje bi bilo, da se vse zavarovalnice podržavijo. (Medklic: Tako je). Čisti dobiček pa, ki bi nastal, naj se uporabi za vzdrževanje gasilskih društev. (Ploskanje). Na ta način gasilska društva ne bodo niti v breme resornega ministrstva, ker bodo dobivala od tod sredstva za vzdrževanje svojih domov, parkov in orodja. V tem slučaju bodo gasilci še s tem večjim veseljem vršili svojo požrtvovalno delo človekoljubnosti, ker bodo poleg premoženja posameznika branili obenem tudi državno imetje. (Klici: Tako je! Živijo! Dolgotrajno ploskanje).

Potpredsednik D-r Avdo Hasanbegović: Ima reč narodni poslanik d-r Ignjat Tolić.

D-r Ignjat Tolić: Gospode narodni poslanici, čini mi naročito zadovoljstvo da mi je palo u dužnost da uzmem reč u specijalnoj debati kod pretresa ovoga prvog budžeta rashoda Ministarstva za fizičko vaspitanje. Naročito podvlačim da sam smatrao da mi je to dužnost, jer sam u toku načelne debate dobio utisak da neki od nas nisu potpuno i pravilno ocenili važnost ovog novog ustrojenog resora. Možda su moja opažanja i netačna, a ja bih voleo da je tako, no svakako držim da nekoliko reči o ovom novom resoru neće biti na odmet.

Prvi prigovor koji bi se u ova ozbiljna vremena mogao da stavi bio bi prigovor štednje. No ovaj prvi

i možda jedini prigovor otpada uočili se da ceo budžet ovoga Ministarstva iznosi na žalost jedva 11,729.377 dinara, dakle jedan hiljaditi deo ukupnog državnog budžeta. Držim ako ništa drugo ne poremeti ovogodišnji državni budžet, to neće biti rashodi ovoga Ministarstva. Ja sam naročito rekao da budžet na žalost iznosi jedva 11,500.000 dinara, jer držim da je boljih vremena, sreće i novaca, da bi rashodi ovoga resora trebali da budu barem deset puta veći. Ja ću ovo svoje gledište nastojati da opravdam. U prvom redu što se tiče potrebe opstanka samog ovog resora to držim da su nas u tom pogledu odavno već pretekle sve evropske zemlje. Ako i nema baš svaka zemlja posebno Ministarstvo za fizičko vaspitanje naroda, to sigurno svaka država već odavno mnogo više troši na ove ciljeve nego naša. Pogledajte Italiju, Francusku, Nemačku i t. d. Nemačka država na primer ima čak i visoke škole za fizičko vaspitanje, a u Italiji, Rumunskoj pa čak i Japanu fizički odgoj naroda opšta je obaveza. Što se tiče samog fizičkog odgoja, sporta i turizma koji spadaju u ovaj resor, i tu su sve države odavno već daleko odmakle od nas. I sama briga oko odgajanja mladeži bila bi dovoljna da opravda ovaj resor, jer mladež, naša omladina, naša je uzdanica i naša budućnost. Ne može nam biti svejedno da li se ta mladež fizički vaspitava ili se ne vaspitava i u kojem se pravcu vaspitava.

Izdanci učinjeni na promicanje turizma nikad nisu bačeni, jer turizam i sport privlače u zemlju strance, a to ni u kom slučaju nije od štete. Ima zemalja kao što je Švajcarska, koja gotovo živi od stranaca i od turizma. No ne moramo uvek da vežemo materijalne koristi. Razne sportske utakmice, te posete stranaca približuju nas inostranstvu, drugim kulturnim narodima i državama, te krče našoj državi i utiru put u međunarodnu zajednicu. Posete stranaca omogućuju i drugim državama i narodima da upoznaju bogatstva i krasote naše otadžbine, čime se učvršćuje i naš prestiž u svakom pogledu.

Ko je jednom video naša Plitvička jezera, naš opevani plavi Jadran, našu Bosnu ponosnu, junačku Crnu Goru i Srbiju, bogatu Vojvodinu i divnu Sloveniju i sve ostale krajeve, taj će moći i da razume hiljadugodišnje napore i gigantske borbe celog našeg naroda za ovu grudnu zemlju, za našu dičnu Jugoslaviju. Već dakle ova dobit na prestižu opravdava potpuno potrebu ovog resora. Glavna ali briga ovog resora po mome mišljenju pripada ipak fizičkom odgoju naroda. I ovde se ovaj fizički odgoj ne sme da shvati bukvalno, jer tu se svakako podrazumeva i moralni i duševni odgoj. Telo se ne može odvojiti od duše i fizički učinci izazivaju bezuslovno i moralne efekte i obratno. Kad je je reč o odgoju razume se u prvom redu odgoju mladeži, jer staro stablo više se ne ispravi. I ovde, gospodo poslanici, kod mladeži i njenog fizičkog odgoja želim da se malo zadržim. — Rat je, gospodo narodni poslanici, sa svojim strahovitim razornim posledicama na svima područjima zahvatio gotovo celo čovečanstvo pa i naš narod nije ostao nepošteđen. — Za vreme rata, a jedno vreme i posle rata domogao se je mnogi na lak način novaca i bogatstva i novac je počeo da vodi glavnu reč. Novac i u rukama moralno čvrstog čoveka opasan je eksploziv, a u rukama malih i sitnih ljudi, raznih life-ranata i špekulanata, on je najopasniji protivnik društvenog morala i čestitosti, najmoćniji faktor za obaranje celog društvenog poretka i svih vrednosti. Svi smo mi to videli za vreme rata, a jedno vreme posle rata svojim

očima, pa držim da ne treba to da posebno dokazujem. Kako se je bilo zahuktalo izgledalo je da će raskalašeno i u užiticima opijeno čovečanstvo uništiti sve moralne temelje, razoriti sve stare hramove i isterati Boga iz njih, te postaviti novi kult zlatnom teletu, Bahu i Veneri.

U pravi čas stigla ga je kazna Božja, — ova kriza.

I stade. Zamuknuo je šum razuzdane pesme, utihnuše zvuci besnog i divljeg džes benda a mesto crnih bogova i Božica, mesto Jozefine Beker, potražiše mnogi i mnogi i opet kut domaćeg ognjišta.

I naše društvo bila je zahvatila ova vrtoglavica a toj opštoj pometnji, nije se oteo i jedan deo naše mladeži i kako se je to činilo, ja sam bio ozbiljno zabrinut, da neću jednoga dana naše omladince sresti crno naviksane, da se sasvim približe i izjednače crnačkim i divljačkim plemenima iz kojih su crpljeni motivi džez benda, čarlstona, šimia i dr.

Dansingi i plesni tečajevi bili su na dnevnom redu. Rastao je luksuz, a lagan način zaradivanja, omogućivao je mnogima da žive bez brige i da se potpuno odadu užiticima. Jedan opšti nazadak na svima područjima, bio je očigledan. Odbačeni su bili svi obziri i majke sa ćerkom, a otac sa sinom nadmetali su se u jurnjavi za zabavama. Nije se znalo koje stariji, ko mladi, nije se znalo ko pije a ko plaća. I kad je sve to stalo, mnogi se teško snalaze, mnogi vole da traže krivnju na svemu i svačemu, a samo neće da zavire u sebe. I mnogi pokušavaju makar i nedopuštenim sredstvima da zaustave prirodan razvoj stvari i da ga obrnu u svoju korist, pa makar i na štetu države. No u tome se ljuto varaju. Stara garda iako je mnogo desetkovana, još nije umrla, još živi.

Omladina, koja je svojim psima i životima stvarala i stvorila ovo veliko delo, ona omladina, kojoj su grokot mitraljeza i zujanje topovskih projektila bili prva pesma mladosti; ona omladina kojoj su miris krvi i baruta nadomeštali mirise „Ubigana“ i „Kotia“ ta omladina poručuje svima i svakome: ko se drzne da izdanšanje ozbiljne privredne situacije za se i za svoje sebične ciljeve kakav kapital, da će se ljuto prevariti.

Državno i narodno jedinstvo postali su nacionalno-politički kult svekolikog jugoslovenskog naroda, kojemu kultu imaju svi da se klanjaju i služe. Ono neka prime do znanja svi oni i izvana i iznutra.

Ovoliko sam, gospodo narodni poslanici, smatrao za dužnost da kažem na adresu onih, koji se s prozi-nim namerama nastoje da približe omladini.

Gospodo narodni poslanici, ja se vraćam na polaznu tačku moga izlaganja: odgoj naroda, a naročito omladine.

Kad je o odgoju reč moram u prvom redu da napomenem i onu zakonsku ustanovu koja je dala temelj i smernice za fizički odgoj naroda, moram da se osvrnem na Zakon o Sokolu Kraljevine Jugoslavije.

Zakon o Sokolu Kraljevine Jugoslavije i njegovo donošenje bili su nužna i logička konsekvencija politike inaugurisane Kraljevim manifestom od 6 januara, a koja političk sebi postavlja za cilj čuvanje narodnog i državnog jedinstva i ukidanje svih zapreka koje stoje na putu državnog i narodnog jedinstvu.

Soko Kraljevine Jugoslavije nije nikakva plemenska, nikakva politička niti verska organizacija, već ustanova sa čisto nacionalno političkim, uzgojnim ciljevima, koja jednako obuhvata sva plemena i kra-

jeve, sve staleže i klase, bez razlike na versku i plemensku pripadnost.

I kad je reč o Sokolu, dužnost mi nalaže, gospodo narodni poslanici, da se i u ovom visokom domu setim prvog Sokola Kraljevine Jugoslavije, Nj. V. Kralja. Živeo Kralj! (Usklici: Živeo Kralj!) Da se nadalje setim Prvog Staroste Sokola Kraljevine Jugoslavije, Nj. Kr. Visočanstva Naslednika Prestola Petra. Živeo Prestolonaslednik! (Usklici: Živeo).

Dužnost mi nalaže, Gospodo narodni poslanici, kad je reč o Sokolu da se setimo i roditelja Sokolstva blagopočivšeg brata i prvog Sokola, d-r Miroslava Tirša, čiju smo stoljetnicu rođenja nedavno proslavili, i ja vas pozivam, gospodo poslanici, da zajedno sa mnorn kliknete: slava d-r Miroslavu Tiršu! (Poslanici ustaju i kliču: Slava mu!)

Što se tiče samih ciljeva Sokola uopšte, držim da su isti prilično poznati, te ću samo ukratko da se poslužim rečima brata Gangla, sokolskog podstaroste, koji je rekao u nedelju dne 6 marta prigodom proslave stogodišnjice Tiršove, a koje glase: Soko ima za program i za princip odgoj pojedinaca za zdravu celinu, ima za cilj da u temelje telesne kulture usadi delo duha, prožetog nacionalnom svesti, zagrejanom rodoljubivom Kralju.

Put Sokola vodi u Slovenstvo, iz Slovenstva u Sveslovenstvo, a iz Sveslovenstva u čovečanstvo, te je Soko i njegov rad najjača garancija Sveslovenske uzajamnosti. Sloboda i disciplina, to su osnovi Sokola za rad, a borimo se pod zastavom istine i pravde.

Držim, gospodo narodni poslanici, da je sa ovo nekoliko reči dovoljno obeležen rad Sokola i njegova intencija.

Što se samog Zakona tiče, to držim, gospodo narodni poslanici, da bi isti trebao da bude izmenjen i nadopunjen, i to u pravcu da učestvovanje u Sokolu bude opšta obaveza za sve građane, a ako to ne bi bilo moguće, da se sprovede, barem da se učini obaveznim za svu mladež mušku i žensku do 20 godina. To nužno sledi iz same stvari. Želimo, naime, da nam Soko bude u neku ruku narodna milicija koja osigurava vojsci našoj zdrav naraštaj. Tada se ne može prepustiti na volju pojedincu da li će biti Soko ili ne biti. Zakon koji nikoga ne obavezuje, po mojem pravnom shvatanju, gubi karakter Zakona te više naliči na kakova društvena pravila. Tko nije uz nas, taj je protiv nas, i mi moramo nastojati da ga pridobijemo i pobedimo i to svesnim i smišljenim sokolskim radom, a plahi i kolebljivi, neka uvide, da ne smiju i ne mogu da izbegnu svojoj nacionalnoj dužnosti.

U najblažu ruku, trebala bi da se uvede opšta sokolska obaveza, za svu mladež osnovnih i srednjih škola.

Držim na dalje, gospodo narodni poslanici, da bi, radi koncentracije posla i jedinstvenosti fizičkog odgoja, trebalo, da se svi nastavnici za fizički odgoj, neposredno podrede Ministarstvu za fizičko vaspitanje naroda.

Skrećem naročitu pažnju Gospodinu Ministru za fizičko vaspitanje da ne propusti svoju brigu za fizičko vaspitanje i u pogledu radničkog staleža.

Čitava jedna nepregledna vojska naših valjanih radnika koji su i u ratovima za oslobodenje i ujedinjenje ove otadžbine, nebrojnim žrtvama dokumentovali ljubav za ovu otadžbinu, stoji prepuštena sama sebi.

U fabrike retko ko zalazi od naših nacionalnih radnika, pa se boji, da bi ova teška vremena, fizički

a i moralni odgoji našeg radnika mogao da pođe krivim pravcem.

Savezu sokola Kraljevine Jugoslavije predao je brat Soko g. Žarko Popović jedan predlog blede organizacije specijalno radničkih sokolskih četa i društava, koji predlog zaslužuje svaku pažnju, pa sam slobodan da zamolim G. Ministra da se zainteresuje za ovaj predlog.

Glede ostalih grana, koje spadaju u ovaj resor, ne bih imao mnogo da kažem.

Turizam je kod nas prilično slabo razvijen i to radi pomanjkanja organizacije. Sva izletnička mesta trebalo bi bolje da se nadziravaju. Cene u raznim hotelima i pansionima, više puta upravo zaprepašuju pa to mnogo škodi samoj stvari, jer se stranci odbijaju.

Jedna važna odgojna ustanova jeste skautski savez, pa pošto skauti po svojem odgojenom programu, najviše se približavaju vojničkom odgoju, držim i skautizmu trebalo bi da se obrati više pažnje.

Ja u ostalom imam puno poverenje u rad G. Ministra za fizičko vaspitanje i verujem da će ovaj novo ustrojeni resor pod njegovim vođstvom, dati maksimum uspeha, koji se bude mogao postići.

Predlažem s toga, gospodo narodni poslanici, da ovaj budžet prihvatite. (Burno pljeskanje i odobravanje.)

Predsednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima reč narodni poslanik g. Jovan Dovezenski. (Pljeskanje.)

Jovan Dovezenski: Gospodo narodni poslanici, od kolikog je značaja fizičko i duševno vaspitanje jednog naroda, o tome ne treba dokazivati. Gospodin Ministar Kraljević i sva gospoda narodni poslanici, koja su govorila o ovoj stvari izneli su značaj i važnost sokolskog vaspitanja našeg naroda. Ja znam, gospodo, iz iskustva to, da i ja, i svi moji drugovi i prijatelji, koji smo bili sokoli, da smo mnogo lakše prebrodili sve ratne nedaće u borbama, i da smo sve to preživeli, i da nas je ostalo mnogo u životu samo to, što smo bili sposobni, zato što smo bili jaki, te smo sve one nedaće u ratovima mogli da izdržimo.

Cilj sokolskog i telesnog vaspitanja pokazao se u duhu Jugoslovenstva, u duhu demokratizma. To su glavne tačke sokolskih ideja. Mi treba, gospodo, i želimo da sokolstvo primi na sebe da sprovede po selima ne samo ideju sokolskog vaspitanja, nego želimo da ono sprovede i ideju apstinenciju pića. Poznato je svima vama, gospodo, da naš narod mnogo propada od pića.

Do stvaranja ovoga Ministarstva, gospodo, mi smo bili i nezapaženi, a njegovim stvaranjem mi smo udarili temelj egzistencije sokolstvu, i ako smo mi svi bili oduševljeni za tom idejom sokolstva.

Ja znam, gospodo, da je mali budžet ovoga Ministarstva, a to s toga, što je velika kriza privredna u narodu i narod ne može da podnese velike terete, i ja žalim što ovaj budžet ne može da bude veći, da bi se ideja sokolstva još više ostvarila, i uspeh bio još veći.

Ja samo mogu da pozdravim ovu novu organizaciju Ministarstva za fizičko vaspitanje naroda, i da joj poželim najbolji uspeh.

U to ime izjavljujem da ću glasati za budžet ovoga Ministarstva. (Pljeskanje i burno odobravanje.)

Predsednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima reč narodni poslanik g. dr. Stjepan Bačić.

Dr. Stjepan Bačić: Gospodo, ne samo u ovom domu, među našim drugovima, nego i izvan ovoga doma, bilo je izvesnih prigovora o osnivanju ovoga Ministarstva za fizičko vaspitanje naroda.

Glavni su prigovori bili u tome, da u vremenu teške ekonomske krize nije trebalo da se stvara jedno novo Ministarstvo, i da njemu nije bilo pravoga „raison d'etre“.

Gospodo, u našem Domu, ima nas oko 80 aktivnih sokola. Već sama ta činjenica, bila bi dovoljna, da se objasni da takvi prigovori ne mogu opstati. Za to sam ja slobodan, da u ime svoje, i svojih drugova, te prigovore kao neumesne odbijem.

Gospodo, svaki čovek kad se rodi, kad dođe na svet on donosi sa sobom dva elementa u svojoj ličnosti, a to su njegove umne i njegove fizičke osobine. Koji će od ta dva elementa prevladati, to zavisi od njegovoga daljeg vaspitanja. U tom daljem vaspitanju ni jedan pojedinac, ne može se oteti uplivu društva, kao celine. Otuda, gospodo, kad razmotrite pokrete za osnivanje pojedinih društava, na primer: pokret za osnivanje društva vatrogasaca, pokret za osnivanje drugih sportskih društava, i drugih, koja se sve više i više razgranjavaju, takvim pokretima ne može ni jedan pojedinac da se odupre. S toga treba nastojati da se sva ta sportska društva dovedu u sklad sa državnim potrebama i zato pokret za osnivanje tih društava treba da dobije sankciju ovoga Doma.

Taj upliv društveni oseća se i kod države, jer on postoji.

Taj pokret može da dođe do takvih dimenzija da se razvija kao jedan opšti nacionalni pokret. Kad je reč o fizičkom vaspitanju naroda, onda to fizičko vaspitanje mora da obuhvati ne samo sokolski pokret, nego i sva ostala sportska udruženja kao i skautizam.

Ja vas neću zamarati. Čuli ste toliko govora o sokolstvu, pošto su i većina nas sokoli. Poznata vam je dobro i istorija sokolstva i ja ću se zato osvrnuti samo na jednu pojavu: zašto je baš sokolstvo određeno da postane jedna nacionalna potreba.

Kao što znate pre rata je bilo više sokolskih organizacija. Bilo je sokolstvo u Slovenačkoj, zatim je bio „Dušan Silni“ i Hrvatski sokolski savez. Već tada, po ideji brata Tirša, bila je glavna sokolska ideja: Nacionalizam i to slovenski nacionalizam. Posle osnivanja ove države uvidelo se da je besmisleno da se jedan nacionalni pokret kreće u tri pravca, od kojih su neki bili često uplivisani sa strane nesokolske i sa strane raznih političkih šicardžija. Zbog toga je rebalo ujediniti to sokolstvo, koje je bilo razjedinjeno.

Ja kao bivši soko od najranije mladosti moram da izjavim, da sve do časa, dok se u sokolske organizacije nisu uvukli razni političari, i nije bilo razdora među sokolima. Tek onda kada su hteli političari i pojedinci preko ove jakе organizacije da utiču na opšti odgoj naroda i da sokolstvo iskorišćavaju za svoje partijske svrhe, onda su počeli razdori i time smo bili najviše pogođeni mi istinski sokoli. Ali onoga časa, kada je Njegovo Veličanstvo Kralj zbrisao sva ta plemenska obeležja u raznim sokolskim organizacijama, onda su se svi pravi sokoli, iz sva tri tabora, našli na jednome terenu, i svi su tada prišli Sokolu Kraljevine Jugoslavije. Time je sokolstvo dobilo svoj raison d'etre i na taj način je država, koja je sama Jugoslovensku misao peuzela kao svoju, uzela i sokolstvo, koje ima isti program, pod svoje okrilje. Time je i sokolska ideja postala državna ideja. Na taj način iz redova sokolstva isključeni su oni, koji nikada sa velikim idejama sokolstva nisu imali ničega zajedničkog.

Slično je bilo i sa sportom. Poštovani drug Tolić spomenuo je ovde kako je naš sport sve više razvijen

prema uzorima stranog sveta i uzorima Evrope i kako je naš sport okupio oko sebe našu fizički najposobniju mladež, tako da je u našem sportu prevladavao čisto strani upliv, koji je trebalo kontrolisati. I zato je potrebno da se i ta sportska društva podvrgnu strogoj kontroli države, kako bi država mogla, pomažući istinski ono što je sportsko u tim društvima, gledati da ona ne pođu stranputicom i da se u njima suviše ne naglašuje internacionalizam, koji bar za sada kod nas nema podloge i koji je neće imati sve dotle dok naš narod ne bude prožet istinskim nacionalnim osećajem.

Slično je bilo i sa vatrogascima, na čiji su račun pravljene i vicevi, kad se reklo da će država da vodi i brigu o vatrogascima. Ali, gospodo, ko poznaje prilike kod nas, neću govoriti o Slovenačkoj i bivšoj Srbiji, jer tamo prilike u tome pravcu ne poznajem, samo znam da su vatrogasna društva u tim krajevima bila vrlo slabo razvijena, dok su u bivšoj Hrvatskoj i Slavoniji vatrogasna društva bila vanredno razvijena, i gde gotovo nema ni jednog malog sela, koje nema svoje vatrogasno društvo. Ta društva ne bave se samo gašenjem vatre, nego ona vrše i izvesne društvene uplive: priređuju zabave, koncerte, izlete, predavanja i tome slično, dakle vrše jednu kulturnu misiju. I kad bi se ova društva ograničila samo na gašenje vatre, onda faktično nad njima ne bi bila potrebna kontrola, ali pošto ona kao jedna vrlo jaka organizacija vrši izvesan kulturni upliv na svoju okolinu i to baš u najnižim slojevima, u seljaštvu, i pošto ta njihova kulturna misija može biti vrlo sumnjiva, jer se i tu mogu da uvuku ljudi koji ne dišu nacionalnim duhom, to je trebalo i njih staviti pod nadzor i uputiti na rad za ovu veliku nacionalnu misao.

Da progovorim još par reči o skautizmu, gde su naši najmlađi, naša uzdanica, naša deca, koji će dovršiti ono što mi ne budemo mogli da posvršavamo. Skautizam je jedna vanredno idealna zamisao. Skautizam poučava našu mladež na davanje pomoći bližnjima, isto onakve pomoći, koju u vojsci vrši sanitet. Skautizam je najviše raširen u gradovima i u njemu su obično deca boljih roditelja, jer skautizam zahteva i izvesne materijalne izdatke. Mi moramo priznati da se skautizam ponajviše tiče nas iz krajeva bivše Hrvatske i Slavonije, gde je najjače i razvijen. Mi moramo priznati, da u našim gradovima ima kroz istoriju nagomilanih elemenata, koji, iako danas govore našim nacionalnim jezikom, još nisu prožeti našim nacionalnim duhom i zbog toga treba paziti da njihova deca ne budu ono što su im bili roditelji. To su razlozi da i skautizam dođe pod nadzor, pa da i taj viteški pokret dobije jednu nacionalnu notu.

Neću govoriti kolika je važnost ovoga Ministarstva za slučaj da se u međunarodnim prilikama omogući da snizimo naše vojne terete. To je stvar, za koju se unapred ne može reći da li bi nam korisno poslužila ili ne, ali svakako nacija treba da se stara, da joj sva mladež bude odgajena viteški, da joj bude otporna duševno i telesno, da odgaja karaktere i ljude koji će se znati žrtvovati, da joj ta mladež bude uzdanica i u dobrim danima i u nevolji.

Iz svih tih razloga ja bih poželeo da budžet ovoga Ministarstva, koji je tako mali, pogotovo na onom mestu, gde je potreba da se vrši organizacija toga nadzora nad svima tim društvima, a ta su društva velika i rasejana po celoj državi, da taj budžet bude veći, jer ja sumnjam da će G. Ministar sa onim bednim milionom dinara moći posvršavati taj posao. Tu je

potreban i izvesan kancelarijski personal, potrebna su i mnoga putovanja i neposredan kontakt sa predstavnicima tih organizacija, koji se kontakt ne može vršiti bez izvesnih troškova. Ja prigovaram tome budžetu jedino zbog toga, što je on mali i zbog toga što je potrebno više sretstava za organizaciju samog Ministarstva kao takvog. Ja molim G. Ministra da se pobrine to jest, da u idućoj godini bude malo energičniji, pa da za svršavanje organizacije toga nadzora osigura u svome budžetu veće svote. Zamolio bih ga i da stupi u kontakt sa predstavnicima svih naših društava, i da u neposrednom kontaktu s njima poradi na tome velikom zadatku i ideji koja mu pretstoji.

Ja sa ovoga mesta želim ovom novom Ministarstvu najveći uspeh i sreću, pošto ono ima da izvrši jednu veliku misiju u našem narodu, pa želim da tu misiju izvrši dostojno i da ispuni one intencije, koje je Njegovo Veličanstvo Kralj, stvarajući ovo Ministarstvo, imao na umu, a mi sokoli obećajmo da ćemo biti tome Ministarstvu uvek na raspoloženju, u svakom času i kad god to bude trebalo. (Odobranje, pljesak i povici: Zdravo!)

Predsednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima reč G. Ministar za fizičko vaspitanje, g. Dr. Kraljević.

Ministar za fizičko vaspitanje Dr. Dragan Kraljević: Gospodo narodni poslanici, ja sam istina, kako je g. poslanik Cerer rekao, spomenuo vatrogasce ali tako sam istakao da se valjda nije čulo, ja znam da je to jedna organizacija, koja ima svoje stanovite svrhe osim gašenja vatre i poplava, da imade i jednu kulturnu misiju. Ta je misija već provedena u Sloveniji pod imenom „Zveze slovenačke“. I kod njih sam od prvog početka dobio najpre tačne podatke o tome koliko ima članova itd.

Ja znam da u Južnim krajevima nema tih družina, ali morate znati da u Poljskoj forsiraju vatrogasna društva, koja su u svakom selu osnovana. Ako ih ne osnuju, dolazi vojska, mobilize i kaže ti ćeš biti vatrogasac.

Što se tiče ostalih prigovora, gg. narodnih poslanika, odnosno preporuka, koje su mi dali, neka budu uvereni da ću sve sa svoje strane učiniti što je moguće a što se u današnjem teškom vremenu nastojava učiniti.

Ne bi bilo pravo da ne spomenem jednu stvar iz moga mesta. Jedno zvono, koje su zajednički kupili Srbi i Hrvati u jednom siromašnom selu, — jer nisu imali novaca da svaki kupi za sebe, — to je zvono prvi put zvonilo na vatra, prvi put je zvonilo za pomoć. A znate da su svi sokoli vatrogasci a svi vatrogasci sokoli. (Pljeskanje.) Kako se zvuci zvona mogu deliti i po zvucima zvona ne može znati dali kojoj grupi koji pripada, zvao se bratom ili Hrvatom, tako držim, gospodo narodni poslanici, da se ne može deliti na ove ili one. (Pljeskanje.) Ja držim i smatram da ovde ima 306 Srba i 306 Hrvata i 306 Slovenaca. (Pljeskanje.) Ali ako hoćete da ih delimo po drugome, držim da smo isto stablo, jedna grana, jedna vrsta pa bilo da se klanja, križa ili krsti. (Pljeskanje.)

Predsednik Dr. Kosta Kumanudi: Prelazimo na glasanje. Glasate se sedenjem i ustajanjem.

Izvestilac Dr. Ante Kovač pročita partiju 978 predloga budžeta Ministarstva za fizičko vaspitanje.

Predsednik Dr. Kosta Kumanudi: Prima li Narodna skupština pročitane partiju? (Prima.) Oglašujem da je pročitana partija primljena. Izvolite čuti dalje.

Za ovim je Narodna skupština, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji usmislila čl. 102 Ustava i čl. 67 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj

skupštini, primila ceo budžet rashoda Razdela Ministarstva za fizičko vaspitanje i to od partije 978 do zaključno partije 987.

Predsednik Dr. Kosta Kumanudi: Budžet rashoda Ministarstva za fizičko vaspitanje naroda primljen je. Prelazimo na pretres u pojedinostima budžeta rashoda Ministarstva finansija. Ima reč g. Ministar finansija.

Ministar finansija Dr. Milorad Đorđević: Gospodo narodni poslanici, u početku i na završetku načelne debate predloga budžeta za 1932/33 godinu imao sam prilike da pred vama izložim glavne momente naše finansijske politike i istaknem najvažnije programske mere u toj finansijskoj politici vladinoj, čijem ostvarenju se nadamo, da donese fiskalno rasterećenje našega naroda. Ovoga puta, ja se ne bih vraćao na istu temu, već bi se ograničio samo na to da vam u nekoliko reči, ili bolje reći cifarski prikazem budžet Ministarstva finansija, da ga u neku ruku anatomski analiziram i pokažem nadzore štednje, koja je i kod ovoga Razdela bila sprovedena prilikom izrade budžeta.

Ostavljam, razume se, da, na zaključku debate po ovome budžetskom predlogu, pošto saslušam prigovore g. poslanika, odgovorim na sve prigovore, koji bi bili formulisani i, prema potrebi, preciziram svoje ili vladino stanovište po pitanjima, koja budu pokrenuta.

Gospodo, predlog budžeta Ministarstva finansija je iz reda onih budžeta, koji su sastavljeni iz dva dela: iz dela administrativnog, dela, koji dolazi u budžet opšte državne administracije, i dela privrednog, koji dolazi u budžet privrednih preduzeća. U budžet privrednih preduzeća iz resora Ministarstva finansija dolaze, kao što je poznato, Uprava državnih monopola, državna dobra Belje i Topolovac i fabrika šećera na Čukarici. Ukupan budžet po predlogu za 1932/33 godinu iznosi 961,901.643 dinara, ne računajući smanjenje koje je sprovedeno u Finansijskom odboru, u ukupnom iznosu od 9,000.000 dinara. Prema budžetu za 1931/32 godinu ovaj predlog manji je za 180,283.818 dinara, odnosno po izvršenom smanjenju u Finansijskom odboru za 189,000.000. Ta ukupna cifra rashoda po predlogu budžeta Ministarstva finansija repartira se na dve glavne grupe, koje maločas pomenuh, ovako: budžet opšte administracije iznosio je po prvobitnom predlogu 319,557.802 dinara, dok današnji budžet za 1931/32 godinu iznosi 400,910.853 dinara. Postignute uštede u predlogu budžeta sumiraju cifre 81,353.051. Budžet privrednih preduzeća po predlogu iznosu 642,343.841, dok današnji budžet iznosi 741,274.000. Razlika, dakle, za 98,930.000. Glavne grupe rashoda, koje su sadržane u ovome prvom delu budžeta, mogu reći u fiskalnom delu budžeta su redovni lični i materijalni rashodi. Investicija u budžetu Ministarstva finansija nema. Predviđena je jedna neznatna suma po budžetu Ministarstva građevina od 1,200.000 dinara, ali i ta bi se suma po svome kriterijumu mogla smatrati kao redovni rashod, jer služi za opravku i održavanje zgrada, koje su na rukovanju Ministarstva finansija, a ne kao investicija.

Lični rashodi u predlogu budžeta Ministarstva finansija iznose ukupno 256,220.000, dok su u današnjem budžetu iznosili 317,137.000 dinara. Postignuta je ušteda od 60,917.000. Materijalne rashode treba grupisati u tri grupe, u tri kategorije: kredite na putne i podvozne troškove, koji kod finansijske administracije igraju vrlo veliku ulogu, jer se oni troše u glavnom na inspekcije, a problem inspekcija centralni je problem u urednom otpravljanju poslova u centralnoj admini-

straciji. Tu je predviđeno 15,019.000 dinara dok u sadašnjem budžetu iznosi 14,000.000.

Razlika kao što vidite nije velika, a nije velika baš zbog toga što se na inspekcionu službu u resoru Ministarstva finansija mora posvetiti naročita pažnja, a specijalan razlog što su u narednom budžetu morali biti obezbeđeni krediti za dalje sprovođenje katastrofskih radova, koji se vrše kod nas po unapred određenom planu i po utvrđenim visinama kvota za svaku godinu. Ostali troškovi, kancelarijski troškovi, koji čine tako reći so i hleb u državnoj administraciji predviđeni su u iznosu od 37,975.000 dinara, dok su po današnjem budžetu 52,954.000 dinara. Svi ostali troškovi — specijalni troškovi o pojedinim granama koje su obuhvaćene u finansijskoj struci, održavanje građevina, zakup zgrada, predviđeni su u iznosu 63,337.000 dinara, prema ovogodišnjem 83,783.000 dinara. Ovde je učinjena ušteđena 20,435.653 dinara. Kao što vidite, u budžetu Ministarstva finansija lični rashodi predstavljaju najzamašniju poziciju. Zaista Ministarstvo finansija obuhvata nekoliko struka značajnih koje skupa daju Ministarstvu finansija karakter Ministarstva prihoda, za razliku od svih ostalih Ministarstava, ili većine drugih Ministarstava, ne računajući privredna Ministarstva, koja su Ministarstva rashoda.

Kad sam na ovoj partiji ličnih rashoda u budžetu Ministarstva finansija za gospodu poslanike biće od interesa da znaju ukupan broj osoblja Ministarstva finansija. Tu ću dati podatke prema dvema glavnim grupama rashoda, koje su obuhvaćene budžetom Ministarstva finansija. U budžetu administracije ukupan broj lica iznosi 13.888 činovnika. Taj broj obuhvata 5249 činovnika, 5673 zvaničnika, od kojih najveći broj dolazi na finansijsku kontrolu, 602 služitelja 2394 dnevničara. U budžetu privrednih preduzeća: u Upravi monopola, Belju, Topolovu i Čukarici 1162 činovnika. Od toga 767 činovnika, 78 zvaničnika, 51 služitelj i 265 dnevničara.

Moram vam saopšiti još jedan detalj o tome kako su po stepenu činovničke hijerarhije raspoređeni činovnici Ministarstva finansija. Taj detalj biće interesantan, da bi vam bile jasne mnoge stvari, koje se inače često puta u formi prigovora iznose. U budžetu Ministarstva finansija ima jedan činovnik I grupe, jedan činovnik II grupe drugog stepena, 27 činovnika III grupe I stepena, 38 činovnika III grupe II stepena, 6 činovnika IV grupe I stepena, 65 činovnika IV grupe II stepena, 145 činovnika V grupe, 142 činovnika VI grupe, 500 činovnika VII grupe, 1395 činovnika VIII grupe, 1349 činovnika IX grupe — to su već pripadnici i to je gro osoblja u Finansijskoj administraciji. Iz desete grupe ima 481 činovnik.

Gospodo, da kažem nekoliko reči u pogledu redukcija koje su sprovedene u budžetu Ministarstva finansija.

Što se tiče materijalnih rashoda, oni su sprovedeni još po nešto težem i strašnijem kriterijumu nego u budžetu svih ostalih Ministarstava. I u pogledu ličnih rashoda postupljeno je na isti način. Tako u budžetu Ministarstva finansija moralo je biti reducirano 1884 lica po predlogu budžeta u odnosu prema sadanjem budžetu. Napominjem da ovih 1884 lica nisu budžetski izbrisana, nisu budžetski smanjena. To su ljudi, koji su bili na licu mesta i kojima se služba morala otkazati. Od njih, 1100 dolazi samo na službenike finansijske kontrole, koja se, mora reorganizovati tako da i sa manjim brojem osoblja daje isti radni efekat.

Da napomenem ovde još jedan momenat. To je stvarno koštanje ubiranja prihoda. Naša fiskalna režija iznosi za neposredne poreze, trošarine i takse 5.80 dinara na 100 dinara prihoda. Na 100 dinara prihoda od tih poreza država izda 5.80 rashoda; ne računajući specijalne poslove koje finansijska nadležstva, poreske uprave napose, vrše, kao što su naplate monopolskih kazna, naplate šumskih šteta, specijalnih troškova, banovinskih prireza, opštinskih prireza, vodoplavnih doprinosa, radničkog osiguranja za Ured osiguranja, naplate pomorskog prireza, naplate anuiteta Privilegovane agrarne banke, rukovanje svih depozita itd. Ako se uzmu u obzir i svi ti poslovi onda je stvarna visina naše režije 3%, 3 dinara rashoda na 100 dinara prihoda.

Ima još jedan elemenat, koji nije uzet u obzir. To je računovodna služba, koju vrše naše poreske uprave. To su isplate ovih poslova, koje sam malo pre spomenuo, a koji obuhvataju naplatu. Medutim, poznata je stvar da naročito u onim krajevima gde poštansko čekovni promet nije rasprostranjen, a napose što se tiče invalidske potpore, da poreske uprave vrše i te poslove. Ako se i oni uzmu u obzir onda bi stvarna visina naše režije iznosila nešto manje od 2%. Mogu vas uveriti da je ta režija najniža od svih evropskih zemalja. Što se tiče starijih, bolje organizovanih zemalja, ne bismo mogli reći da se ta razlika pojavljuje baš zbog naše bolje organizacije, zbog racionalnijeg obavljanja, nego više zbog niskih pri-nadležnosti, koje imaju naši činovnici u odnosu prema pri-nadležnostima činovnika u većim i bogatijim zemljama.

Sličan je odnos i kod monopola. Režija je i tu prilično niska. Na 100 dinara naplaćenih državnih dažbina režija košta 20,18 dinara, računajući, razume se, pri tome i vrednost monopolskih artikala. Bez te vrednosti, koje se kao ekonomsko dobro u stvari prodaje ljudima koji kupujući plaćaju i izvesne dažbine, režija ostaje od prilike ista kao i kod naplate poreza, trošarina i taksa.

Gospodo, pored tih nekoliko podataka više računске prirode, koje sam smatrao za potrebno prikazati, radi korisnije diskusije o budžetu Ministarstva finansija, koja predstoji, naglasio bi još samo nešto u pogledu samog programa poslovanja.

Osim onih zakonskih predmeta koji su podneti i koji se nalaze pred Narodnom skupštinom, u name-rana je Kraljevske vlade, da neposredno posle izglasanja budžeta i tih predloga t. j. odmah u početku budžetske godine dodu pred Narodnu skupštinu zakonski predlozi o Državnom računovodstvu, o reformi celog našeg računovodnog sistema (Burni aplauz), što je vrlo važna stvar za postizanje onog velikog cilja o dobrom vođenju državnih finansija, u postavljenju reda državnih finansija, zatim na drugom mestu zakon o Državnom pravobranioštvu, koji je već u glavnim konturama pripremljen i koji ima samo da prođe još neke retuše, i na trećem mestu kao važnu meru zakon o samoupravnim finansijama, koji treba da upotpuni sve napore, koji su činjeni i koji se moraju činiti s obzirom na današnje teške prilike; da se očuva dobar red u državnim finansijama, da se utvrde izvori finansijskih nameta za pojedina javnopravna dela i da se u krajnjoj liniji i po tom osnovu samoupravnih dažbina i nameta olakša današnja situacija. Toliko sam imao reći. (Burni aplauz).

Pretsednik D-r Kosta Kumanudi: Ima reč narodni poslanik gospodin Ilija Savković.

Ilija Savković: Gospodo narodni poslanici, smatrao sam za svoju najveću dužnost da sa ovoga mesta kritikujem Ministarstvo finansija zbog jedne ustanove koja stoji pod nadzorom i upravom toga Ministarstva.

Ta ustanova koju nameravam ovom prilikom da kritikujem, to je fabrika šećera na Čukarici, u mestu koje je do pre dve godine bilo zasebna opština i sastavni deo moga sreza, a sada pripalo Beogradu.

Razlozi koji su me rukovodili da kritikujem tu ustanovu, ti su, što činovnici te ustanove, i ako je državna, primaju mnogo veće plate nego što primaju ostali činovnici sa njihovim kvalifikacijama i provedenim godinama službe.

Pored velikih plata ti činovnici imaju i mnoge druge povlastice, što ostali državni činovnici nemaju, a naime: besplatan stan, koji iznosi po nekoliko odelenja, besplatan ugaj, šećer, a po neki od činovnika čak besplatnu poslugu i prevozna sredstva i još neke druge povlastice, koje ne mogu sve da nabrojim.

I što je najgore još, ti činovnici pored velikih plata i nabrojanih povlastica primaju na kraju svake godine neku tantijemu, koja često puta iznosi više nego što je njihova godišnja plata.

Izgleda po ovome, da fabrika šećera nije državna ustanova, već da je fabrika ustanova nekog privatnog akcionarskog društva u kojoj činovnici, kao akcionari, učestvuju u dobiti te ustanove.

Pored činovnika, koji upravljaju tom ustanovom, postoji još i neki Upravni odbor, koji se sastoji iz osam lica i koji se sastaje svake nedelje jedanput.

Ali i pored toliko velikog posla, koga ti članovi obavljaju, ništa ne smeta njima, da naime dnevnicu imaju po nekoliko hiljada dinara mesečno i na kraju svake godine tantijeme koje iznose oko 100—200.000 dinara.

Gospodo narodni poslanici, dok ovi činovnici i članovi Upravnoga odbora vuku ovako velike plate i tantijeme, dok imaju razne druge besplatne povlastice, dotle oni na najdrastičniji način eksploatišu manuelne radnike ne zbog toga, što im je stalo da državi uštede, već zato da bi njihove tantijeme bile veće.

Izgleda iz ovoga, da fabrika šećera ne postoji radi narodnih i državnih interesa, već da postoji radi onih državnih činovnika i članova Upravnog odbora koji se na račun države bogate. Verujem, kada bi se činovnici fabrike šećera razvrstali kao i ostali činovnici, prema svojim kvalifikacijama i provedenim godinama službe; kada bi se tim činovnicima ukinule sve besplatne povlastice i tantijeme, a Upravni odbor ukinuo kao potpuno nepotreban i suvišan, da bi se time uštedilo državi godišnje sigurno nekoliko milijona dinara. Ja mislim da mi ne možemo da dozvolimo, gospodo narodni poslanici, da se činovnici fabrike šećera i članovi Upravnog odbora bogate preko te ustanove na račun države u tolikoj meri, da za ovo 10 godina više su oni skoro uzeli tantijeme preko zakonskih plata i ostalih mnogih besplatnih povlastica, nego što vredi sama fabrika šećera. Pored ovoga što sam izneo protivu fabrike šećera, smatrao sam za potrebno da progovorim nekoliko reči i o jednoj stvari koja je u tesnoj vezi sa materijalnom stranom Ministarstva finansija. Pre dve godine Ministarstvo finansija izdalo je Uredbu o putnim i selidbenim troškovima i po toj Uredbi činovnik koji izlazi po privatno-pravnim po-

traživanjima van nadležstva da obavi neki posao, ima pravo na dnevnicu od 65 odnosno 130 dinara, ako je činovnik iz više grupe i na kilometražu 6 dinara od kilometra, a Uredbom od decembra prošle godine, ta je dnevnicu povišena na 90 odnosno 180 dinara prema grupi i kategoriji koju taj činovnik zauzima.

Kad bi se ova suma, koja se uzima narodu, unosila u državnu kasu, ja o tome ne bi ni reči progovorio, već to je strašno, ta se suma daje onome činovniku koji je taj posao obavio, a koji već ima platu od strane države kao državni činovnik. Te dnevnicu i poputnine toliko su velike, da za jedan dan obavljenog posla iznese po nekoliko stotina dinara, tako da imate činovnika koji mesečno na tim dnevnicama i poputninama uzmu više novaca, i to mnogo više, nego što iznosi njegova mesečna plata. Ovu Uredbu kritikujem zato, što, kada sam ja kao državni činovnik i to načelnik Sreza viračarskog, koji me je počastvovao da zastupam njegove interese u ovom Parlamentu, mi tadašnji činovnici — a ni oni pre nas — nismo imali pravo na dnevnicu i poputninu po privatno-pravnim potraživanjima za izlaženje van nadležstva, već jedino je interesovani imao da plati 45 dinara dijurne, — a ta dijurna nije išla u džep dotičnog činovnika već u državnu kasu kao prihod. Ja sam za to, gospodo narodni poslanici, da se ta dnevnicu i poputnina ukine, ili ako mora da se plati i ako je velika s obzirom na teške ekonomske i privredne prilike — ona neka ide u državnu kasu kao prihod, a ne u džep dotičnog činovnika koji već za vršenje toga posla ima od države platu. Jer, gospodo narodni poslanici, kada su ove poslove mogli da vrše činovnici od 1918 godine pa sve do 1929 besplatno, onda — kad je naš narod stajao u mnogo boljem ekonomskom i privrednom položaju — u toliko pre treba te poslove da vrše sada u momentu teške ekonomske i privredne krize.

Mi ne smemo, gospodo, da dozvolimo da se u narodu stvori uverenje, da je ova država radi činovnika, već da su činovnici radi države, — i ne smemo dozvoliti da se pojedini činovnici bogate na račun državnih i narodnih interesa.

Mnogi su od nas narodnih poslanika zahtevali od G. Ministra finansija i Kraljevske vlade, da se ukine trošarina na vino i rakiju, pošto je naš zemljoradnik toliko osiromašio, da ne može ni svoje osnovnije životne potrebe da podmiri, a kamo li da plaća trošarinu. A drugo, što je ta ustanova toliko omrzuta u narodu, toliko kompromitovana zbog načina naplate. Ali, i pored potpuno opravdanih razloga naših, nama se, izgleda, neće u potpunosti izaći u susret zbog toga, što bi država bila lišena jednog prihoda od 90,000.000 dinara, koji se ne bi mogao na drugi način ostvariti, niti pokriti.

Ali, ja tvrdim, gospodo, neka G. Ministar finansija razvrsta činovnike fabrike šećera, kao i ostale činovnike, prema njihovim kvalifikacijama i provedenim godinama službe; neka im ukine tantijeme i sve besplatne povlastice; neka ukine Upravni odbor fabrike šećera i njihove tantijeme; neka donese drugu uredbu o putnim troškovima, po kome će dnevnicu i kilometražu ići u državnu kasu, a ne u džep dotičnog činovnika, i ja tvrdim da će se na taj način skoro rešiti pitanje državne trošarine, tj. da će se iz ovih sredstava skoro moći pokriti rashodi, koji je država izgubila ukidanjem trošarine.

Završujući ovaj govor, nije mi bila namera da kritikujem G. Ministra finansija, jer su ovo stvari

iz ranijih godina, ali bih samo zamolio G. Ministra finansija, da stane na put ovim zloupotrebama i da preduzme sve potrebne mere, koje mu stoje na raspoloženju, te da stane na put ovom rasturanju državne i narodne imovine.

Potpretsednik D-r Avdo Hasanbegović: Ima reč g. poslanik Marko Mašić. (Čuje se: Nije ovdle!) Ima reč g. poslanik Fran Gospodnetić.

Fran Gospodnetić: Gospodo narodni poslanici, neka mi bude dopušteno, da prilikom pretresa budžeta Ministarstva finansija učinim nekoliko napomena, a te napomene želim da uputim na odličnog G. Ministra finansija, moleći ga da u svom resoru uzme u obzir ove moje opaske.

Pre 4 godine odlučilo je Ministarstvo finansija po predlogu Ministarstva trgovine, da gradi tranzitne i carinske magacine u Splitu. Nakon pregovora s opštinskom upravom u Splitu, država je pristala da se ti magacini podignu iz sretstava kaldrmarskog fonda. U isto vreme, opštinska uprava se izjasnila pripronom da gradi i zgradu za carinarnicu i za stanove carinskih činovnika. Građanstvo Splita, kao i privrednici, primili su sa velikim zadovoljstvom tu odluku, kojom se imalo udovoljiti jednoj velikoj potrebi splitske luke, koja je bez tranzitnih skladišta, i zato privrednici nisu mogli da razviju mnoge trgovačke grane, od čega je trpela naša privreda, kao i privrednici iz unutrašnjosti naše države. Opština je izradila nacerte i trebovnike. Dolazili su načelnik i inženjeri opštinski više puta u Beograd kod Ministarstva građevina i Ministarstva finansija po tom poslu, izrađeni su bili svi nacerti, kako bi se moglo to pitanje jednom privesti kraju. Raspisana je bila licitacija, ali je sa strane Ministarstva finansija ta licitacija bila obustavljena sa motivacijom da nema sretstava. To se dogodilo polovinom decembra meseca, i ako je privrednicima Splita bilo poznato, da u kaldrmarskom fondu opštine splitske ima cirka 10—12 miliona. Zato je i prirodno, da je odluka G. Ministra finansija izazvala vrlo mučan dojam na naše privrednike u tom kraju, gde se i pre dve godine dogodilo sličan slučaj sa licitacijom za poštansku zgradu, koja je bila obustavljena. Poznato je naime, da je bila raspisana licitacija za gradnju zgrade za poštu i telegraf, pa je licitacija bila poništena, i do danas ta zgrada nije bila građena.

S toga bih uputio apel na G. Ministra finansija, da bi u ovom vrlo važnom pitanju gradnje carinskih magacina, koje se od mnogo godina poteže, učinio sa svoje strane sve što treba da se to pitanje jednom dovrši, jer se te zgrade imaju graditi iz sopstvenih sretstava onoga kraja, koja su doprineta u kaldrmarski fond, a čiji iznos može pokriti te potrebe.

Imao bih da učinim još neke napomene u pogledu čl. 50 Finansijskog zakona. Tu je napomenuto, da se ovlašćuje G. Ministar finansija, da jednom uredbom reši pitanje dodatka na skupoću za poštanske službenike u Dalmaciji, na ostrvu Krku i u Sloveniji. Finansijski efekt toga dodatka je vrlo mali. Tu se radi o oko 30 do 40 službenika koji nemaju skuparinskog dodatka i ja bih molio G. Ministra da na to pitanje svrati pozornost i da se to pitanje što pre reši.

Ima još jedno pitanje, pitanje pobiranja naših dažbina kod samouprava. Samouprave, bilo banovine ili opštine ne mogu da pobiraju te dažbine, jer nisu zakonom ovlašćeni prema mišljenju Državnog saveta, te g. Ministar finansija treba da bude uveren koliko će teškoća biti, ako se ovo mišljenje Državnog

saveta provede. Zato je potrebno da se unese jedan propis koji bi glasio da je Ministar finansija ovlašćen da prenesu tu vlast na banovine da se mogu te dažbine propisivati i pobirati da se ne dogodi da ovo rešenje Državnog saveta donese silne štete.

U provođenju agrarne reforme u Dalmaciji takođe se dogodio jedan lapsus, jer nisu predviđena sretstva za provođenje agrarne reforme u Dalmaciji. (*Min. fin. D-r M. Đorđević:* Jeste, jednim amandmanom!) Potrebno je da se nastavi i dovrši to pitanje, jer postoji pogibao da se to pitanje neće nikada skinuti s dnevnoga reda i da time strada i vlasnik i težak. Banovine su bez potrebnih dotacija i subvencija prema odobrenim budžetima i nastao je potpuno zastoj u radu hanskih uprava.

Opštinske finansije su u rasulu i dezolantne pa zato izjava G. Ministra da će se doneti Zakon o finansiskoj samoupravi treba pozdraviti. Naše opštine ne mogu ništa da pobiraju, niti mogu da se izdrže od onih prireza, koje državne vlasti pobiraju za njihov račun, tako da su prepuštene potpuno same sebi a mi znamo da je opština prva osnovica države i da bi je trebalo pomoći.

Što se tiče personala katastra, mi smo u Dalmaciji ostali bez očevidnosti katastra i šta se dogodilo? Dogodilo se to, da katastarsko stanje ne odgovara faktu stanju. Nema nikakvog personala da to dovede u red pa i potrebno je da se to učini, da ne bi Dalmacija bila suviše opterećena zemljarinom.

Duvansko pitanje je takođe jedno važno pitanje za naše Primorje i apelujem na G. Ministra da iziđe u susret narodu u dozvoli sadnje duhana, jer bi se time mnogo podigla privreda onih krajeva.

Dužan sam, da svratim pažnju na jedno krupno pitanje a to je turizam. Turizam je jedan važna grana od koje živi Dalmacija. Mi, gospodo, živimo isključivo od vina i pitanje trošarine za nas je pitanje biti ili ne biti, ali ja prelazim i na ovo drugo pitanje koje je takođe važno za život našeg Primorja. Turizam je organizovan bilo od strane zadruga, bilo od strane hotela koje podiže naše mlado hotelijerstvo koje je na punom naporu svoga razvoja. Te zadruge po zakonu ne bi trebale da plate porez. Međutim one su silno oštećene i dužne su platiti i tečevinu i društveni porez tako, da te zadruge, koje nisu spekulativne i nemaju ni profita, biće ugrožene u svojoj akciji. To nisu nikakva spekulativna preduzeća, nego male zadruge lokalne i patriotske prirode, pa je potrebno da se tim izade u susret, i da se takva društva, koja nemaju tantieme i dividende, oproste od svih poreza.

Potrebno je da se izade u susret branši turizma još i u sledećem pravcu. Postoji Zakon o poreskim i taksenim povlasticama za hotelsku industriju od 19 jula 1930 godine. Potrebno je, da se povlastice iz Zakona apliciraju i na hotele, koji su bili podignuti ili dograđeni u toku poslednje tri godine pre donošenja zakona; da se rok od tri godine iz § 3 produži na 5 godina; da se povuku sva uputstva Ministarstva finansija u pogledu primene Pravilnika za taj zakon, kojim se provedba zakona ograničuje. Da se dade povlastice u zakonu o carinskim povlasticama za hotelsku industriju; da se broj predmeta za opremu hotela poveća i da se unesu pojedini predmeti koji sačinjavaju opremu hotela, a nisu uneti u Pravilnik, na pr. prostirači iz gume i linoleuma.

Za razvoj turizma potrebno je da se učini sledeće: da se olakšaju ovi veliki tereti na preduzeća,

da naši hoteli razviju industriju i da se razvije promet stranaca i da se po mogućnosti izađe u susret, da se omogući odgoda isplate poreza i odgoda plaćanja anuiteta Državnoj hipotekarnoj banci za one hotele, koji se nalaze u kritičnom stanju.

Biću slobodan da spomenem koje sve terete naši hoteli na Primorju plaćaju, da se vidi, da naša hotelska industrija ne može da razvije ovu branšu turizma, jer plaća toliko tih dažbina i taksa, ovde ih ima 23 i ja ću biti slobodan, da ih pročitam. Naši hoteli u Primorju moraju platiti 23 razne daće i poreze da udovolje onim dužnostima kao poreski obveznici. Možete pomisliti, koliko to tereti. Mi se tužimo na cene, a one su uslovljene ovim teretima. Treba da se izvuku ti porezi, da mogu izdržati na cenama.

Hoteli plaćaju sledeće poreze: državni neposredni porez, skupni porez, takse iz T.br. 62 (točenje alkoholnih pića), takse iz T.br. 34 (paušal za račune, ceduljice), takse iz T.br. 99a (ubira policija za muziku), takse iz T.br. 99 (ubira poreski ured za muziku), taksa opštinska za muziku, taksa za muziku Autor-centrali, državna trošarina na pivo, vino, rakiju i ostale alkohole; banovinska trošarina na pivo, vino i rakiju; kuluk; banovinski porez; prinos za Trgovačku komoru; gradski namet za državni porez; gradska trošarina na pivo, vino, rakiju i ostala pića; kaldrmina; banovinska cestarina; opštinske takse preko 11 sati u veče; radnički porez; radnička komora; osiguranje radnika za slučaj bolesti; osiguranje radnika za slučaje nezgode i opštinska taksa za upotrebu pločnika.

Ako se uzme sve ovo, onda mi vidimo, koliko je veliko opterećenje za naše hotelijerstvo, naročito u današnjoj teškoj situaciji. Mi opažamo, da naš mladi turizam u Primorju ima da podlegne ovim teretima, ako se ne odgodi plaćanje ovih teških tereta, ako se ne olakšaju ovi tereti.

Ove napomene činim G. Ministru, jer sam uveren, da je pokazao stručnu spremu i sposobnost za sve fin. grane, pak se, nadam, da će i za ovu granu i da će udovoljiti svima potrebama, koje se pokazu kao opravdane.

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Ima reč g. Milutin Pešić.

Milutin Pešić: Gospodo narodni poslanici, u diskusiji o budžetu Ministarstva finansija, ja kao ne stručnjak za finansije neću da se upuštam u cifarni pregled pojedinih partija i pozicija, ali kao pretstavnik onoga jednog i napaćenog naroda koji je sve što je mogao žrtvovao i materijalno i moralno i u ljudskim životima i u krvi, za slobodu i dobro ove zemlje, ja smatram za dužnost da progovorim o onome što se meni od ovoga predloga budžeta rashoda Ministarstva finansija ne dopada.

Gospodo, u predlogu budžeta rashoda Ministarstva finansija na strani 16 part. 415, 416 i 417 pozicija 1, 2 i 3, zatim na strani 32 partija 429a, pozicija 1 i na strani 34 partija 429a, pozicija 3, predviđeni su rashodi za preko 45 miliona dinara na plate organa finansijske kontrole.

Gospodo moja, ja sam prilikom govora o budžetu Ministarstva poljoprivrede kazao: kamo lepe sreće, da nam ta opasna i štetna zelena vojska nije nametnuta, mnogo bi bolje bilo i manje bi osetili nepravde koje se danas dešavaju i mnogo bi lakše podneli ovu privrednu krizu nego što je ovako osećamo. Rekoh, gospodo ovde se predviđa 45 miliona rashoda za plate i razne prinadležnosti Finansijske kontrole i pored osta-

loga predviđa se za hranu i noćivanje organa Finansijske kontrole. Vama je vrlo dobro poznato kao pretstavnicima naroda, da organi Finansijske kontrole nisu nikada još platili ručak, večeru ili prenočište. Prema, tome, gospodo, ja mislim da ova pozicija apsolutno nije na svome mestu i neka mi bude dozvoljeno da izjavim da ja moram glasati protiv te pozicije.

Dalje, gospodo, što se tiče same te kontrole ja mogu da kažem ovo: da je to nama toliko teško palo, kao neki smrtni slučaj u kući, kad nam je Dr. Švrljuga nametnuo Zakon o trošarini. To je očigledna nepravda za srbijanske krajeve još i s toga, što kad je vršen razrez na katastarske prihode po raznim kulturama, onda gospoda koja su vršila razrez poreza na šljivare nisu predviđala da će doći ovaj zlosretni Zakon o trošarini pa su oporezovali naše šljivare sa 4 do 5 puta više po hektaru negoli što su oporezovali jedan hektar pod njivama i livadama. Sem toga, po nauci o gajenju šljiva poznato je da šljive rade svake četvrte godine. Rađaju tako retko, s toga što svi ratarski usevi traže da se hrane i zbog toga što mi neracionalno obrađujemo useve, ona rađa svake četvrte godine, i tako svake tri godine naš narod, ne crpeći nikakve koristi od šljiva, plaća porezu. I sada kada je došao Dr. Švrljuga, on nam je nametnuo ovaj Zakon o trošarini kao jedan plus onome što naš seljak već plaća na prihod od šljiva, dakle 10 puta više po hektaru nego na njive i livade. Ja, gospodo, moram da žalim što je Dr. Švrljuga to učinio radi toga da bi se fabrikanti špiritusa materijalno pomogli sa prodajom svoga špiritusa a trgovina sa rakijom ugušila.

Gospodo, vama je poznato, naročito onima sa sela, kako je oporezan špiritus. On treba da je oporezan mnogo jače nego li što je udaren porez na rakiju i na vino. Međutim i rakija i vino su opterećeni više nego li špiritus. Sem toga, gospodo, vama je poznato i to da se od jednog hektolitara špiritusa mogu da naprave četiri hektolitara rakije. Pa kad uzmemo u obzir to da se za rakiju i špiritus plaća podjednaka vozarina na železnici, na primer odavde do Bitolja 4.000 dinara na istu količinu rakije i špiritusa, onda kad taj vagon stigne u Bitolj, onda od jednog vagona špiritusa imamo četiri vagona rakije. Izgleda, gospodo, da se ovakvim porezivanjem rakije i špiritusa išlo na to da se naše šljivarstvo potpuno iskoreni. Ja moram, gospodo, da vam priznam i potvrdim i to da je naš narod naročito onaj u Srbiji potpuno opropašćen time što je udarena trošarina na vino i na rakiju, jer mu je time onemogućeno da ima ma kakve prihode od šljivara i od vinograda. S druge strane, opala je jako cena duvanu i drugim kulturnim biljkama koje se naročito u tim krajevima gaje. Usled toga naš tamošnji živalj tako reći je finansijski umtrvljen i čeka pomoć od Vlade i od Narodne skupštine kao ozebao sunce. Pravda zahteva, s toga da se ovaj Zakon o trošarini jedanput ukine. Mi u Rasini rado bi pristali da platimo, ako je to potrebno, i veću porezu po hektaru na šljivare nego li da ovako patimo od ovih organa Finansijske kontrole. Kamo te lepe sreće da je i naša Vlada unela u budžet umesto poziciju od 5—6.000 finansijskih kontrolora, koji će kroz nekoliko godina biti 5—6.000 novih penzionera, kamo ta lepa sreća, velim, da je Vlada mesto ovih kontrolora unela 5—6.000 putnih nastavnika i ekonomu koji bi poučavali narod na licu mesta kako da racionalno obrađuju zemlju. Da je tako urađeno, mi bi lakše podneli ovu krizu nego što je danas podnosimo.

Ja sam gospodo, čuo da se juče ovde reklo: Pa ko

pije taj će i da plati; potrošač pije pa će on i da plati. Ali, gospodo, naš je seljak potrošač. On je toliko pritisnut porezima i dacijama, državnim, banovinskim, opštinskim i drugim da on kad mu jedne godine rodi šljiva mora da je proda da bi platio dažbine. Nadajući se da će mu i iduće godine opet roditi šljiva on plati i ono drugo što je dužan, ali njemu ne rodi šljiva i on mora i za svoje verske obrede da kupi rakije koliko mu je potrebno za one godine kad mu ne rodi. Prema tome, naš narod kad mu ne rodi šljiva svega ako 2% naroda imaju rakije dok svi ostali moraju da kupe pa i trošarinu da plate. Prema tome ne stoji to da ovu trošarinu plaća samo varošanin a ne i seljak. Prema svemu izloženom ja izjavljujem da ću glasati za sve ostale partije i pozicije budžeta Ministarstva finansija, ali kod ove tri partije glasaću protiv. (Pljeskanje i odobravanje.)

Sem toga, gospodo, ja molim i gospodina Ministra i vas da ne mislite da sam ja neprijatelj ove zemlje, jer sam dao i u krvi i u materijalu, bio sam i na bojnopolju. Da sam simpatizer ove Vlade, dokaz je i to, da sam biran na ovoj listi. Ali ja mislim da je krajnje vreme da izvršimo ono što obećavamo, a to je da pomognemo ovom narodu, da lečimo ono što ne valja. (Pljeskanje i odobravanje.)

Sada ću da se zadržim na politici monopola duvana naše samostalne Uprave monopola duvana. Od rata na ovamo ja sam bio stalno poverenik za duvan, te mi je vrlo dobro poznato kakvim se mabinacijama pribegava, da se našim proizvođačima duvana uzima duvan u bescenje, a to dolazi otuda, što u Upravu monopola ulaze ljudi koji pojma nemaju o duvanu. Evo, ja ću da vam pokažem jednu karikaturu, koja je izašla u „Politici“. Vidi se da je ovaj na tri mesta član Upravnog odbora i to u Fabrici šećera, u Klasnoj lutriji i Monopolu duvana. Ja ne znam ko je to, ali pitam vas, dali ovaj gospodin sa cvikerima poznaje prilike, da li on zna šta je duvan, pa da može da rešava o duvanu. Ja se bojim da ima još takvih slučajeva, da jedan gospodin bude član na tri četiri mesta. To je sve da bi oni prepunili džepove honorarima zahoravljajući na potrebe našeg naroda. Jedan čovek ne može da radi tri četiri posla. On kao član upravnih odbora ne može da stigne svuda da da svoje mišljenje. Ja verujem da se praktikuje i tamo, kao i na svima drugim mestima, da on samo potpiše što mu se predloži, a od njegovog mišljenja apsolutno nema ničega. (Odobranje. — Pretsednik zvonj.)

Gospodine Pretsedniče, mi seljaci rede govorimo. Ja sam tek počeo da govorim. Ovo je vrlo važno da gospodin Ministar čuje. Čudna je politika Uprave monopola od rata do danas u pogledu cena. U Kruševačkom okrugu postoje 23 opštine koje sade duvan. Do 1925 godine Kruševački duvan dolazio je u drugu i treću kategoriju. 1924 godine Kruševački duvan odredila je Uprava monopola u treću kategoriju. Uprava monopola održavala je stalnu cenu duvanu, tako da je narod dobio volju za rad, izvežbao se u proizvodnji i sređivanju duvana. Ali, u koliko je narod više sadio u toliko se kruševački duvan od strane Uprave monopola manje plaćao. Išlo se dotle da je prošle godine bila cena najprostijem duvanu 3 dinara. S druge strane Uprava monopola popela je tome duvanu prodajnu cenu od 125 na 150 dinara. Ove godine u Upravi monopola su rešili da snize cenu od prošlogodišnje za 30% za duvan berbe 1932 godine.

Kad čovek otvori ovu knjigu ima da se zgrane

kolike su tantijeme i plate u Upravi monopola. (Odobranje.)

Sem toga Uprava monopola izdala je jedan novi zakon, Zakon o državnom monopolu duvana, prema kome ona može duvan da kupuje pošto hoće. Ranije se, međutim, praktikovalo to drukčije. Narod je ranije birao jednog poverenika za branioca, država je određivala jednog, a rukovođa je bio treći, ali je sada narod bez ikakvog prava i poverenik narodni. Danas se pored toga za ovaj posao određuju i neka deca za ocenjivače neka mi oprostite oni poslanici iz Crne Gore, koji su svršili samo nižu poljoprivrednu školu. Oni sada određuju cene i to onoj biljci, koju nikada nisu videli tamo i Crnoj Gori. Ako je proizvođač nezadovoljan cenom i ako je ospori, onda dolazi rukovođa, koji možda ima poverljivo naređenje, i on proceni još manje. Ako se i dalje osporava cena onda čekaju inspektora i g. inspektor dolazi tada sa svojih 180 dinara dnevnice, pa on često puta, kao što je to slučaj bio sada, oceni duvan za još dve klase niže, tako da danas ima duvana koji se ne plaća više od dva dinara po kilogramu, jer se odbija na previranje, na komisijske troškove, na udovički fond i na sargije. Gospodo, ja vas sada pitam, da li je pravo da država dobije ovaj duvan po dva dinara od kilograma, a da ga ona prodaje po 150 dinara

Zakon o državnom monopolu u § 26, tački 2 kaže — organi Finansijske kontrole, baš oni „zeleni“, oni idu i broje na licu mesta a prema tome brojanju stručnjaci proračunavaju onda koliko mora grešnik sadioc da donese duvana — u tome § 26 kaže se: brojanju duvan je prisustvovati sadioc i pretstavnik opštine, no brojanje je punovažno i kad mu oni ne bi prisustvovali. Znači da ovi obični panduri sa sela, ovi zeleni, koje smo mi na žalost postavili na ta mesta, zato što neće da rade u selu, da sami oni broje, i desilo se ovo da je jedan čovek zadužen u Srezu rasinskom sa duvanom, a da taj čovek uopšte nije postojao. Iz ovoga se jasno vidi koliko tačno oni vrše ovo prebrojavanje i koliko je tačna njihova ocena i cifra, koju mora onaj grešnik da preda, a zbog toga ima masa ovih grešnika koji odgovaraju za kriumčarenje duvana.

U § 99, tački 1, ovoga Zakona kaže se: kontrolni službenici imaju pravo da u svako doba dana ulaze u njihove avlije i tako dalje, i tako dalje, pa sve do predaje duvana i u njihove stanove.

Molim vas, zamislite, i ovo pravo imaju ti službenici, a znajte, gospodo, da ima slučajeva gde napadaju ljudima na žene i ćerke a mogu i da podmeću duvan onima ljudima koje oni mrze te da ovi jadni seljaci ni krivi ni dužni odgovaraju i za kriumčarski duvan.

Gospodo, ovo je strašno, da ovi ljudi mogu barataći po našim kućama i danju i noću, jer bar mi Srbi-janci nismo naučeni na ovako skućenu slobodu. (Uzvići: Tako je!)

Dalje se kaže u § 37 tač. 2: „Procenu duvana vrši ocenjivač upoređenjem duvana koji se otkupljuje sa mustrama iz prethodnog stava“. A taj prethodni stav glasi: „Duvanska stanica pre početka otkupa duvana utvrdiće iz prosečne berbe svog reona mustre prema vrstama i kvalitativnim osobinama duvana.“ Dakle sama stanica određuje mustre i kad dođe ovaj ocenjivač on određuje klasifikaciju duvana kako mu se naredi, a poverenika ništa ne pita i ne čuje.

U § 38 kaže se: „Procena duvana je javna. U rad komisije za otkup duvana niko se ne sme mešati. Ako, neko to ipak pokuša, rukovođa će komisije narediti da se isti ukloni sa mesta otkupa.“ Znači, onaj grešnik

koji je sadio i doneo duvan nema prava da protestuje kad ovo dete koje je tek izašlo iz škole određuje sam da li duvan valja i u koju klasu spada. Gospodo, da li je to sloboda, da li je to pravda?

U § 40 tač. 1 kaže se: „Pri otkupu duvana odbijaće se od njegove težine izvestan procenat na ime budućeg fermentacionog gubitka“ itd.

U § 42 kaže se: „Ako se prilikom procene utvrdi, da duvan nije ispravno sređen i da su u jednoj bali među više klasa umešani i kalupi nižih klasa, takva će se bala proceniti po najnižoj klasi koja se u takvoj bali nalazi.“

Gospodo, zbog toga što su cene duvanu male seljak nema ni vremena ni računa da sortira duvan po vrstama i može se lako desiti da najgori kalup ide u najlepší duvan, a ovaj dečko koji vrši procenu procenjuje ceo duvan po ovom najgorem kalupu. I ma da je skoro, ceo duvan prve klase, on ga proceni celog kao petu, klasu. Da li je to sloboda gospodo i pravda?

U čl. 45 tač. 2 kaže se: „Od iznosa koji sadiocu pripada za predani duvan zadržava se: naknada oko otkupa, vrednost upropašenog poveznog materijala primljeni predujem i novčane kazne po ovom Zakonu na osnovu pravno-snažnih presuda, u koliko nisu već naplaćene.“ itd.

Gospodo, ja nisam antidržavni, jer volim ovu državu više svega. Ali ja vas molim da uvažite ove nepravde koje sam sada izneo, pa da se otresemo svih samovolja i političkih trzavica i da pođemo pravim putem koji nam je pokazao Nj. V. Kralj i Kraljevska vlada i u svojoj izjavi. Ja ne protestujem, ali molim da se o ovome povede računa.

Još da dodam nešto. Otkup duvana otpočinje kad hoće upravnik stanice, pa se taj otkup vrši i noću. U zimsko doba u 7 sati ujutru kad se ništa ne vidi i onda možete misliti kako izgleda ta procena i on procenjuje duvan kako hoće i pošto hoće, a poverenik apsolutno nikakvoga prava nema i ako on nešto prigovori, rukovođa ima prava smesta da mu oduzme pravo da učestvuje u proceni i da ga razreši onog prava koje mu je narod dao da mu on oduzme. Zato nije čudo da se naš duvan otkupljuje prosto za badava. Zato vas ja molim, gospodo, da se o ovome povede računa, jer mi nosimo odgovornost ako se narod ne uzme u zaštitu.

Gospodo, neka mi gospodin Ministar dozvoli još samo jednu primedbu. U jednoj odredbi u Finansijskom zakonu kaže se: „Država se oslobodava plaćanja prireza opštinskog za sva državna dobra koja se nalaze u ataru te opštine. Po Zakonu o neposrednoj porezi, koju je ona nesrećna Skupština 1928 godine donela, po tome Zakonu sve opštine imaju pravo i dužnost da u svojim atarima državne šume zadužuju državu sa opštinskim prirezom. Poštujući taj zakon opštinski sud ima pravo i dužnost da izvrši i izvršio je razrez i zadužio državu opštinskim prirezom za tri prošle godine koji država nije platila. Opštinama seoskim najzad je došlo do toga da se u Finansijski zakon unese predlog, da se država oslobodava plaćanja opštinskog prireza tim opštinama za sve tri godine što im duguje čije sume jednoj opštini iznose i do 80.000 dinara. Država traži od opština porez a ona njima neće da plati prirez što im duguje.“

Kad su opštinski časnici postupali po Zakonu o porezi i državu zadužili prirezom, zašto da država tim sirotanima oduzima one prinadležnosti koje oni upotrebljuju za svoje škole a i svoje plate časnicima

i da se oni liše tih prava? To znači pravda je i sad na strani jačega, i time se ne razvija ljubav prema zemlji.

Ja kao što sam kazao glasio sam u načelu za budžet, i glasaću, i u buduće potpomagaću Vladu za sve ono što je dobro. Ali moram izjaviti da ću za plate za Finansijsku kontrolu kao i za plate i lične rashode Upravi monopola i za komisijski prijem duvana glasati protiv, jer su njine plate i honorari veliki a duvan od proizvođača oduzimaju po dva dinara kilogram. (Pljesak i odobravanje.)

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Reč ima narodni poslanik g. Živojin Stefanović.

Živojin Stefanović: Gospodo narodni poslanici, ja nisam imao nameru da govorim o samom budžetu Ministarstva finansija, jer nalazim da je on rezultat najboljeg promišljanja i da je u pogledu štednje u njemu sprovedena štednja do krajnjih granica mogućnosti. Utoliko pre što je on pročešljan i u Finansijskom odboru Narodne skupštine. Ali koristim ovu zgodu da saopštim Narodnoj skupštini izvesne stvari i da zamolim G. Ministra finansija da ih u granicama mogućnosti popravi. G. Ministar finansija doduše ne svojom krivicom, teško da bi se mogao pohvaliti sa uređenošću posla u nadležstvima koja su njemu potčinjena. Uvek neke reorganizacije se uvode! Uvođenjem novih knjiga kod poreskih vlasti došlo se do toga da ni pojedinci pa ni same opštine ne znaju koliko je poresko razreživanje, koliko imaju da daju itd. (Aplauz.) I ako tako produže još jednu godinu dana ili dve godine, onda će poreske vlasti morati imati naročite magacine gde će sve ove knjige smeštati. (Aplauz.) G. Ministar finansija, odnosno Generalna direkcija neposrednih poreza oglašila je 1925 g. da stari sistem knjiga nije dobar, pa su se uzele neke knjižurine koje državu skupo staju i propisan je nov način vođenja tih knjiga i nov način sklapanja računa. Opštinske delovođe i blagajnici koji su bili računopolagači, sklapali su račune poreske po tome raspisu koji je direkcija izdala. Te račune Glavna kontrola oglašila je za nevažeće, jer Glavna kontrola nije dala saglasnost za te knjige i tražila je da se novi računopolagači odbili to da učine i da sastave po drugi put te račune, onda su poreske vlasti uzele na odgovor predsednike opština, i državna vlast da u mesto njega ili staroga računopolagača kazni, oni kažnjavaju opštinu. Ja ovako jedno rešenje imam u džepu i mogu G. Ministra da uverim da je ovako kao što sam kazao. Ali smatram da je ovako rešenje nezakonito i čudi me da ga je odobrila i drugostepena poreska vlast.

I naplata poreze nije zadovoljavajuća od kad je naplaćivanje poreze oduzeto od opštinskih sudova kojima je na taj način ukazato nepoverenje, jer je po ovom zakonu opštinama ostavljeno na volju da porez naplaćuju ili da ga nenaplaćuju. Razume se one su to odbile, i zbog toga procenat naplaćene poreze dostiže jedva 20—15% a ne verujem 30%.

Ja prilično poznajem taj posao oko naplate poreze, jer sam 6 godina bio predsednik opštine i s toga molim, Gospodina Ministra finansija da se naplata poreze ponovo vrati opštinama i da licima koja taj posao obavljaju da nagrada iz državne kase. Ta nagrada biće mnogo manja nego što se troši danas na putne troškove poreznika i druge troškove.

Opštine i opštinski blagajnici kao najbliži narodu svakako najbolje znaju kad poreski obveznik ima para, i neće ga tražiti kad ih poreski obveznik nema nego onda kad ima i za sebe onda ima i za državu. U ostalom

i u praksi se pokazalo da je naplata poreze vršena od strane opštinske vlasti bila bolja.

Pre izvesnog vremena G. Ministar finansija podneo je predlog izmeni poreskog Zakona, ali tom prilikom propušteno je da se predloži i izmena mislim člana 10 Zakona o porezi po kome je zemljoradniku ostavljena okućnica — svega 5 ari da se porezom ne zadužuje. Međutim kad se zna da za jedno seljačko dvorište, ambari i avlija, treba mnogo više, to je onda ova predviđena površina vrlo mala za to oslobođenje. Isto tako poreski zakon treba da predvidi i tu izmenu, da se ukinu egzekutivni troškovi, jer mi moramo da znamo da li su ovi egzekutivni troškovi jedna vrsta poreze ili kazna, pa ako su vrsta poreza, onda je potrebno da se propiše pravilnik za razrez toga poreza, a ako je kazna, onda je ovo kako se izvršuje protivno i Ustavu kao osnovnom zakonu zemlje. Te egzekutivne troškove na žalost plaćaju baš siromašni poreski obveznici, tako da jedan siromašak koji plaća 200 dinara na ime poreze i ne može najedanput da je plati, nego u 4 rate, on zbog toga ima da plati 40 dinara za te troškove pored kamate. O tim egzekutivnim troškovima bolje je reći ovde sve nego na sokaku. O tim egzekutivnim troškovima govore se čudne stvari baš između poreskih činovnika.

Čak su oni protestovali kada je trebala ta suma da se podeli i među njima, upravo među onima koji su tu kaznu direktno naplatili. A oni su protestovali, jer se govori da i daktilografkinje nisu ostale bez dela od toga. Govori se o jednom visokom gospodinu iz Ministarstva finansija, da je i on odneo pozamašnu sumu. Ja to ne tvrdim, nemam za to podatke, ali molim G. Ministra da to izvidi i ako je tačno da učini sve što treba.

I ja bih mogao kao predstavnik jednog sreza, u kome se u veliko proizvodi duvan da rečem puno koješta o toj ustanovi. Zbilja nezgodno je, a bojim se da ne upotrebim koju težu reč, što je Monopolska uprava, odnosno država, u budžetu prihoda koji je pred nama predvidela na račun proizvođača duvana jedan prihod od 1.700.000.000 dinara, a da se proizvođačima vrlo slabo plaća. Cena duvana, kako reče drug Pešić i pored toga što je ona lané bila vrlo niska sada se svela na 2 dinara kilogram duvana šeste klase treće kategorije. Ne može niko da me razuveri, jer sam i sam proizvođač duvana, da svakog proizvođača kilogram duvana košta 12-15 dinara. To je apsolutno tačno i niko me ne može u tome razuveriti. Međutim on ga prodaje po 7, 8 u najboljem slučaju po 10 dinara prosečno 1 kilogram.

A zatim bi se moglo nešto primetiti na monopolsko osoblje, koje sprovodi odluke i Zakon monopolski. Ali ja verujući u gotovost g. Direktora, da će mnoge neispravnosti u tome ispraviti, zadržavam da to njemu saopštim, a ovde da kažem da se nadam da će se ispraviti, jedna druga greška, a to je, da novim Monopolskim zakonom sadnja duvana nije proizvođačima zabranjena na dve parcele, dok monopolski organi u mome srezu u nekim opštinama to zabranjuju.

I ja, ako se upravljam po raspoloženju moga sreza, trebalo bi da glasam protiv budžeta u znak nezadovoljstva prema politici koja se sprovodi od strane monopolske uprave, ali kako ovo pretstavlja budžet Ministarstva finansija i kako sam ja lično uveren da će G. Ministar i g. Direktor učiniti sve što je moguće da se ove nepravilnosti otklone, izjavljujem da ću glasati za ovaj budžet. (Aplauz.)

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Gospodo, pre nego što prekinem ovu današnju sednicu, da vam

saopštim da se ne razilazite, jer ćemo održati kratku klubsku sednicu radi dogovora o listi članova Odbora za proučavanje zakonskog predloga o prometu žita. Sa vašim odobrenjem ja ću ovu sednicu da prekinem, s tim da je nastavimo večeras u 9 časova.

Sednica je prekinuta u 19,15 časova.

Posle pauze, početak u 21,05 čas.

Pretsednik Dr. Kosta Kumanudi: Nastavljamo sednicu. Ima reč g. Milan Petković.

Milan Petković: Gospodo narodni poslanici, gospodin Ministar finansija u izlaganju svog budžeta maločas reče da je Ministarstvo finansija jedino Ministarstvo prihoda a sva ostala Ministarstva su Ministarstva rashoda. Posmatrano sa te tačke gledišta Ministarstvo finansija, kad bi se slikovito prikazivala uloga i služba njegova, onda bi se moglo za njega reći, da je ono motor koji pokreće i oživljava mašinu koja se zove država. Mogu svi ostali delovi mašine državne biti u najispravnijem stanju i najsposobniji za vršenje svoje funkcije, ali oni će ipak ostati u nepokretnom stavu ako motor ne pokrene čitavu mašinu i ne stavi je u kretanje. Tek onda svi delovi državne mašine dolaze do izražaja svoje vrednosti.

Ako je to tako, a tako jeste, onda nije bez značaja, naprotiv veliko značenje ima pitanje, kakav je motor sam po sebi, kako je izgrađen, da li su svi sastavni elementi u njemu dobri i da li su vezani i spojeni tako, da motor kao celina može da vrši svoju namenjenu funkciju.

Prvi sastavni element finansijskog motora nesumnjivo je porez. Bez toga elementa motor neće biti ono što mora i treba da bude i što garantuje njegovu čvrstoću i pouzdanost, da može kretati čitavom mašinom države. Sadašnjim budžetom i Finansijskim zakonom nije izmenjena suština poreskog elementa ovoga državnog motora, ali se menja njegova količina i prema tome i kvantitativni, ali samo kvantitativni njegov odnos prema ostalim elementima. Kad sam kod poreza, hoću da kažem i da dam izražaja svome najdobronamernijem uverenju, da su neposredni i posredni porezi u našem poreskom sistemu u mnogo slučajeva u nesrazmeri. Posredni porezi u našem poreskom sistemu igraju važnu ulogu u državnim приходima. Ovi porezi plaćaju se posretstvom carina i svih životnih namirnica monopolisanih i oporezovanih od strane države. Nesrazmera ovih poreza najjače se reperkutuje u faktu da monopolisane i oporezovane artikale — u koliko su neophodna životna potreba — mora kupovati i poreski obveznik mali kao i veliki, pa prema tome i plaćati posrednu porezu onaj stodinarski poreski obveznik, kao i onaj milionski. To je dokaz, da su zdraviji i pravedniji neposredni nego posredni porezi.

Ja učinih ovu konstataciju u nameri da ukažem na skupoću mnogih artikala, kao nosioca posredne poreze, a ti artikli su potreba i onog slabog porezovnika, kao i onog jakog i jačeg kao na primer petroleum, šećer, kao i mnogi medikamenti koji su oporezovani teškim carinama a osnovna su potreba i najširih slojeva naroda.

Kad sam već kod poreze hoću da kažem nekoliko reči i o raspisivanju poreze u krajevima bivše Bosne i Hercegovine, čiji jedan dec imam čast da pretstavljam u Narodnoj skupštini. Ja sam u svom govoru u specijalnoj debati budžeta Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja ukazao na teškoće i nepravilnosti, koje se čine velikom broju naših građana zainteresovanih u invalidnini, plaćanju raznih taksa, bol-

ničkim troškovima, skraćenom vojnom roku itd. Sve ove teškoće i nepravilnosti dolaze od neraspisa poreza davno i davno podeljenih porodičnih zadruga na selu, gde se poreski objekti ne menjaju, nego trajno zadržavaju svoju prvobitnu rentabilnost. Ne raspisivanje poreze u bivšoj Bosni i Hercegovini datira još iz predratnog vremena, pa se proteže sve do današnjeg dana. To je sve zato, što su bivša kmetska selišta u Bosni, kao poreski objekti, bila nedeljiva pre oslobođenja bez pristanka age kao zemljovlasnika. Po pristanku zemljovlasnika dolazio je geometar, proveo kroz katastarske mape deobu zemlje i tek na osnovu toga izvršio raspisivanje poreze na nove podeljene katastarske jedinice, i to je dostavljao poreskim upravama, koje su to novo stanje provodile kroz svoje knjige. Pre oslobođenja raspisivanje poreze provodeno je svakih pet godina u svakom selu svih srezova, barem u onim slučajevima gde je bila saglasnost zemljovlasnika, a posle oslobođenja, za punih 10 godina raspisivanja poreze nisu se vršila nikako, i to iz više razloga, među kojima je jedan i taj, što kmetska selišta u mnogim srezovima nisu još ni danas upisana u gruntovnici kao vlasništva bivših kmetova, pa zbog toga faktične deobe nisu mogle biti i formalno ozakonjene, jer je falio potpun izražaj vlasništva. Posle donošenja Zakona o bivšim kmetskim selištima u Bosni i Hercegovini ova je smetnja otpala, pa molim G. Ministra finansija da izda najstrožiju naredbu katastarskim upravama, da se odmah u svim srezovima bivše Bosne i Hercegovine pristupi raspisivanju poreze, da bi se otklonile nepravde, koje sam napred istakao. Kad sam maločas istakao pitanje poreze, hoću da kažem još nekoliko reči o načinu i taktu pri naplati te poreze i o svojstvima lica koja u ime države vrše tu naplatu poreze.

Način i takt pri naplati poreze vrlo su važni. Od njih zavisi u mnogo slučajeva i uspeh u naplati poreze. Isto tako važan je faktor za uspešno vršenje poreske službe i moralni kvalitet poresko-finansijskih organa. Ja poznajem poreske organe, koji iscrpu pre svega sva sretstva i dobar ton, nego dođu do naplate poreze, pa tek onda kad ta sretstva ne pomognu, mašaju se egzekutivnih i prisilnih mera. Tako poznajem šefa Poreske uprave jednog sreza, koji je u ovoj godini uspeo da naplati preko 90% poreze, a uspeo je samo taktom i podesnim načinom. Ali isto tako poznajem i poresko-finansijskih organa, koji vrše upravo razbojstva i nasilja, naplaćujući porezu i još se ponose, kako su i pod cenu najstrožijih mera vršili svoju dužnost i uspeli u naplati poreze. Poznajem i takvih poresko-finansijskih organa, koji su ljudima razdirali haljine i otimali novac za porezu, uperivali pun revolver pod grlo poreskim obveznicima i sekirama obijali vrata poreskih obveznika da u kuću prodru.

Ja skrećem pažnju u najboljoj nameri na sve ovo Gospodinu Ministru finansija i molim ga da u interesu državnog autoriteta sa svoje strane učini sve što treba da se prekine sa ovakvim metodama.

U vezi sa naplaćivanjem poreze i sa čuvanjem državnih stvari, ja ću se dotaći još jedne stvari, a to je nagrade organa Finansijske kontrole kad vrše hvatanje krijumčarenih nedozvoljenih predmeta. Ja verujem da je zakonodavac, koji je predviđao tu nagradu, imao u vidu najbolje namere, da na taj način pobudi i razvije volju kod tih čuvara državnih fiskalnih interesa, da što savesnije i što bolje i svesrdnije vrše svoju službu, ali, gospodo, u mnogim slučajevima baš ta okolnost svršavala se na štetu mnogih i mnogih

nevinih lica. Ja poznajem slučajeve, gde su finansijski organi, ne uhvativši ništa i gde su bez ikakve podloge podnosili prijave i optuživala lica, koja nisu ništa skrivila, a to samo zato, kad budu osuđena zbog te umišljene i izmišljene krivice, kad se od njih naplati kazna i taksa u korist države, da bi jedan izvestan deo naplaćene kazne došao i njima u korist.

S obzirom na ovo ja molim G. Ministra da se iz tih odredaba zakonskih ili naredaba, iz onoga u čemu je to predviđeno i određeno, da se ukloni, da se otkloni ta nagrada koja je predviđena i koja je samo štetna i po državne interese i po ugled samih državnih organa.

Na kraju svoga govora, gospodo, ja ću dase dotaknem još samo jedne stvari, a to je sadnje duvana u Srezu srebrničkom u Drinskoj banovini.

Srez srebrnički nalazi se neposredno uz Srez račanski, Bajino-Baštanski. Srez srebrnički od pamtiveka sadio je duvan i narod onih siromašnih krajeva imao je lep prihod od duvana, jer su mnogi i mnogi domaćini uspevali da pored toga što zaradom od duvana otplate svoju porezu, prime i lepe sume novaca, kojima podmiruju svoje potrebe. I baš zbog toga, gospodo, što se ovaj srez upravo proteže neposredno uz Srez račanski, bajino-baštanski, i deli ih samo Drina, klima i podneblje je potpuno isto, te na teritoriji Sreza srebrničkog može da uspeva duvan kao i onaj bajinovac, koji je jedno vreme važio kao najbolji duvan u Srbiji pre rata. Pored toga austrijska uprava, gajeći i održavajući sadnju duvana u Srezu srebrničkom, podigla je u Bratuncu velelepne zgrade, u kojima su se mogle da prime velike količine duvana ne samo iz toga Sreza nego i iz više srezova. Ja molim G. Ministra da ovome pitanju pokloni pažnju i da i u interesu državnom i u interesu ovog siromašnog kraja, a i u interesu same proizvodnje duvana, koji može u ovome kraju vrlo dobro da uspeva, da nastane da se ponovo povрати dozvola da ovaj Srez može i dalje saditi duvan u svome interesu.

Ja završavam, a pri završetku s obzirom na ono što sam ranije kazao i razlagao, o neraspisu poreza u krajevima bivše Bosne i Hercegovine a naročito u srezu koji imam čast pretstavljati u Narodnoj skupštini, u Srezu vlaseničkom, ja molim Gospodina Ministra, a o tom ću podneti jednu pismenu pretstavku, da se u Srezu vlaseničkom postavi još jedan geometar, koji bi pomagao sadašnjem geometru, da se što prije provede kroz katastarske mape deoba već izvršenih deoba seoskih porodica, i da se na taj način što prije provede i raspis poreza u tom Srezu, kako bi mnogi invalidi koji su zainteresovani po pitanju invalidnine, i mnogi koji su zainteresovani bolničkim troškovima i skraćenom vojnom roku, kako bi došli do svojih zakonskih prava.

Ja verujući, da će Gospodin Ministar ove primedbe i napomene uvažiti, verujući u to, ja ću da glasam za predloženi budžet Ministarstva finansija.

Predsednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima reč narodni poslanik g. Jakob Zemljič.

Jakob Zemljič: Gospodje narodni poslanici, dozvolite mi, da se tudi jaz kot zastopnik najsevernejšega sreza naše obširne lepe Jugoslavije oglasim k besedi, da v kratkih obrisih čujete pritožbe, potrebe in želje mojih obmejnih volilcev.

Moj srez je v prvi vrsti vinogradniški. Saj je Ljutomersko vino zaradi kvalitete znano ne le širom naše države, ampak tudi daleč izven granic naše domovine.

Pred prevratom se je največ našega vina izvažalo v bližnjo Avstrijo, osobito Gornje Štajersko, Spodnje in Gornje Avstrijsko, deloma tudi na Češko. Po osvo-

bojenju je vsak izvoz našega vina postal skoraj nemo-goč. Kajti Avstrija zahteva v zaščito svojih vinograd-nikov uvozno carino po 6 dinarjev od litra. V notranjo-sti naše domovine vina ne moremo vnovčiti, ker živimo na skrajni periferiji naše zemlje in so transportni stroški za prevoz vina previsoki, in naši južni kraji naše vino premalo poznajo. Vsled tega se polnijo naše kleti, izpostavljam se potrošnji v lokalnem ozemlju po sramotno nizkih cenah, tako da pridelovalni stroški vinogradnika od daleč niso kriti. Naš vinogradnik in njegov viničar živita sedaj v največji gospodarski bedi. Pridelovalni stroški našega vinogradnika so še vedno isti, kakor so bili pred dvemi ali tremi leti, a cene vinu so padle za 60 do 80%. Strokovnjaški je namreč pre-računjeno, da stane vinogradnika liter vina, pridelanega v ugodnih vinskih letinah, najmanje 3 din., v slabejših neugodnih vinskih letinah pa 4 do 5.— din. liter. Prodajal pa ga je v jeseni po sramotno nizkih cenah 1—2 din., samo da zadosti svoji državlanski dolžnosti in plača predpisane davke ter obleče svojo družino in služinčad.

Pri nas je izterjanje davkov tako strogo urejeno, da davčna oblast ne pozna nobenih zastankov.

Pri izterjanju davkov zaračunavajo davčni uradi poleg 6% obresti in 6% zamudnih obresti tudi še 1% izvršilnih stroškov, čim v 8 dneh od prejema položnice davkoplačevalca ni zadostil svoji obvezi. Ti takozvani eksekucijski stroški, ki dejanski niti nastali niso, se ste-kajo v poseben fond, iz katerega se plačujejo nagrade in prejemki dnevničarjev (bržkone onih, ki so preko asistimiziranega stanja.)

Neglede na to, da ti eksekucijski stroški v obče niso nastali, je taka obremenitev davkoplačevalca v teh neugodnih časih neprimerna. Zlasti neugodno pa je to še preko zime, ko pretežni večini ni bilo mogoče plačati vseh zapadlih obrokov.

Ker bi uprava pri črtanju teh eksekucijskih stroškov ničesar ne utrpela, saj ima itak že 6% zamudnih obresti, vas prosim, da se črtajo vsi oni eksekucijski stroški, ki so sedaj že zapadli in da se v bodoče v tem zmislu pri davčnih uradih več ne prakticira. Slej ko prej pa naj bi se seveda izterjali oni eksekucijski stroški, ki so z opravljenimi izvršbo dejansko nastali.

Za omiljenje naše vinske krize predlagam:

1. Da se zemljiški davek za naše vinograde, ki je najvišji, primerno na novo regulira in zniža;
2. Da se trošarina na vino, ki prekaša sedaj prodajno ceno vinogradnika, ali popolnoma ukine ali pa primerno razmeram zniža. V nobenem primeru pa naj ne znaša skupno nad 1.50 din. od litra. Gostilničarjem pa se naj dajo olajšave glede točenja in plačevanja trošarine, zlasti da plača gostilničar trošarino takrat, ko sod nastavi.

3. Carina na uvoz modre galice naj se popolnoma ukine, ako domača produkcija ne zadostuje.

To bi bile glavne nujne želje in potrebe naših vino-gradnikov in prosim kraljevsko vlado ter gospode narodne poslance, da se te želje upoštevajo, ako nečejo nositi odgovornosti za popolno propast našega vino-gradnika in viničarja.

Druga moja pritožba je naš obmejni promet.

Po prevratu nam je zarezala bistra reka Mura nove granice med Avstrijo in našo Jugoslavijo. Žalibog smo pustili tam pri Radgoni še nekaj popolnoma slo-venskih občin, na katere ne smemo pozabiti, da se ne odtujijo svojemu jeziku.

Mi smo srečni, da smo osvobodeni in prišli iz mu-

čeništva v svobodo, v dolgo zaželjeno našo Jugoslavijo. Tukaj imamo svobodo, za katero smo se borili tudi mi na najsevernejši meji naše Jugoslavije in žrtvovali za to vse svoje sile in moči. Z vso energijo smo odbijali napade Nemcev, ki so delali pod parolo, da se zgradi nemški most do Adrije. Odbijali smo te napade požrt-vovalno in uspešno tako dolgo, dokler nasprotniki vsled naše skupne odpornosti niso bili razbiti, braniti pa hočemo to našo severno granico z enako energijo, kakor smo jo do sedaj, tudi še vnaprej, kakor bo to zahtevala od nas naša rodoljubna dolžnost in naš naj-višji gospodar — naš kralj. Vendar bi pa prosil, da nam kraljevska vlada na našem severnem delu ne dela takih težkoč v našem obmejnem prometu.

Ves čas po osvobojenju imamo tukaj lepo orga-nizirano obmejno službo, ki jo vrši naše vrlo orožništvo in finančna kontrola, za vzdrževanje redu in obmejnega prometa. Celih 12 let ni bilo nobene večje pritožbe, da bi te oblasti ne bile kos svoji težki nalogi.

Lansko leto pa so nam bile poslani v naš srez pogranične trupe, ki so tukaj na severni granici popol-noma nepotrebne, ne delajo posebne časti državi s svojim nastopom in stanejo državo brez potrebe težke milijone. Nočem Vam za danes razlagati čudne podrobnosti o teh graničarjih.

Našim dvolastnikom se godi velika krivica. Oni imajo svoje hiše in gospodarska poslopja tostran Mure, torej v naši državi, a večino njiv, travnikov, šum itd. onstran reke Mure, torej v Nemški Avstriji. Vsem tem je zabranjeno, da ne smejo svojih onstran meje pridelanih sadežev spraviti čez mejo, ampak jih morejo tam prodati, to je pšenico, rž, ajdo, krompir itd. Vsi ti se namreč smatrajo kot dvolastniki širšega ozemlja. Nemški Av-strijci-dvolastniki pa smejo svoje pridelke nemoteno spravljati čez mejo.

Velika težkoča se dela tudi našemu tranzitnemu prometu. Prekmurje leži s severno lego nekoliko km od Nemške Radgone. Transit v Jugoslavijo gre edino le čez most v Radgoni. Tukaj se delajo našim ljudem velike potežkoče in šikane, tako, da se tega tranzitnega prometa ne morejo posluževati. Vsled tega prosim, da kraljevska vlada iz stratejskih ozirov kakor tudi v prilog obmejnega prebivalstva takoj ukrene potrebno, da se zgradi most čez Muro na Petanjcih pri Slatini-Radenci, s čemur bo odpadla potreba tranzitnega prometa čez tujo državo in ne bomo odvisni od druge države.

Še par pripomb o kliringu, in težkočah glede iz-voza v Avstrijo, ki je urejen s kliringom. Ta kliring in tečaj šilinga bi odgovarjal našemu izvozu, ne odgovarja pa nikakor našemu uvozu, zbog previsokega tečaja šilinga. Naši izvozniki kakor tudi producenti in zadru-garji, ki izvažajo v Avstrijo živino in svinje, meso, mast itd., ne morejo priti do plačila svojih zahtev nad mesec dni. To se bo še poslabšalo, ker naši uvoz-niki ne plačujejo v kliringu toliko, kolikor znaša naš izvoz. Naš izvoz se izplačuje v Avstriji, čim naši trgovci-uvozniki kupijo blago na 3, 6 in 9-mesečne obroke. Po tem takim nikakor ne more biti pritok dinarjev v našo Narodno banko za avstrijske zahteve tolik, kolikor znašajo zahteve napram Avstriji.

Narodna banka se pa drži načela, da izplača te zahteve po redu njihovega dospevanja na naslov Nazionalbank Wien. To su pravi, da mora naš izvoznik ali producent čakati po dva, tri kasnije morda celo štiri mesce, predno dospe do svojega denarja. To stanje je brez potrebne in brze pomoči od strani vlade absolutno nevzdržno, — ako neče naša vlada, da se celi

izvoz zbog pomanjkanja denarja med trgovci sam ne zaustavi, kar bi bila največja škoda za naše seljake, ki ne morejo sami izvažati svoje stoke in svinj. A oni, koji izvažajo ali prodajajo, jih baš zato prodajajo, da dobijo denar takoj na roko izplačan, ne pa da preko tri mesece čakajo na plačilo.

Kaj pa sledi nadalje?! Kaj se bo zgodilo, če šiling pade v svoji kurzni vrednosti?! Kakor nam je že itak znano, je ta kurz 7.98 — umeten. Ako preračunamo, da naš izvoz znaša mesečno 25 milijonov dinarjev, potem je to trimesečno 75 milijonov dinarjev, in ako bi sedaj kurs šilinga padel, potem bi to bilo z ozirom na to, da je avstrijska vlada priznala kurz napram dolarju za izmenjavo papirja in olja za 28% nižji, katastrofalno za naše izvoznike, koji bi izgubili takoj ca. 20 milijonov dinarjev. Ta nesigurnost drži tudi cene svinj in živine nizko. Ako bi se pa moglo računati s sigurnostjo, potem bi se takoj zvišale cene svinjam in rogati živini. Po mojem mišljenju bi mogla vlada prevzeti garancijo pri Narodni banki, a Narodna banka bi trebala ta nakazila takoj izplačevati. In ako bi pri tem prišlo do tega, da bi bilo več novčanice v prometu, bi to nič ne škodilo, ker bi Narodna banka imela v devizah večje pokritje. Čeprav to ni baš prvorazredna deviza, ipak ona služi za pravo pokritje. V najslabšem slučaju bi vlada imela za svoje pokritje avstrijske vloge, katere imajo pōdaniki Avstrije pri naših bankah in poštnih hranilnicah in katere znašajo ca. 40 milijonov dinarjev. Ne trdim, da je ta pot zdrav in dober, ali naša vlada mora ipak poskusiti vse, kar je mogoče, da se temu odpomore in po mojem mišljenju storiti vse prej nego da pusti da se zaustavi ves izvoz za Avstrijo. Prosim g. ministra, da se izjavi v pogledu tega vprašanja, na vsaki način pa mora vlada prevzeti odgovornost, ker kazenski prepoveduje prodajo dinara kakor tudi šilinga pod kaznijo 300.000 din. Ako naša vlada ne dopusti, da bi si izvozniki prodali na drug način svoje šilinge, potom mora in je dolžna prevzeti jamstvo, da se bodo šilingi izplačali v polni vrednosti nakazanih dinarjev.

To so moje želje in pritožbe z najsevernejšega dela naše lepe Jugoslavije in prosim, da po možnosti izpolni to, kar sem navedel. Izjavljam pa, bom glasoval za predloženi budžet v pojedinostih. (Navdušeno pritrdjevanje in ploskanje v celi dvorani).

Pretsednik D-r Kosta Kumanudi: Ima reč g. Anton Kline.

Anton Kline: Gospodje narodni poslanci. Razgovarjalo se je in bilo je govora v tej Narodni skupščini o trošarini. Naj mi bo torej dovoljeno, da v kratkih besedah podam svoje in svojih tovarišev stališče, ki ga zavzemamo glede tega predmeta.

Ako hočemo da pomagamo vinogradniku, je potrebno, da se zniža trošarina na vino. Zakon naj se temu prilagodi in uveljavi tako, da bo gostilničarju omogočil nakup večje množine vina, to se doseže le tem potom, če se dovoli plačevanje trošarine tedaj, ko se sod nastavi na pivo. Dokaz temu je, da je preteklo leto, ko je vlada trošarino znižala za pol dinarja, mnogo gostilničarjev izgubilo ostalo polovico denarja od cele zaloge, ki so jo imeli. To je šlo pri mnogih gostilničarjih v tiseče dinarjev.

Druga točka je register, katerega mora vsak gostilničar voditi. Neka gostilničarka je plačala 100 din. in 30 din. takse, ker je pozabila za par dni po preteku treh mesecev vrniti register finančni kon-

troli, in to kot prestopke trošarinskega predpisa. Takih in enakih slučajev je mnogo.

Prve čase so odnašali predpisane registre kontrolni organi sami, kar je strankam bilo v olajšanje. Ta posel bi finančna kontrola opravljala lahko še nadalje, ker tam, kjer bi kontrolno službo opravljala dva ali tri, so po štirje. Ne obtožujem nikogar, pač pa hočem s tem dokazati, da je register nepotreben in strankam v nadlego.

Nadalje imamo pri nas register za vinogradnike. To je one vinogradnike, ki imajo svoj vinograd v sosedni občini. Ta vinogradnik mora voditi register tako, da vpiše vsak liter vina, ki ga porabi za dom. Če pa ni zmožen vpisovati, mora prijaviti finančni kontroli vsako količino na dom prinešene ali povžitega vina. To za vinogradnike ni samo mučno nego tudi zamudno. Za občino nabrano trošarino pošilja finančna kontrola banovini, katera jo vrne občini po odtegljaju 6% navadno po preteku mesec dni. Nabrana trošarina bi se morala poslati direktno občini, da ista z novcem lahko takoj razpolaga. Trošarina naj se zniža v sorazmerju z današnjo ceno vina.

Z ozirom na navedene podatke prosim, da Kraljevska vlada ukrene sledeče:

1) da se dovoli plačevanje trošarine na vino tako, da jo plača gostilničar tedaj, ko sod nastavi za točenje (to je „kad se metne bačva pod slavinu“).

2) Register naj se ukine, ker državi ne nosi nobenih koristi, gostilničarju pa napravlja težkoče.

3) Register, katerega mora voditi kmet vinogradnik za vpis vporabe lastnega pridelka, naj se ukine.

4) Vlada naj prepove saditi nove nasade trt v ravninah in takih legah, ki so za pridelovanje žita in sadja primerne.

5) Vlada naj prepove umetni kis ali sirče razen onega, ki se rabi za konzerviranje in se naj v ta namen vporablja vino, ki je zdravju bolj koristno. Prosim Kraljevsko vlado in posebej g. ministra financ, da gore navedeno uzakoni.

Naj mi bo dovoljeno spregovoriti še nekaj besed v korist neokrnjene gimnazije mesta in sreza Novo mesto. Novo mesto je metropola lepe dolenske strani v Sloveniji. To mesto je središče sreskega načelstva, okrožnega in okrajnega sodišča ter središče cerkvenega predstojništva. Vsa okolica gravitira v Novo mesto. Tu je središče trgovine in obrti te velike pokrajine. Za to je nujna potreba, da ima to mesto tudi žarišče svoje duhovne kulture, gimnazijo. Nad stoletni obstoj te gimnazije najbolj dokazuje njeno potrebo. Zato prosim kraljevsko vlado in ministrstvo financ in prosvete da nam očuva to gimnazijo. V polni meri da bo to storilo, bom glasoval za proračun. (Ploskanje).

Pretsednik D-r Kosta Kumanudi: Ima reč g. Stjepan Šiftar.

Stjepan Šiftar: Gospodo narodni poslanci, posle onako lepog i opširnog ekspozee G. Ministra finansija i posle ovoliko odličnih govornika o tome predmetu, ja ću biti vrlo kratak i reći ću samo nekoliko reči u korist mog izbornog Sreza belovarskog. Narod toga sreza bavi se uglavnom stočarstvom i to najboljeg kvaliteta, gaji simentalsku pasminu bavi se i kulturom žitarica i ima od nje uglavnom toliko koliko treba za vlastitu potrošnju a mali deo izvozi. Uz to se bavi i drugim, kao sejanjem repe i od toga u glavnom ima dohoda u jesen. Belovarski srez kao i još neki, koji su nekada činili Belovarsko-Križevačku županiju, nisu nikad bili, gospodo, pasivni, nisu nikad imali

nikakvu pomoć od države već su naprotiv bili uvek tretirani kao aktivni srezovi, kao bogati srezovi i kao takvi bili su uvek oporezovani. Šta znači, gospodo, bogat? Zar je to bogat seljak, koji ima 6 do 7 jutara, kao što je to obično tamo ili koji ima 15 do 20 jutara zemlje, ali to je ređe, a od 50 na više ja, gospodo, ne znam nikoga u srezu. I, gospodo, takav srez bio je tretiran kao bogat unatoč svih nastojanja poreskih komisija, u kojima sam i ja imao čast više godina sudelovati, nismo mogli razuveriti gospodu referente da to ne stoji. Ti seljaci bili su vrlo jako oporezovani a naročito u ono doba kad se oporezovalo dohodarinom. Gospodo, narod toga sreza još i danas stenje pod tim teškim jarmom, i to za to što taj porez nije bio na vreme raspisan. Dogodilo se, gospodo, da se ovaj porez raspisivao 3, 4, 5 godina kasnije. I šta se dogodilo? Raspisivan je u ono vreme kad je seljak osiroteo i kad nema da plati.

Događa se, gospodo, da se danas potražuje od tih ljudi po 1—10.000 dinara toga poreza na dohodarinu. Gospodo, ovo seljak ne može da izdrži kraj redovnog svoga poreza i tu se mora nešto učiniti, da se poduzme neka revizija, jer time on pada iz dana u dan u veće tegobe i ne može da plaća ni redovite poreze; nastaje jedna zbrka i ništa drugo.

Ja pozdravljam naročito predlog G. Ministra finansija koji je doneo i kojim ćemo se ovih dana pozabaviti, a koji govori o smanjenju 20% na neposredne poreze. To je vrlo lepo, ali kraj svega tog smanjenja to je još uvek veliki porez prema omeru u kome su pali njegovi produkti. Seljak se i ne tuži na same državne poreze. To bi još lako išlo. On se tuži na sve drugo što se na to veže. Slobodan sam skrenuti G. Ministru finansija na to pažnju. On se tuži najpre na opštinske namete, koji više puta iznose par 100 postotaka. Zato držim da bi bilo neophodno potrebno da uz donošenje zakona o ustrojstvu seoskih i gradskih opština, da se donese hitno i zakon o budžetiranju seoskih i gradskih opština. Nadalje, gospodo, seljak se dalje tuži na te banovinske prireze i banovinske dažbine, jer je to u ovo teško ekonomsko doba za njega vrlo teško. Seljak se naročito tuži na banovinske dažbine, na neku banovinsku taksu na direktnu rodenu lozu i plaća u našoj Savskoj banovini 20 para po čokotu. Vi ćete se smejeti kad ja to kažem, ali mi živimo u krajevima gde nema druge nego direktno rodeće loze i te loze ima raznih vrsta. Ja vidim da je ljudi uživaju i da niko nije od nje umro. U glavnom seljak to odgaja u toliko što sam za svoju kuću treba i sad se seljak pita: platio sam zemljarinu a sad moram platiti tu globu, — jer oni to zovu globom — jer imam tu direktno rodeću lozu. Ja znam da postoji jedan zakon koji je donešen ovde 1925 godine, da se loza ima do 1931 godine ili da iskrči ili da iscepi. Što se ljudima ne daju cepila, ili dajte iskrčiti tu lozu i ne dajte narodu odobravati šutke da i dalje upotrebljava i to je neka vrsta poreze i seljak se huni i kaže: to plaća samo naša Savska banovina.

Moram da napomenem G. Ministru finansija da u poslednje vreme dolaze narodu neki naknadni nalozi za platež poreze, da plati posebnu taksu za kupoprodajne ugovore od pre 5—6 godina. Ako je bilo premalo ocenjeno ono što je kupljeno ili prodato, naša cenzura trebala je na vreme pozvati te ljude, a ne 1929 godine dolaze naknadni nalozi za platež i onaj koji je pre 5 godina prodao jedno simentalско

tele za 1000 do 1200 dinara mora danas platiti dvo krave.

E pa, gospodo, to ne ide, i s te strane mora se nešto učiniti. Takih stvari ima mnogo, gde narod mora da plaća obročnu otplatu. Šta će pre narod da da? On ima da daje tu obročnu otplatu, egzекutor dolazi, da mu izvrši tu naplatu, a on nema odakle da je plati. Dug se gomila sve više i više, i kuda sve to ide, gospodo?

Ja moram da spomenem i ako nerado, jer je i to jedan nevidljiv porez na seljaka. Daleko je od pomisli, da hoću time nekoga da vredam, a najmanje ceo taj stalež, ali moram to da spomenem prilikom ove debate. To su veliki advokatski, ili sudski troškovi. (Živo odobravanje). Ja imam da vam navedem jedan slučaj, ali takvih slučajeva ima više, ima ih najmanje dva do tri. Ja sam morao ovih dana, iz ovog Doma, da odvedem jednog seljaka G. Ministru pravde. On je za godinu dana morao da ide u sud 39 puta, da bi mu se samo rešila jedna stvar. On je imao kod Kotarskog suda jedan spor, za koji je do sada platio 4500 dinara raznih troškova, a sad mu traže da plati još 8000 dinara. Dakle svega 12.500 dinara. On kaže: Ja, gospodine poslanice, ne znam šta da radim, i odakle ću da platim ovih 12.500 dinara troškova. Ja sam povodom toga učinio jednu pretstavku Gospodinu Ministru pravde, i sad ćemo videti šta će on dalje uraditi. Ja se pozivam povodom ovoga i na onaj govor našeg poslaničkog druga g. d-r Bačića, koji je govorio prilikom budžeta Ministarstva pravde. On je tom prilikom govorio, da je potrebno, da se donese za gospodu odvjetnike i javne beležnike novi postupnik. Na taj način kad neko bude osuđen, da mu se ne prave odmah silni troškovi. Krajnje je vreme, upravo dvanaesti je čas, da tu treba da se nešto uradi. Gospodo narodni poslanici, tu treba posvetiti najozbiljniju pažnju, i s toga je potrebno, da se donese zakon da seljak plaća onda kad mu bude moguće da plaća.

Neću da govorim o ekonomskoj krizi, i Žitnom zakonu, i šta ti ja znam o tome. U ovom Domu mnogo je govoreno, i zato se nadam da će Kraljevska vlada da pristupi hitnom donošenju shodnih mera u tom pogledu. Mi treba da poradimo na tome, da damo narodu posla, da mu damo trgovinu, te da mu bude omogućeno, da može da plaća te troškove. Danas toga nema.

U našim krajevima bilo je slučajeva da ako nismo mogli da prodamo žito, mi smo prodavali stoku. A sad ni to više ne možemo da prodamo. Dakle, gospodo, ukida se Žitni zakon, koji apsolutno nije postigao namenjenu svhu, već protivno, a šta vidimo ovde, da se uvada neki nov sistem za izvoz stoke. Podela toga kontigenta, propisi pravilnika za robni kliring sa Austrijom, već u početku pokazao se loš, i naši izvoznici nisu u stanju pod tim okolnostima da izvažaju, što znači, da naš seljak još jedino što je mogao da proda, i ako vrlo jeftino, sada nikako ne može više tu svoju stoku da proda. Prema tome kliringu, Narodna banka ne isplaćuje onome trgovcu njegovu robu, dok ne dođe na red. I to su obično mali trgovci, koji nedeljno prodadu četiri do pet vagona volova, druge nedelje opet proda četiri do pet vagona, pa ni to ne može da naplati. Usled toga ni ti trgovci nisu mogli da plaćaju seljaku stoku, već su i nju uzimali na veresiju. Danas seljak prinuđen je da prodaje svoju stoku, i kad je doveo kod trgovca, ovaj nema para da mu plati, onda mu seljak sam

kaže: „uzmi ti stoku pa ćeš mi je platiti kad dođeš do para“. Eto to je učinio taj naš novi robni kliring.

Ovde bi naša Narodna banka morala naći neki modus, da se bar tim trgovcima dâ neka akontacija za njihove tražbine, da mogu ići za tu stoku. Zima je duga; seno je prošlo; ljudi ne mogu da teraju stoku na pašu, a ne mogu je prodati. Moramo se svojski pobrinuti kako ćemo to rešiti. Moj Srez bjelovarski a takođe Srezovi i đurđevački, koprivnički i garišnički su stočni krajevi. Tom narodu tamo mnogo bi se pomoglo, kada bi država od tih ljudi dnevno kupovala mlijeko za vojsku, bolnice itd. Time bi naši vojnici dobivali zdrav i jeftin obrok, a tim seljacima bi se dala prilika da nešto zarade. Tamo se dosta mleka proizvodi, ali se to mleko ne može da plasira. Taj način pomoći kupovinom mlijeka za vojsku i bolnice nije ništa novo. Toga ima i u drugim državama; u Čehoslovačkoj, Mađarskoj, a u novije doba, kako čujem, i u Švajcarskoj.

Ne mogu a da se ne dotaknem velikog tereta, koga snašaju u glavnom privrednici: obrtnici, trgovci, industrijalei, a to su holno-opskrbeni doprinosi okružnim uređima za osiguranje radnika. Ti su tako visoki i penju se dnevno kod pojedinih grana tako, da više iznašaju no sav drugi porez, sa svima samoupravnim prirezima i dažbinama. Ovo treba revidirati i sniziti na snošljivu mjeru, a da ne spomenem onu za koju ti uređi daju protiv usluge, kada koji nameštenik oboli. Isto tako terete danas privrednike i narod razne komisijske takse, građevinske, policijske i slične, bilo opštinske, banovinske ili državne. I tu treba provesti reviziju, jer te takse ne opadaju, već rastu iz dana u dan.

Na koncu moga razlaganja, slobodan sam upozoriti G. Ministra finansija, da država vrlo sporo isplaćuje tražbine pojedinih dobavljača za isporučenu robu, ugallj, drvo i slično, čime dovodi u neugodan položaj takva poduzeća, jer ona u tim slučajevima ne mogu udovoljavati ni svojim najnužnijim potrebama, ne mogu isplaćivati svoje radnike.

Imade slučaj gdje država već od godine 1924 ne isplaćuje račun jednom dobavljaču drva, koja su dobavljena za jednu gimnaziju, a to zato, jer je u toj godini provaljeno u gimnazijsku blagajnu, porobljene pare, a sada su badava sva potraživanja toga trgovca.

Naročito, čast mi je upozoriti G. Ministra finansija i Kraljevsku vladu, da bi se dale učiniti lijepe uštede, kada bi se pristupilo donošenju zakona o izmjeni državnih i vojnih zgrada, te kada bi se tome i pristupilo. Imade vrlo mnogo gradova, a među inim nalazi se i grad Bjelovar, gdje vojska i poštanski ured stanuju u opštinskim, odnosno privatnim zgradama. Poznato mi je da su povedeni pregovori između opštine i Ministarstva vojnog, učinjene sve procene i svi izvidi, i čeka se samo na donošenje zakona i sprovođenje istoga u život. Kad bi se taj zakon doneo, time bi se odteretio državni budžet za oveće sume svake godine za plaćanje kirije, i ostale bi tu izvesne sume, kojima bi se moglo raspolagati za podmirenje drugih potreba.

U nadi da će G. Ministar finansija i Kraljevska vlada uzeti u obzir ovo što sam izneo i da će voditi računa o ovim mojim napomenama, izjavljujem da ću glasati za budžet Ministarstva finansija.

Predsjednik D-r Kosta Kumanudi: Ima reč g. Jovan Dovozenki.

Jovan Dovozenki: Gospodo narodni poslanici, smatrajući da je i G. Ministar i g. g. narodni poslanici i Kraljevska vlada i svi ostali za to da se nešto dobro i pošteno uradi, ja neću dugo govoriti. Biću kratak, pošto su i g. Ministar i narodni poslanici izneli i u načelu i u pojedinostima sve ono kako bi i šta bi trebalo da bude. Ali, gospodo, svaki kraj ima svoje nevolje, svaki kraj ima po nešto što ga tišti i što ga boli. Ja ću govoriti za Srez žegligovski, odnosno kumanovski, čiji sam predstavnik u ovome Domu. Gospodo narodni poslanici, na Jugu još nije izvršen katastarski premer i klasifikacija zemlje; ona je izvršena za vrlo kratko vreme i to onako od oka. Ja znam pozitivno da onaj koji je vršio klasifikaciju zemlje u Srezu žegligovskom nije mogao da obiđe srez, usled kratkoće vremena; on je prelazio dnevno 2.000 hektara. Posle izvršenog posla palo je više od 5.000 žalbi; od tih pet hiljada žalbi, usled kratkoće vremena, rasmotreno je samo 150 žalbi. Gospodo narodni poslanici, kako je rdavo vršena klasifikacija zemlje, neka posluži Opština ramanovačka, na putu Kumanovo—Skoplje. Ta se opština graniči sa Opštinom bunardičkom u Srezu skopljanskom, — i dok je zemlja u Srezu skopljanskom dva puta bolja, ona je otišla u sedmu i osmu klasu, a zemlja Opštine ramanovačke u drugu i treću klasu. Vidite, kakva je tu greška učinjena. Osim toga, gospodo, prilikom podnošenja poreskih prijavi narod i meštani nisu znali šta znači hektar a vlasti opet, sa svoje strane, nisu znali za onu meru koja se u narodu upotrebljava, — te je tako jedan čovek prijavljivao dva i tri puta više zemlje nego što stvarno ima. U Orašačkoj opštini meštani su, po dozvoli vlasti, uzeli privatnog geometra i vršili premer, pa je stvar došla dotle da su oni platili porez za deset godina unapred, u pet, četiri, tri i dve godine. Ja na osnovu ovoga što sam naveo i na osnovu Zakona o katastru, člana 59, molim Ministra da primi ovu moju primetbu k znanju i da dozvoli da se i tamo primaju žalbe na klasifikaciju zemlje, kao što se primaju onde gde postoji katastar. Želja bi mi bila da se i tamo izvrši klasifikacija zemlje od strane sposobnih ljudi, onako kako treba. Narod se, gospodo narodni poslanici, ne žali na porezu; on se samo žali na nepravdu, i smatrajući da će Gospodin Ministar primiti ove moje napomene, izjavljujem da ću i u pojedinostima, kao i u načelu, glasati za predlog ovoga budžeta.

Predsjednik D-r Kosta Kumanudi: Reč ima narodni poslanik g. Milan Dobrović.

Milan Dobrović: Gospodo narodni poslanici, pozdravljam današnju izjavu G. Ministra finansija, kojom je stavio u izgled, da će u najkraće vreme podneti pred Narodnu skupštinu novi zakonski predlog o državnom računovodstvu. Ovo zato, jer smatram da je vrlo potrebno da se to što pre donese, već iz obzira na reorganizaciju poreske uprave. Jedan od gospode predgovornika već je istakao tu potrebu, i ja bih baš zato što vidim iz iskustva da stvari, koje se češće ponove, pre se i donose i pre svršavaju, izneo neke stvari, koje će opravdati, kolika je nužna ta reorganizacija poreske uprave.

Gospodo, u poreskim upravama ubira se razne vrste poreza. Imade ih valjda desetak-dvaneastak: zemljarina, dopunski porez, kućarina, banovinski itd. Za svaki od tih poreza potrebne su ne knjige nego knjižurine i formulari. I kad porezovnik, koji treba da plaća porez, dođe da tamo plati, dok se to zavede i provede, prolazi vreme i kad je utvrđeno da je sve

platio, dobiće ponovo opomenu pred kraj godine da ponovo plaća porez. Ja držim, da bi se to dalo jednostavno složiti da bude jedna knjiga, a ne deset knjiga, koje koštaju mnogo novaca, a onaj porezovnik niti ima vremena da to proknjižava i zato ima mnogo zaostataka u poreznom uredu. Dešava se da po dva sreza imaju jedan poreski ured. Zamislite tu da onaj mora da dolazi daleko 20 km i da plaća porez i kolika je to neprilika za porezovnika! Zato je iskrena želja i molba, da se opet prenese uplata i ubiranje poreza na opštine. Time će se porezovnicima mnogo olakšati i verujem, da će tim olakšicama poreznici biti umireni.

Gospodo, mi smo na završetku budžetske debate. Ja ću kratko da iznesem zaključne račune o olakšicama i žrtvama obzirom na porezovnike i na državni prihod. Te olakšice obzirom na budžet i na razne zakonske predloge, koji su primljeni i koji će biti još predloženi, mogli bi grupisati ovako.

Do sada od tih olakšica znamo da će biti provedeno i već su provedene: žitni režim, ishrana pasivnih krajeva, zemljarina, trošarina i sada dolaze razni oprosti kazni, šumarski, trošarinski, carinski i monopolski.

To bi bila jedna aktivna strana za porezovnika, pasivna za državni fiskus. S druge strane žrtve ili pasiva za porezovnika, a aktiva za državu: to su, snižavanje i redukcija činovnika, penzionera, ukidanje gimnazija, ukidanje nekih vozova i otpuštanje službenika finansijske kontrole. Sa onim aktivnim stavkama za porezovnika ja se neću dugo da zadržavam, jer su te toliko razglabane i o njima je već toliko govoreno, ali bih o trošarini progovorio par reči, da dokážem, kako je potrebno, da se ta trošarina ili ukida ili da se učine neke preinake u korist porezovnika. Već ove jeseni bilo je slučajeva, da su mnogi vinogradari pred berbu morali, jer nisu mogli da prodaju vino, da od istoga peku rakiju ili konjak. Čim su to učinili trebalo je platiti trošarinu. Međutim, banke nisu davale novaca, čovek nije mogao da proda vino a pogotovo rakiju i podneo molbu Ministarstvu finansija da mu se dozvoli, da plati trošarinu u ratama, ali je Ministarstvo molbu odbilo jer je tako u Zakonu. Međutim, jedan od vinogradara podneo je sledeću molbu Ministru finansija: Ja ne mogu da prodam vino i da platim trošarinu, pa molim Gospodina Ministra neka odredi Finansijsku kontrolu, da ja mogu tu rakiju da prolijem. Tako sam ja izvešten i to je bila jedina molba koja je uspela, jer je Ministarstvo finansija ipak pristalo da čovek plati trošarinu u ratama ili naknadno. Ja se nadam, da ovaj drastičan primer dovoljno dokazuje kako su potrebne neke mere da se ti trošarinski propisi izmene.

Gospodo, ja ću još sa par reči da se zadržim na onim za državu aktivnim a za porezovnike pasivnim stavkama. Malo je nezdgodno govoriti o snižavanju plata i redukciji činovnika kao o snižavanju prinadležnosti penzionerima. Svi mi uvidamo da ove teške prilike to zahtevaju. Ali na nešto ipak treba upozoriti, na ime, da su to sve naša braća i očevi porodica pa da prilikom tih redukcija i snižavanja plata treba da se postupa stanovitim redom i da se uzmu u obzir oni mali, koji imaju veću porodicu, a ja sam uveren da će G. Ministar to u istini uvažiti.

Gospodo, još jednu stvar želim da istaknem a to je pitanje pensionera po starom zakonu. (Pljesak). Tima ljudima učinjena je jedna velika socijalna nepravda. Istina, mi nemamo mogućnosti da im povisimo penziju, ali smatram ipak da može da se nađe

neka olakšica za njih da ne budu tako nezadovoljni. Mi treba da nastojimo da naša država ima što više zadovoljnih građana, a među tima starim penzionerima ima ih koji su sav svoj život proveli u državnoj službi pošteno radeći i samo zato, što su pensionisani možda svega nekoliko dana ranije nego je stupio na snagu novi Činovnički zakon, oni imaju zaista jednu minimalnu penziju tako, da zavide mnogim svojim mladim drugovima, koji su možda svega 10 godina proveli u državnoj službi, pa imaju možda dva puta toliku penziju koliko ovi stari penzioneri. (Odobranje. Jedan uzvik: To su državni pastorcii).

Gospodo, što se tiče ukidanja gimnazija, to je jedna državna potreba, ma da ima pojedinih mesta, koja će biti time dosta pogođena. Ja sam ovu stvar zamišljao tako, kad već moraju te gimnazije da se ukidaju, da će G. Ministar trgovine i poljoprivrede u sporazumu sa G. Ministrom prosvete nastojati, da tamo gde se ukidaju gimnazije, budu otvorene zanatlijske ili poljoprivredne škole. (Pljesak). Jer, gospodo, ako mi možda imamo suviše inteligencije stručnih ljudi od zanata i privrede mi i te kako trebamo.

Gospodo, što se tiče ukidanja izvesnih vozova na nekim prugama, to je teška stvar, ali neće to toliko pogoditi sve nas, pa neka se ti vozovi ako mora tako da bude ukinu.

Što se tiče delimičnog ukidanja finansijske kontrole vredi isto što sam kazao i za činovnike. To su većinom naši ljudi i to možda iz naših najsiromašnijih krajeva i svi oni mahom imaju familiju, braću i sestre, koje izdržavaju. Svakako se nadam da će se i pri tom paziti da se poštede oni koji su ekonomski slabiji i koji su opterećeni porodicom, a da se otpuštaju oni koji nisu familijarni.

Gospodo, sada kada ove olakšice sa ovim žrtvama stavimo na kantar ja bih rekao da smo mi državni fiskus toliko već skresali da ja neznam kako ćemo moći u buduće da skidamo, a da ne moramo skidati, gospodo, treba privrednu snagu pojedinog porezovnika ojačati. Sve ove olakšice koje smo budžetom učinili svakako će pomoći porezovniku da lakše plaća porezu. Kad bi država mogla dobiti svoje prihode koje treba da dobije onda će lakše biti, ali osim ovih olakšica, koje smo dosada dali, ja mislim da bi bile još neke mere efikasnije koje nebi toliko teretile državni fiskus. Među tima potrebno bi bilo, što je u Skupštini toliko puta naglašeno, a ja hoću to da podvučem još jedanput, prvo: da se hitno i što gre obustave sve egzekutivne prodaje seljačkih poseda. (Pljeskanje). Druga je stvar: da se, bilo zakonski, bilo drugim merama, snizi kamata. Gospodo, jasno je, kamata zavisi od ponude i tražnje, kao i cena. Sad je prilika ta da ponude nema, samo je tražnja i jasno je da kamata mora biti visoka. Ali ako je ona previsoka, ako je zelenaška, onda bi država trebala da nastupi i da to reguliše. S tim u vezi dolazi i to što svi očekujemo, a to je razduženje. O tome pitanju toliko je govoreno i ja se sećam kako je pošlo i poteklo. Kad je to prvi put spomenuto u Finansijskom odboru, prvi od gospode Ministara rekao je: Jeste, to je vrlo važno, ali još nemamo podataka kako bi se to provelo. Kad je došao drugi Ministar, on je rekao: Jeste, gospodo, ja sam sastavio neki plan; kad je došao treći od gospode Ministara u Finansijski odbor rekao je: Ja sam već dao referentima da izrađuju neke predloge zakona. Kad neki dan čitamo da ne samo pojedina gospoda Mi-

nistri već i cela Kraljevska vlada, hvala im za to, razmišljala je o tome i nadam se da će doneti u najskorije vreme te zakonske predloge. Ja neću da prejudiciram tome predlogu, ali mislim da mogu par ideja da kažem koje će može biti da pripomognu ovoj stvari. Svi priznajemo, treba dati i razdužiti seljaka. Samo pitanje je odakle i ko će pare da da u ovome teškom vremenu. Ima nekoliko predloga, gospodo. Kad trgovac dođe u nemogućnost da plaća, za njega postoji prinudno poravnanje, prinudna nagodba. Trgovac koji je okretan, učen i video nešto u svetu i nešto zna, on može tim zakonom da se posluži. Za seljaka taj zakon slabo vredi. Ja mislim da bi mogla da se nađe neka modifikacija da se bar delimično taj zakon primeni na seljaka, kad dođe u takve prilike i ne može svojim obavezama da udovolji. Opet zato treba biti neko ko će toga seljaka da izravnjava. On mora imati nekoga prijatelja, strica, rođaka koji će za njega da garantuje, za taj njegov zajam koji treba da dobije. Mnogi će to i naći. Ali s druge strane ko će biti taj koji bi dao novce? Smatram da bi tu bila najpodesnija Agrarna banka, ali Agrarna banka razdala je svoje raspoložive gotovine. Ona je sav svoj kapital već razdala, ali je ovlašćena da izda neku vrstu obveznica. Tim obveznicama mogli bi se isplatiti dugovi seljaka, ali će njih slabo ko primati u otplatu duga. Jer mnogo je važno kako bi one delovale na verovnike. Verovnici su u glavnom pojedine banke ili zeleniši. Verovatno da bi se mogao naći način da se u ovome pravcu nešto učini.

Danas je pao zgodan predlog u Finansijskom odboru od strane jednog gospodina. On sada nije ovde, ali ću ja biti slobodan da iznesem ovde tu njegovu ideju.

Predsednik D-r Kosta Kumanudi: Gospodine poslanice, vama je vreme protекlo.

Milan Dobrović: Biću što kraći i završiću odmah.

Ja bih na završetku hteo da progovorim par reči još o nekim pozicijama.

Pre neki dan bio je glavni zbor Narodne banke. U zaključnim računima Narodne banke ima jedna pozicija koja iznosi milijardu i osam stotina hiljada dinara državnog duga Narodnoj banci, koji se vodi kao raniji avansi državnog duga prema Narodnoj banci. Ja verujem da je to za državu jedan od najpovoljnijih zajmova, jer se ona ne mora brinuti kako će taj zajam isplatiti, jer će ga Narodna banka naplatiti od zarade koju daje državi. Svake godine Narodna banka zaradi oko 50,000,000 dinara koje daje državi i tako će se ovaj dug u roku od 30 godina moći da isplati. Međutim, gospodo, ja mislim da je to prilično dug razmak vremena od 30 godina. Zato što je kamatnjak skup i zato što nema dovoljno ponuda u prometu, jer je mali opticaj. G. Ministar finansija će sigurno odmah pokušati da me pobije i reći će da je opticaj našeg novca dovoljno veliki, jer je i u najboljem vremenu opticaj bio manji pa smo s tim opticajem mogli onda izaći na kraj. Međutim, gospodo, praksa je pokazala da taj opticaj nije dovoljan, da s njime nismo mogli izaći na kraj. Zašto? Zato što je narod zadržao novac kod sebe i ne pušta ga u promet. Ja bih rekao da ne samo svaki pojedinac nego i pojedine banke drže danas novac u svojim trezorima više nego ranijih godina. Zašto? Zato što svet nema dovoljno poverenja. Zbog toga se i oseća nestašica u gotovom novcu. Ja nemam potrebe da dajem predloge Ministru finansija. Ali to nema nikakve veze

sa inflacijom. Kad nastupi inflacija? Inflacija nastupa onda kad država upotrebljuje novčanice za podmirenje svojih izdataka, kad se izdaju novčanice bez pokrivača. Međutim u predratnom vremenu izdavane su novčanice porezne i bezporezne. Kad bi država izdala zakon da Narodna banka, u ovakvim izvanrednim slučajevima, može da izda stanoviti kontingent novčanica uz oporezovanje, na primer uz 5% i neka izda jednu milijardu sa 5%, onda naš dinar ne bi ništa zbog toga izgubio u vrednosti a tih 5% doneli bi državi prihoda 50,000,000 dinara. Tim načinom mi bi taj dug isplatili ne u roku od 30 već u roku od 15 godina.

Ja neću više da duljim već ću da izjavim da ću glasati za predloženi budžet G. Ministra finansija.

Predsednik D-r Kosta Kumanudi: Ima reč g. Dušan Ivančević.

Dušan Ivančević: Gospodo narodni poslanici, ima tema manje popularnih i više popularnih. Ja ću ovde da govorim o jednoj temi, koja je najmanje popularna od svih i od koje su svi poslanici nekako izmicali, a koji su poslanici o njoj i govorili, govorili su takve stvari, da na njih treba reagirati.

U svome govoru od 29 februara Gospodin Ministar finansija je rekao da se prilikom sastava državnog budžeta ukazao jedan manjak od 500,000,000 dinara, koji se — po njegovim rečima — nije mogao na drugi način pokriti, nego da se smanje lični rashodi, tj. da se smanje činovnicima njihove prinadležnosti. Ja sam reči Gospodina Ministra razumeo tako, da je to bila krajnja potreba i nužda, i da je to smanjenje prinadležnosti akt državne nužde s jedne strane, i prema tome, za činovnike, s druge strane, to je jedna žrtva, koju oni treba da podnesu u ovoj teškoj gospodarskoj i finansijskoj krizi. Ja idem i dalje pa kažem da ja tako shvatam reči Gospodina Ministra, da kad to ne bi bila krajnja nužda, da on ne bi pristupio da u toj meri činovnicima smanji njihove prinadležnosti. To smanjenje činovničkih prinadležnosti odobreno je od većine poslanika ove Narodne skupštine. Dobar deo poslanika ipak se našao koji je stavio izvesne rezerve i svoju bojazan da to nije dobra i korisna mera. Ali ima poslanika koji su, govoreći o toj stvari, izražavali se tako o činovničkom položaju i životu činovnika, kao da je sasvim umereno i potrebna stvar da se činovnicima snize prinadležnosti, prikazivali su stvari tako, kao da je danas život toliko pojeftinilo, da činovnicima od njihovih prinadležnosti toliko pretiče, da se može sasvim mirne duše oduzeti ono što im pretiče. Bilo je i takvih naših drugova, koji su ovde oertavali činovnički položaj i život tako krasnim bojama i govorili o njemu tako lepo, da je, po njihovim rečima, činovnički položaj danas upravo zavidan položaj, i da činovnicima danas zavide svi staloži, ne samo seljaci, nego i trgovci, zanatlije, pa valjda i direktori banaka, osim, možda, direktora Hipotekarne banke, Agrarne i ostalih sličnih banaka. Osim toga padala je i povika, da je u državnoj službi suviše ženskinja, pa su neki naši drugovi predlagali da se ženske otpuste, da se iz kancelarija vrata i da se upute u svoju kuću, da vrše svoju prirodnu funkciju matere i domaćice.

Ja mislim, gospodo, da su ova mišljenja i ovi prigovori netačni i neopravdani. I to nije prvi put da se o činovništvu govori oštrije nego što treba, i to nije prvi put da se imaju pred očima pojedinci, koji možda nisu dobri, pojedinci koji možda materijalno

stoje dobro, ali koji nisu imanje stekli od plate nego na drugi način. Imajući pojedince pred očima stvari se uopštavaju i primenjuju na ceo činovnički stalež. Kako činovnici trpe neopravdane prigovore i napadaje, ja ću, gospodo, ovde da pokažem primerima, o kojima se jako nerado govori, ali za koje držim, da mi je dužnost da baš ja ovde u Narodnoj skupštini to kažem.

Vi svi, gospodo, znate otkad je naša država postala da je strahovita povika na beogradsko činovništvo, da je ono koruptivno, koruptivnije od svega činovništva ne samo u našoj zemlji, nego možda u svima što naprednijim zemljama. Povika na beogradsko činovništvo tolika je da imate ljude u ogromnoj masi, i što idemo od Beograda dalje, sve ih je više, koji tvrde i misle, da se u Beogradu ništa ne može postići bez novca, a da se sa novcem može postići savršeno sve. Pitaćete vi, ko to misli da je u Beogradu tako. Ja hoću da vas upozorim da tako ne misle samo oni elementi, koje bi mogli nazvati protivnicima naše države ili protivnicima naše prestonice ili režima koji vlada, i koji svaku zgodu iskorišćuju da napadaju Beograd i činovništvo, nego ima ljudi, koji su nesumnjivo rodoljubi, pa i prijatelji ovoga režima, a koji su uvereni da je u Beogradu korupcija tolika, da se bez novca ne može postići ništa, a sa novcem da se može sve. I kakvih sve shvatanja ima da vam pokažem samo na jednom primeru. Pre par dana jedan naš poslanički drug dobio je pismo iz Zagreba, u kome se ljudi školovani obraćaju na njega i traže da mi se poslanici poradimo na tome da im se izvedu neke ispravke i poprave nepravde koje im je naneo jedan zakon u skoroj prošlosti, a stvar je takve prirode: ako se taj zakon ne promeni, da im se ništa ne može pomoći. Ta promena zakona ne može se za sad izvesti, a oni nestrpljivi, pišu nama poslanicima ovako: ako vi poslanici nećete nama to izraditi, onda nama ne preostaje ništa drugo nego da se obratimo tome i tome advokatu, koji za hiljadu dinara svakom izradi to što vi nećete da izradite putem Narodne skupštine.

Međutim, gospodo, to je stvar nemoguća, jer kad je taj Zakon donet, onda se ne manje nego 50—100 činovnika žalilo na prevođenje po tome Zakonu i Državni savet je sve te tužbe odbacio. Nemoguće je dakle kad Državni savet odbaci stotinu žalbi, da onda dode jedan advokat i izradi nešto mimo Zakona i mimo Državnog saveta. (Jedan glas: Okrene paragraf). Ne može da okrene!

Ja sam, gospodo, došao u Beograd 1925 godine. Sve dok nisam došao u Beograd, ja iskreno priznajem da sam i sam verovao da su u Beogradu sve same lopuže, kradljivci i pljačkaši, jer su mi i najozbiljniji ljudi pričali da činovnici, kad im dodete za nešto, pruže ruku iza leđa da im ruku napunite. Ili, pričali su mi, kad dodete za intervenciju, činovnik izvadi tabakeru i kaže: „Izvolte pušiti“, — a kad onaj otvori tabakeru, u njoj nema ništa, i onaj onda misli šta to znači, dok se ne doseti da treba unutra metnuti hiljadarku.

Takve su se priče pričale za Beograd i tako se klevetao i Beograd i beogradsko činovništvo. To sam slušao od ozbiljnih ljudi i zbilja verovao da može i biti tako. Ja sam došao u Beograd 1925 godine i 8 godina ovde živim. Poznat sam sa golemim brojem činovnika u svima Ministarstvima. Učinili su mi ti činovnici do sada hiljade usluga za seljake i ostale čitaoce mojih listova, ali nikada nisam naišao na

priliku da ikome dadem i jednu paru za te usluge i ne samo da nisam imao potrebu za to, nego nikada nisam primetio ni na jednom činovniku da on očekuje od mene pare za uslugu koju mi čini, a nemoguće je, gospodo, 8 godina svršavati hiljade intervencija, a da se to ne zapazi, ako je istina što se govori.

Jedno stoji, administracija je naša užasno spora, pa ljudi misle da se njihove stvari ne svršavaju zbog toga što treba platiti, a one se ne svršavaju zato što je činovništvo nemarno i što je administracija uopšte takvog sistema da se po njoj ne može brzo raditi.

Mogao bi neko od vas da kaže: To ti govoriš danas u 1932 godini. Ja baš to hoću da kažem: 1928 godine, kada se vodila najžešća borba protiv režima koji je onda vladao i kada sam ja bio član seljačko-demokratske koalicije, koja je vodila najžešću borbu protiv svega što je bilo rđavo od strane tadašnjeg režima, ja sam onda u „Srpskom kolu“, opozicionom listu napisao ovo isto što sada govorim, to jest da ja nikada nisam naišao u Beogradu na činovnika koji bi tražio mito za učinjenu uslugu. I kad sam ja to kazao 1928 godine, ja to hoću i večeras da ponovim. Ali, gospodo, jedna je stvar tačna, tačna je stvar da naši građani, i naši seljaci doista daju silne pare na račun mita za činovnike. To je tačno, to se daje, ali činovnik ne prima mito i ako se tolike pare daju na račun njihov. Vi ćete upitati: kako to da se tolike pare daju na ime mita, a da ih činovnici ne primaju? To je zato, što mi imamo ogroman broj tipova sumnjive egzistencije; koji se have intervencijama i koji, ba veći se tim poslovima, kažu onim ljudima kojima imaju posao da obave: Ja ću ti to i to izraditi, ali moram podmititi inspektora, načelnika, pa čak i državnog savetnika. Ti mračni tipovi uzimaju pare na račun tih svojih intervencija i među ih u svoje džepove. Vi ste svi zapazili jedan strašan slučaj za naš društveni život. Vi ste, gospodo, čuli za onaj slučaj koji se desio u Novom Sadu, da su ondašnji sudovi osudili jednog čuvenog advokata i čoveka lepe prošlosti zato, što je taj advokat tražio od svoga klijenta za se 50.000 dinara, a obrazlagao je da mu ta suma treba zato da plati sudije da mu stvar svrše, a kad je stvar došla u ruke suda, advokat je hitno kidnuo preko granice, jer nije mogao da dokaže ono što je tvrdio.

O ovoj stvari, ja bih imao još mnogo što-šta da kažem i da pokažem kako se korupcija uvukla i kako ona nastaje, ali na žalost nemam vremena pa se moram žuriti da kažem druge neke stvari. Ja sam i 1928 godine, kao i večeras, branio beogradsko činovništvo, naročito braneći srednje i niže činovništvo, a ne uzimajući u odbranu više, jer sam sa njim manje poslao imao, a mogu da kažem, da među višim činovništvom, koje radi sa milionima i gde se interveniše zbog miliona, da tu doista može da bude i korupcije, ali tu, gospodo, među tom visokom gospodom, ima lišća sa svih planina. Nisu tu samo iz Srbije, ima ih iz Bosne, Hrvatske i Slovenije, i ako ima korupcije onda čini mi se da su se u tom izjednačili svi koji korupciju čine.

Braneći beogradsko činovništvo 1928 godine a i sada od privovora korupcije, ja imam kuraži da uzmem u odbranu činovnički stalež i od prigovora i od napadaja onih naših drugova, koji tvrde i kažu da je činovniku toliko dobro, da mu se može nešto od plate oduzeti i na taj način ušteda činiti. Ja sam, gospodo, kazao da ja shvatam reči G. Ministra da je on ovo smanjenje učinio priteran krajnom, nuždom jer je tako

morao, i samo zato što je tako morao, i prema tome je od činovnika žrtva to što se od njih danas oduzima. Ali kad se od nekoga traži da podnese žrtvu, onda žrtva treba da se traži sa puno takta i osećanja, da je može podneti sa dragom voljom, a ne može se ona tražiti na takav način, koji vređa i ogorčava. A mi ne možemo ogorčavati jedan stalež, koji je mnogobrojan i koji je državi i društvu potreban, i kojega trebamo mi svi, a naročito mi poslanici. (Pljeskanje i uzvici: Tako jel)

Svi oni koji govore da činovnicima treba smanjiti plate, jer je život sada pojeftinijo, polaze sa te pretpostavke da su ranije nekad 1928 godine ili 1925 činovnici bili toliko dobro plaćeni da im je bio potpuno osiguran život sa tom platom. I pošto su tada bili sasvim dobro plaćeni, to se danas, pošto je život mnogo pojeftinijo, može da oduzme razlika za koliko je život sad pojeftinio.

Međutim, gospodo moja, činovnik srednji i mali nikada u našoj državi nije bio plaćen tako, da bi mu plata donosila toliko, koliko mu za život treba, pogotovo činovnik koji je porodičan i koji živi uskupom mestu. Svi ti činovnici u skupim mestima apsolutno ne mogu da žive od svojih plata, nego svak mora da još i zasebno argatuje dok zaradi koru hleba za sebe i svoju porodicu. Zato je, gospodo, teško dirati u činovništvo koje živi u skupim mestima, teško je dirati u činovnike koji imaju porodice i tome činovništvu ma što oduzimati. (Jedan glas: Ali je sada kriza!) Jeste kriza i ja nisam protiv toga da im se oduzima, neka im se oduzima, ali to je onda žrtva sa strane činovnika i treba mu to priznati pa mu kazati: Ti se žrtvuješ, mi znamo da ti ne možeš da živiš, ali moramo da ti oduzmemo od plate u interesu države i naroda. Gospodo, ako je teško smanjiti plate onim činovnicima koji žive u skupim mestima, nije to lako učiniti ni onima koji na selima žive. Čuli ste, gospodo, da su se ovde neki naši drugovi žalili što je ukinut zakon koji je činovnicima u Južnoj Srbiji davao povlastice u pogledu godina službe, a to žaljenje znači da bi svima onima koji žive na teškim mestima trebalo poboljšati prinadležnosti. Dakle, nije to laka stvar.

Ovde se, gospodo, više na penzionere kako oni lako i ugodno žive. Ja, gospodo, neću da branim one koji su otišli u penziju od svoje volje i radi spekulisanja da pored penzije još zaraduju. Ja takve neću da branim, ali kad Vlada penzionise mlade i zdrave ljude, ja vas pitam kakav je njihov položaj. Ja ću vam da iznesem svoj vlastiti primer. Ja sam penzionisan pre izbora. Ja imam 17 godina škola, imam 17 godina službe i imam 17 stotina i 80 dinara penzije, stanujem na periferiji Beograda i plaćam stan 17 stotina dinara to jest: kad platim stan, ostaje mi 80 dinara. Ja sam poslanik, ali šta je sa mnogim drugima koji to nisu a penzionisani su u mojim godinama, kako će oni izići na kraj?

Ja bih, gospodo poslanike koji neće da razumeju kako je činovniku zamolio da podu malo i od sebe. Narodni poslanici imaju 6.000 dinara mesečno. Ja još nisam čuo poslanika koji bi kazao da je 6.000 dosta za poslanika, nego nema nijednoga koji ne kuka kako je 6.000 dinara malo. Pa vidite, gospodo, ne samo što mi kukamo, nego nema ni građanina ni seljaka, koji ne bi priznao da je 6.000 doista malo za poslanika. Mi smo imali u prošnoj skupštinskoj periodu dnevnicu u iznosu od 9.000 dinara. To, gospodo, nije bio neki skromni minimum nego lepa nagrada i nama se jedna tako lepa

nagrada snizila za 33%. Ipak smo mi još uvek visoko iznad činovnika, ali kod je govor o nama, onda nam je teško sa 6.000 dinara a ispada da je lako čak i onima koji imaju 1.700 dinara. Treba da znate i to da nijedan od nas ne živi od samih dnevnica, neko pored toga ima penziju, neko dućan, neko zemlju, neko lekarsku ordinaciju, neko advokatsku kancelariju, a poneko i javno beležništvo, koje mu donosi po 10 do 30 hiljada dinara, pa je tima ovih 6.000 dinara samo bakšiš uz ostale prihode.

I zato sam, gospodo, i ja mišljenja toga, da bi trebalo obratiti pažnju Kraljevskoj vladi i Gospodinu Ministru finansija, da se oni u budućee posluže radije metodom redukcije svih onih činovnika, koji nisu sposobni i koji nisu potrebni, a ne da smanjuju plate svima bez razlike. (Čuje se: Redukcijom ženskog osoblja.) Hoću i o tome da kažem dve tri reči. (Potpretsednik opominje govornika za završi govor.)

Završujući svoj govor, gospodo, hoću da kažem, da je palo više zahteva, kojima se tražilo da ženske ne služe po kancelarijama. Ja hoću da kažem to, da sve te ženske, koje su naše majke, ćerke, ili naše žene, ne idu od besa da rade u kancelarijama, nego zato što ih je naterala na to nužda, te moraju da rade. Ja mogu da vam kažem da sigurno nema ni 5% ženskih, koje bi služile u državnoj službi, kad ne bi morale, nego bi se sve one vrlo rado udale i živele jednim životom bez nužde i bez ikakve brige, ali kad one idu u kancelariju, one idu iz nevolje, a ne iz obesti.

Pre no što završim svoj govor hoću da učinim dva apela na G. Ministra finansija.

Prvi je taj da ga mi molimo, da obrati pažnju da se više ne vrše penzionisanja mladih i za službu sposobnih ljudi. Mi znamo da se događalo, a i danas se događa, da se penzionisu činovnici i protiv njihove volje, i ako su oni još i mladi i sposobni za službu. Ja zato molim Gospodina Ministra finansija, da u budućee sprečava ovakova penzionisanja, jer ona bez potrebe otežavaju budžet, a mlade ljude bacaju u težak položaj. Što se tiče povratka penzionisanih činovnika natrag u državnu službu, to je stvar već teža. Ali bilo bi potrebno, da se svi oni činovnici, koji su iz partijskih razloga oterani u penziju, pozovu natrag u službu.

Tako isto hoću da umolim Gospodina Ministra da se odupe svima silama i svom svojom snagom suvišnom premeštanju državnih činovnika iz jednog mesta u drugo. To se nije moglo odobriti ni onda, kad je bila partijska borba, a danas kad ima svega jedna partija, to je apsolutno nepotrebno. Međutim i danas može da bude u jednom srezu po 4—5 lista, i onda pristaje jedne liste rade svim silama na tome, da se progone oni činovnici koji su radili za drugu listu. Ja sam, na primer, izabran velikom većinom u mome srezu, pa ipak moji protivnici traže da se progone činovnici koji su za moju listu glasali. To premeštanje ne samo da je šteta za državnu kasu, jer sve to mora država da plaća, nego se na taj način, gospodo, čini velika nepravda činovnicima. Gospodin Ministar finansija trebao bi dakle da se naročito odupe takim premeštanjima i to ne samo da je njegova dužnost, koju on treba da vrši iz fiskalnih razloga, nego i iz razloga socijalno-humanih.

Završujući svoj govor, ja hoću samo još da upozorim Gospodina Ministra, da bi bilo potpuno pravo da se u čl. 47 Finansijskog zakona, posle stava II, gde se govori o penzionerima koji služe u službi banovina i opština, da se doda: da se te odredbe ne odnose na pretsednike seoskih opština. To je potrebno zbog

toga što ima mnogo sela, koja su potpuno zapuštena, neprosvećena, nekulturna, gde je teško naći pismena čoveka i administraciji vešta i tu je penzionarac jedini koji može da vodi opštinsku upravu, a drugo penzionarac je uvek garancija da će opštinsku upravu voditi ispravno, jer on strahuje za svoju penziju i zbog toga što strahuje, mora da vodi opštinsku upravu kako treba.

Očekujem da će Gospodin Ministar uvažiti ove moje napomene o činovničkom staležu i njegovu životu. I dodajem, ako se u budžetu pokaže manjak, da se ja nadam da Gospodin Ministar finansija neće taj manjak podmiriti na taj način da se opet snižavaju činovničke prinadležnosti, jer će dovesti činovništvo u težak položaj, koji ono neće moći više da izdrži. Očekujući da će se ove napomene uvažiti, izjavljujem da ću glasati za ovaj budžet.

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Reč ima gospodin Miloje Sokić.

Miloje Sokić: Gospodo narodni poslanici, mi, poslanici, prijavljeni po specijalnoj debati budžeta Ministarstva finansija u koliko imamo dužnosti da iznosimo ono što nam je poznato iz krajeva koje predstavljamo, isto toliko smatramo da će biti dužnost i nadamo se da će Gospodin Ministar finansija to pribeležiti i da će te naše primetbe ne samo biti pribeležene, nego da će uroditi i nekim plodom.

Ali pre no što budem govorio o stvarima koje se tiču resora Ministarstva finansija i koje su meni poznate iz sreza koji ja predstavljam, ja ću da se osvrnem na jednu stvar, iz zaključnog govora u načelnoj debati Gospodina Ministra finansija. U svome zaključnom govoru G. Ministar finansija naročito je istakao njegova rasmatranja o krizi poverenja. Izlažući svoja rasmatranja Gospodin Ministar nije, kako sam ja razumeo, dovoljno ukazao na uzroke zbog kojih je ta kriza poverenja nastupila i neka mi je dozvoljeno da onoliko koliko su meni stvari poznate, kažem jednu stvar koja je vama svima poznata, a to je, da je jedan od glavnih uzroka krize poverenja bilo donošenje zakona o Narodnoj banci, u kome je država sebi dodelila naročita prava, koja u ranijem zakonu o Narodnoj banci nije imala. I kad je taj zakon donešen, ja smatram da je mnogo bolje bilo da je država stvorila sebi emisionu banku, nego što je to učinila, a kad je to učinila, ja se nadam da će se posle iskustva koje preživljujemo država vratiti na Narodnu banku, na njeno staro mesto, koje je činila među našim novčanim zavodima.

Sad ću da vam iznesem svoje gledište na stanje stvari koje se tiču resora Ministarstva finansija, a koje sam ja primetio u mome izbornom srežu.

Ja prvo hoću da vam govorim, kao što ste svi govorili, o naplati poreze. Ali pre nego što predemo na naplatu poreze, hoću da vam učinim jednu napomenu, a kojom će se i Gospodin Ministar finansija složiti, a to je, da bi ja želeo da se kod postavljanja poreskih činovnika a naročito tih poreskih ekzekutora, koje imaju ovlašćenja da postavljaju šefovi poreskih uprava ili direktori finansijskih direkcija, da se obraća naročita pažnja na kvalifikacije tih ljudi. Ja govorim o kvalifikacijama zato što znam, da ti činovnici, koji bezobzirno vrše naplatu poreza, imaju tako rdavo ponašanje prema ljudima, da je to prava sramota. Ta ponašanja tih ljudi teraju dotle, da u ovoj zemlji, ako se produži ovako raznim denuncijacijama i prijavljivanjima, doživjećemo, da ni jedan građanin neće ostati častan u ovoj zemlji. (Glas: To treba ukinuti).

Dodić prigovara). Gospodine Dodiću, ako hoćete govoriti javite se za reč.

Druga stvar, o kojoj ja hoću da govorim, i što boli moj srez, to je ovo, da u mome srežu, koji ja predstavljam, kao i u drugim nekim srezovima, nije izvršeno katastarsko premeravanje zemlje i zbog toga ne izvršenog premeravanja u mom srežu vrši se naplata poreze od oka t.j. ocenjivana je poreza od oka. Koliko su i kako gospoda našla tamo u poreskom odelenju tako se i izricalo plaćanje poreze. Ali druga jedna nepravda, koja se čini, to je ova, što je agrarnom politikom oduzeta zemlja starosediocima ostavljena poreskoj vlasti da i dalje naplaćuje porez od te zemlje i ako ti starosedeooci nisu više bili gospodari zemlje koja im je oduzeta. Meni je to poznato, jer sam te stvari ispitivao i imam o tom podatke i kad bi se proračunalo, koliko je poreze naplaćeno, građani u Srežu đakovačkom ne bi imali da plaćaju više za pet godina, jer im je porez naplaćivan na zemlju od koje više nisu gospodari.

Četvrta stvar, gospodo, koju hoću da napomenem, to je ovo.

U Ministarstvu finansija postoji tako zvaní fond ekzekutivnih troškova, koji se stvara od ekzekucija i tako zvaníh opomena, iznosi koliko sam ja dobio informacije 10,000.000 dinara, a koliko sam ja pregledao budžet, kao što ste ga i vi pregledali, taj fond ne postoji nigde u budžetu. Kad je vama, gospodo, dozvoljeno da sa ovoga mesta napomenete ono što se priča, onda i ja ovde ističem, da se iz toga fonda nagrađuju oni činovnici, koji su više naplatili t.j. ubrali poreza od naroda. (Čuje se: Tako je).

Ministar finansija Dr. Milorad Đorđević: To nije tačno. Od 1929 godine niko nije primio nagradu.

Miloje Sokić: Ja mislim, gospodo, da ekzekutivni troškovi i opomene ubijaju ugled naših građana, pa bi toga trebalo o tom dobro promisliti, jer je postupak, kako se to čini, vrlo rdav i ja bi molio Gospodina Ministra finansija, da se o tom povede računa i po mogućnosti ovo zlo ukine. (Čuje se: Tako je).

Jedna stvar, o kojoj izgleda do sada nije niko govorio, a koju ću ja pokušati da sugeriram Gospodinu Ministru, to je stvar o kirijama za zgrade u kojima stanuju sva naša državna nadležstva, specijalno u unutrašnjosti.

Ja mislim da je se odmah, po stvaranju ove naše velike zemlje, rešilo pitanje podizanja tih zgrada, ne bi bilo ovolikog opterećenja sa kirijama koje vidimo u budžetu. Ja ću pokušati da G. Ministru finansija učinim jednu sugestiju: da se na neki način ili pomoću Hipotekarne banke, ili da sama država preduzme sve — a tu je i državni ugled u pitanju — da se u Južnoj Srbiji, podignu, već jednom zgrade za državna nadležstva. Jer, mi koji radimo u narodu, mi znamo u kakvom se stanju nalaze poreske uprave, sreska načelstva i druge državne zgrade. Ja bih ponovio sugestiju, da bi trebalo, preko Hipotekarne banke, učiniti da se te državne zgrade za državna nadležstva podignu, — a da se u budžet, za izvestan niz godina, stavljaju iste kirije, pa te sume isplaćuju Hipotekarnoj banci. Na taj način država bi, posle izvesnog broja godina, otplatila sve te zgrade i postala njihov sopstvenik. Poslednja je stvar, o kojoj hoću da govorim, državni monopol, ma da to pitanje moj srez još ne tangira, ali se nadam da će u tome pogledu i moj srez biti uskoro zainteresovan. Mene raduje jedna stvar kod monopola, a to je što naš monopol za poslednje tri četiri godine pri-

stupa politici nacionaliziranja našeg duvana. Mi smo ranije imali duvan sa raznim imenima, danas, pak, imamo duvan sa isključivo domaćim imenima. Ja se nadam, da će Uprava monopola, odnosno Ministar finansija, sve ove primetbe koje je čuo i od mojih pretходника i od mene, proučiti i izići nam u susret, u koliko bude smatrao da su one opravdane. Moram istaći, i još jednom, da monopol radi odlično na nacionaliziranju našeg duvana. I, gospodo poslanici, nadajući se da će G. Ministar finansija sve te primetbe uzeti u rasmatranje, ja izjavljujem da ću glasati za budžet Ministarstva finansija. (Aplauz i burno odobravanje).

Potpretsednik Dr. Kosta Popović: Ima reč narodni poslanik g. Anton Cerer. (Uzvici: Nije ovde!). Ima reč narodni poslanik g. Anton Hajdinjak.

Anton Hajdinjak: Gospodo narodni poslanici, i ja smatram za čast da od severnih naših granica, naše Jugoslavije, u ime Prekomurja kažem nešto o onome što želi naš narod, tamo, koji se nalazi prema Madarima. Naš je narod, gospodo poslanici, iz tih krajeva, ubeđeni Jugosloven, — i on je to dokazao prilikom izbora 8 novembra prošle godine. Toga dana naš narod, iz kraja koji ja predstavljam, zaista, dokazao je da ljubi ovu državu. Ali ima nešto što ga boli i što bi trebalo lečiti. Kod nas još stoje zemljišne knjige, koje vi zovete gruntovnicama, a koje su kod nas na mađarskom jeziku, jer su zaostale od bivše Mađarske. I po tim knjigama, gospodo, niko ne može znati, da li je jedna kulturna površina vlasništvo iksa ili ipsilona, niti može znati kolika je mera njegove kulturne površine, niti pak koliki je opseg prema kome se ima platiti poreza.

Više puta dođe seljak na porezni ured i traži da mu se kaže koliku površinu ima njegovo imanje. Činovnik mu kaže: „Ne mogu ti to reći, jer su ove knjige još sve mađarske“. Ja bih molio G. Ministra i Kraljevsku vladu da urade što je potrebno, da se, iz nacionalnih obzira, likvidiraju i odbace sve te knjige, koje su tamo ostale još od bivše Mađarske. Dodu slovenački činovnici, dobiju te mađarske knjige i ne mogu s tim knjigama dobro da rade i da se njima služe. Kad je jugoslovenski jezik naš državni jezik, onda se moraju, iz naših nacionalnih obzira i te knjige voditi na tom jeziku.

Gospodo narodni poslanici, to još nije sve. Naš seljak ne zna od čega i koliko ima da plaća poreze. On ne zna kolikoj mu poreze pada na jedno ralo. To je sve zbog pogrešaka u tim knjigama. Ja sam više puta gledao te knjige. U knjigama stoje da neko ima 1.600 m², a kada ore na papcelu njemu se nađe 1.200 m²; ali njemu se porez računa na 1600 m².

Mogu vam reći, gospodo, kako naš zanatlija plaća porez. Ručni zanati plaćaju po zakonu 6%; ako ima jedan stroj u svojoj radionici, onda je odmah 8%, a trgovac plaća 10%. Ali, sem onih 6% koliko plaćaju ručni zanati, taj zanatlija mora platiti još 2% dopunskog poreza, a to je svega 8%. Sem toga, dolaze i drugi nameti tako, da on ono što preko cele godine zaradi mora na kraju godine da plati na ime poreze. Treba se zapitati: od koga će zanatlija dobiti te pare, da bi platio porez. Ako seljak nema prihoda od svoga imanja, onda on ne može dati prilike ni zanatliji, ni trgovcu da zarade; onda ni fabrike ne mogu da zaraduju. Zato je potrebno hitno pomoći našeg seljaka, jer ako se seljak izleći, izlećiće se i trgovci i zanatlije i industrijalci, i neće biti više besposlenih radnika. Ja sam puno puta video kako slabo ide seljaku tamo na našoj gra-

nici. Kod nas nema bogatih seljaka. Najviše imaju po 15 rali zemlje, a to je 12 jutara. Ako čovek ima 5—6 ili 7—8 dece, on ne može dobiti od svoje zemlje toliko prihoda, da bi mogao izdržati svoju decu i platiti državi porez, a i druge dažbine. Jer, sem poreze, on ima da plaća i državne takse. Ko ima više dece u kući, mora da kupi više i odeće i obuće; ima da plati i više trošarine na artikle koje kupuje. Zato bih zamolio G. Ministra finansija i Kraljevsku vladu, da se monopolske takse snize na one predmete, koje najviše troši naš siromašan narod.

Ja sam video, kako se ponašaju činovnici u poreskoj upravi. Vrlo dobro nam je poznat ključ u odmeravanju poreza prema zanatlijama i trgovcima. Po selima komisija od tri člana određuje porez, ali to ocenjivanje ne uzimaju u obzir poreski činovnici, iako članovi komisije najbolje poznaju prilike na selu i koliko oni trgovci imaju zarade. Ali činovnici to ne priznaju, nego porezovnici moraju da plate porez, iako je taj veoma velik i često puta iznosi više, nego što je on u godini dana zaradio.

Tako je bio jedan slučaj, da je jedan porezovnik trebao stvarno da plati 445 dinara, a platio je 2668 dinara, koliko su mu poreski činovnici odredili, a ne koliko je komisija ustanovila. On se žalio na Poresku upravu, ali je uprava odgovorila, da je pravo postupljeno. On se žalio na Direkciju u Ljubljani, ali uzalud. Kogod poznaje zakon, taj bi morao da odredi porez samo 445 dinara, a ne 2668 dinara.

Ja ne kažem, da je ovde kriva Vlada, nego su krivi činovnici, koji neće da uzimaju u obzir navode i mišljenja komisije, nego oni sude kako oni znaju.

Ja bih molio Kraljevsku vladu, da učini sve da se zakon poštuje i da hitno reši, da se uvedu nove zemljišne knjige i da se izvrši nova melioracija zemljišnih površina. To treba da se izvrši iz nacionalnih obzira, jer tamo ima i neslavenskog elementa. Ali je naš živalj veran i duboko odan državi i narodnom jedinstvu i traži jednakopravnost.

Ja ću glasati za budžet Ministarstva finansija.

Potpretsednik Dr. Kosta Popović: Reč ima g. Alija Selmanović.

Alija Selmanović: Gospodo narodni poslanici, godine 1921 izišla je specijalna naredba za begluka zemljišta u Bosni i Hercegovini. Prema ovoj naredbi one zemlje, koje je obradio od godine 1919 pa nazad 10 godina neprekidno, taj je stekao pravo na prisilni otkup. Ovde zakon nije predvideo dali vlasnik ima još zemlje za svoju prehranu. Zemljoobrađivaču ako je vezana egzistencija za to zemljište, onda je po čl. 2 ovog zakona država dužna da plati. A ako nije vezana egzistencija za to zemljište, onda je imao dotični obrađivač da plati. Posle toga izišao je novi zakon sa kojim je ukinut uslov egzistencije i država je primila na sebe da zemlju isplati vlasnicima u obveznicama. Ovo se privodi kraju i većina vlasnika primila je obveznice, ali jedan mali deo, i to baš najsiromašniji, nije primio obveznice, pa zato molim G. Ministra finansija da se što pre isplati ovim siromasima. Ako se to usled nekih tehničkih razloga ne može odmah učiniti, onda da se barem ove zemlje daju na slobodno raspolaganje vlasnicima ili da obrađivač daje izvestan deo prihoda od tog zemljišta sve dotle, dok mu se obveznice ne dadu. Dodajem još i to, da mnogi od tih vlasnika i danas plaćaju porez i prirez na to zemljište, iako ga već 10 godina ne uživaju.

Drugo, oni kojima su pomenute obveznice i date, većina ih je lombardovala kod zadruga „Spas“, pod ovim uslovima: „Spas“ je lombardovao 60%, a računao je kamatu 8%, tako da ulagač ne davajući nikakve otplate, posle 17 godina opet bi došao do tih obveznica. Pošto su ove obveznice poslednja nada i oslonac, to su ih većinom lombardovali kod pomenute zadruge. U to vreme izjavila je i Poštanska Štedionica da će lombardovati 75%. Posle toga Narodna banka kao i Hipotekarna banka, poveća kamate „Spasu“ pa i štediona odustane od svoje izjave; međutim se i obveznice srozaju do 34%. Usled toga „Spas“ naravno podigne kamatnjak mesto 8 na 10, pa i diferenciju prema kursu traži od ulagača.

Tako su ulagači u taj položaj došli, da bi rado digli ruke od svojih uloženi obveznica, ali ne mogu. Zato ova zadruga, zvana „Spas“, izgleda da će biti uskoro za ulagače propast. Usled toga molim G. Ministra finansija i Kraljevsku vladu da bi nas spasli bar na taj način, da u ovoj zadruzi održe kredit tako, da budu obveznice osigurane sa 60%. U protivnom slučaju moraću ulagači i svoje poslednje, ako šta imaju, da prodaju da bi izravnali potraženu diferenciju. Kao dokaz evo i opomene od advokata, koji je zastupnik pomenute zadruge.

Sada imam jedan predlog koji je za mene od velike važnosti, a to je sadenje duvana u mom srezu, koji ja pretstavljam.

Seme duvana, kada je iz Amerike preneseno u Evropu, izgleda mi da je iste godine posejano i u Srebrenici i od tog vremena pa sve do pre tri godine bez prekida sađen je duvan. Tu su u poslednje vreme podignuti novi magacini za primanje duvana i zgrade odnosno stanovi za činovništvo i to po najnovijem uzoru, koji danas pretstavljaju više od 100 miliona dinara vrednosti. Ne mogu da znam usled čega je dalja setva zabranjena. Jer ne mislim da je danas manje pušaća nego pre, pa i zemljište i podneblje nije se ništa promenilo. Osim toga davate su i nagrade onima koji bi posadili više strukova. Prilikom izborne agitacije nisam pravio kule u oblacima, jer sam i onda znao stanje, ali sam mojim biračima obećao da ću moliti Kraljevsku vladu i pojedine Ministre za sve što nije protiv zemaljskih zakona, pa i drugo sam naglašavao, da će Kraljevska vladu i pojedini Ministri izaći u susret u svakom pogledu i učiniti što se može da uradi po mogućnosti.

Meni je lako opravdati mojim biračima privrednu krizu, ali nikako sadnju duvana, te bi bio u nezgodnom položaju, da to činim, jer bi se mislilo da nisam molio i radio i da mi Kraljevska vladu nije izašla u susret. Osim toga kada je zabranjena sadnja duvana u Srezu srebreničkom, u isto vreme zabranjena je i u Srezu azbukovačkom. Međutim posle je Srezu azbukovačkom dozvoljena sadnja, a mome srezu nije. Međutim, nas samo Drina rastavlja, pa bi se moglo pomisliti kao da nismo deca jedne majke. Zbog toga ponovo molim G. Ministra finansija i Kraljevsku vladu, da blagoizvoli dozvoliti sadnju duvana.

Gospodo, ja bih osim ovoga što sam izneo da stavim još jedan predlog. U srezovima kod nas imade procesa između seljaka, od kojih su neki agrarne a neki sudske naravi, pa u jednom i drugom slučaju većinom izlazi komisija na lice mesta, da se tobož ustanovi stanje spora. U komisiji su sreski načelnik, sudija, geometar i jedan pisar. Svi oni zaračunavaju kilometražu i pored toga još dobivaju dnevnicu prema činu.

Ja mislim da bi bilo dobro, da se ovim činovnicima onoliko koliko prime dnevnicu oduzme od plate, jer toga dana nisu radili svoj posao u kancelariji.

Gospodo narodni poslanici, i u drugim mestima gde se duvan sadi mnogo se vapije kao da se skapava od gladi. Ja nemam ništa protiv toga, da se i tim srezovima pomogne, ali smatram da bi trebalo obratiti pažnju na one srezove, koji su preko sto kilometara udaljeni od železničke pruge, pa ništa ne mogu da izvezu i prodadu. Osim toga u ovim srezovima peti deo naroda u samim gaćama prezimi. Malo pre pomeno je uvaženi g. Petković, da je u tim srezovima uplaćen porez preko 90%. To je slučaj i u mom srebreničkom Srezu, ali nije to zbog bogatstva, nego zbog toga što se u prethodnoj godini u naplaćivanju poreza išlo tako daleko, da se je i ono 5—6 kila isprošenog brašna plenilo za državni porez.

Na kraju moga govora izjavljujem, da neću stavljati nikakve uslove radi moga glasanja; nego ću iz sve duše i srca glasati za predloženi budžet, a G. Ministra finansija i opet molim, da ovim mojim zahtevima izađe u susret, da i ja imam obraza izaći pred moje birače.

Potpredsednik Dr. Kosta Popović: Reč ima g. Todor Dimitrijević.

Hadži Todor Dimitrijević: Poštovani Gospodine Ministre i poštovana gospodo poslanici! Ma da je svaki Gospodin Ministar iznosio ovde kako je njegov resor jedan od najznačajnijih i kako se bez njegovog resora ne može, ipak mi tu moramo da priznamo tako isto kao što ne možemo da kažemo koji je organ u čovečijem telu najvažniji, ali ipak ima važnijih i manje važnih. Ako to uporođenje učinimo sa Ministarstvima moramo da priznamo ipak da su Ministarstvo vojske i mornarice i Ministarstvo finansija najvažnija Ministarstva ne samo u našem narodu nego i svuda. I kao god što naše živote poveravamo našem Ministru vojnom, naše finansije našem Ministarstvu finansija, a za finansije znate da smo najosetljiviji tu kad nam se dirne u kesu, mnogi od nas, gotovo svi, dakle ja smatram da je najviše interesovanja bilo za Ministarstvo finansija i najviše interesa bilo za ono što ćemo od našega Ministra čuti.

Gospodo, ja mislim da je naša Vlada učinila dobar izbor, kad nam je za Ministra finansija postavila tako stručnog čoveka kao što je G. Ministar. (Pljeskanje i živeo), a u isto vreme mladoga čoveka, kao što je cela naša Vlada od mladih ljudi, što znači da ima da podnese jedno veliko breme u vremenu u kome živimo. Pa, braćo i gospodo poslanici, kao god što G. Ministar finansija ima tako važan rešor, njemu su poverene ne samo naše finansije nego i naša važna i kulturna biljka, a to je duvan, od koga naša država ima najviše koristi. I kao što ja imam čast da pretstavljam jedan srez koji tako reći živi samo od duvana, jer od vina i rakije nema ništa više, pošto je udarena tolika trošarina, a potrošača u inostranstvu nema zbog velike krize, konoplja koja su radala u mome srezu, više ne radaju, a u koliko radaju, Grčka je udarila velike carine, tako da nema izvoza, — dakle ostaje jedina biljka, a to je duvan.

Gospodo narodni poslanici, kao god što mi hoćemo i kao god što se radujemo što na ovako važnome mestu imamo stručnoga čoveka, u tako zvanom depolitizovanom Ministarstvu, jer baš najvažnija Ministarstva naše države su depolitizovana, a to je Ministarstvo vojno i Ministarstvo finansija. To je i u drugim kul-

turnim državama, kao na primer u Čehoslovačkoj Ministarstvo vojno i Ministarstvo finansija su depolitizovani, oni ne moraju biti narodni poslanici. Zamislite našega Gospodina Ministra kada bi išao na izbore, kao što smo mi išli i obećavao svojim biračima kao što smo mi obećavali, onda on bi morao da izda cele svoje finansije. Dakle, gospodo, vrlo je lepo i pametno to što Gospodina Ministra nismo uputili na taj put, nego mu je dato Ministarstvo i rečeno mu je: Radi kako treba, i ne moraš da ideš tamo kuda ova vojska treba da ide.

Kao što rekoh, gospodo, potrebna je stručna sprema za svaki resor koji se vodi i to ne samo od glave nego i do poslednjega čoveka koji vrši funkciju u tome resoru. To znači da ne samo G. Ministar finansija treba da bude stručnjak u svojim finansijama nego da treba da bude stručan i onaj najniži kontrolor koji nadgleda kako se seje i kako se rasađuje duvan. (Smeh). Gospodo, ja sam hteo da unesem malo veselosti, jer je već dockan pa ne možete da izdržite. Ali, gospodo, moram da kažem da ste vi to zloupotrebili. Pa pošto ja vas nisam prekidao nego bio miran i tih dokle god ste vi govorili, to vas molim da i vi mene ne prekidate nego mi dopustite da nastavim svoj govor. I u najozbiljnijim trenucima treba malo humora da bi se ozbiljni trenutci izdržali, ali što je mnogo, mnogo.

Gospodo narodni poslanici, kad sam pretprošle godine došao iz Amerike gde se, što kažu, dolari i ulicama kotrljaju, bio sam iznenađen činom koji sam vidio u mome rodnom mestu: kako su svi proizvođači duvana koji su za vreme Turaka proizvodili duvan i time izdržavali porodice, na primer Vranje, za vreme Turaka kultivisalo je duvan i imalo 15 hiljada stanovnika a sad nema više nego 8 hiljada, — bio sam veoma iznenađen kad sam vidio kako je naš svet tamo osiromašio. Ja mislim, da se što god je jedna zemlja kulturnija u toliko njeni gradovi više rastu a u protivnom opadaju. Dakle, ovo nazadovanje jednoga mesta koje je za vreme Turaka imalo svoga velikog značaja pokazuje da tamo ima nešto trulo, da ima nečeg što tišti onaj svet te se seli otuda, zbog čega danas u Beogradu i u Skoplju imate više Vranjanaca nego u samome Vranju. A šta je to uzrok? Uzrok je u onim činovnicima koji ne vrše svoj posao kao što treba nego koji samo gledaju dobre plate i masne dijurne. Dakle, gospodo, kada sam došao kao što rekoh u svoje rodno mesto, ljudi su me zamolili da posle tolikih molbi koje su oni uputili Monopolskoj upravi i Ministarstvu finansija kojim je tada bio na čelu G. Ministar Švrljuga, a na koje molbe nikako nisu dobili odgovor, da i ja uputim jednu molbu u ime njihovo kao čovek koji sam tek došao iz Amerike. I ja sam u ime njihovo pisao Ministru g. Švrljugu, ali nisam dobio nikakav odgovor te je tako uzaludno otišla i taksa koja na molbi bila prilepljena. Pošto nismo dobili odgovora s te strane, onda sam ja predložio da mi kao udruženi proizvođači duvana uputimo jedan memorandum Nj. V. Kralju. Računali smo kad niko neće ni da nas čuje u ovoj zemlji, kad neće da čuje nas proizvođače, koji ovoj zemlji dajemo najveći prihod, da će nas sigurno čuti Kralj i da će se postarati da se stanje u ovoj zemlji popravi. I tako je i bilo.

I tako je, gospodo, i bilo. Čim je naš memorandum otišao Nj. V. Kralju, to je odmah na neki način saopšteno Monopolskoj upravi i ona je naredila isledenje. I šta je onda bilo? Išlo se toliko daleko da su proizvođači duvana dobili jedan akt gospodina upravnika stovarišta duvana pod br. 385 od 31 marta 1931 godine, u kome gospodin upravnik stovarišta duvana kaže čisto

i jasno: Monopolska uprava kaže da je otkup duvana bio nepravilan, neke su cene podbacile, a neke su prebacile. To je poverljiv akt. Dakle upravnik i rukovođa priznaju da cene nisu određene kako treba, ali Monopolska uprava apsolutno nije htela da pošalje komisiju da ispita, koji su to ljudi, čije su cene prebačene, a koji čije su cene podbačene pa da im se da odgovarajuća razlika. Monopolska uprava zbog memoranduma našla se uvređenom i celu upravu tužila je nadležnim sudovima i onda se stvara jedna afera. Jer znate li kakva je uvreda u memorandumu bila? Pošto gospodin rukovođa nema više od 4 razreda osnovne škole, a on je šef velike ustanove, u memorandumu se kaže: Za sprovođenje stvari potrebni su ljudi, koji shvataju i razumeju cilj, a mi ovde imamo u Sreзу pčinjskom upravnika monopola duvana sa manje škole nego što ima škole svaka služavka u Americi. Međutim, oni se tuže kako sme da se jedan monopolski činovnik upoređuje sa američkim služavkama. A, gospodo, tu je kazana samo jedna sušta istina. Jer po zakonu u Americi, svako lice, bilo muško ili žensko do 18 godina mora ići u školu. I onda se ne moramo čuditi, gospodo narodni poslanici, zašto Amerika tako napreduje, a zašto mi tako nazadujemo. (Aleksandar Dodić: Što ne živiš u Americi?). Ja sam živio u Americi više od polovine svoga života. Za to se meni nije dopao u budžetu onaj stav, gde se ide na to da se ukidaju škole zbog neke štednje. Pa, gospodo, kad smo se rodili, za nas nije bilo budžeta, pa smo i odrasli i školovali se. Dakle, kad se ima ovoliko budžet od ovoliko milijardi, onda se može sve uraditi. Od ovakvog budžeta, ako mi hoćemo da poklonimo pažnje školama, onda ćemo moći da imamo narod kulturni i sposoban u vremenu u kome živimo, da bude na visini drugih kulturnih naroda, a ne da se za svoje građane stidimo. Kad smo već kod škole da vam napomenem da mi u našoj otadžbini, koja je poljoprivredna, imamo svega 41 poljoprivrednu školu, a da na primer nemamo ni jednu školu, koja bi bila škola za studiranje duvana, gde bi se izučavalo kako treba duvan negovati i kako se boriti protivu bolesti koje ga napadaju. Inženjeri agronomi, koji su na primer šefovi pojedinih stanica duvanskih idu čak u Hag i u druga mesta da svrše više škole, gde se tretira samo pitanje duvanske biljke.

A mi, zemlja koja od toga najviše ima koristi, nemamo ni jednu školu, apsolutno ni jedan kurs za ljude koje obrađuju duvan i mi smo, gospodo, u obrađivanju duvana isto tako daleko kao što smo bili još za vreme Turaka, tako danas čovek ne zna ništa bolje da obrađuje duvan, nego što su to znali naši pretci pod Turcima.

Dakle, kao što sam napomenuo, gospodin upravnik našao se uvređen zbog toga što nema škole i što je upoređen sa služavkom u Americi, i zato je državni tužilac tražio dve godine zatvora za sva ona lica koja su memorandum potpisala. Eto, molim vas, stvara se kao neka veleizdaja zbog toga i šest dana traje proces, i naposletku, kad smo tužili državnog tužioca višem državnom tužioštvu i kad je došao drugi državni tužioc, taj je kazao: Ovi ljudi nisu učinili nikakvo krivično delo. Dakle do dve godine zatvora ni jedan dan, pa eto vidite kako čovek na pravdi Boga u jednoj kulturnoj i modernoj zemlji može da naglajšiše, ako ne ume da se bori.

Zašto smo se mi u tome udruženju žalili protiv otkupa duvana? Kao što rekoh, sam upravnik je priznao u poverljivom aktu da cene nisu kao što treba,

ma da ih je sam odredivao, ali je on to svalio na otkupnu komisiju i kazao da ona nije razumevala svoj posao.

Šta je bilo dalje? Razume se na sudu je ovaj upravnik izgubio i Uprava monopola premetila ga je u Vinkovce. I šta biva dalje? Koliko korupcije ima u ovoj službi! Taj čovek sada piše iz Vinkovaca g. Milutinu Krstiću, poslaniku za Srez masurički i kaže: Molim te, družo, gledaj da me premeštiš u neku stanicu gde ima otkup duvana, jer se od ove plate ne može živeti. Šta to znači? Dakle otvoreno i jasno kaže: gde nema otkupa duvana, nema korupcije i ja kao činovnik ne mogu tu da živim.

Gospodo, naš proizvođač duvana, koliko god je mučen od onih malih cena koje mu se daju, još je u jednoj velikoj neprilici zbog toga što Monopolska uprava ne deli duvan onako kako je to bilo deljeno pre rata, kada se znalo prva klasa toliko, druga klasa toliko, treća klasa toliko, četvrta toliko i onda onaj škart.

Iz ovih „Službenih novina“ ćete videti da sadašnja Monopolska uprava deli duvan na 42 kategorije, vrste i klase, pa sada ja molim g. upravnika Monopola da on bude u stanju i da razlikuje 42 vrste duvana, pa ako bude to u stanju, evo, ja se odričem odmah položaja koji zauzimam. Molim vas samo da vidite kako se to radi. Dode seljak i onaj mu kaže: druga, treća a, a seljak nikada nije čuo to a; ili mu kaže druga, treća b, i razume se seljak ne može da zna ni šta mu je to b, ni koju mu cenu daje ona komisija. On jadnik misli da dobija dobru cenu pa se i ne žali, ali kad mu srčanaj vidi da mu je duvan otišao za 3 dinara kilogram. Pošto je to već doćkan, nema prava va više protestuje i onda mu cela berba duvana ode bud zašto.

Dakle, gospodo, šta smo uradili? Ovde na primer u ovom pravilniku za otkup duvana kaže se ta i ta klasa treba da bude mirišljava, a druga malo manje mirišljava, druga isto tako mirišljava samo ovo ili ono, to je gore nego kao kod Vuka: Isto to samo malo drukčije —.

Ali, gospodo narodni poslanici, deliti duvan po mirišljivosti na 15 ili 20 klasa, a po kakvoći na 42 klase, to je apsolutno nemoguće, kad Monopolska uprava prodaje duvan, vi znate što ga pušite. Ja ga ne pušim, ne kažete daj mi tu i tu klasu b nego kažete daj mi Vardar ili Zetu, kad Monopolska uprava prodaje duvan, ona zna šta prodaje, a i kupac također zna šta kupuje, međutim kad Monopolska uprava kupuje duvan onda samo treba da bude čovek fahman ili stručnjak pa da zna a proizvođač ne sme da zna kako mu se duvan ceni i klasira.

Dakle, gospodo, šta smo mi tražili od Monopolske uprave? Tražili smo to, da pošalje stručno lice koje će da ceni duvan i nema nikakve veze sa narodom. Ali šta je bilo? Ista Monopolska uprava u ovoj godini, kad je taj gospodin upravnik bio premešten u Vinkovce, gde nema duvana za otkup, onda Monopolska uprava u velikoj Jugoslaviji nije mogla da nade nikoga drugog da na njegovo mesto pošalje nego kuma toga upravnika koji je oteran. I ljudi sad kažu ili da ćutiš i trpiš da te gnjavu ili ako dignoš glas opet te teraju. Ja ne mogu da verujem da je Monopolska uprava naročito poslala kuma tog premeštenog, ali kad svaki to zna može da pomisli to i time je stvoreno veliko nezadovoljstvo protiv monopolske uprave i protiv države. Mi smo dali državi sve, u Surdulici postoji kosturnica, postoje kosti i onih građana koji su kod kuće ostali, preko sto leševa ostalo je samo Vranjanac, koji su poginuli kao građani za svoj narod i državu.

Pa kažem, ako je država u neprilici i krizi, pa dobro, evo da joj za jednu ili dve godine dana poklonim duvan, ali šta to znači svake godine da joj dajem duvan u bescenju i koje to cenio i šta opravdava tu nepravilnu ocenu koja ne ide u korist države nego u korist nesavesnih činovnika.

Dakle gospodo, narodni poslanici po pravilniku o otkupu duvana a ovo je Zakon o državnom monopolu, kaže se čisto i jasno u § 35: „duvan proizveden za monopolsku upravu odkupljuje se od komisije koju određuje monopolska uprava, a u ovu komisiju ulazi po jedan poverenik koga izaberu sadioci“. Ali gospodo, ovaj ovako jasan Zakon monopolske uprave i naše mile otadžbine, potpuno je sabotiran od strane Uprave monopola. Šta je bilo na dve nedelje pre izbora? Monopolska uprava telegrafski saopštava da se izaberu poverenici i onda kad sudovi nisu radili, kad je sve stalo samo da izbori budu kao što treba pravilno izvršeni, onda Monopolska uprava bira poverenike koji će ceniti duvan, a ni jedan sadilac duvana nije pitan, nego je načelnik sreski, koji je došao da izvrši izbore, izabrao onoga koga je hteo sa kandidatom za narodnog poslanika.

Razume se, da sam ja posle morao da čekam da se to svrši, i onda smo mi, kao udruženje proizvođača duvana, pokupili potpise u celome srezu, iz svake proizvođačke opštine, i tu se vidi da niko od proizvođača nije ni pitan od strane poverenika. Ja sam tada odneo veliku gomilu pisama gospodinu Upravniku sa molbom od proizvođača iz celoga sreza, da on naredi nov izbor poverenika za procenu duvana. On mi je rekao, da će to da uradi, ali kako je tada bilo, tako je i danas. Ne samo, gospodo, da nije vršen nov izbor poverenika, nego je ostalo sve po starom, i oni su radili šta su hteli. (Zagor i Iarma. Potpretsednik opominje govornika da završi govor.) Ja ću sad da završim imam samo još dve tri reči da kažem.

Gospodo narodni poslanici, tim načinom Monopolska uprava ne samo što je učinila jedan greh prema proizvođačima, nego je izvršila jedan akt, koji je protiv zakon. Šta se još desilo? Desilo se još to, da su ovi poverenici javno govorili narodu, da Monopolska uprava donosi zakon, po kome se iduće godine neće dozvoliti proizvođačima duvana da biraju poverenike. Rezultat toga je bio, da je nastala jedna grozna korupcija i podmićivanje procenioca duvana.

U § 38 Zakona o monopolu duvana kaže se, da je procena duvana javna. To znači, da svaki čovek i svaki građanin ima prava da prisustvuje kad se duvan ceni. Ali to se nije desilo, nego kad je došao rukovoda za otkup duvana on, i ako do sada to nije bio običaj, počeo je da posećuje samo bogatije ljude, da ide kod njih na slavu, a on je tamo išao da bi se samo sa njima upoznavao.

Šta je posle bilo? Kad je počela procena duvana kapije na tamošnjim magacinima bile su zatvorene, a straža pod oružjem čuvala je sve ulaze. Tada su mogli da uđu u te magacine samo prijatelji onoga rukovoda i niko drugi. Mi smo, kao udruženje proizvođača duvana, podneli molbu g. rukovodi, i tražili da mogu naša dva člana da prisustvuju toj proceni duvana. Međutim rukovoda je kazao, da niko ne može da prisustvuje. Mi smo ga molili posle da tu našu molbu sprovede Upravi državnih monopola u Beograd, i on je i sproveo. Od Uprave monopola došao je odgovor po toj našoj molbi, da se nikome ne dozvoljava da prisustvuje tom procenjivanju.

Ako je to G. Ministru nepoznato, ja ću da mu donesem taj originalan akt, na koji je Uprava monopola odgovorila, da ne možemo prisustvovati proceni duvana. Na taj način, gospodo, gazi se jedan princip, koji je osnovan na zakonu, a koji važi i za svaku kupovinu i prodaju. Svaka kupovina i prodaja, gospodo, nije privatan, nego javan akt. Ovde Uprava državnih monopola garantuje svojim zakonom, da je ova procena duvana javna, ali u stvari javna nije bila. Šta je posle bilo? Ja sam lično otišao kod rukovođe, i tražio sam da prisustvujem, kao narodni poslanik, toj proceni. G. rukovođa mi je odgovorio: „Nemate prava“. A ja sam mu kazao, da sam ja došao od strane proizvođača. Na to mi je on odgovorio, da ne mogu prisustvovati. Ja mu onda rekoh, da sam došao kao narodni poslanik, a on mi je odgovorio, da opet ne mogu prisustvovati, i kazao je: „Ako ste vi poslanik, ja sam država.“

Ja da bih odgovorio svojoj građanskoj dužnosti i da mu pokažem da on nije država, nego da ima da poštuje zakone koje je ova država izdala, rekoh: pa dobro, g. upravniče, ja ću vam na lep i fin način da pokažem da vi niste država. Ja ću da odem u magacin da prisustvujem proceni duvana. Mogao sam očekivati da će on pozvati oružane ljude i da će se napraviti skandal, ali sam ipak pošao u magacin. A on, kad je video da sam odlučan i da hoću da branim pravo naroda, vratio se je sa pola puta u svoju kancelariju.

Dakle, gospodo poslanici, ima još jedno bolesno pitanje u našem narodu sa tom Upravom monopola i to što na primer naš narod pati od jednog običnog kontrolora, običnog merača. Na primer, ja sam pri procenjivanju konstatovao da je po neka bala u stvari teža nego li što je napisano. Jednom prilikom izmerio sam jednu balu na kojoj je stajalo da je teška 3 kgr. ponovo sam nju izmerio i našao da teži 7 kgr. Dakle, 4 kgr. najboljeg duvana onaj merač zloupotrebio je, jer se je hteo da osveti zbog partijskih prilika proizvođaču i šta je bilo? Kad sam pozvao rukovođu on je sam viknuo: Ko je to merio? Na polje iz magacina! Ali je došao g. upravnik, pa rekao: Ne mojте, to je sirotinja, dajte mu drugi posao! Dakle, nikakva kazna nije određena za to što je napisao na cedulji manje nego što je duvan težio. I, molim vas, ja sam se zgrozio kad sam pre dve nedelje išao da organizujem stranku i došao u selo Suderce. Izdavale su se cedulje za sađenje duvana. Video sam da su seljanke nosile ručak po 5 km. po najvećoj cići i snegu. Molim vas, pa ovo je gore nego Turčinu, jer kad je Turčin došao, on je jeo što je našao i ni jedan seljak nije nosio Turčinu ručak 5 km., kao što smo doživeli u našoj državi da naš seljak u svojoj slodobnoj, izvojevanoj državi nosi ručak kontroloru a treba da znate, da tamo idu ljudi, koji nisu sposobni za život, i oni su obični dilkoši.

Pošto me je G. Pretsednik opomenuo, i pošto je 12 časova, da završim! Imao bih još da kažem, gospodo, o jednoj drugoj trošarini a to je banovinska trošarina na stoku. U ovoj mojoj banovini, t.j. Vardarskoj, čudnovata je stvar da postoji banovinska trošarina, koja na primer jednoj bogatoj Dunavskoj banovini nije poznata. I šta se dešava? Dešava se to, da na primer jedno telo, koje pođe sa kravom na pijacu, sa trošarinom, taksom banovinskom, opštinskom it.d. košta više nego što ono tele košta. To znači, da je bolje kad seljak dotera kravu sa teletom, da ono tele pokloni nego da ga proda.

Isto tako i sa jagnjetom se postupa. Taksa iznosi više nego što ono košta. Braće, gospodine Pretsedniče

i Gospodo Ministri, izvinite što sam vas zadržao, ja mislim da sam time ispunio jednu građansku i poslaničku dužnost. Mada se ja sa ovakvim stanjem ne zadovoljavam što se tiče Uprave monopola, ipak imajući u vidu da je Uprava monopola, — i ako ne direktno, i ako ona ističe ono „samostalna“ — pod nadzorom G. Ministra finansija i da će G. Ministar finansija kao učen čovek uvideti patnje proizvođača i proglasiti da Monopolska uprava nije samo za birokratiju, nego je na prvom mestu pozvana da pomaže proizvođače. Za to, gospodo narodni poslanici, kao što sam glasao u načelu za budžet, glasaću i u pojedinostima, naročito iz razloga, što mislim, da ova naša Vlada ima veliku zadaću da završi i ja je smatram za ratnu Vladu, jer je ona Vlada koja ima da se bori sa jednim velikim zlom koje je snašlo celo svet, jer ni u ratu nisu ljudi bili tako nezadovoljni kao što su sada u miru. Ovo je, gospodo, ekonomski rat i ja smatram ovu Vladu kao ratnu Vladu i za to joj izjavljujem poverenje. (Aplauz).

Potpretsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Ima reč g. Milovan Lazarević.

Милован Лазаревић: Господо, знам да сте због ове дуге дебате преморени. Знам да смо дубоко зашли у ноћ, када се дуге дискусије нерадо слушају. Водећи рачуна о томе да ваша осећања не повредим, ја ћу бити кратак и с тога рачунам на вашу пажњу, да ћете ме пажљиво саслушати. (Аплауз).

Приликом начелне дебате о буџету, кад је било речи и критике о несавесном раду финансијских органа трошаринске струке, Г. Министар нашао се побуђен, и том приликом добио ми је једно питање у коме је питао: Јесам ли ја испунио тиме своју грађанску дужност. Нисам могао да останем равнодушан према таквом једном питању Г. Министра, тим пре што је наша штампа то питање у таквом тону и донела. То је учинило те ме многи моји пријатељи из унутрашњости питају: шта сам ја то учинио и која је то грађанска дужност, коју ја као народни посланик и грађанин нисам испунио. Питање је незгодно постављено и због тога ја сматрам за дужност да на то питање одговорим. Ако Г. Министар мисли да сам ја требао да будем достављач и да се спустим на улогу једног обичног достављача као народни претставник, онда признајем да нисам извршио своју грађанску дужност и да је нећу никада извршити.

Такви појмови о улози народног посланика и његовоме угледу, не могу се допустити, а најмање од једног Министра. Лично са органима Г. Министра ја немам ништа помешано, ја нисам позван да их ја контролишем, а најмање да се са њима парничим. То је дужност Г. Министра који их је на та места и довео, а не моја. О свима њеним злоупотребама, безаконју, насиљу и пљачки над нашим народом, ја имам да се обрачунавам само са Господином Министром овде у Народној скупштини, а не са њима. Ја то и радим.

Господо, и преко своје воље, ја морам да вам нагласим да сам у једноме нарочитом периоду времена наше политичке историје, кроз коју сам прошао, школу грађанских дужности и права, не само добро научно, него се бојим да је нисам и преучио. Те благодети од преучености грађанских дужности и права, ја има 35 година добро осећам на својим леђима, те према томе најмању је потребу имао Господин Министар да такво питање упућује на моју адресу.

Господо, посланици, о многим питањима из ресора Господина Министра финансија имало би се

много говорити. Али како ја по Закону о пословном реду у Народној скупштини немам много времена за сва та питања, ја ћу покренути само једно које сматрам за најважније, а о коме је најмање говорено. То је питање стабилизације нашега новца и чување његове вредности.

Пада свима у очи да Г. Министар финансија много о овом питању говори и ако му нико од нас до сада није дао повода за то. Изгледа из његовог држања, да он нарочито жели да се о овом питању говори. Кад Г. Министар то жели ја ћу му учинити по вољи.

И у Адресном одбору чији сам члан имао част бити и ја, и у своме експозеу који је уз буџет поднео Скупштини, а нарочито у своме говору о буџетској дебати, Г. Министар је нарочито подвукао да је основни темељ финансијске политике владине, да по сваку цену очува вредност нашега новца. Лепо господо, ако је могуће очувати вредност нашега новца без штете по остале гране наше привреде, против такве политике, Г. Министар не би имао у нама противника. Али ако таква политика упропашћује и сарањује народну привреду, ми га не само што не мислимо у томе помоћи, него ћемо бити највећи противници овакве његове финансијске политике. (Аплауз).

Валутно питање, једно је од најкрупнијих финансијских и привредних питања која Народну скупштину и оне који управљају судбином наше земље мора у првом реду нарочито интересовати. Оно може, ако се не буде правилно и пажљиво решавало, да постане фатално по наша народна и привредна добра. Дај Боже да се ја преварим у томе, али по моме мишљењу оно може, ако се у овом правцу како Г. Министар жели да продужи, да сахрани и последње остатке привредних добара народних.

Господо, ако по несрећи тај случај наступи, ја питам Господина Министра, за кога онда он мисли да сачува ту вредност новца? Да ли за оне најшире масе народне које до тога сачуваног новца немају сретстава да могу до њега доћи, или за неколицину оних капиталиста, који га већ имају у својој руци? О овом питању требао би Господин Министар да размисли, да не би доцније било доцкан.

Да ли се господо, задаћа једног Министра финансија састоји само у чувању вредности динара, или он са положаја кога заузима има и других државних и народних задаћа? Не може се и не сме допустити да он обраћајући сву пажњу на чувању динара, заборави на народну привреду. Не сме он једном политиком удавити другу, која је тако исто ако не и важнија од прве. Он је позван да те две политике доведе у сагласност да не прогута једна другу.

Закон о стабилизацији нашега новца, који је дело бившег Министра финансија г. Шврљуге, кобан је по нашу народну привреду. Он је постао посмртно звоно привредним добрима. Од тога датума сва народна привредна добра наглом брзином почела су падати, тако да се може рећи да у ствари данас не претстављају ништа. (Аплауз од стране Н. скупштине).

Господо, у доба када се валута држава Европе са малим изузетком, почела колебати под стицајем наступелих нових економских прилика, у времену када су многе државе напустиле златну подлогу као што је морала урадити сила Енглеска Империја

и многе друге државе Европе и Јужне Америке, у то доба такве ситуације, два наша Министра Југославије: један бивши, и један садањи, сматрају за нарочиту мудрост да вештачким мерама, а великим жртвима народним, врше стабилизацију нашега новца и такву стабилизацију и данас држе. Политика која гута народна добра није политика већ злочин.

Господо, по извештају наше Народне банке, ми имамо у оптицају новца свега 5 милијарди динара. Али нажалост ова је сума само на хартији, али не и у саобраћају као сретство за размену привредних добара. Услед пољуњане вере у сигурност банака, и уопште изгубљеног кредитног поверења, један део плашљивих имаоца наших новчаница повукао их је из саобраћаја. Цени се да је таквих повучена 1 милијарда динара, која се налази: по сламњачама, ћуповима, сефовима и касама, где не види сунца ни месеца. Затим цени се да у нашим банкама има једна милијарда динара, која лежи неискоришћена услед изгубљеног поверења у кредитну моћ пословних људи. То су свега господо 2 милијарде динара. Кад се овој суми дода сума, која се налази у иностранству прошиверцована, било у девизама или новчаницама, која сума достиже до 300 милиона динара. Значи господо, да у саобраћају није остало више од 2 милијарде и 700 милиона динара. Поставља се питање да ли је могуће са овом сумом подмирити потребу земље од близу 14 милијона становника?

У оваквој ситуацији, чиме нам гарантује садањи Господин Министар финансија, да и од ове преостале суме новаца у саобраћају неће побећи још један део? (Министар финансија господин Ђорђевић: Ако се тако говори господине Лазаревићу, то може и бити.) Г. Лазаревић: Ако се тако Господине Министре и даље ради може наступити и горе.

Господо, да би се нашој привреди дала сретства за размену добара и да би се повучен новац из оптицаја натерао да се врати привреди и њој послужује, којој је и намењен, има свега два пута: од којих један води за Париз, а други за Топчидер. Који ће од ова два пута изабрати Господин Министар ја не знам, то је његова ствар, а наша је да од њега захтевамо да земљу не остави без сретстава за размену добара. Одговорност је велика и његова и наша.

Најзад господо, ја сам у праву да уштам Господина Министра која су та сретства и које су то жртве, које наша земља има да поднесе да би очувала вредност новца?

Ако он мисли на зајам специјално, за ову циљ, ја категорички изјављујем у име оних које овде заступам, а у име и моје савести, да ја за такав зајам не само што не би гласао, но бих се борио да он не прође.

Да ли Господин Министар мисли да смо ми тако наивни, да би пристали на жртве којима би оптеретили цео народ да би се сачувало добро које више није у народним рукама, већ у рукама неколицине банкарна.

Такве жртве, нека ме извини Господин Министар, не би могли натоварити на народна леђа. (Одобравање и аплауз).

Али изјављујем пред свима, да ја никада не бих гласао и давао жртве за оно добро, које више, по несрећи, није у народним рукама. Ако је до чувања вредности које се данас налазе у рукама неколицине људи, нека та господа банкарни и они који држе паре,

нека дреше своје кесе и нека чувају своје вредности која је искључиво њина а не народна својина.

Питам шта ћемо радити у том случају ако се не може доћи до зајма, ако све вредности добара наших привредника оду потпуно у бесцење — а оне ће отићи, нарочито у време, у коме један велики део народа данас гладује, народа, којем у многим крајевима стока због глади скапава; шта ће бити онда? Хоћемо ли сачекати још те догађаје, или ћемо као наметни људи прибећи ономе што је могуће и што нам пре дође до руку и прихватити оно сретство, које је ту једино могуће. А то сретство јест: вратити и пустити у саобраћај од стране Народне банке и државе ону количину новца, која је повучена из саобраћаја и чувати мир и спокојство у земљи и народне тековине — док су још оне ту, — јер нема дуго време за то чекање. Време брзо пролази и време никога не чека. Ако дође до тога Г. Министар не треба да кида све мостове за собом јер може да буде силом и стицајем прилика принуђен на то — да ту количину новчаница врати, — привреди, да не буде доцније касно, јер онда народ неће имати имовине, а онда му је свеједно да ли ће остати пет или 10 милијарди у оптицају, јер он тековина више неће имати. (Бурно одобравање).

Поштрејседник Др. Коста Поповић: Има реч г. Министар финансија.

Министар финансија Др. Милорад Ђорђевић: Господо народни посланици, ја сам мислио да говорим тек на крају ове дебате, али начин и тон којим ме је господин посланик Лазаревић апострофирао, принуђавају ме да узнем реч одмах и да на његова тврђења реагирам и лично као члан Владе, и као грађанин и држављанин ове земље, јер се ради о стварима које су у другим земљама и у другим приликама квалификована као тежак злочин.

Прва ствар, то је моја реплика, коју сам у начелној дебати учинио у име Краљевске владе поводом говора г. посланика Лазаревића.

Ја се нисам ни тада обраћао господину Лазаревићу, него Народној скупштини. Ја нисам тада упућивао питање г. Лазаревићу да ли је он извршио своју грађанску дужност у томе смислу што би он Министарству финансија пријавио оне случајеве, који су му дали повода да целокупну финансијску контролу као организовану грану државне и јавне службе оквалификује као организовану банду. Ја сам само казао да ћу извидети да ли је г. Лазаревић учинио своју грађанску дужност. Јесте, господо, нисам ја тада мислио да г. Лазаревића сведем на улогу обичног достављача, нити сам то од њега очекивао, али је г. Лазаревић казао тешке и озбиљне ствари за читав ред државних службеника, међу којима има и рђавих, ја то признајем.

Доказе, који потичу из руку г. Лазаревића, рекао сам, да ћу извидети. Зашто г. Лазаревић није пре саопштио такве тешке случајеве и такве озбиљне случајеве, који му дају право да те људе, који носе државну униформу назива организованом бандом и да рече још неке теже речи, које ја нисам запамтио, јер нисам био моментано присутан, али о којима су ме мало пре информисали, — да ли је то било на своме месту? Господо, г. Лазаревић то није учинио, ја то жалим; а да је то учинио, он не би био у улози достављача, кад се већ радило о онако тешким и озбиљним стварима.

Г. Лазаревић није имао право да говори онако, јер је његово тврђење, као и овога пута по другој и тежој ствари о којој је говорио, било базирано на лакомо уопштавању. Г. Лазаревић је имао може бити неколико тежих случајева пред очима. Те случајеве је уочио и дао своје мишљење и проширио га на целу финансијску контролу.

Господо, у сваком житу има кукоља, ја то знам, а то и ви сви знате, па и међу тим људима и међу тим органима има их који греше и који су се огрешили о своје службене прописе. Према таквима су предузимане и предузимаће се законске мере, али да међу њима има и исправних службеника, службеника који заслужују и извесних обзира личних, ево као доказ и једна молба, коју је г. Лазаревић сутрадан упутио за једног човека, вероватно врло исправног, ваљаног и честитог... (Један глас: Али једини!) Али то је доказ да нису сви рђави и да нису сви такви да се за цео њихов ред може рећи: организована банда. То је Петар Курц, финансијски прегледник у Лазаревићу, за кога је г. Лазаревић молио да се премести у Земун.

Господо, да ни ђаво није тако црн као што се слика, ја вам могу поднети пуно доказа и то писмених, које добијам свакодневно баш из ваших редова, које ја ценим, и то је узимано у обзир и излазило се у сусрет колико год то служба допушта.

По другом питању, господо, ма колико то било непријатно г. Лазаревићу, ја ћу говорити онако како се о питањима ове врсте мора говорити, а то је, објективно, на бази чињеница, на бази логичног одмеравања добрих и рђавих страна, користи и штета, које би наступиле по једном или другом решењу нашег валутног питања.

Г. Лазаревић је још прошлога пута показао — мислим да то смем рећи — пуну одвратност према теорији и науци. Ставио је теорију и науку потпуно насупрот пракси и животу. Г. Лазаревићу, било вам право или не, али ја остајем на страни теорије и науке. За мене су теорија и наука увек поштење и част.

Господо моја, питање стабилности народног новца било је предмет многих расправљања у целоме свету. Многа су пера досада поломљена у расправи проблема: да ли новац треба држати стабилним, или га треба оставити под утицајем свих ветрова. Финансијска политика данашње Владе се изјаснила кроз уста одговорног Министра финансија за стабилност новца. Зашто? Ми смо, господо, земља, која има 37 милијарди државног дуга. Од тих 37 милијарди државног дуга, 31 милијарди је дуг у иностранству. Ако би, господо, сада само за 10% пала вредност народног новца, онда би то значило повећање државног дуга, повећање терета и намега за народ за више од три милијарде динара. А шта би тек било ако би вредност пала за 100%? Јер, кад се тај несретни точак једанпут замахне, он се више не заустави по вољи људи: зна се где се почне са инфлацијом, али се не зна где се зауставља.

Господо, казао сам већ у више махова овде, у најједноставнијој и најједноставнијој форми, да би цела ова конструкција, цела ова буџетска зграда остала кула од карата, ако народни новац не би био стабилан, ако све оне цифре, које су узете у ону дебелу књигу која се зове буџет, не би базирале на једном сталном и непроменљивом мерилу вредности.

То су моменти кроз које се овај проблем посматра са гледишта државних финансија, са гледишта привреде и са гледишта сељака. Познате су, господо, статистике по којима народна уштеда, уштеда нашега света и најсиротињег, најсиромашнијег света и нашег сељака, уштеда, господо, формирана одвајањем од уста, износи данас 12 до 14 милијарди динара: Може бити да је ова цифра нешто и претерана, али се са 10 милијарде може рачунати. Шта би било, господо, од те народне уштеде, ако би се једнога дана оборила вредност новца? Како се то, господо, има схватити? Није ли то, господо, експропријација ако је један човек, одвајајући од уста створио једну малу уштеду која се данас претставља у тој и тој количини реалне вредности, у тој и тој количини економских добара, па сутра или кроз десет дана, рецимо, то што је од он уста одвајао остављајући на страну, вреди десети или педесети део тих економских добара, тих мерила економских вредности?

Господо, експропријација у таквом моменту води бољшеvizму. И најтежи актуелни економских моменат који најимперативније захтева и намеће најсветију дужност Влади да чува народни новац, то је интерес онога коме ми желимо да помогнемо, то је интерес сељака.

Господо моја, овде је изношено, не знам колико пута до сада, да су патње и недаће сељака у несразмери производа које он износи на тржиште и продаје и свега онога што он купује, онога што њему треба. Ако, господо, падне вредност народнога новца, цена његових производа скочиће за 10%, али ће цене свега онога што он купује скочити за 100% и та несразмера која и данас постоји, отићи ће у бесконачност.

Кад вам, господо, износим ово, ја ништа не филозофирам, ја вам не износим ништа из своје филозофије. Ја вам говорим оно што се видело, оно што се констатовало, оно што је искуство, што је животна пракса доказала и потврдила у толико махова за свакога онога који је ове ствари ма и мало учио и њима се бавио.

Господо, о питању тезаурације код нас је било често говора. Тим питањем сам се и ја бавио. Ја сам буљно своје слабе очи добро недељу дана, баш последњу недељу дана пре по што сам постао Министром финансија. У Народној банци су баш тада сређивани ти податци према којима би се могло доћи до закључка колико је фактички новца тезаурирано и за колико је народна привреда лишена платежних средстава. Цифра до које се дошло, господо, као цифра повучених улога из новчаних завода и свих новчаних установа уопште, износила је једну милијарду и три стотине милиона. Али је у истом периоду било уплаћено или враћено новца ма у коме виду за 800 милиона. Разлика је, према томе, 500 милиона, пола милијарде.

Господо, ми смо прилично на чисто с тим шта је назвало нашу банкарску кризу, банкарски потрес у трећој декади месеца септембра; било је спољњих, а било је и унутарњих разлога. Није потребно да их овде наводим. Али, господо, та ситуација, та колебаљива ситуација у нашем банкарству која је трајала у септембру и октобру па, делом, и у децембру месецу, она је почела попуштати по оцени свих објективних људи: новац се почео враћати, почео је излазити из чарапа, из фијока и из сламњача, почео

је струјати. И што је то тако, господо, ја верујем да је баш добрим делом допринела томе државна управа која је јасно и отворено пред целим светом афирмирала своју жељу да држи народни новац стабилно. То је допринело да се поверење почело полако враћати, поред извесних других момената који стоје до ситуације самих банака, у које се поверење почело враћати.

Не стоји, господо, да ми имамо две и по милијарде тезаурираног новца. Цифра се никад не може знати на хиљаде, али ово су подаци које сам лично својом руком сређивао и контролисао. Према томе ја мислим да се на те податке могу ослонити, можда више него г. Лазаревић, који је о томе само свакако чуо.

Господо, ја гас још и овога пута преклињем да се у име онога што вам је најсветије, — а то су интереси земље, интереси народа, — не заносите, за том несретном илузијом да би инфлација донела неко олакшање у данашњој ситуацији. Чувајте се, господо, тога, јер ако тако не будемо радили отићи ћемо сигурно у понор и онда би страховање господина Лазаревића било збиља оправдано.

Поштрејседник Др. Коста Поповић: Реч има господин Милован Лазаревић ради личног објашњења.

Милован Лазаревић: Господо, дужан сам и као човек и као народни претставник да одговорим на једну тешку увреду, коју је изрекао у овом дому на жалост један Министар. (Жагор.)

Казао је, кад је слушао мој говор о злоупотребама и пљачкама које његови органи у народу врше, казао је да он због тога осећа одвратност. (Жагор. *Милоје Сокић*: То није тачно, господине Лазаревићу! Није тако казао!) Тако је казао. (Гласови: Нисте га добро чули! Рђаво сте слушали. Узмите стенографске белешке!) Видећете ви, добро сам ја слушао!

Због чега је казао, кад је чуо мој говор, да наглази да је одвратност?!

Није, господо, никакво чудо што се господин Министар овако пребацује. Ви сте ту, који сте били присутни чули, кад сам говорио о економској кризи, казао сам да су се доктори економских и финансијских наука угрували у овом питању, не само наши него целога света. Нигде, ни у једном питању стручњаци, доктори финансијских наука, нису себе демантовали никад колико у овим питањима.

Тиме нисам казао да су наши и страни стручњаци у једном специјалном питању, којему тешко могу да се предвиде све његове последице које има за собом, ја тиме нисам мислио да унижавам углед и ауторитет људи, које сам увек поштовао. Одбијам од себе таква подметања.

Господин Министар је млад и он се често преврће у појединим стварима. То је, господо, недостојно за једног Министра и за један парламенат! (Велики жагор. Потпрејседник Др. Коста Поповић звони. Један глас: И ово није достојно! *Милоје Сокић*: Тако се у Народној скупштини не говори, господине Лазаревићу!) Остављам поштеним људима да цене шта је достојно а шта недостојно!

Господо нисам мислио да се на овај начин објашњавам са Министром финансија Г. Ђорђевићем, али кад је он сам овај начин изабрао без икакве потребе, онда нека му тако и буде.

Што се Г. Министру наших финансија ни мало не допада моје мишљење о његовој валутној политици, то разумем, али га ни мало не разумем да он у одбрани своје политике финансијске — која и сам ће допустити није „вјерују“, прелази границе које нису нигде, а најмање у Народној скупштини допуштене.

Господин Министар јавно са ове говорнице пред свима вама рече, да моје мишљење у питању валуте и његове финансијске политике води болшевизму, и да му је такав говор одвратан. (*Министар Г. Ђорђевић*: Нисам тако казао г. Лазаревићу, него сам рекао да обарање вредности новца води болшевизму). **Милован Лазаревић**: Добро Г. Ђорђевићу, нека је и тако, ако обарање вредности новца води болшевизму, шта тек можете да мислите за онога који обара и сарађује народна привредна добра, колики тек он по вашој теорији мора бити болшевик?

Даље пребацује ми Г. Министар да негирам и нападам науку и докторе финансијских и економских наука. Ако је Г. Министар кад је ово рекао, мислио на себе и његов докторат, није се преварио, али ако је мислио на друге докторе ових наука, то није тачно. Ја сам у своме говору о буџету рекао за докторе само толико, да су се они у оцени данашње економске кризе и њених узрока, стално варали за последњу годину дана. Што они уосталом и сами већином признају. Науку сам увек ценно и данас је ценим. Али онај ко хоће да буде као научар цењен, треба у својој глави да располаже са науком и да је има. За такве нема већег поштоваоца и идеалисте од мене.

Као што видите господо, ово све наш југословенски Министар рече јавно у Народној скупштини и без сумње да он мисли да је нешто паметно рекао.

Није господо, никако чудо што оваке појмове има човек који је преко ноћ постао политичар и дошао у најтеже време економске кризе да се учи политици и финансијама.

Зар, господо, може бити речи о томе, да моје мишљење о валути води болшевизму кад тражим

да се приватна својина наших привредника сачува и заштити од једне рушилачке радње? Они који знаду шта су идеје и начела болшевичка, уверени су да Господин Ђорђевић и о овим стварима појма нема. Ја по својим политичким уверењима, немам никакве сличности са болшевизмом, увек сам био и остао присталица приватне својине и противник сваке анархије. Ја, господо, имам за собом једну читаву прошлост, која никоме не даје права за оваква подметања.

Господин Министар, — бар док је на овоме положају, требао би да зна, да наш садањи Парламент створен новим Уставом земаљским, има ван њега доста својих противника који му темеље поткопавају и гледају да му убију сваки углед његов. Не би требао Г. Министар да им у томе оваквим говорима даје материјала. Ја не знам да ли би имало разлога да ја будем осуђен за мој говор као што рече Г. Министар. али знам да би пре Г. Ђорђевић за упропашћавање економских и народних добара оваквом његовом валутном политиком био осуђен код првог суда пред који би стигао.

Господо, кад Г. Министар рече да му је мој говор и валутном питању одвратан, а шта тек мислите господо колико тек мени мора бити одвратан говор једног не зналице, који се учи финансијама кад је земљи најтеже.

Недостојно је са положаја једног Министра насртати на право и углед народних посланика, а срамота за земљу у којој један Министар овакав испад сме чинити.

Млади Г. Министар треба да зна: „Да покољена дјела суде, што је чије дају свима“.

Predsednik Dr. Kosta Kumanudi: Ја ću, gospodo, sa vašim pristankom današnju sednicu da zaključim, a iduću zakazujem za sutra u 9 sati pre podne sa dnevnim redom: Nastavak pretreša u pojedinostima budeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom finansijskog zakona za 1932-33 godinu.

Sednica je zaključena u 24 i 50 časova.